

مَجْمُوعَةُ السَّمَاءِ

تَأليف

العلامة المرحوم الطائفة

أبي نزار محمد بن محمد بن أبي بكر بن أبي عمير

مع رسالة

النصارة في ترجمة مؤلف الصلاة

للمرحوم الذي سماه آية الله العظمى

السيد بهاء الدين الجبلي البرعشي النجفي

كلمة ظلة الوارف

من مكتبة

مكتبة جامعة قم

مَجْمُوعَةُ السَّمَاءِ

مكتبة
جامعة قم

نجوم السماء

تأليف

العلاء المودع الطيب

الميرزا محمد مهدي الكهنوي الكشميري

تكملة

مع رسالة

التبصرة في ترجمة مؤلف التلمة

للمرجع الذي سماحة آية الله العظمى

السيد شهاب الدين الحسيني المرعشي النجفي

دام ظلّه الوارف

من منشورات

مكتبة بصيرتي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نحمد الله سبحانه وشكره على ان وفق العبد الصالح البازل همته في اجراء
الكتب الدينية « الحاج البصيرتي » التاجر الكبي بشر كتاب نجوم السماء
في احوال العلماء ، للعلامة الميرزا محمد علي الكشميري .
ثم اردفه بطبع تكملة التي سمحت به براع العلامة الشاعر الميرزا محمد مهدي
الكشميري اللكنوي نجل المؤلف .

ثم انه دام مجده اذ ادقني نحر براسطر وكلها في ترجمة مؤلف التكملة
وحيث لم ادر بئذ من اسعاف مأموله مع ما بي من اغوار الاسفام وتشت
البال من ناحية الهوم والالام ، فاستعنت بالمولى الكريم ، والفت هذه الرسالة
في سوبعات من الزمان وسميتها « بالنصرة في ترجمة مؤلف التكملة » .
واقول مفهرياً :

اسم ونسب :

هو العلامة الميرزا محمد مهدي بن العلامة الميرزا محمد علي الكشميري ابن
صاد فعلي بن محمد مهدي بن محمد كاظم الهندي اللكنوي .

(ب)

أَسْرَنُ

بَنَى نَسَبَهُ إِلَى الْهَامِ الْبِاسِلِ الْجَبَلِ صَاحِبِ مَوْلَانَا أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ
وَنَاصِرِهِ مَالِكِ الْأَشْرَثِ النَّخَعِيِّ كَمَا يَظْهَرُ لِمَنْ جَاسَ خِلَالَ كَلِمَاتِهِ فِي الْكُتُبِ .

نَبِيَّةُ الْأَخْلَامِ فَائِدَةٌ

بَنَى نَسَبَ عِدَّةٍ مِنَ الْبُيُوتِ إِلَى الْأَشْرَثِ وَفِيهِمْ فَطَاحِلُ الْعِلْمِ وَالْأَدَبِ
وَرِجَالُهُمَا فِي الْعِرَاقِ ، وَبِلَادِ إِبْرَانَ ، وَالْهِنْدِ ، وَبَاكْسْتَانَ ، وَالْهِنِ :
كَبِيْتُ الْعَلَامَةِ الْأَكْبَرِ الشَّيْخِ جَعْفَرِ صَاحِبِ كَشْفِ الْغَطَاءِ .
وَبَيْتُ الْمَالِكِ فِي طَهْرَانَ وَآذَرَ بِأَيْحَانَ ، وَآكْرَهُمُ الْأَطْبَاءُ وَالْمُسْتَنُونَ
وَالصَّبَادِلَةُ مِنْ مَشَاهِيرِهِمْ : الدَّكْوُولُفَمَانُ الْمَالِكُ ، وَالدَّكْوُولُفَمَانُ الْفَضِيحُ
الْمَالِكُ ، وَغَيْرُهُمَا .

وَبَيْتُ الْأَشْرَثِيِّ ، وَآكْرَهُمْ فِي آدَاكِ وَسُلْطَانُ آبَادِ ، وَطَهْرَانَ ، وَفِيهِمْ
الْعُلَمَاءُ وَالنَّبَهَاءُ .

وَبَيْتُ الْأَشْرَثِيِّينَ الَّذِينَ كَانُوا فِي الْأَنْدَلُسِ زَمَنِ سُلْطَةِ الْإِسْلَامِ لَهَا .
وَبَيْتُ الْأَشْرَثِيِّ فِي شِيرَازِ ، وَمِنْهُمْ الْمُؤَلَّفُ .
وَبِالْجَمَلَةِ الرَّجُلُ مِمَّنْ آعَقَبَ وَآنَجَبَ .

میلادہ

ولد کا فی ص ۱۲۸ من کتاب ، لیلۃ الثالث عشرۃ من شهر رجب بعد
مضی ساعتین منہا زعموا فی بلدہ لکنو دار الشیعہ بالہند .

اول من انقل من اسلافنا الی الہند

یظہر من کتاب ص ۱۲۸ ، ان جدہ الاعلی المیرزا محمد کاظم انقل من شہرہ
الی کتہیر ، وانقل جدہ الآخر المیرزا صادق علی وكان عابدًا نفيہا ، اخذ الفقه
عن العلامة السید علی شاہ ، من کتہیر الی لکنو ، بطلب من خالہ الفاضل
الادیب المنشی الشہیر المیرزا علی خان جواہر رقم .

شوخہ

اخذ واسفاد عن جماعة :

- ۱- منهم : العلامة الفقیہ المفسر الادیب الاریب المحدث المتکلم
السید محمد عباس المعنی النسری صاحب کتاب : روائح القران ، والظل الممدد
وغیرہما ، وهو والد العلامة المعنی مہراحد علی من مشایخنا فی الروایۃ .
- ۲- ومنهم : العلامة السید محمد ہادی النضوی الکنوی ، من احفاد
العلامة السید دلدار علی الشہیر .

- ٣ - ومنهم: والده العلامة الميرزا محمد علي صاحب نجوم السماء .
٤ - ومنهم: السيد محمد مهدي المصطفى آبادي الشهير بالاديب ،
كانص عليه في مطاوي كلماته .

ممن ينفع عنه شفاهاً في هذه الكلمة

- فد نفل شفاهاً عن شرفه من اعلام العلم والادب :
- ١- منهم: المولوي رضا حسين اللكنوي .
  - ٢ - والمولوي رباح الحسين .
  - ٣ - والمولوي السيد امداد علي .
  - ٤ - والمولوي السيد اصغر حسين الحسين آبادي .
  - ٥ - والشيج علي الطهراني .
  - ٦ - والسيد محمد بن الحسين الطباطبائي الهندي الحائري صاحب كتاب :
اخبار والاوائل .
  - ٧ - والسيد محمد النصير آبادي من احفاد العلامة غفران مآب .
  - ٨ - والمولوي السيد ولايت صاحب هندي .
  - ٩ - والسيد زين العابدين اللكنوي .
  - ١٠ - والتواب مهدي عليخان .
  - ١١ - والسيد رضا حسين التوفهري الغازي پوري .

١٢- والنّوّاب علي خان .

١٣- والعلامة فخر السالكين المناخرين صاحب لكرانات والمقامات .
مولانا السيد مرتضى بن مهدي شاه الرضوي الكشميري ثم النجفي الشهير من
مشايخ مشايخنا في الرواية وقد ذكر اسمه في أكثر الاجازات وقد أكثر النقل
عنه في التراجم .

تأليفه تصانيفه

جاد قلبه بعدة كتب رسائل ونعالين :

- منها: كتاب تكملة نجوم السماء ، هاهويين بديك ، رتبة على اجزاء
نص جزء منه بالعلماء المعاصرين له الذين اجتمع بهم في العراف وهران .
- ومنها: كتاب الرد على شرح السلم للعلامة حمد الله الحنفي الهندي لتبليغ
كانص عليه في التكملة ص ١٤٢ .
- ومنها ديوان شعره .
- ومنها ديوان شعره الفارسي .
- ومنها: كتاب الرحلة الى مشاهد العراف ، ذكر فيه ما اتفق له من السوانح
ومن اجتمع به من العلماء الكرام .

ما يتعلق بثقافته

كان محدثاً راوياً ادبياً شاعراً عارفاً منطقيّاً بارعاً بعازة الطب و
راجع اليه المرضى ويدرّس فيه كما يظهر من ص ٣٢ من كتابه النكلة

رَحَلَانِزْ وَأَسْفَارُهُ

سافر إلى زيارة مشاهد العراق ثلاث مرّات سنة ١٢٢٤ ولقى في تلك
السفرة العلامة الزعيم الحاج مهزنا محمد حسن الشيرازي بسر من واي و١٢٢٤
و١٢٢٤ واجتمع بمن كان فيها من العلماء والادباء .
وسافر إلى خراسان لزيارة مشهد الامام علي بن موسى الرضا عليه السلام
واجتمع بعلماء تلك البلدة المقدسة .

كَلِمَةُ حَوْلِ كِتَابِ التَّكْمَلَةِ

ابن أبي عمير سنة ١٢٢٤ والنسخة الاصلية موجودة بخطه الشريف في المكتبة
التاخرية التي اسماها العلامة الصادق السلول على هامات اعداء ال الرسول
ابن الله في الوري مولانا السيد ناصر حسين من مشايخنا في الرواية نجل
صاحب لعقبات وقد وفقني الله بنشره بعدما اخذنا صورته الفونوغرافية

المصنف الذي سقانا منها المؤلف الثاني

١ - تجلّي نور في احوال جونبور .

- ٢ - شذور العُضبان .
- ٣ - كشف الحُجُب ، للعلامة التُّبْدَاعِجَاز حَسْبَن .
- ٤ - آئِنَةُ حَوْثِنَا .
- ٥ - المحصن المحصبين في احوال الوزراء والسلاطين .
- ٦ - تذكرة العلماء لِلسُّبْدِ الرُّضْوِي .
- ٧ - دار السلام لثقة الاسلام التُّورِي .
- ٨ - الروضة البهية في الاجازات الشفعية للحاج شفيح الجابلي البروجردى .
- ٩ - الظل الممدود للفتي المير محمد عباس الشُّرِي .
- ١٠ - اللؤلؤ والمرجان لثقة الاسلام التُّورِي .
- ١١ - نظم اللئالي في علم الرجال ، للسُّبْدِ مُحَمَّدِ بْنِ هَاشِمِ الرُّضْوِي الهندي الجُفِي .
- ١٢ - روضات الجنات ، للعلامة الحاج ميرزا محمد باقر الخوانساري .
- ١٣ - الموائد ، للعلامة الحاج ميرزا محمد حسين الحسيني المعشني شهرستاني .
- ١٤ - نامه دانشوران ، لعدة من الافاضل والعلماء الفوه بامر السلطان ناصر الدين شاه .
- ١٥ - سبحة المرجان ، للعلامة السُّبْدِ غلامعلي آزاد .
- ١٦ - اوراق الذهب للفتي السُّبْدِ مُحَمَّدِ عَبَّاسِ الشُّرِي .
- ١٧ - السوانح العبرية للحكيم محمد كاظم الهندي .

*(ح) *

- ١٨ - الكلمة الطيبة ، لثقة الاسلام الثورى .
١٩ - جنة الماوى .
٢٠ - اسفار الانوار عن وقايح افضل الاسفار للعلامة صاحب العباث
٢١ - سبكه الذهب .
٢٢ - گلزار آصفيه .
٢٣ - دوحه الانوار للعلامة الميرزا محمد على الكشميرى والد المؤلف .
٢٤ - البدوالباهر .

اعقابہ وانجالہ

اعقب عدۃ من الاولاد ، منهم من سكن بلده دہلی غاصمۃ الہند ،
ومنہم من بنی فی لکنھو ، ومنہم من سكن كربلاء .

کلمۃ شکر

وفی الختام اقدم خالص الشکر الی الافاضل الذین ساعدونی فی
انتشار هذا الكتاب وهم العلماء الاجلاء حجج الاسلام : الحاج التبت
احمد الحسينى الاشكورى ، والحاج الشيخ اسماعيل الرجبي نزيل الهند .
والمولوى سعادت حسين نزيل الهند .
وارجو من المولى سبحانہ دوام التوفيق والبرکۃ والتعاذۃ لهم .

و قد فرغ من تنسيق هذه الرسالة الشريفة العبد اللهيضف لأسيف
المضطهد الكئيب ، خادم علوم اهل البيت عليهم السلام ، ابوالمعالي

شهاب الدين الحسيني المرعشي النجفي

في سحر ليلة الاحد لسبب بفين من شهر صفر الحجة سنة ١٣٩٦

بمشهد لسبب الكريمة فاطمة المعصومة عليها السلام

حامداً ومصلياً

ملياً

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على محمد وآله الطيبين الطاهرين
صلوة دائمة الربوب الدين **أما بعد** ميگوید خادم الاطباء ميرزا محمد مهدی
ابن مولانا محمد علی بن صادق علی بن محمد مهدی بن محمد کاظم که جناب والد ماجد مرحوم
کتاب نجوم السماء و احوال علماء و فضلائى که بعد الالف من الهجرة گذشته اند بقا
تصنيف در آورده بودند ، و این کتاب از او اهل ثناء اولی تا واسطه مائه نالشته تبيين
و تکميل رسیده و بجهت در حیات آن مرحوم طبع شده شایع گردید ، و بقیه احوال مائه
نالشته و مائه رابعه که برای تالیف و تصنیف باقی بود و جناب العالم الاجل و الفقیه الاکمل
جناب مولانا السید ابوالحسن بن مولانا السید علی شاه طاب ثراها بعد انتقال الدر محرم
باین حقیر ارشاد فرمودند که آنرا جمع و ترتیب کنیید مگر بوجه قلت بضاعت و فقدان
استطاعت جسارت نشد که بر این امر عظیم اقدام نمایم لیکن در قریب این زمان در ماه
ذیقعد ۱۳۱۹ هـ یکمزار و سیصد و نوزده در عالم رؤیا آیه الله فی العالمین حجة الاسلام مرجع

الانام جناب مولانا میرزا محمد حسن شیرازی رحمه الله را باین منوال دیدم که یک مکان بزرگ
که در آن داخل شده ام و در آن مکان بالاخانه است و قتیکه بر آن بالاخانه رفتم در صحن او یک تختی است
بزرگ که بر آن تخت یک عجبای سیاه موجود است که کسی او را فشرده و صاف نموده است
و هم یک بالکنه که در کربلای معلی بوده دیدم و دو قطعه کرده قریب عجا موجود است و هم باران
خفیف می بارد بعد از صحن باورسی رفتم دیدم که جانب جنوب ارسی چند تا دروازه اند رفتم
قریب آن دروازه دیدم که بیرون دروازه دو کرسی خوب و نفیس موجود است و بر کرسی که بر جانب
غرب است جناب حجت الاسلام سیدنا و مولانا میرزا محمد حسن شیرازی طاب شاه تشریف
دارند چون بنده بخدمت آن عالم جلیل الشان و رفیع المکان را در سائره که زمان ۱۳۰۸
برای زیارات عبات عالیات رفته بودم و مشرف شده بودم و جناب صدر المحققین جناب
مولانا آقا سیدنا صر حسین دام ظلّه علی رؤس المؤمنین بحرمه جده محمد وآله الطاهین ،
یک خط بنام آن عالیجناب و یک جلد کتاب عباقات الانوار حدیث طبر داده بودند که بخدمت
ایشان برسانید و هم چند لفظی در خط مذکور متعلق باسم حقیر که از آن اخلاص متحاذ حقیر ظاهر
نوشته بودند باین سبب جناب میرزای موصوف اعلی الله مقامه باین ناچیز ملاقات فرمودند
و غایت التفات باین حقیر مبذول فرمودند .

باین وجه تشبیه آنجناب در ذهنم مثل بود بجز در ملاحظه معلوم کرده که آن عالم ربانی است و
دیدم که بر کرسی که جانب شرق بود والد مرحوم نشسته اند پس جناب میرزای موصوف اعلی الله
مقامه بمن یک کتابی دادند فرمودند که این کتاب بگیرید و تمام بکنید من در آن عالم رویا
عذر آوردم ، و عرض کردم که من مهلت ندارم که تمام بکنم چرا که بعضی طلاب کتب طب بخیر و

از من درسی می گیرند ، آنجناب باز فرمودند باید که شما این را بنویسید این مره که آنجناب حکم دادند مقارن آن والد مرحوم فرمود که من این امر را یکبار باین گفته بودم لیکن عتقا ، بآن نکرده ، الحاصل آن کتاب از دست سرکار میرزا طاب شراه گرفته و دیدم که چند اوراق متفرقه در آن مکتوب است و خواستم که از خدمت آنجناب بروم که جناب میرزای موصوفه باز یک کتاب دیگر عنایت فرمود که آنرا بخوانید و دیدم معلوم شد که آن شرایع الاسلام است گفته که پیش که بروم و بخوانم فرمود که اینجا بیایید و اشاره بسوی خود فرمود ، هر دو کتاب را گرفتم و از آنجا مرخص شدم ، چون از خواب بیدار شدم وقت نماز صبح بود .

اِبْنًا واقع دیگر جناب مولانا آقای سید ابوالحسن طاب شراه را آنجناب دیدم که پیش ایشان رفته ام و چند تا اشخاص ، و نیز جناب مولانا آقای سید باقر صاحب قبله دوم خله الشریف تشریف دارند و قتیکه جناب مرحوم مرادیند با جناب سید باقر صاحب قبله ارشاد فرمودند که محمد مهدی را آنچه گفته بودم داوید باینه ؟ آن فرمودند که نه فرمودند که چرا ندوید پس جناب سید موصوفه برخاست و چیزی آورد و پیشکش فرمود بعد از آن جناب مرحوم طاب شراه آنرا بمن عنایت فرمودند چون دیدم یک کتاب بود و یک ساعت تقریباً فرمودند که من برای تو آنرا آورده ام ، چون من بیدار شدم وقت نماز صبح بود .

اِبْنًا دیگر جناب مولانا آقای ابوالحسن طاب شراه را اوائل ماه محرم ۱۳۲۱ هجری آنجناب دیدم که جانی بلند است و نیز آن مرحوم آنجا ایستاده اند این حقیر از آنجا که شاهراه بود میکند ششم چون آنجناب را دیدم اقامت کردم آن عالیجناب یک کتاب در دست داشت بمن عنایت کردند و تبسم فرمودند و گفتند که شما نزد من بوقت دیگر بیایید که باشما کاری دارم

بعد از آن از جای خود رفته من آن کتاب همراه خود گرفته رفتم چون بیدار شدم وقت نماز صبح بود .

الغرض چون در این خوابها تأمل کردم که دیدم همه آن از روی تعبیر اشارتی به تکمیل کتاب نجوم السماء می نماید چون این مناسبات را بخدمت جناب آقای سیدنا حسین دم طله العالی عرض کردم جناب شان هم موافقت در تعبیر فرمودند پس لاجرم در تکمیل کتاب و ترتیب جمع آن بقدر وسعت و لیاقت خود کوشش نمودم و نام این **تکملة نجوم السماء** گذاشتم .

امیدوار از ناظرین این اوراق آنست که هر جا که محل اصلاح باشد درست فرموده این حقیر را بخیر یاد فرمایند . **وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنْ اتَّبَعَ الْهُدٰی** .

در ترتیب احوال علماء کرام سال وفات را لحاظ کرده ام و بر طبق آن ترتیب نموده ام و آن تراجم که سال وفات معلوم نشده در آخر تکمله نجم ثالث ثبت نمودم ، و نجم رابع را دو حصه نمودم در حصه اول سال وفات را مرعی داشتم ، و در حصه دوم که در آن علماء موجوده و حی را ذکر کرده ام در آن سال ولادت آنها را ملحوظ کردم ، چون این تراجم قبل از یکمزار است لهذا اولاً در نجم ثالث این را نوشتم بعده دیگر تراجم را .

احوال علماء

طامحه ماه دیوگامی صاحب تجلی نور تحریر می نماید که او از قوم شیخ وار و اولاد

این دیار بود تحصیل علوم از طارکن الدین بهر یابادی کرد و تکمیل و تحقیق نزد ملا نورالدین ماری نمود. و از دیوان عبدالرشید صاحب مناظره رشیدی هم فراوان فیض علوم برده عالم اکمل و فاضل اجل گشت اگرچه ملاباشنده قصبه دیوگام ضلع اعظم که بود الا بعد فراغ تابت و پشمال در جونپور قیام و زریده درس داد ، اکثر علماء و فضلاء از آن تحصیل فراغ علم نموده اند . ملا عبداللہ سترکی ، و حافظ امان اللہ بنارسی ، و مفتی ابوالقاسم جونپوری از اسخ شاگردان او بودند ، آخر الامر حیات استعارا کتفا کرد و بمرض سلسلس مبتلا شده روز بروز متغیر الحال گشته حالش باین رسید که از جهان فانی بعالم جاودانی رخت بر بست قبر خستی او پیش دروازه میر علی حسین در قصبه دیوگام هنوز موجود است و حجت پس آیندگان یادگار است ، سال وفات دریافت نشد آنتی .

ملا محمد درویش جونپور

صاحب تجلی می گوید که او سید زیدی و مورث اعلیٰ مفتی محله است ، وی به همفده واسطه از حضرت سیدالتاجدین امام زین العابدین علیه السلام می پیوندد ، جد اجدادشان : سید داود بن سید ابوالفرج واسطی درگرویش چنگینر خانی از شهر واسط همت خاطر پریشان گماشته بهند آمد ، چندین بمجور یها گذرانید بالاخر بموضع تن پور متصل نونهره غاز پور رنگ سکونت ریخت ، چون ملا محمد درویش سن شعور دریافت چندین آویزش گوهر تحصیل علوم گوش خیالش جنبانید ، که جونپور زمین پیوده به خانقاه شیخ الملک مبارک خیر محمدی که ذکرش در حصه اول گشته

طرح اقامت وزید و از بستان فیض استاد الملک ملا محمد فضل گلهای اکتساب
گوناگون چید و تکمیل تمام و تبحر تام نموده از فضیلت نام آوران گشت و لوای بلند نامی
برافراشت مگر طبع ارجمند و بهمت بلندش فقر آشنایا و استغناء ناپسند بود ، همه عمر
بتدریس گذرانید و گاه بی دامن خاطر بهوا هوس نمایش دنیوی نیالود .

آورده اند که هنگام طالب علمی شبی وقت مطالعه کتب در حالت غنودگی
گیسوی پریشان ملا محمد درویش اتفاقاً برقیله چراغ افتاد چون آتش دوزخ بر
سادات حرام است هیچیک جراحت سوزش بر موی شان اثر نکرد شیخ مبارک آن
بچشم خود مشاهده این واقعه نمود بر عالی نسبی و اولاد و دمانی ملا یقین آورد ، و از این
باجرای شکر آن گشت بدندان گرفت و از همان روز تجتیس احوال ملا نمود و برسل و
رسائل سلسله نسب شان تحقیق کرده و نثر خود را بجاله نکاح ملا آورد ، سید محمد
درویش چندین باحادث مکان در محله یحیی مندلی عرف پیمبر آج پور بسر کرده بعدش
خاطر برآشفقت نقل و حرکت نموده به محله خواجه میر سباط توطن نمود برچید که تا ایندم
همانجا اولادش مسکن گزین است .

۹۹۱

وفات : چون پیمانۀ عمرش بسر گشت تاریخ هفدهم ذی الحجه در سال
نصد و نود و هشت از صبحکده هستی جاوده آخرت پیمود ، تاریخ انتقالش از درویش
بوده است می یابند انتی .

مُفَنِّي سَيِّدِ ابْنِ مَلِخْدَرِ رُوشِ جُونُورِي

صاحب تخیل نور گوید که در او اهل حال در علوم عقلیه و نقلیه از والد ماجد خود ملا محمد در پیش
استفاده نمود پس از آن استنباط مشکلات و تحقیقات غوامض پیش ملا محمد ماه دیگام
کرده و از فراوان دانشمندان فیض علوم ربوده طبیعت آغاز بغایت ذہین رسا و حافظه
صحیح بود ، در حال تحصیل چنان ریاضتها کشید که بعمر بیست سال تکمیل کرده و از آن
علماء وقت و از مشاہیر فضلا کرام گشت ، برای استفاده بخدمت وی پیوستندی و
بحسن خلق و عذوبت بیان و طلاقت لسان نظارگان و سامعان را همه متن شوق
سراپا تمنا ساختی ، آوازه علم و فضل او چنان شایع عالم گردید که گیتی سیمان دہلی بخود
خواست و بکمال مکرمت براقامی جوینوراً مور نمود و از آن روز جای سکونت وی بنا فرو
مصفتی محلّه موسوم گشت .

نقل است کہ قیصر روم کتابی بطریق ہدیہ نزد شہر یار ہند فرستادہ و در آنجا
بجائی نقصانی راہ یافتہ بود شاہ جہان پادشاہ جہت درستی و تکملہ آن کتاب نزد
ابوالبقاء ارسال کرد چون مدت موعودہ ششماہ گذشت طلب و تقاضای سلطانی
و ہمن گرفت آنوقت در کتبخانہ خود تلاش نمود و نیافت اگرچہ اول روز از آغاز تا پنجام
بر آن کتاب نظر اجمالی داشتہ بود لیکن در یک نظر بلفظ من کل مطالب رست
کردن خورد مندان دانند کہ آسان نبود ، نازم بر جودت ذہن و آفرین برورستی و
قوت حافظہ کہ خود کتابی از ابتدا تا انتہاء نوشت و بحضور پادشاہ ارسال نمود و از حرفان
ایام کسی نشاخت بجلد وی آن انعام و جاگیر یافت .

از تصنیفات او حاشیہ بر شرح ملا ، و حاشیہ بر قطبی بعبارت خوب و تحقیق

کمال نوشت .

چون عمر سپایان رسید در سال یک هزار و چهل و هجری بتاریخ بیست و دوّم جمادی الاول
روز جمعہ وقت نماز بامداد بعالم قدس شتافت ، هنوز در جو نپور قبرش پنجمتہ تجلہ مضقی
موجود ، و مادہ تاریخ : بی بقاگشت آہ عالم جهان آنتہی .

ملا محمد صادق بن المفی بوالبقاء جو نپوری

صاحب تجلی نور می آرد کہ تحصیل علوم معقول و منقول از والد ماجد خود مفتی ابوالبقاء
بتکمیل رسانیدہ علامہ زمان و فاضل دوران گردید ، مرد دانشمند و صاحب تدبیر و
اہل الزامی بود و بر ہنرمونی تقدیر و بسکالیش تدبیر تقرب سلطانی یافت ، چندین سال
بزمہ فضلہ بسر بردہ بالاخر با ستادی شہزادہ بہادر شاہ سر بلند گشت و مقرب
بساطیکہان خدیو شد ، وقتیکہ بعد زوال آفتاب عالم گیری بہادر شاہ بر تخت جہانباہ
نشست ملا محمد صادق جاگیر بجانب ملک جمانگیر مگر ڈاکہ یا قتمہ ہما نجا بود و باش
اختیار فرمود ، و اولادش ہنوز در اندامی متمکن ، شرح رنجانی و یکی شرح ماہ عالم
از تصنیفات اوست ، آنتہی .

ملا محمد باقی بن المفی بوالبقاء جو نپوری

صاحب تجلی نور می نویسد کہ او پسر مفتی ابوالبقاء و سر تاج علماء عظام و سراج علماء
اعلام بود ، در او اہل امر فراوان روحانیت فیض علوم برگرفت ، چون در جاؤہ تکمیل پانہا

از ملا محمود چنپوری پیوست و او هم مردی و ذہین الطبع در یافتہ بہ طیب خاطر خود
خواست و در تربیت و تعلیم وی ہمت خاطر گذاشت و باندک زمانہ از ابتدا تا انتہا چنان
رسانید کہ از مرآتضان شاگردان ملا محمود گشت .

گویند ملا محمد باقی مستجمع علوم معقول و منقول بالخصوص متکمل ریاضیات و
حکمت بودہ و از عذوبت بیان و طلاقت لسان سامعان را ہمہ تن گوشش و
نظارگان سراسر چشمش متنا ساخت ، و از لقب فاضل چنپوری اشتہار دارد
کتب مصنفہ ایشان یکی آداب باقیہ در شرح شریفیہ ، و دومی اجاث باقیہ
بر مناظرہ رشیدیہ ہمت یادگار پس ماندگان باقیست .

در بیستم ربیع الثانی سال ۱۰۸۶ یکم از رو ہشتاد و شش ہجری کالبد خاکی را متہی
کردہ ، قبرش سچتہ در چنپور بجلہ کنج از مسجد منشی امام بخش جانب شمال بر بلندگی
موجود است ، قطعہ تاریخ از مؤلف :

ملا باقی ز عالم فانی   رخت چون جانب بقا برت
فی البدیہ نوشت خاتمہ فکر   سال ترحیل با خدا پیوست

انتہی .

مُفْنِ سَيِّدِ مَبَالِكِ بْنِ الْمُفْنِيِّ ابُو الْبَقَاءِ جَوْنُورِي

صاحب تجلی می آورد کہ او پسر کوچک مُفْنِي ابوالبقاء سعد اکبر فلک فضائل و
نیر اعظم آسمان علوم بود و از مشاہیر علماء عصر و صاحب فیض این سجع نقش نگین

مُهرشش بود : مبارک رابقا از ذات باقیست .
 گویند که پدرش در خرد سالگی فوت کرد و برادرش بجای ای متفرق بمنصب خود
 نامور بودند ، سید مبارک بهمو و لعب طفلان تابع و دوازده سالگی بسر کرده روزی ملا محمد
 امین شاگرد ابوالبقاء آمد و این چنین هجرت ترضیع اوقات دیده ، کلمات نصیحت و پند
 شایسته بر زبان راند و از آن روز بحیال حق شاگردی پدرش روزانه آمدن و سید مبارک را
 در درس دادن معمول خود نمودن ، تا اینکه پیمانۀ عمرشش لبریز گشت بعد فرو شدن
 ملا محمد امین سید مبارک در اله آباد رفته از ملا امان اکتساب علم و فضل علی درجه الکمال
 نموده و سینه گنجینه فضیلت و دانائی گردید ، و باستعداد و ذهن و قوت فکر پایه علم
 بلند گرفت چون تجتسب خدمت قاضی موروثی بدل جاگزین بود بصوب دهلوی رفت
 و بخوکیه امکان پذیرفت در مجلس مذاکره علماء شاهراه یافت ، و بفصاحت بیانی
 چنان مسئله لاینحل را حل کرده که حضار زبان به تحسین و آفرین گشودند و این مرقع
 سلطانی گشت و سند افتاء جوینور که مخطور خاطر بود یافت و به جوینور آمده در مفتی محله خانقا
 بنا نمود و در آن درس تدریس طلاب و کار افتاء می کرد و این تاریخ تعمیر خانقاه بر سنگ
 کنده بود ، تاریخ :

خبر از سه سال تاریخ داد چنین خانقاه مبارک بنا
 و بر دروازه خانقاه کنده کنانیده بود که الْمُصْطَفَى مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلَى مَا بِنَاهَا
 الحق که در آن ایام مفتی محله مخزن علوم و معدن فنون بود بسیاری افاضل دور
 در این دایره زانوی اکتساب نگردند و انوار علوم چیدند الا بسبب گردش ایام

آن خانقاه مُنهدم گشت و روی زمانه دیگر گشود ، پس از ایام دراز سید تفضل حسین خان در آنجا امام یاره پنجه تعمیر کردند و بر آن سنگ تاریخ تعمیر خانقاه نصب گمانید که از آن نشان جای خانقاه عهد مفتی سید مبارک اهل بصیرت چون گنجینه نفس آمد و شد تهنی شد بتاریخ بیستم رمضان المبارک در سال یک هزار و نود و هشت هجری بعالم قدس شافت ، قبرش پنجه بمفتی محله جنوب موجود و اولادش هم در آنجا آبادان هستند ، و ماده تاریخش : مفتی جنوید صاحب عقل و هم سید مبارک خلد منزل است ، آنتی مختصراً .

ملا محمد حفیظ جنویدی :

صاحب تجلی می آرد که او تحصیل علوم من اوله الی آخره از عم خود مفتی سید مبارک کرده و در اندک زمانه زبده فضلاء مدققین و تاج علماء محققین گشت شهره فضیلتش سر بر آسمان می سود سیه ستوده اطوار آرمیده دوران در مقام تقوی مرد بلند پایه و در سامان طاعت صاحب سر مایه بود جز در سب و تدریس و ذکر آئی هرگز بمشغل و نیوی آتوده نشد ، دلش از کار دنیا بر خایسته و همواره بر ساختگی انجام میل کرده چون شعله آوازش آتش زن خرمناهی عصر و غلغله فضیلتش شورا فکن انجمنهای آیام شد ، عالمگیر پادشاه دہلی کمال آرزو مندی بخود خواست و اکثر شقها در طلب تو جوابش جز انکار دیگر نیافت بالاخر مصاحب خویش را فرستاد او بهزار سماجت و با ظمار بسیار تمنای شہر یاری رضی نموده ، ملا محمد حفیظ وقتی که دخل شہر دہلی

حسب اتفاق یک مرده پان خورده و روخته در نهر علی مروانخان افتاده بود ،
فقیری آزاد مشرب پالکی ملا بدست گرفته بجانب مرده اشاره نمود و این شعر خواند :

عیش دنیا را باقائی نیست دیدی غمخیزا یک تنم کرد آخر در پیشانی گذشت

ملا چون این شنید از خویش رفت و روی پالکی بسوی جوینور بگردانید هرگز منت
آرزو مندان نشنید و به جوینور آمد تارایت گوشه نشین توکل بود

و انجام کار بر روز جمعه بیت و دیم شوال در سال ۱۱۲۸ یک هزار و یکصد و بیست و

هجری از دار فناء به خلوتکده شهر خموشان شتافت و پیوند زمین جوینور گشت ، قبرش
پنجمه ، و اولادش در منقح محله موجودگان خادم الفقراء ماده تاریخ بود قطعه تاریخ از مؤلف
که از آن در تاریخ از مصرعه آخر ، و یک تاریخ بصنعت ترشیح از حرف اول هر مصرعه بر آید

کرد ملا حفیظ نقل مکان حال چشم جهانیان خیره

قلم روی سیاه سال نوشت نغمه هند و دهر شد تیره

انتهی .

مفنی روح الله سپر مفنی سید مبالک جوینوری

صاحب تجلی گوید : که آن یکی از علماء گرانمایه شهر جوینور بود استعداد علمی از اول
خوبه برسانید ، و جمیع علوم رانیکومی دانست و مرآة علوم عقلی و نقلی با حسن الطریق
پیموده و می که پدرش جاده آخرت یافت برخاست افتاد جوینور را مورش و قدم بر
سجاده موروثی نهاد ، و متاع عمر گرانهارا بدریس و تدریس بسر کرده نام نیکو گذاشت

اکثر طلباء، اعلام از ایشان کسب علوم برچیدند و سرمایه افتخارند و خندند .
 سال وفات دریافت نشد ، خوابگاه هیش به جوپور مفتی محمد انتہی .

مولوی محمد راجی نیرہ ملا محمد حفیظ جوپوری

صاحب تجلی نورمی نویسد کہ او از سر آمد ملایان جوپور و از شاہ میر دانشمندان قوت
 بودہ و آفا ز حال چندی از جد خود استفادہ نمودہ ، چون او در گذشت از بسیاری
 خرمناہی علوم دانہ ما برچیدند و خدمت اکثری از افاضل دوران یافت و باندک زمانہ
 از ابتدا تا انتہا رسانید ، جملہ علوم متعارفہ نیکومی دانست و ہمہ جا درسیں می
 آلا در فقہ و حصول تجربہ نام داشت باین خاطر با او چہ افتخار فقہاء موسوم بود از بسکہ
 فقر و توکل بی انتہا بود گاہی از طمع و نیاوی دامن خاطر ناگود ، ہمہ نمایش عمر را بدر
 و تدریس علوم و تذکیہ نفس و او طبع سخنوری ہم درست داشت شاعر آرای ہند و
 موجود اندازہ های دل پسند بود گاہ گاہی لولونی آبدار بسک نظم نیز کشید .

در سال یکہزار و یکصد و ہشتاد و سہ ہجری بتاریخ ہفدہم ماہ ربیع الثانی از
 آشوبگاہ گیتی برکنارہ شد ، و در شہر فیض آباد بباغ قاضی غلام مصطفی مدفون یافت
 افضل الفضلاء میر محمد عسکری از این مادہ تاریخ یافتند ، تاریخ : ۱۱۸۳
 چون مولوی معنوی آن راجی لہجہ رفت از جہان بکوی کہ رونق ز علم رفت .

فاضل الفاضل نیرہ ملا محمد حفیظ جوپوری

صاحب تجلی می آورد ، که او از متاع علوم خزانة با اندوخت و فضل المحدثین گشت
 گویند قاضی یکنزار و یکصد حدیث بقید راوی یادداشت چون ایام قدر افزای
 علوم بود برخد مت قاضی القضااتی بلده آله آباد ما مورشد و به نیکو انجامید ، طبع هم
 از بس لطیف و ظریف داشت ، نقل است وقتیکه نواب شجاع الدوله بالکله با
 رسید بننگام ملاقات از قاضی پرسید چه نام داری گفت خوب الله نواب پسر
 خوب لفظ فارسی و الله لفظ عربی ترکیب چگونه درست آمد ، جواب داد ، که برای
 اسم معنی ضرور نیست او گفت قاضی باشد و اسم بی معنی دارد قاضی گفت
 وقتیکه ما نام گذاشتند قاضی نبودم ، نواب بر این لطیفه خندید و معانقه کرد .
 نقل است قاضی خوب الله روزی بملاقات قاضی ثناء الله جوپوری که باریت
 بودند رفت و بعد کلمات اشتیاق ملاقات از خد تمکار اشاره حاضر آوردن قلیان
 کرد ، قاضی ثناء الله کلماتی چند متضمن ندمت قلیان بر زبان راند ، قاضی خوب الله
 فی البدیة این قطعه منظوم کرده خواند :

تنبأ کو اگر چه پست زینا کار بسی   زاد فایده هیچکند ندیده است کسی
 آخر به از این چه خوب باشد که ترا   خاموش کند ز هرزه گفتن نفسی

چون عمرش پایان رسید ، بتاریخ چهارم شعبان المعظم در سال ۱۱۰۰
 یکنزار و یکصد هجری زیر زمین آرامید ، قطعه تاریخ از مؤلف :

وای صد وای از این دار چون علم بگشت   قاضی شرع مبین مفتی فتوای سن
 رفت از هر دو لم جست سر غش که کجاست   سال ترحیل خبر داد که در خلد برین ^{حضرت} _{بیت} ۱۱۰۰

مولانا محمد علی نبیرا صاحب دہلی پسرانِ رشد مفتی ابوالباقا جونپوری

صاحب تجلی می گوید کہ در اوائل امر تحصیل علوم در دہلی از علماء کرام کرد ، و در
دہاکہ جہانگیر آباد ہم اکتساب نمود ، چون دل تنویر منیرش ^{سینہ اش} را سرمایہ علوم گنجینہ فضائل
آفریدند ، از فراوان روحانیت انوار علوم برچید و از اکثری دانشمندان فیض آند و
وبرماثل و اقران خود بلند نامی یافت ، حتی کہ در زمان وی هیچ عالمی پنچہ عیش را
بر تافت ، و نظیرش در ہند ہیچ عفا بود ، در عمر ہیچہ سالگی شرح سلم تصنیف
کرده کہ از نام معراج الفہوم شرح سلم العلوم مؤلف محمد علی شہتہار دارد ، و از ذریعہ
دریس آن صد ہا طلبہ سرمایہ اندوختہ تحصیل تمام کردند انجام کار بہان کہ نصیبی
خواندہ بود .

گویند کہ در عین شباب کہ ہنگام عروج ہر علوم بود زوال آمد ، و در گوشہ خاک
دہاکہ پنهان شد ، سال فاتش معلوم نیست ، انتہی مختصراً .

فاضل خیر اللہ پسر کوچک مفتی سید مبارک جونپوری

صاحب تجلی فرمودہ کہ اوزین علوم ازلہ ماجد خود پیمودہ و از زکاوت بہن
بازدک زمانہ فاتحہ فراغ خواند و قاضی جونپور گشت و بر ستادہ مؤروثی قدم نہاد ،
بجز دریس و تدریس و کار خدمت مفوضہ کار و شغل دیگر نہداشت .

چون گوهر عمرش سپایان رسید بر خاک جوینو غلطید ، پس زیاده از آن دریا
نشد ، آنتی .

فاضل حسن سعید خان پیره مفتی سید مبارک جوینوری

صاحب تجلی می آرد که او کتاب علوم از علماء خاندان خود نموده و فاتحه فراغ خوان
و از افاضل نام آوران گشت ، و بهر علوم مستحقر تام بود ، اولاً مفتی جوینور شد بعدش
بر عده قضائی جوینور امتیاز یافت ، چندین سال بر همین منوال بسر کرده چون پدرش
سید محمد سعید خان تقرب سلطانی جست و بزمزه اراکین خسروانی داخل شد ،
قاضی بهمان ذریعه ترقی مراتب مناصب خطاب خوانی یافته قاضی القضاة دہلی گشت
و تازیت خدمت قاضی القضاة انجامید .

در سال ۱۱۵۷ یکہزار و یکصد و پنجاه و ہفت ہجری در دہلی رخت عالم بقا بزرگ
مگر آخر اجسدش در جوینور آوردند و بجاک جوینور پیوستند و مادہ تاریخ : از صد نشین جست یا
قطعه تاریخ از مؤلف :

چو آب زندگی افشرد قاضی	قضا را از عبا ی آفرینش
بقارا با قنا بسرود قاضی	قضا آمد بہدوش قضا رفت
قضا ثری سرودل مرد قاضی . آنتی	نوشتم از سر افتا سہ فوت

۱۱۵۵ + ۱۱۵۷

مولانا محل عسکری جوینوری :

صاحب تجلی می آورد که اوزبالا تراوان مفتی محله و از اولاد شمع و دو مان بقای مفتی ابوالبقاء است ، در جامعیت انواع علوم اصناف فنون و حید عصر و در حسن بیان و طلاق لسان فرید دوران بود ، و از مدت العمر با فاضله و افاضه علوم اشتغال داشت و بمعاش موروثی قناعت ورزیده گاهی همت خاطر بر طلب دنیا و بجانب ارباب دنیا نگماشت تحصیل کتب متداوله بخوکیه معروف متعارف بین الناس است نکرده آورده اند که در زمان طفلی بغایت غبی الذهن بود ، روزی معلم بوجه فرستادن سبق زجر و توبیخ نموده ملا را چنان تکرر خاطر گشت که بعد نصف شب بقصد هلاکت جان بکناره دریای گومتی رسیده که خواسته خود را انجامد ، رهمنونی تقدیر نامزم که بهمان حالت ربودگی ملال مردی از غیب بزرگ صورت و سیرت آمد و ملا را بازداشت و بر سینه اش حرفی چند از انگشت شهادت نوشت و فرمود : که بروید و مطالعه کتب باید کرد و از آن روز و دلش منزل انوار الهیات و سینه اش گنجینه علوم و فنون گردید هر کتابیکه دید سبق آموخته چندین بار و بر هر غوا مضی که نظر افتاد عمل کرده مشکلات یافت چنان ذهن تیز و حافظه درست گردید که چند ایام بدکاری طبیعت استعدا ادراک معنی پیدا کرد و مطالعه کتب نموده در جمیع علوم معقول و منقول و فروع و اصول تجری تام و قوتی مالا کلام بهم رسانید و معضلات و مشکلات هر فن را بخوکیه بر صفحه تقریر گاشت فضیلتش بر چهار دانگ رسید و در وقت خویش لوای غلوه افراشت طلبه علوم و ارباب استعداد از هر زیاده و مصارد دور و نزدیک با و پیوستند و استفاده کردند و وضعش مقلد و پابند عادات و رسوم ظاهری علمای زمانه نبود ،

شیوه تجرد منشی و خود شکنی و آزادانه روشی داشت اشتغالش تدریس که بهترین
اشغال ظاهره و خوشترین وسیله صفای باطنیه است بدل پذیرفت و بهمان کار
انجام کار شد ، و از برکت فیض تعلیم ایشان صدای طلبا عالم محقق و فاضل مدقت
گشتند و بزبان ایشان کسی طالب علم نبود که پیش ملا بواسطه کتب علوم رازوی
ارادت نه نکرد و فیض نعمتش از ایشان نر بود .

و این ملا محمد عسکری معاصر زبده المحققین شیخ علی عزین بود و با او در اکثر
حل غوامض معما بحث افتاد و خود هم بجانب معما گوی خاطر مبذول داشت چنانچه
این چند معما از نتایج طبع اوست .

مُعَمَا بِاسْمِ عَلِيٍّ :

از علی جز علی نیاخته ام

از انزل تا بابدیه شایسته ام

مُعَمَا بِاسْمِ كَامِلٍ :

سر موردل یارم وفا نیست

جگر را سوزد و گوید جانفیت

مُعَمَا بِاسْمِ شَاهِنِجَانِ :

شاه خوبان عرقش آب بروی مهر است

گل شبنم زده شرمنده از آن گلچهر است

هیچده نسخه از تصنیفات ایشان شهرتی ندارد ، شاید بخيال ستر نمایش میل

با اینصورت نکرد .

عمر شریفش از مهتا و متجاوز بود ، تاریخ میت و نهم ذیقعه در سال ۱۱۹۰ لکیزارد

یکصد و نود هجری از این خرابه دنیا بعالم جاودانی شایسته ، بَرَوَاللهُ مُضَجَّعَةٌ

ماده تاریخ وفات است .

قبرش سخته به مفتی محله جوپور برابر روضه خواجه میر ، جانب شمال بغاصله پنجاه قدم ، مولوی عبدالقادر سوکهر پوری ، و مولوی عبدالعلی خان ، و ملا محمد عیوض جوپوری از اسخ شاگردان اویند ، قطعات تاریخ و مرثیه که در این ساخته غم آلود موزون شده بود در اینجا نظر ناظرین میشود .

حرفه ها :

بوده زبودن تو بعالم بیان علم ،
 ماتمرا شده هکلی خاندان فضل
 اندر مصیبت تو بحیرت نشست فکر
 از بس زود حلقه ماتم مهندسان
 سر میر ز بسنگ غم و درد منطقی
 کبری همیشه گردید و صغری کندغان
 آمد خزان به عکسی معنی زیاد غم
 ای یادگار حضرت سید ابوالبقا
 بوده نکتت همه اعجاز عیسوی
 چون تو عدیم مادر گیتی نزاود هم

از رفتن تو رفت چه نام و نشان علم
 بر هم زدوری تو شده وودمان علم
 چون دید رفت بسچ تو زین خاکدان علم
 جز غم ندیده و بفکرت مکان علم
 بیند گرانکاس قضیه میان علم
 بی صورت نتیجه بخش بیان علم
 رفتی تو ای بھار گل بوستان علم
 ویران شده ز رفتن تو خاندان علم
 رفتی چو بوی گل ز جهان رفت جان علم
 دیگر نزیاید ای خلف دلستان علم

قطعه تاریخ

چون مرد میر عسکری آن منبع علوم از عین علم خوب نگه کن که نور رفت

تاریخ فوت وی ز فرزند خواستگم بگفت
 علامه امامیه جو سپور رفت

دیگر

نور مطلق سید السادات جلوہ گاہ حق
 قطب قطب العارفین سید محمد عسکری

دیگر

میر سید عسکری مہر علوم	فوقیت بر فاضلان دہر بود
غزہ ذیحجہ یکشنبہ شب	جان بجان عاشقانہ چون پُر
گفت تاریخ و فاتش قادری	آہ سید عسکری وقت مرگ

۱۱۹۰

انتہی مختصراً .

الغنیۃ

السید جعفر ابن الحسن بن فاسم بن محمد بن ابی الفاسم المہدی الموسوی

صاحب روضات الجنات می گوید کہ وی از علماء عالمین و فقہاء کاملین و ادباء
 ماہرین و فضلاء کاملین زاہد و عابد متورع بودہ ، از مولانا محمد صادق بن المحقق الموسوی
 محمد التکا بنی المعروف بالسراب و غیر ذلک من علماء النجف تحصیل علوم نمودہ بود
 از مصنفات اوست : منہاج المعارف فی اصول الدین ، و کتاب تزکوة
 مبسوط ، و کتاب الحج مبسوط ، و رسالہ فی عینۃ صلوة الجمعۃ فی زمان الغیبۃ ، کہ در آن
 رد کردہ است بر آقا جمال الدین الخوانساری ، و تعلیقات بر ذخیرہ ، و تہمید الافصح
 و غیر ذلک از تصنیفات و تالیفات اوست .

• ولادت ایشان در سنہ ۱۰۹۰ م کبھار و نو و واقع شدہ .

ووفات شان در سال ۱۱۵۸ م کینز رو یکصد و پنجاه و هشت واقع شده و رتقود جان
و ماوه تاریخ وفات این است :

سال تاریخ وفاتش زخرو پرسیدم گفت و انامی ادب عالم ربانی فرت . آهتی
وسید جعفر موصوف الصدر جدید صاحب روضات الجنات است .

السید محمد حسین السید حامد حسین السید بن العابد الکنوری لنیشابوری

وی عالم جلیل و فاضل نبیل زاہد متورع و عابد تارک الدنیا بود ، از تلامذہ
مولانا عبد الرتب بن قاضی ولی محمد حضرت پوری است ، صاحب شذور العقیان
کہ برادرزادہ آن مرحوم مغفورند می فرمایند :

السید محمد حسین بن السید حامد حسین بن السید بن العابد الکنوری لنیشابوری
كان عالماً فاضلاً زاهداً ورعاً فاضها لم يكن له نظير في زمانه في الزهد والعبادة
نقل والد العلامة في كتاب نسبه من ذبلع الحلم ما فات منه صلوة
التواضيل ، وكان صاحب كرامات جليل القدر عظيم الشأن منقطعاً عن الخلق
منفراً عن الدنيا واهلها ، فراء على سناه الشيخ عبد الرتب بن قاضی ولی
محمد الحضرت پوری ، واخذ الاصول والفروع عنه ، وكتب الكتب الكثيرة بخطه
كحوى البقین و تحفة الزائر والجامع العباسی و جمع الادعية الكثيرة
وانتخبها من الكتب المعيرة ، وكتب لفران بخطه ، وكان اكثر تلك الكتب بخطه

و کمال رسانید و بزمره علماء و فضلاء ایام پیوست ، اگرچه در جمله علوم متعارفه استعداد کامل بهر سانیده بود الا در علم ادب و معقولات و خلی معقول داشت و لش چاشنی مذاق آمیز و طبعش نیک چشیده موزونی سخن عربی موروثی سخن بود ، گاه گاهی لؤلؤئی آیدار بسک نظم هم کشید ، این عبارت لطف زبان عربی و این چند شعرا از آنست که در ماتم فرورفتن پور خود عبد السلام نام نوشته بر سنگ قبرش کنده کنیده و بر صفحه یادگار نقشه بی ثباتی دنیا کشید و هویدا :

هوالباقی باسلام فدا ناک عبد السلام اللّٰه کان بین الودع بدعی عبد السلام
وهو بن الدعوی عبد العلی الذی فداک بدنه و بدنی فجعلنی عبده و غظه بقلبه المنها
بعد المکث فی دار اللّٰه بنا شطرا من الازمنة و لبثت فی نشاها مدة اثنتی عشر سنه
لاربع عشر ليله خلون من شهر ذی القعدة فی الحجة الثامنة و الثمانین بعد الالف
والمائة من الهجرة المبارکة النبویة علی صاحبها و آله الاطهار افضل الصلوة و کل
التحیات ، فک الحمد و المننة علی کل الاطوار و الثنات ، ما بعد ما فات ،
ما ضرب ما هو آت . **نظم** :

السلام ای بعد ما آیدگان و رفتنی بر شما خویش با دین غمخانه ناماندنی
دلم امید فراوان بوصل بنموده ولی اجل بره عمر رهسرن آمل است
بروم بلحد زان رخ افروخته دعنی حاجت نبود تربت مارا بچهره عنی
و این قطعه تاریخ واقعه ارتحال مضمون آفرین شیخ علی عزین از دوست :
چنان گشته کیسر پر از جبل و شیر هرا مروزی آید از وی بستر ،

شدارضد مه شور و عوی کران	بافراط غوغا مگویش کمر
زهر سوبصلا ف شر و فساد	سرافراخته هر جهاد و سحر
کلیم و مسیح زمان شد لقب	در این عصر بهر همه گاو حشر
نشسته جهال بر صدر مخشر	خمشوی گزیدند اهل نظر
خصوص از وفات علی خرمین	بفروسیس و دارالسلا مش مقرر
که می داد او سخن ذات او	کنون نیست بهر سخن دادگر
چه تاریخ او جسم از غیبیان	بگفتند گو داد فضل و بهر

و از مولوی گلشن علی انصاری جو نپوری اکثر در فن سخن سخن سخن و نغز گفتاری
 بحثها نمود و گوی منازعت بر بود ، چنانچه کتابی عنقای مغربی نام در جواب رساله
 کوه قاف مولوی گلشن علی نوشت که جهت پس آیندگان یادگار باقیست
 بالآخر همان شد که شایان جهان عدم آباد بود .

تاریخ هفتم رجب روز جمعه در ۱۱۹۰ لیکهزار و یکصد و نود و هجری مُرخ روش
 وحشتگده عدم راستی کرده و به گلشن آباد رضوان ارم آشیانه نمود پس ماندگان
 جسدش را در جو نپور محله مفتی بقبرستان خاندان اوته خاک کردند و فاتحه خوانند
 قطعۀ تاریخ رقم زده مولوی مخشر الدین :

چاشتگه آدینه هفتم از رجب   کرد چون عبدالعلیخان انتقال
 آه از سر بر کشید و گفت عقل   کان فخر الدهر تاریخ وصال
 دیگر موزون نموده مولوی ذاکر علی :

حسنت پناه سید عبدالعلیمان
 گردون دون بیای حیاتش چو گرد
 در ماتمش همچان همه یکبار تیره شد
 تاریخ هفتین ز رجب روز جمعه بود
 پیش خرد بگریه گشودم زبان عجز
 از بهر سال رحلت آن فخر دودان
 سال وصال از سر شیون گفتم عقل
 مثلش بعلم و فضل چو عناق کسی ندید
 گنجینه وارزیر زمین جای خود گزید
 از بسکه گرو غم ز زمین تا فلک رسید
 کآن وارث علوم بقای نفس کشید
 کای در دولت ز قفل متماسی کلید
 شعری بطرز تمیبه انشا بکن جدید
 دلهای علم و فضل و ریاست همه دید

استی مختصراً .

مولوی ذاکر علی جوئیوری

صاحب تجلی می آرد که او از علماء نام آوران جوئیوری سید نبش مفتی ابوبقار
 می پیوندند در کتاب علوم آغاز از ملامت عسکری نموده و از مولوی عبدالعلی خان بیابان
 رسانیده در جمیع علوم متعارفه عالم می تحضر و از دانیان روزگار بود بخصوص در علم
 نحو و صرف زیاده تر دستگاہ داشت چندین سال با ستادی رفیع الدرجات و علی
 صاحب رزیدنٹ لکنو مأمور بوده بالآخر عزت گزین شد و از سرمایه اندوخته مقصد را
 تازسیت بسر کرد ، ترجمه شرایع الاسلام زبان فارسی و ذریعۃ المغفرۃ نام تفسیر خدیایا
 قرآنی یادگار است مولانا گایشعلی کچکانومی یکی از شاگردان بلند مرتبه شان بودند .
 آخر کار تاریخ بیت و سوم محرم روز آینه شنبه به ۱۳۱۱ لکھنؤ و و صد و یازده

هجری از آشوب گاه گیتی رخت بر بست و بچونپور زیر خاک آر مید ،
 قبرش نخته بجله مفتی اندرون قبرستان خاندا فی خود موجود کتیه لوح مزارش
 سقی الله شراره و جعل الحجة ماواه است . **قطعه تاریخ از مولف :**
 میر ذاکر علی پاک سرشت زمین جهان سوی خلد کرد خرام
 قدسیان سال حلتش گفتند به ارم رفت عالم ^{۱۳۱۱} اعلام . ^{تهی} تقی

مولوی سید ناصر حسین ابن مولوی مظفر حسین چونیور

صاحب تجلی می آرد که سلسله نیش بهفت واسطه بلا توحید حفیظ میرسد عالم علوم
 حاضر فاضل متبحر خرد پروره زیرک و متین برد بار بود صاحب شیوه راستی و ساده مزاجی
 ذهنش گره گشای غومض مشکلات علمش فروغ بخش تحصیلش شجاعت خلعت
 بقای علوم بقای دربر است کرد در این هنگام فقدان علم وجودش بقای نام فضلاً
 سلف و دانشمندان ماضی این دیار است فیض علوم از فراوان روحانیدان اندوخت
 یعنی در او اهل سال سبق علوم صرف سخن و معقولات از مولوی سخاوت علی چونیور خوا
 پس از آن از علامه عبدالحکیم فرنگی محلی لکنوی تحصیل معقولات پایان رسانید
 و علم فقه و کلام را از مولوی گلشنعلی کچکانوی آموخت ، بعدش تکمیل فقه از مولانا
 سید تقی مجتهد العصر لکنوی کرد و در جمیع علوم عقلی و نقلی بهره وافی برداشت و کتب
 دلش از نقد و علوم ملوگشت و بر ماثله اقران خود بلند پایگی یافت اگر چه کمند متاع علوم
 بدست دارد فاما بر علم صرف و سخن و بلاغت و فقه بخوی توجه گماشت که فردی از افراد

مشاہیر گشت کاریش درس و تدریس و تنفراز دنیا و کار دنیا است اکثر طلباء دیار
و امصار از بیتان فیض گلهای علوم می چیدند حاجی عربین شریفین و زائر عتبات
عالیات ہم است ، تصنیفاتش الی الآن :

یکی رسالہ علم الادب فی محاورات العرب بزبان عرب .

دوم - رشن البتال در مناظرہ متعہ و تحریف قرآن مجید .

سوم - رسالہ میلاد شریف ، اردو .

چهارم - آیہ تطہیر در اردو .

پنجم - جواب رسالہ اکبر آبادیہ در نجاست کفار بزبان فارسی .

ششم - کتاب مبسوط در فضائل و مصائب ائمہ اطہار بزبان اردو .

ہفتم - رسالہ در رد اخبار بزبان اردو در نثر و نظم ہم طبع بلند پایہ رفیع وارد

این چند اشعار خوشہ از خرمن اوست ، و ہو ہذا : قطعہ ارتحال سید محمد باقر

عظیم آبادی :

ابن اصحاب المعالی من مصولا   ابن ارباب لوفاء اهل الادب

ابن سادات النعمی کھفت لودی   ابن من للدين والد دنیا سبب

فد ہذوب لقلب من ہجران من   کان یعطی الناس اطباء الذهب

کھفت لا ہرث محمد باقر   و ہو بد رکامل عالی الشب

فذا فیض الخلق من احسانہ   واجتسوا من جوہر زہر الارب

زائر ابن المصطفی والمرضی   من سماء فون الثنا بالعجب

آہ من اما مد کفنا لفضب وانفضی من فوفه طبیا لطرف

شم من نأهد خلان السماء لاح ل ناربخه بنجم عزب
۱۲۹۵ھ

چند اشعار قصائد مدحیہ متفرق زبان فارسی :

عشقبازان مبتدای درو و حبران تو اند آرزو مندان طلبکاران در مان تو آند
رونگرو اندر ز نھسا رازرہ باع نجف اہل ایمان عند لیبان گلستان تو آند
وصف ذات تونہ تنہا برب اہل ربی بر فلک کرو بیان ہم منقبت خوان تو آند
روز و شب گردیدن چرخ برین در عشق تو مصرو مہ پروانہ شمع شبستان تو آند

دیگر

رہ اسرار بزم طور و شان حسین انوارت کلیم اللہ حیران در تماشگاہ ویدارت
خس و خارست در رہ ایشان سنبیل و ریحان بیابان نجف را بوستان دانند زوارت
فلک ہم نعرہ تحسین زند از فرط خوشحالی بگوش اورسد ناصر اگر این نظم اشعارت

دیگر بزبان اردو :

بہار آئے ہی بدلا رنگ پہر گلزار عالم کا زرافشانی ہے قطرہ باغ کے پہر یونہی پر شبنم کا
جان کے بی ثباتی دیگر غافل چشم حیرت سے سکندر کام آئینہ نہ باقی جام ہے جم کا
دیگر بزبان اردو :

آئی حضور زینت کون و مکان ہوئے رکھا قدم زمین پہ زمین آسمان ہوئے
اشک غم حسین سے تر تہا کفن مرا مجکو نصیب چاد ڈاب روان ہوئے
انتہی مختصراً .

مولو محمد حسین پسر سید مظہر علی خان فیاضی صاحب

(جونپوری)

صاحب تجلی می آرد کہ او عالم علوم و دانندہ فنون زکی الطبع صاحب فہم و فراست بود در تحصیل علوم صرف و نحو و معقولات از مولوی سخاوت علی جونپوری فیض وافر برچید و بانجام رسانید و کلمہ معقول و علم ادب را از مولوی محمد شکور مہجیری نموده و مستجمع علوم وافرہ گشت خوشنویس ہم بود مشق خط از مولوی کرامت علی جونپوری کردہ سواد خطش زبیں نیکین و دلاویز بود چندین سال درس ہم داداگری طلباء از او تحصیل بلند نامی کردند و سرمانیہ علوم اندوختند حاصل نتیجہ :

تاریخ سوم رمضان المبارک روز جمعہ بہ ۱۲۹۶ھ لیکہ از او دو صد و نود و شش ہجری از این عالم بی ثبات رخت بر بست و راہ آخرت پیمود و از چارسوی کون و فساد است قبرش بچتہ بہ محلہ مفتی اندرحد و دقبرستان سادات مفتی محتمہ .

مولوی سیدنا حسین این قطعات تاریخ رحلتش نوشتند کہ بر سنگ لحد کذہ است ، و ہوہذا :

بکائے علی من صار مراً فراثہ	و اصبح محزوناً لبعث وصالہ
فضی نخبہ لہفی علیہ فانہ	لفد کان عسفاً لظہ و آلہ
و فاضل دموع من عہون بفقہ	کما کان ممد و حاحا بحسن خصالہ
رفی کاملہ فمالہ من خصائص	و فد فان افرا نا بلطف مقالہ

اذا فانت حرف الوصل بعد فراهه فارخ هلال غاب قبل کاله
 دیگر فارسی :

دریغا عاقبت زیر زمین شد   محبت بوترا ب و پاک طینت
 خرد چون جبت سال ارتحالش   مکرر زوندا با تلف که رحمت
 ۱۲۹۶

دیگر :

رخت بر بست سوی خلد برین   صاحب نظم و نثر و عقل و شعور
 پیرش گفت سال تارخیش   بیهابست والد مغفور
 ۱۲۹۷
 سید علی عطینخان و سید محمد محبتی خان پورشان هستند . آنتی .

ملا محمد عبوض جونپور

صاحب تجلی می آرد که از مشاهیر علماء وقت و از مرتاضان افاضل جونپور بود
 سلسله نبش بحضرت عباس علمدار علیہ آتسلام مستفی می شود تحصیل تکمیل
 بر علوم متعارفه پیش ملا محمد عسکر جونپوری کرد چون فراغ یافت همت خاطر
 جانب مشق سخن گماشت اگر چه از موزون طبعان زمانه و از سخن آفرینان شد
 مگر بهین شوریده سری و بتلاش غنقای مضامین از خویش ربوده و مزاجش
 از جاوده اعتدال در گذشت روز و شب سرسوی دروازه همچو آسیای گردون در گذشت
 داشت گاهی در جونپور و گاهی در بنارس دل بقرارش بیچ جا قرار گرفت لیکن
 با اینمه مجالس مذاکره و تدریس گرم بود هر کجا رفتی طلبای دیار و مصابرا همراه بودی

و سبق آموختی جمله کتب درسیه مع حل نکات از بود هنگام درس هرگز حیا
مطالعه حوشی و شروح ناقادی سخن سخیش را سرایم که کلام بلاغت نظامش
شیرین تر از نبات و قند و در مضمون آفرینی سحر کار بود بلند پروازیش سر بر آسمان
سود حکمت تخلص داشت معاصر و هم آورد شیخ علی حزین بود .

نقل است که وی در بنارس بود روزی بحالت جنون دوزی بر مهنه پاجاچک
دامان در مجلس شیخ علی حزین رسیده بلا تکلف بر منداش نشست شیخ مطلع شده

بدیه برخواند «ع» : درین بزم ره نیست بیگانه را .

ملا فی الفوج جواب داد «ع» : که پروانگی داد پروانه را .

و هم آورده اند که روزی ملا وحشت زده سر شام بصحرای بنارس دوان و
از سنگ طفلان که مناسب مزاج مجنونان شود از سرش خون چکان بود حسب
اتفاق همانوقت پاکلی شیخ با نضوب رسید ملا را دیده پرسید که چه حال داری موزونی
طبع ملا را نامزم که بر جسته خواند :

سرم از سنگ طفلان لاله زارا
جنون گل کرد ایام بهار است

شیخ علی حزین بی اختیار از پاکلی فرو رفت و تا دیر بود ماند که ملا چه خوش گفتی حجاب
تبرش بجله سپاه اندر احاطه روضه مخدوم شو بس انتی مختصراً .

مولوی فتح محمد لیسر ملا محل عبوض جونپوری

صاحب تجلی می آرد که او از مشاهیر افاضل زمان بوده اکتساب علوم رسمیه از و
لر خود

سخنیکه امکان بود نمود بعدش شوق تکمیل خضر راه گردید و روز جوینور بصورت هلی کشید و از علماء نام آوردن آن شهر فاتحه فراغ خواند و ریاضات شاقه کشیده اهل کمال شد و فردی از افراد مشایخ گشت چند رساله در حکمت و فلسفه نوشت ، خوابگاه و پسین جوینور است در ^{۱۲} کینار رود و صد و چهل هجری تقاباً فابریحه کشیده ماده تاریخ وفاتش : زهی خواب رحمت است آنتی

الشیخ اسمعیل الشیخ اسد بن الحاج اسمعیل ^{ظنی}

دی از خانواده اجتهاد و فضل و علم و هم صاحب زهد و توریع و تقدیس بوده و فقیه نبیل فاضل جلیل صاحب مراتب علیه و فواضل جلیله داشته در غفوان شباب در مرض طاعون بجوار رحمت حق پیوست سن شریفش قریب بیست سال هم نرسیده بود .

سال وفاتش بضع و اربعین و ائین و الف است .

صاحب روضات الجنات در آخر احوال پدر بزرگوارش مابین الفاظ یا و فرموده و الشیخ اسد الله بن الحاج اسمعیل کان ابضا ولد صالح نفی فقیه زکی جبر المعی فاضل کل الفضل جلیل نبیل بسمی بالشیخ اسمعیل وهو كما ذکره بعض الثقات الاجلّه من اهل الکاظین ، کان عجبوه دهه و فائفا علی فاطمه فضلاء عصره متصفاً بکل ^{مختص} جیل الفضائل و الفواضل مجازاً من اغلباً سائمه الزمان فی الففاهة و الاستنباط بل منازاً من سائر المشایخ و الاعیان

في الزهد العبادة ونها هذا حوال العجزة والمسالكين والضياع يحفون اخوانه الموز
فضلاً عن المبدن والايواسط الا ان تضار بعضاً لدهر الضنون وندائيف الخلق
الحون لم ثملاه لبوغ الامل من عمره السعيد ولم يحجلاه للقبام بحق العلم والعمل
كما يريد بل سلمنا الى مخالبا لأجل في عين الشباب وكلناه على نهاية العجل في امر
التجرد من الجلباب .

وكانت رحلته من هذه الدنيا الفانية الى نعيم الجنة الباقية في حدود
بضع واربعين ومائتين والفت بطاعون العراف وهو لم يتم الثلثين لانه كان
في سنة وفاة ابيه لم يبلغ الحلم كما افند والله اعلم ، انتهى كلامه .

مولانا السيد علي شهبير مشرف عليخان بن الحسين العسكري

دي عالم فاضل كامل اديب ذي الفضل الهبت والشرف استنى بووه .
وفات اين مرحوم در سنة يكهزار و دو صد و چهل و چند افتاد .
واز تصانيف او از اخه العلة في الرد على عبدالحق دهلوي ، اين كتاب
رد است بر كتاب الصراط المستقيم كه از عبدالحق دهلوي است كه در منع قائم عز استياد
تحرير فرموده چنانچه در كشف الحجب مسطور است و تيز مؤلفات او است : كتاب
المسائل كه در آن فتاوى جناب فخر المجددين سيد المتكلمين جناب سلطان العلماء
سيد محمد طاب ثراه و جناب سيد العلماء سيد حسين طاب مره جمع نمود و نام
كتاب مشهور به سايل مشرف عليخان مى باشد ، انتهى .

مولانا الشیخ حسینعلیخان الاخباری لفانی البریلوی

وی فاضل عالم مکمل متورع مقدس صاحب تقریر النقاۃ والغزیزة الوفاۃ بوس
 پسر عم جناب فخر المحققین سید جانعلیخان مرحوم معاصر سلطان العلماء و سید العلماء
 طاب ثراهما بودہ .

وفات آنجناب در سنہ یکہزار و دو صد و چہل و چند ہجری واقع شدہ .
 و نیز کاظم حسینخان کہ برادر حقیقی فاضل موصوف و نیز فاضل متبحر و عالم خبر
 در زمان پادشاہ غازی الدین حیدر شاہ اودہ بکر لابی معلی رفته بود .

در سنہ ۱۲۹۱ ل یکہزار و دو صد و نو در کربلا وفات یافت و ہما بخاندون گروید
 و از تصانیف اوست معتمد الکلام رؤفہ علی ایضاح لطاقتہ المقال الذی
 الفہ الفاضل الرشید نلبید صاحب الخفہ فی جواب رسالہ صنفہا
 سبحانعلیخان مرحوم فی بحث لزوم افضلیتہ اولاد الشیخین علی ولاد
 فاطمہ صلاوات اللہ علیہا علی مذہب اہل السنہ فی التفضیل .

و نیز مصنفات اوست الرسالہ الوزیریہ فی الاصول و الاخبار و صنفہ
 علی لسان و زبیر الدین الاخباری کذا فی کشف المحجب .

و نیز مصنفات اوست رسالہ در اصول اخبار کہ از التامیس فضل الاطباء
 جناب حکیم میرزا علیخان مرحوم نوشتہ . و نیز حاشیہ بر میرزا ہد رسالہ دارد ،
 کما سمعت من لسان السید مرتضی بن ممدی شاہ الخفی ایدہ اللہ .

مولانا میرزا کاظم علی لکھنوی

دی عالم عالِ فاضل کامل مقدس متورع متمکم ادیب تارک الدنیا بوده
از ملائذہ آیۃ اللہ فی العالمین جناب مولانا سید دلدار علی طاب ثراہ است ،
بعد از وفات استادا خود زوایہ نشینی اختیار کرده از مکان بیرون نرقتہ تا آنکہ بعالم
بقا ارتحال نمود کاہگاہ جناب سلطان العلماء سید محمد طاب ثراہ بخد متشان
تشریف می آوردند و بانجناب غایت اخلاص و داد داشتند .

و از اولاد کرام آنجناب مرحوم میرزا آقا جان کمیدان ، و میرزا جعفر کمیدان
ملقب بہ معتمد الدولہ ، و میرزا محمد رضا متخلص بہ برق و ملقب بہ فتح الدولہ
و میرزا محسن و میرزا تقی و میرزا عسکری و میرزا باقر کہ ہمہ شان بر مرتبہ علیا
در زمان شاہی فایز بودند لیکن از علم بہرہ نہ داشتند .

وفات آنجناب روز پنجشنبہ وقت صبح تاریخ بیت و دوم شہر
ذیقعدہ ۱۲۴۹ ہجری کبیر در دود و چہلونہ واقع شد ، و در حسینہ خود مدفون گردید
کذا فی الحصن المتین .

و در آئینہ حق ناما مسطور است جناب معلی القاب عالم معالم دینیہ عارف
معارف یقینیہ جبر محقق نخرید قوت جامع معتول منقول حاوی فروع اصول
فقیہہ نبیہ متقی المعنی ذکی لودعی مہبط فیوض ازلی جناب میرزا کاظم علی دہمت برکاتہ
بغایت سلیم الطبع و از حدت ذہن و زکا بدرجہ قصوی و مرتبہ علیا فایز گردید

از مناظره و مباحثه خصوصاً با زمره اهل جبل اجتاب کلی دارد سوای مطالب کتب
 دینیّه و تدریس علم فقه و اصول اشتغال با مریکرنی فرمایند و در قلع و قمع فتنه
 اخباریه جد و جد بلیغ بتقریر و تحریر فرموده و ترویج دین مسین و قائمی مستفتین
 مشغول و مصروف بعضی رسائل در اصول و اخبار نو کیز خامه اش در کمال مشاش
 انتهی .

و در کشف الحجب مسطور است رساله فی الاصول و الاخبار با الفارسیه
 لمیرزا کاظم علی فی جواب اسؤله الّذی سئلها عن بعض الاخبار بن انتهی کلام

المیرزا غازی

من فاضل زمان و طبیب او ان بوده از تلامذّه جناب سید العلماء طابراه
 جمله علوم نرزد جناب سید العلماء اخذ نموده ، و در حیات او ستاد خود و وفات
 و در کتاب الحصن المتین فی احوال الوزراء و السلاطین مسطور است :
 المیرزا غازی کان عمیق الفکر و منیر النظر طبیباً حاذقاً نوفّه فی جوده اسناد
 سند بضع و خسین و ما نهن بعد الالف انتهی .

مولانا السید اکرم علی الیاسطی البندگی

وی فاضل المعی و علم بلعی متکلم متورع مقدیس بوده علوم عقلیه و نقلیه
 از فضلاء زمان خود تحصیل نموده بوده و بخدمت جناب آیه الله فی العالمین

جناب مولانا دلدار علی طاب ثراه تکمیل نموده .

و سبب شرفش بابام، جناب امام زین العابدین علی بن حسین علیهم السلام میرسد
و جناب سید دادا و جناب میرزا خلیل الملقب بزائر بوده بمیرزای موصوف ،
و جناب سید دلدار علی طاب ثراه غایت اخلاص و دادا بوده .

از تصانیف شریفه اوست کتاب شواهد فدیة رد تبصره المسلمین است
و در کشف الحجب مسطور است :

السُّوَاهِدُ الْفَدَايَةُ بِالْفَارِسِيَّةِ لِلْمَوْفِدِ الْبَصِيرِ وَالْفَطْنِ الْجَبْرِ السَّيِّدِ الْكَرِيمِ
طَبِّبَ اللَّهُ رَمْسَهُ فَدَكَّبَهَا نَفْضًا عَلَى مَبْحَثِ فَدَاكَ مِنْ بَنَصْرِ الْمُسْلِمِينَ ،
لَسْلَامٌ عَلَى لَبْنَارِ سِي وَنَارِ بَخِ انْمَامِ هَذَا سُوَاهِدِ فَدَايَةِ وَبَسْفَرِ حَمْنِهِ
السَّنَةِ السَّبْعِ وَثَلَاثِينَ وَأَنْبَنِ بَعْدَ الْآلَفِ .

وفات آنجناب سنه ۱۲۵۰ بکبزر و دو صد و بیجاه بوده کما سمعت من بعض اولاده الموصوف

هو لانا السيد ياد علي النصير

وی علم عال فاضل کامل صاحب افضل البهی الشرف استی بوده ،

از جناب آیه الله فی العالمین مولانا السید دلدار علی طاب ثراه تحصیل علوم نمود
چنانچه در آئینه حق نامذکور است که سید کزیر و فاضل جنیر سید یاد علی مدت
مدید با ستفاده علوم از جناب مجتهد زانی دام ظلّه مشرف و مستفید گشته
و کتاب قواعد و غیره از کتب مجتهدی گذرانیده چند سال است با عزال در ترک

خدمات استاد معظم پرورخته با وجودیکه بنی اعما^م آنجناب است و مدتی شرف
تلمذ آنجناب افتخار میکرد الحال علم خلاف برافراشته آنتهی .

و در کشف المحج^ب مطور است : نفس^ی الفزان موسوم بمنهج السداد

للسید باد علی النصیر آبادی . آنتهی .

و در حصن متین در ذکر تلامذ^ه جناب غفران مآب مذکور است :

و منهم السید باد علی کان من افریاء السید العلامة طاب ثراه عالما کما

فیها جیداً مدققاً محققاً و کان فدا عز^ل عن لفائ^ه فی الاخر لبعض لوجوه

و فوفی^{۱۲۵۳} ثلث و خمسین بعد المائین و الالف من الهجرة المقدسه

فی عهد سلطان محمد علیشا .

و دفن فی مکانه و هو متصل من الباب الرومی .

و تلمذ والدی الما جد منه فی المعفولات ، آنتهی .

مولانا السید صاحب السیاسة العلماء السید مولانا اللیث علی

النصیر طاب ثراه

وی فاضل جلیل عالم نبیل از خانواده علم و اجتهاد بوده و تحصیل علوم از

والد ماجد خود نموده و بدرجه اجتهاد فایز گشته و از اجازات ممتاز و مشرف گردید

در حال حیات والد ماجد خود در ۱۲۵۱ یکم رز و دو صد و پنجاه و هشت و فاتی

از مصنفات اوست کتاب قاطع الاذنب فی قاصع النصاب نقص فضل
الخطاب فی توجیه الجواب و تأیید المسلمین فی اثبات نبوة خاتم النبیین ، رو
بعض رسائل قیسین که زبان هندی بوده .

و در شذویر العقیان مذکور است : السید محمد صادق بن السید محمد بن
دلدار علی النضر آبادی الموفی ۱۲۵۸ ثمان و خمسين و ما بین بعد الالف انتهى
و قال صاحب الحصن المنین فی ذکرا اولاد سلطان العلماء ، و ثانیهم
السید محمد صادق کان عالماً فقیهاً و ربیعاً وله عدة مصنفات و عاش ما عاش
و انتقل الجوار رحمة ربه فی رابع رجب ۱۳۵۸ ثمان و خمسين من
المائة الثالثة من الهجرة المقدسة .

و دفن فی حسینة جدّه غفر الله له و نور مضجعه ، انتهى .

و بعض شعراى زمانه قطعه تاریخ وفات آنجناب فرموده اند :

یارب چه قائم است که این شور بچید است	آه و فغان تازه درین کهنه گنبد است
سرهای ما پیرا همه بر زانوی غم است	بهر چه گشته چاک گریبان ما بدست
شاید فتاده است در اسلام خسته	زینسان جناب مجتهد لعصر بخود است
که یا که گشته دُور ز یعقوب یوسفی	یا از حسین اکبر دیگر جدا شده است
تاریخ فوت کیست که در اهل آسمان	نامش بنام صادق آل محمد است

رنج و غم است ناله و حسرت که تدا

منظر بسال فوت بطرز مجدد است

مولانا میرزا جلال علی

در زمره تلامذہ غفرانابطاب شہزادہ معدود میباش .
 در آئینہ حق نامرقوم است کہ عالیجناب مقدس انتساب فاضل مدقق
 نحریر محقق و مجمع لفضائل و الفواصل زبدۃ الاعظم و الافاضل زکی لودعی علامی
 فہامی میرزا جواد علی دام عزہ سرآمد از کیا و زمان و تخبہ فاضل دوران است علم را
 با عمل جمع نمود و در معقول و منقول مہارت تام دارد و صاحب ورع و تقوی است
 حدت ذہن و سلامت طبع جنابش مشہور لکن بسبب عدم مساعدت
 زمانہ تألیف و تصنیف کمتر دست دادہ اما بعضی جوشی و تعلیقات شواہد کلمات
 اوست آنتہی .

و صاحب الحصن المتین می فرماید : المہرزا جواد علی ولد فی ۱۱۷۴
 اربع و سبعین بعد المائۃ و الالف من الهجرة المقدسہ ، و من اوائل
 عمرہ کان مائلا الی تحصیل العلوم و حصلہا فی ایام العسرۃ الشدیدۃ فرجا
 کان باکل قطعہ خبز و بطالع الکنب و کثیرا ما کان یحصل لہ الماکول
 و یبغی الی اللیل جائعاً و لا یجد دھن السراج للمطالعہ فاذا اضاء
 کان یطالع الکتاب حیثہ اخذ مع ہذہ القبضۃ اوائل الکنب الدرسہ
 من علمائہ فصار عالما کاملاد بیاجبدا ثم فرأ الففہ من السید
 العلامہ طاب ثرہ و کان منسباً فی العربیۃ و الفارسیۃ مفدسا و دعا

صاحب الاخلاق الجميلة وحسن الخط والكتاب ، وله عدة
 تعليقات وثاليفات ، ورفعه الزمان في اواخر عمره في عصر السلطان
 محمد علي شاه سپان ذکره حتى عين له السلطان شهرتة بخوم سنما
 ووفيه مع اولاده ، ولما توفى السلطان وقام ابنه في مقامه
 نقص شهرتة بغاية النقص .
 وفضی نجبه في سوال سنة ۱۲۵۱ ثمان وخمسين بعد المائتين والالف
 من الهجرة المقدسة ، انتهى مختصراً .

مولانا الحاج ميرزا حسن العظمى آباي

وى از فضلا متورعين وكملاى متقدسين بوده ، تحصيل علوم از جناب
 سيد العلماء نموده .

صاحب تذكرة العلماء در احوال ثلاثه جناب سيد العلماء مى نويسد :
 فاضل فقيه متدسيس وجيه صاحب تصانيف كثيره حاج ميرزا حسن عظيم آباي
 كه صاحب ورع وعابد وزاهد و خوش اخلاق بوده .

از تصانيف او در فقه استدلالى ، رساله در صلوة جمعة ، و رساله
 صوم و ديگر رسايل فقهيه كه از او تفقه ظاهر است . در اول حال بخدمت
 انتخاب معلى القاب و دست فيوضات استفاده علوم نموده نزد انتخاب از
 عمائد موفقين بود ، ليكن بعد از آنكه بشرف حج بيت الله الحرام و زيارت

مشاهد شرف ائمه انام مکرر مشرف شده مجاورت کربلای معلی اختیار نموده بمصاحبه
 فاضل جلیل مشهور سید کاظم رشتی که ذکر بعضی حالاتش در احوال جناب مقدس
 القاب سید مهدی بن سید علی طباطبائی کربلایی گذشت خوگر شده ساسله
 جنبان متابعت جدیده آتش گردیده و تلمذی بخدمت نموده او را بر طریقه حق
 گمان کرد و ارادت راسخ باو عقیدت بالغ با سیتادش بهر سائید و شاید که بسبب
 قلت تتبع و عدم بلوغ عربیه کمال در تحقیق عقاید حقیقت حال بطلان مال
 از طریق بر او مشتبه بوده باشد و چون بر تبه نایه ازان اماکن متبرکه که مرجع نموده
 در آخر سنه ۱۲۵۲ یکزار و دو صد و پنجاه و دو و بجزی سبله لکنور سیده چند سال
 اقامت و عطر بر طبق اقوال محترمه سید کاظم رشتی و شیخ احمد احسانی بنا نهاد
 و تصانیف خود را مثل کتاب کشف الظلام و رساله ترجمه حیوة النفس و دیگر
 رسائل که اکثر آنها مبنی بر تأیید اقوال ایشانست رواج داده جناب مولانا سید
 العلماء دام ظلّه العالی بحسب وسع تنبیه و تذکرا و در باب بطلان طریقه اسیا
 نمودند لکن سودمند نیفتاد چنانچه آنجناب در اوائل کتاب افادات حسینیه که در رد
 اقوال محترمه سید رشتی و شیخ احسانی است تحریر فرموده ، فمن شاء فلیرجع الیه ،
 و باجمله حاج مذکور بار دیگر در سنه ۱۲۶۰ یکزار و دو صد و شصت و هجری بعزم سفر
 عقبات عالیات از این بلده روانه شده تا آنکه آباد رسیده بود که وفاتش در هجرت
 ماه رمضان در سنه مذکور در رسید انتهی .

العلاء الفهاذو الأبرار بها الفضلاء مولانا السید علی الحسینی النوهی لغازی پور تفسیر روح

طول و عرض اجتماع کمالات قوت نظریه و عملیه آنجناب فروتر از حد و بیان
و علوم مراتب فضائل علمیه ذو فضل علمیه آنحضرت بالاتر از نهایت حاطه مقدور لسان این
کجج بیان است و بلکه از فایده بجلا و مستغنی از لمعات بیان لمحات بنان است

مصرع : با قباب چه حاجت شب تجلی را .

اگر در معارک مناظرات افاضل و را اسد المعارک گویم بجاست و اگر در میادین
مطارحات او را یک نامزمیدان نکته رسی و دقیقه طرازی اعتقاد کنم سزاست بجدت
ذهن و وجودت طبع بجدی معروف و مشهور بود که موافق و مخالف را بر این
معنی اتفاق کلی میداشتند . و از خصایص و هبیت آنجناب بوده که همیشه
در معارک مناظره بر خصم مظفر و منصور و موفق و مسدد و مجبور و نور بود افاضل روزگار
همیشه در مناظرات او اقرار بجلالان دعاوی خود میکردند .

از آنجمله مناظره است که آنجناب در سئله نکاح زن امامیه با مردوسی

با جناب سید المدققین سید المهندسین مولانا غلامحسین مصنف کتاب
جامع بهادر خانی که ذکرش انشاء الله میآید ، بزمانیکه سرکار عاجیان نواب
قمرکاب مرجع الافاضل مهمل الفاضل فضل کامل راجه خان بهادر مغفور

از صاحب کمال هرفتن و لاسیما از این دو فاضل اجل مملو و مفرین و جلوه افروز
 نزهت و نصارت جنات عدن بود اتفاق افتاده از آنجا که مولوی غلام حسین
 بر استنقاء شخصی و ستخط جواز نکاح زن شیعیه بامر دستنی فرموده بود چون آن گنا
 بنظر انور حضرت علامی رسید قنوی حرمت این نکاح را بکمال صراحت و وضاحت
 زیب رقم فرموده و حال نگه مصداق و مورد این مسئله در نفس دو دمان و اقربا
 جلیل ایشان حضرت خان بهادر بردار الله مضجعه بوده اما بمصداق **اِنَّ اللّٰهَ
 لَا يَسْتَجِیْبُ وَّحِدِیْثَ فُلِ الْحَوْفِ وَّلَوْ عَلَیْكَ بِلَا لِحَاطِ مَرَاعَاتٍ خَاطِر دَارِی اَرَبَا
 وَّل بِلَا لِحَاطِ اَحَدِیْ اَزْ کِمَالِ غَلْبَةِ لَاهُوتِیْ کِه مَاحِی رَسُوْمِ عَالَمِ نَاسُوتِیْ بُوودِ نِیَایِ دُنِیْ رَا
 بَد تَرَا ز خَا ر و حَس شِیْر دِه وَا نَهَل حَمِثَت دِنِیَا ر و قَعْتِی بِنِجَالِ شَرِیْف نِیَا و ر دِه صِلَا
 اَز اَبَانَت حَقِیْقَت اِمْرَالِہِی وَا یَضَاح اِدَا م ر و نَوَاہِی اِہْلِیْت حَضْرَت رَسَالَت پِنَا
 صَلِی اللّٰہِ عَلَیْہِ وَا لہِ ذَرَّہٗ ہِم غَا ض اَعِیَا ن فَر مودِه وَا یْن اِمْرَادَہٗ سَعَا یْت مَفْسِدِیْن
 کَا ر د ر سَر کَا ر جَنَاب خَان مَغْفُور شَدِه اَنَا اَز آنجَا کِه مَعِیَا ر فَضْلَا رُو ز گَا ر و جُو ہر شَتَا س
 عِلْمَا و کِبَا ر بُوود اَصْلًا التَّفَا تِی بَا یْن غُفَا یِ بِی سِر و پَا یِ دُو ن نَفْسَان نَفْر مودِه و
 بَا بَحْلہ سَحْن اَز فَا ضَلِیْن بَطُو ل اَنْجَا مِیْد تَا یْن کِه جَنَاب عِلَامِی رَسَالہ دَر اِیْن مَسْئَلہ
 اَز رُو ی اَسِیْد لَال بِکَال دَقْت و مَتَانَت و ر شَا قَت اَلْفَا ظ و عِبَا رَت دَر عَرَبِی
 تَر تِیْب دَا د نڈ و جَمِیْع شِیْر شَبَا ت مَخَالَف رَا دَر اِیْن مَسْئَلہ عَال و بَا طَل فَر مودِه
 چُو ن اَنْ سَا لہ اِنِیْقہ اَز نَظَر شَرِیْف جَنَاب مَوْلَا نَا غَلَا مَحْسِیْن رَسِیْدہ شَنَا ہِی سِیَا
 بَر عَدُو بَت اَلْفَا ظ و دَقْت مَعَا نِی فَر مودِه اَعْرَاف کَلِّی بِنِظَا یِ خُو د دَر اِیْن مَسْئَلہ**

فرمودند و تلامذه جناب ایشان روزیکه این رساله بخدمت شریفش فایز درسی
خود را موقوف کرده بگی بهمت بمطالعه و مشاهده محاسن و نقل رساله مصروف
کردند .

و از آنجمله مناظره است که بافاضل ابوالقاسم ساسانی در بلده عظیم آباد
روی نمود ساسانی در فن مجادله و مناظره اکثر علوم را طی کرده و فضیلهای عصر را از
نهایت حذاقت در فن جدل پایمال ساخته بود
صاحب تصانیف عدیده بود :

از آنجمله حواشی او بر تفسیر مجمع البسیما از نظر فقیر گذشته اما در بی ویسی
بحدی رسیده بود که شیطان رحیم را هم نخل می ساخت در عظیم آباد دام تزویر را
تقریر و تمهید آغاز نهاد و کوس لمن الملك الیوم را می نواخت و بی حجابانه
فتوای اباحت خمر و قمار و دیگر کبائر را میداد و میگفت که اباحت اینهمه کبائر از خود
قرآن باثبات میرسانم از آنجا که نفوس اکثر افراد انسانی میل طبیعی بشهوات فانیه
و لذات عاجله دارند جمعی از زمره امراء و رؤساء آن شهر سر بنوای بی سرو پای او با
و آن کج نهاد را قبله خود ساختند افرأیت من اتخذ الله هواء الایه .

حضرت علامی را بمشاهده احوال ارتداد ساسانی و اتباع او که مصداق التامع
همج رعاع انباع کل ناعین بودند دل خون شده بود اما انتظار وقت را کشید
تا آنکه ساسانی را باستماع آوازه کمالات و تبحر جناب علامی در فنون عقلیه و
تقلیه هوای مناظره و معارضه در سر چپید و قطعه استقفا متضمن اثبات حلیت

از آیات قرآنی بانضمام وجوه عقلیه ترتیب داده بخدمت آنجناب فرستاد
علامی فرصت وقت را غنیمت شمرده رساله در جواب آن استفتاء
تصنیف فرموده و اساسی شهادت و او را باطله مستفتی آورده و
اسم آن رساله شریفه را به الهاب السقر علی من استحل الخمر، متمسکاً بآیه است که
گذشته چون آن رساله از نظر ساسانی گذشت تا بمقاومت نیاورده از
عظیم آباد بجای می دیگر فرار کرد و مردم از شایک و غوائل ابا طیل او آسودند
انفاری از امر که گرفتار و ساوس آن ملحد شده بودند از برکات انفاس مو عظم
شایه علامه برجاده حق رجوع فرمودند الحق که اگر علماء آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم
بر صفحه ظلمانی ارض اعلام هدایت را نصب نمی فرمودند و بدفع مشبهات شیطانی
ملحدین و مفسدین فی الارض قیام نمی فرمودند آثار دین مبین مضحل و مندرک
میشد و این هم از جمله تصرفات قطب الارضین و ستمات صاحب الامر علیه
افضل الصلوة و از کی التجیات می باشد که علماء اجله از فرقه ناجیه باین رفعت
و منزلت با وجود قیام موانع تحصیل کمال پا بعرضه وجود این عالم می نهند و
حدیقه ایمان را با بیاری نشر علوم ربانیه و در جسم و ساوس شیطانیه تازه میزنند
قال امیر المؤمنین علیه السلام : من کان من شعبنا عالماً بشرعنا
فاخرج ضعفاء شعبنا من ظلمة جهلهم الى نور العلم الله حیوانه
به جاء يوم القيامة و على رأسه ناص من نور يضيئ لاهل تلك الصلوة
و حلة لا يفوم لافل سلك منها الدنيا بحذافيرها ثم ينادى مناد :

هذا عالم من بعض تلامذة آل محمد الا من اخرج في الدنيا من جهن
 جهله فلبتثبت بنوره ليخرجه من جهن ظلمة من هذه العرصات الى
 نيرة الجنان فيخرج كل من كان علمه في الدنيا خيرا او فسخ من قلبه من
 الجهل نفلا او اوضح له عن شبهة .

و از آنجمله مناظرات تحریریه آنجناب بامولانا منصبی و نظرای ایشان
 از ارباب علوم قرئیه شریفه زرنگی پور یادگار بر صفحه روزگارند و لطافت و فصاحت و
 براعت تحریرات علامی که در این مناظرات فایض شده ناظران محو حیرت شخص
 کمال می نماید و هم عالیله طایر بلند خیال اذکیاء روزگار در پیش بلوغ این مرتبه
 کمال سربوای ناکامی میدهد هر چند حضرت علامی اکثر علوم عقلیه و نقلیه را بکمال
 رسانیده و مسلم افاضل بوده اما در فنون ادبیه و انشای عبارات فارسیه و عربیه
 هم فرید عصر بود ، چنانچه کتاب منشآت بدیعه آنجناب شاهد عدل بر این مدعا
 می باشد .

از افاضل تلامذه آنحضرت جناب فاضل کامل آغا محمد صاحب عظیم آبادی بودند
 که در اخر علوم ریاضیه را در خدمت قدوة الممذسین مولانا علاء محمد حسین تحصیل و
 تکمیل نمودند و در فنون ریاضیه ملکه تامه و مهارت وافر بهم رسانیده چنانچه بعضی
 رسایل دقیقه مشتمل بر تحقیقات عمیقہ جدیده ریاضیه از آن بزرگوار مآثرند حضرت علامی
 علوم عقلیه بخدمت فضلا زرنگی محل در لکهنو تحصیل و تکمیل فرمودند و علوم
 نقلیه را از خدمت استاد الفضلاء امام الکمل مولانا السید ولد دار علی قدس سره

استفاده فرموده و اختصاص تمام بحضور استاذالفضلاء میداشت .
 چنانچه مکتوب عربی که کمال بلاغت در تعزیت آنجناب بحضور حضرت سلطان
 العلماء نورالله ضریحی تحریر فرموده بود برای معنی دلالت نامه دارد ، تمامی کتب
 در سیه را از مقدمات صرف تا بمیرزا بد شرح موافقت از قلم مبارک خود تحریر فرموده
 تحصیل فرمود علاوه از آن بسیاری از سایل نادره و کتب را که اعداد مجموع آن آن
 صد کمتر نباشد از دست اقدس خود قلمی فرموده خطی در کمال ملاحظت و خوبی داشته
 از بعض اجله ثقات شنیدم که نهایت عقیدت جنابخان بهادر قدسیس سوره
 بحضور علامی باین حد رسیده بود که از کر بلا می معنی بوطن خود نوشته که حالا آفتاب
 در ورزه زندگانی بافق مغرب زوال ارتحال رسید جمله خواهرشامی دلی که متعلق
 بدین ودنی بود سائق قضا و قدر بمن کرامت فرمود اما این قدر حسرت دارم که اگر
 یک پیراهن که من جناب مولانا نجفعلی برای من بفرستید او را شامل خت آخرت
 که عبارت از کفن است کنم از جناب نواب علی خان صاحب که ثقة جلیل ایشان
 شنیدم که بعضی از فضلا می اهل سنت که بنا بر امتحان علامی بست و در سوال
 متضمن مسائل مشکله علوم الهیه و طبیعیه با آنجناب فرستادند مولانای علامی در کتیب
 جمله اسئله را جواب شافی بخوی فرمود که سائل را چاره بجز اعتراف کمال علامی باقی
 نمانده از ثلث ییل تا طلوع آفتاب مدام موقوف صلوة اللیل و دیگر طاعات عبادت
 می بود و با وصف این زهد و عبادات و کمال تبحر چون طبیعت فطری در نهایت
 حدت و ذکات و افرو کثیر و اکثر میداشت ، تحریرات آنجناب مشتمل بر طرافت

و نهایت لطائف که مقدر دیگران نباشد واقع شده اند چنانچه این معنی از جمله
تحریرات آنجناب چون نور بر شاهین طور است چنانچه روزی بخدمت آنجناب خبر
رسانیدند که جناب مولانا حاجی حسنعلی صاحب زنگی پوری در کانپور با حج ملاقی شده
و اغلب که بیرون از ضرورت شرعیّه نباشد چون در میان جناب حاجی و حضرت مولانا
مطابقات معمول بود مکتوبی در کمال لطافت و رشاقت تحریر فرمودند که از جمله فقرات لطیفه
این معنی است که شنیدم حج با حج پیوست .

- و از مصنفات آنمجموعه : شرح قصیده سید حمیری رحمه
- حاشیه مشنّاة بالتکریر بر شرح هدایة صدر علیه الرحمه
- حواشی بر میرزا هد جلالیّه
- رساله اثبات حرمت نکاح زن شیعه با مرد سنی
- الهاب السقر علی من استحل الخمر متمسکا بآیة التکر
- رساله انساب عربیّه که تمامه مستجمع در کمال فصاحت انشاء فرموده ،
و وجه هجرت آبابی کرام را از بلاد ایران به هند وارد بلخی و نونره و سلامت انساب
سادات مسعودیّه را شرح داده .
- کتاب مصائب الحسین عج عربیّه بطرز سجا الالانوار
- کتاب مصائب الحسین عج در اردو
- پنج گوهر
- رسائیل در علم کلام

حواشی بر منہاج الکرامۃ علامہ حلی علیہ الرحمہ .

کتاب المنشیات البدیعیہ .

و نیز تفسیر بر قرآن و شرح بر الفیہ . و غیر ذلک تصنیف فرمودہ .

و در شہر عظیم آباد بتاریخ شانزدہم ماہ رمضان المبارک ۱۲۸۲ھ الف

و مائین واحدی و ستین من الحجرتہ علی باجر با و آلہ الف الف سلام بعالم بقا

بعمربنجاہ و تقریباً سہ یا چہار زائذ بر آن ارتحال فرمود و دہن از خارستان این

جہان فانی برجید و بمقام گاشین حیدری آرام فرمود .

بعض اشعار لوح مزارش این است :

دریغ آن امام و قبلہ دین چراغ افروز راہ بزم ارشاد

سروش غیب سال حلتش خواند ستون کعبہ دین حنیف افتاد

دیگر از بعض کابر عظیم آباد :

آن سید عالی نسب نیک شمایل ہم زاہد و علامہ این دور زمان بود

نامش نجف و لفظ علی گشتہ ضمیمش در سینہ آن گنج زہر علم نہان بود

در نصف زماہ رمضان کرد چہرہ حلت تاریخ بگو نیمہ زماہ رمضان بود

پانزدہ قطعات تاریخ از افاضل تلامذہ آنجناب و دیگر علماء و اکابر بلا و مشاجب

علامی بحر العلوم مولانا السید حسین التونہری و جناب قدوہ ارباب مجدد علماء

شاہ میرنجان صاحب الہ آبادی و نظرای ایشان بفقیر رسیدہ اند کہ ایراد

جملہ تطویلی خواہد سبط علامہ موصوف مولانا السید مرتضی الملقب بالفلسفی

که از اکابر فضلاء اهل عصر است ، انشاء الله شرح احوالشان بجای خود خواهد آمد نتیجتاً

مولانا السید اولاد حسین الشکوه آبادی

عالم المعنی فاضل بلعینی متقی و پرہیزگار بودہ و از تلامذہ جناب سید العلماء طاب ثراہ
در سنہ یکہزار و دو صد و شصت و چند بعالم جاویدانی ارتحال نمود از مصنفات دست
نخستین کتاب قال النصاب بحکم سلطان العلماء تحریر نموده ، و نوادر ربوبیہ
و در کشف الحجب مسطور است : و النوادر الربوبیہ فی مبلعث الامور العاتیہ
و الاعراض الذاتیة و تعریفانہا و ما یلحقہا بذلك حذاً بہا حذاً السید بافر اللاماد رابط
اصل مسودتہ فی خانہ کتب میناز العلماء سید محمد ثقی بن سید العلماء سید حسین طاب
ثراہا و لم یشہر حتی لا اظن ان لها نسخہ ثانیہ .

و نیز در کشف مذکور است : فقال النصاب صنفہ الفطنۃ الوفاۃ و الفعجیہ
التفادۃ السید اولاد حسین الشکوه آبادی ، ثوی فی مینہ بضع و ستین و ما ین بعد
الالف بامر سلطان العلماء فی رسالہ فی بیان مضر حدیث الکافی : لو علم ابو ذر
ما فی قلب سلمان لعقلہ و وقع ما یرد علیہ و لقد اجاد فیہا و افاد انہی کلامہ .
و قال صاحب الحصن المنین : السید اولاد حسین کان لہ نوعان فی العلوم العظیمة
و مہارۃ فی العربیة ، ثوی فی مینہ بضع و ستین و ما ین بعد الالف انہی .
و حدت ذہانت و متانت آتجاب از این مکتوب کہ باسم رشید الدین نجاران
نوشتہ بودند ظاہر و ہویدا است و ہویدا :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِحَدِّ مُحَمَّدٍ اللَّهِ الْعَلِيِّ وَالْإِنِّ الصَّلَوةَ عَلَى النَّبِيِّ وَسَلَامَهُمْ
 مِنْ نَلَاهِ فَنَالِ الْأَمْرَ بِالنَّصِّ الْجَلِيِّ وَعِزَّةِ الَّذِينَ غَلَبَتْهُمْ بِطَاعَتِهِمْ رِضَا الرَّبِّ الرَّضَى
 فِيهِ الْمَرْغَبِيُّ عَفْوُ الْخَطَا بِرَحْمَةِ رَبِّهِ الْأَعْلَى لِقَوِي نَجَاتِ نَفْسِ النَّدْنَارِ وَشَبَّهَ كَطَعْنِي
 إِلَى الْمَوْلَى السَّمِيعِ مِنْ حَبَابِ الْأَلِهَةِ مَرَاتِبِ الشَّرَفِ الْبَهِيِّ أَدَامَ سَنَائِهِ الْوَسَّاحِ بِعَجْرَةِ جَدِّهِ الطَّهْرِ
 النَّبِيِّ اعْنَى بِهِ مَكْرَمَتَهُ دَوَائِرَ الْبَهَاءِ وَالْمَجَالِ بِلِ مَكْرَمَتِهِ مَعْدَلِ مَسِيرِ الْعِلْمِ وَالْكَامِلِ الَّذِي يَنْشَأُ بِهِ
 عِنْدَهُ حَوَالِ الْعُلُومِ الْعُلُوبَةِ وَالسَّقَلِيَّةِ أَوْ هُوَ وَهِيَ أَمَّا الْعَالَمُ الْعَقْلِيَّةِ وَالْقَلْبِيَّةِ فَطَبِ
 فَلَكَ الْكَرَمِ يَنْبُوعِ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ وَالشَّيْمِ رِبْعِ الْوَفَادِ وَثَمَانِ الْمُرَادِ وَمُفْصَلِ الْحَاضِرِ وَالْبَاقِ
 رُبُوعِ الْفَجْرِ الْعِلْمِ وَبِهِجَةِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا سَمَا فِي سَمَا الْعَالِ حَيْدَهُ وَفَعْلُغَلِ فِي الشَّرَفِ
 صِبْنَهُ وَمَجْدَهُ سُلْطَانَ أَفْهَمِ الْمَعَانِي وَمَالِكِ أَرْزَمَةِ الْبَيَانِ وَبَدِيعِ الزَّمَانِ
 الثَّانِي وَمُؤَيَّدِ مَذْهَبِ النَّحْوَانِ الْمَوْلَى مُحَمَّدِ رَشِيدِ الدِّينِ خَانَ الْأَزَالِ لِلصَّرِيحِ نَصْرِهِ
 وَالْعَصْرِ الْبَهِيمِ عَزَّةَ مَا جَنَّ غَاسِقِي وَجَنَّ عَاشِقِي وَطَلَعَ نَجْمِي وَوَلَّاحَ فِي بَرْجِهِ
 وَنَجْمِ طَلَعِ وَقَاحِ فِي مَرْجِهِ مَا تَشْتَقُّ الْأَسْمَاءُ بِأَبْهِي مِنْ جَوَاهِرِ وَأَصَافِكَ
 الْفَاخِرَةَ وَالْأَرْزَنْدِ الرَّفَاعِ بِأَحْسَنِ مِنْ حَلِي مِنْ أُنْبُكِ الْجَمِيلَةِ الْوَارِدَةِ
 لِأَسْمَاءِ مِنْذَرِ الْمَهَارِ فَكَ الْلَطِيفَةِ وَرَسَائِلِكَ الشَّرِيفَةِ الَّتِي نَعْنَشُ الْإِنْفِ
 كَمَا نَعْنَشُ الْعَلْبِلِ نَسِيمِ السَّلَامَةِ وَيَفْعَلُ بِالْبَابِ ذِكْرُ الْأَدَابِ بِالْفَصْرِ عَنْ مِثْلِهِ
 ظَلَمَ الْجَبِيْبِ وَنَشُوهُ الْمَدَامَةُ أَذْرَتْ جَوَاهِرَهَا الْمَضُورَةَ بِالْعَقْدِ الثَّمِينِ فِي جَبِيْدِ
 الْحَسَنَاءِ وَفَضِيْتِ وَوَارَى الْأَفْلَاقَ بِأَنْ زَوَاهِرِ الْفَاظِلَةِ الْمَشْرِفَةِ الْبَهِيِّ وَسَخَى
 إِلَى حَضْرَتِهِ مِنْ خِصَّةِ اللَّهِ بِنُوَالِهِ زَادَ فِي حَشْمَتِهِ وَأُقْبَالَ .

:

علامة لم يبق في هذا الزمان له نظير ان هذا في التفسير فالتفسير اعشره
او فرر الاحكام من فقه نفقها الكثير معاذ الفهم ولا ذى المكرم الذى
ما صار عاصرا الاصره وارداه وما ناجز منا جزا الا اذله واخره كنفلا
وابن البازى من الدجاجه وابن الدارى من الرجاجة وابن الثربان
الثرى وابن السيف من العصا اعني به حضرة المولى الرفيع الشأن :
سبحان عليهما ان الله اباده و اباد اعاد به ولا ذلك شمس افاذانه
طالع من مطالع الافق المبين و افما و افاضانه ساطعة من روح الحيا
والهيين لعمرى مدحك له روض مطور و در منظور في روض منشور
وفراضات ذهب سا فطعها البراع من الاحرف النورانية وهى نور على نور
وشمس من الكلام اطلعها افها من بروج من الفراطيس وكواكب من حسن
الانتظام ابجلك في سماء البلاغة و قد بحت فاهى لا اجنحة الطاووس
فاشافت نفسى الى المكاتبه الى حضرتك الشريفة وارسال المراسله الى
سدنك السببه المنبغه وارجو منك ان تشرفنى بالخطاب والجواب
فتلك لا ينهر السائل عن الباب و قد سلكت في هذه المفاوضه مسلك
التلفيق ناسبا لبعض الجهابذه المنظين فان وقع فيه سهوا وهفو
فعلبك ان نسامحني بالعفو فانك ترى ان ليس الحجة في الامور واما
زمام الاخيا ربيد الملك الجبار في الخيرات والشهود والسلام خير خاتم

مولانا امیر محمد رفی میر علی محمد النور الطبری

وی از فضلا کرام و علماء عظام متورع و متمسک بود .
 وفاتش در ۱۲۶۳ یکم اردو و صد و شصت و سه واقع شد پس در ذکرش
 پیروی جناب مولانا امیرزا حسین النوری الطبری در اراستلا می فرمایند :
 انکرت ہذا الوالد العلامۃ فی عنفوان شبابه فجمع له والدہ جدنا المرحوم
 الامیرزا علی محمد من کان ینجبر العظام المكسورة فنجبر وابدہ و مضی علیہ زمان
 النثم بہ العظام فنبین انہم لم یضعوا کل عضو فی موضعه و ظہر الاعوجاج
 فی الہد وکان فی بعض الفریبۃ من بلدہم رجل ہستی باسناد علی ،
 لہ مہارۃ ثابۃ فی هذا الامر فجمع عزم المجد المرحوم ان یبعث الیہ ینکسر الہد
 ثابا ثم ینجبرها مستفیما قال الوالدین فلما سمعت مقالته و عرفت غرضہ
 وادادہ دخلنی ہم عظیم من تصور الوجع اللہ یرد علی من کسر الہد ثابا
 فشکوت الی اللہ ثم فلما جن اللیل الذی اراد ان یبعثوا فی غدہ الی الرجل اللہ
 ومنت راہت رجل دخل علی و فعد عندہ و قال نا و لنی ہدک فلک من انت
 قال او سناد علی ففرغت لذلك و اخذت فی الحجج و الانابہ و نا و لنی ہد
 فمدہا الی نفسه مذا انبہت من هول ذلك فراہت ہد نصار عنی و لیس
 ہا و جمع فحکمتها فی کل طرف فراہتہا صحیحہ سألہ فنادت امی فقا
 مذعورۃ ففصصت علیہا رؤبای و ذکرک لها العافیۃ من وجعہا ،

فراها كما ذكرت فحدث وحمدنا على هذه النعمة العظيمة والكرامة الباهرة
 وكم لدهن من الله نعم الطات خفيّة ومواهب غيبية اعظمتها ان
 والده وجميع اقرّبائه كانوا من حواشي السطان واعوانه على الظلم
 والعدوان وكانوا يستخيمونه في شغل الحساب وثبت الدفاتر فحسب الله
 نعم اليه العلم واجتناب الجرائز فكان هرب منهم الى المدارس محافل اصل
 العلم فيجد بونه منها ثم يفرّثا ثانيا الى ان ضان به الامر فهرب الى الاصفا
 ونوقفت فيه سنين وتلمذ على جماعة منهم المحكم المعروف المولى على
 النورى ثم سار الى العبات وقرأ على السيد السند الفقيه السيد محمد
 المحقق صاحب التبايض ورجع فارغا الى وطنه واشغل بالتأليف وتربح
 الشرح المنهت ولما بلغ الثلثين وجمع بين التخصي وسعة الكتابة والزه
 الثام والبحث والمرافعة في مكان منصرف فيه ونوجه امور الطلاب بحيث
 كانوا فارغين عن هم العاش وهم ينفقون على ثلاثائة ومفد من على اهله
 وعياله وتعليم العوام المسائل الاصولية والفروعية وغير ذلك من

سنن الشرح وشرّيع الدين ، وله من المصنّفات :

شرح الارشاد في اربعة عشر مجلداً ضخام .

كتاب الطهارة ثلث مجلّدات .

كتاب الصلوة اربع مجلّدات .

الزكوة والخمس والصوم مجلّد .

المكاسب مجلد ، الدّين ونوابعه مجلد ، الاجارة وما يلحقها
 مجلد ، الارث والفضاء مجلد ، الصّيد الاطعمه مجلد ولم يبرز باق
 ابواب الفقه ، والعجبان هذا الكتاب مع اسنيفاء الاقوال والافعال
 وكثرة التّحقيقات المشحونة فيه وحسن التّعبير وجودة العبارة نسخته الاصل
 منه كبيضه وغيره .

كتاب المدارج في الاصول خرج منه المجلد الاوّل الى بحث المشق
 فيما يفرق من اربعين الف بيت ومن المجلد الثاني فلبس من بحث
 الاوامر .

رسالة في الفور والنّراخي وزيب من خمسة آلاف بيت .

رسالة في الرضاع .

رسالة في جواز هبة الوليّ مدّة الزوجة المنقطعة للمول عليه .

كتاب كشف الحفابن في عدم معد وريّة المخطي في العظلمات .

هداية الانام في مسائل الحلال والمحرام في مجلد بن فارسي .

رسالة في الصّيد الذّباحة والاطعمه والاشربة .

مخزن الصّلاة .

كتاب كشف الاوهام في حلقة الغلبان في شهر الصّيام .

رسالة في الاقامة فارسي لطيف .

رسالة في الاستئذان بالفارسيّة للبيد منظومة .

- التّهذيب في المنطق .
- رسالته في الصوم .
- كتاب ما تمكده في المفضل بالفارسي المنظوم والمنثور .
- مجموعة اشعار في مجالس لتعزيبه .
- مجموعة فصائد في المديحة .
- نشوب العارفين منظوم بالفارسية في المواعظ والنصائح .
- مجموعة فصائد في المراثي .
- اجوبة مسائل شتى

وعز ذلك من الرسائل والمحاشي على الكتب ، وكان رحمه الله
 حسن المحاضرة طلق اللسان حاضر الجواب ، لم يغلبه احد في المناظرة
 ولم يفنه اكثر السنن وكان مسنوحا من اللذائذ والزينة مجافيا عن
 الدنيا الدنيا رفق القلب باكي العنين واعظ الغير بافعاله وافواله
 داعيا الى الله بحاسن احواله حسن الخلق جيدا لخط سريج الكتابة كثير
 الحافظة شديدا على الفساق والظلمة وكان من عذاب الله تعالى في الدنيا
 لا يرى لهم مالا ياخذ منهم بفدرا لا مكان ويثب في الفقر والمساكين
 وكان قد بعث في كل قرية من قرى تلك النواحي من تعلم اهلها مسائل
 الاصول والفروع والتجويد للالزام فخرج بركة وجوده عواما حتى اهل
 ندعها ومواشها من ظلمات الجهالة الى انوار العلم والهداية ومن غمرات

الغفلة والضلالة الى مفاوز الرشد والدلالة .
 نولدت في يوم السبت الحادى عشر من شوال من سنة احدى و المائتين
 بعد الالف .

ونوفى في ربيع الاول من سنة ثلث و ستمين و المائتين بعد الالف
 في فرزند سعادت آباد من فرزند نورا حد كور طبرستان .
 ونقل جسده الى مشهد ابر المؤمنین عليه .
 ودفن في مقبره وادى السلام .

و كنت يوم وفاته من ابناء ثمانين سنين حشر الله مع الائمة المباهين

مولانا الشيخ سیدنا علی بن حسین الفاضل البرق

اللكناهوری

وى عالم عامل فاضل كامل فزید الزمان وحید فی الاوان عمدة تكلمین صدر افضلاء
 الكالمین ذی القرحة النقاوة والطبیعة الوقاوة معاصر جناب سلطان العلماء و
 سید العلماء بوده جناب مولانا می ذکر ازامر او اعیان شهر لکنو بوده در عهد سلطان
 غازی الی دین حیدر بادشاه مصاحب مشیر پادشاه مذکور بوده .

و در سن یک هزار و دو صد و شصت و چند وفات یافت ، و حسب وصیت
 نقش اورا بکربلا معلی بردند و بهما بنجا مدفون کردند .

و از اولاد کرام شان احسان حسین خان که تحصیل علوم از والد خود نموده ،

وفاضل متصف باوصاف حمیده و مناقب پسندیده بوده .

دیگری مظفر حسین خان هم مرد فاضل بود از والد خود تحصیل علوم کرده بود .
و ذرا حسین خان و پیار ی صاحب در ضاحین خان این همه صاحبان
علم و فضل بودند و همه از برادر و والد خود تحصیل علم و کتاب فرموده بودند .

و از تصانیف شریفه اوست :

رساله فی حدیث الاثر ذکر نموده انطباق حدیث الاثره بر خلفاء ثلثه .

رساله در حدیث ثقلین .

رساله در حدیث حوض نکر نموده در آن انطباق حدیث حوض بر خلفاء ثلثه

و بجزیه فی الاصول .

لطافه المقال .

فذلک الکلام در جواب ایضاح لطافه المقال للفاضل المرشد تلمیذ صاحب

التحفة الاثنی عشریة . و ایضا از تصانیف این بزرگوار است : جواب رساله

مکاتیب حیدر علی فیض آبادی .

چنانچه صاحب کشف المحجوب می فرماید :

جواب رساله المکانب لعلامه الزمان و اعجوبه الدردان فصیح البیان

حاکم الملکات الانسیة صاحب القوة القدسیة التخریر بالعلامه والحبر الفخام

الزاهد العابد الماجد النافذ المزری لطایف مشائیه علی ازهار الربیع

و انوار البدیع ذی المفرق المنیع و الفخر الربیع سبحان علیحان احله الله

دارالسلام المتوفی عنہ بضع وستین ومائین بعد الالف انتهى .
 وقال صاحب الحصن المئین : وكان سبحانعلخان الكوفي فاضلاً
 كاملاً فصيحاً بليغاً ادباً اريباً ما هراً في علم الطب والرياضي فائقاً في الفخر
 ورشاقة العبارة ، وله كتب صنفاً في علم الكلام عابداً منه جداً باكبها محباً
 بحال الثغرى وكان سبحانعلخان في عهد نواب سعادعلخان المخاطب
 بين الدولة بهادرجك منسلاً من المسيحية ثم حرك سبحانعلخان
 بعض اركان الدولة ان يذكره عند النواب سعادعلخان لطلبه
 وجعله شهيراً ما في روفية انتهى .

مولانا السيد ابن سلطان العلماء سيد بن محمد السيد
 النصير بابي

وہی فاضل جلیل جنرل بودہ تحصیل علوم نرو والد وبرا در خود جناب مولانا
 السيد محمد صاوت طاب ثراهما فرموده ودر حیات جناب سلطان العلماء طاب
 بعالم بقا در ۱۲۶۶ مینزار و وصد و شصت و شش ارتحال نمودہ .
 واز تصانیف اوست : کتاب خلاصۃ الاعمال دراوعیہ .

قال صاحب الحصن المئین عند ذکر عدد اولاد سلطان العلماء
 طاب ثراه ، وثالثهم السيد عبد الله كان ذا المحاسن الرضیة والاصناف
 الجميلة ، توفي في شبابه سنة ۱۲۶۳ ست وستین ومائین بعد الالف

من الهجرة المفدسة ، ودفن في حسبة جده انتهى .

مولانا محمد تقی البزرگ المعروف بالاردی کا

از فضلاء زمان و مجتہدین عالی شان بوده ، ملا شفیعا در روضه بہتیدہ در ضمن احوال جناب آقا سید محمد باقر رشتی سابق الاقباب اورا بعالم عامل و مجتہد کامل ستودہ .

ونیز آورده کہ در ایام فتنہ محمد شاہ پادشاہ و وزیرش میرزا حاج میرزا آقاسی و آخوند ملا محمد تقی یزدی اردکانی ہم بجانب جناب حاج سید باقر موصوف پناہ برودہ بود اما از دست ظالمان نجات نیافت و از خانہ جناب سید برودند العلم عند اللہ .

و صاحب مآثر میفرماید کہ ملا محمد تقی اردکانی مدرس فخریہ دارالخلافہ طهران از بزرگان مجتہدین مشایخ اسلام و مسلمین بود ، در سال یکہزار و دو سیست پنجہ و ہفت وقتیکہ غالب علماء ممالک محروسہ را حاج میرزا آقاسی صدر اعظم محترم بطران حرکت میداد اورا نیز از یزد آوروند و مدرسہ مزبورہ با و تفویض کردند .

و در سال یکہزار و دو سیست و شصت و ہفت از سرمای فانی برفت .
 دو فرزند ہنرمندش آقا محمد و شیخ محمد تقی در طهران می باشند و خود این بزرگوار حشرہ اللہ مع الائمۃ الاطہار سلام اللہ علیہم جمعین عم فاضل اردکانی

سابق الذکراست ، و آقا محمد مذکور بفرید اعتبار تعیین مشهور است . آنتهی

سید باقر بن ابی محمد نفی الموسوی الشافعی الشیخی

الأصفهانی

از شیخ کبار و فضیلائی نامدار صاحب قوت قدسیه و مالک ملکات ملکیت بزرگ
صاحب تذکره آورده که آنجناب در مزید فضل و کمال جهاد و علو منزلت
جلالت قدر از سایر مجتهدین عرب و عجم ممتاز بوده و در اصفهان تشریف داشت
حاوی معقول و منقول و جامع فروع و اصول و مرجع علماء فحول بود سایر علماء زمان
و مجتهدین دوران اذعان علمیت و فضیلت و اکملیت آنجناب دارند و او مستند
عرب و عجم بوده و منبع محامد و محاسن و مجمع فضائل لا تعد و لا تحصى و معدن
شرف و جلالت مخزن کمال علو منزلت بود احدی از علماء متقدمین متاخرین را
این قدر محبت که آنجناب داشت اتفاق نیفتاد حتی که سلاطین زمان را
بمال مخالفت فرمان نبود خاص و عام بخلوص ارادت و حسن عقیدت معرفت فضل
و کمال او و رؤسای انام بکمال اطاعت در سایه جاه جلال او بودند ریاست دینی
و دنیوی و زعامت صوری و معنوی داشت اعانت فقراء و مساکین و انجاش
حوائج مؤمنین از اموال خود میفرمود بلکه با نوع وجه اکثر اموال خود را بمصارف
وقف در آورده بود مجتهد عصر علی الاطلاق و فقیه ثقه خوش خلق و در حرمت
و کمال شهره آفاق اعجب زمان نادره دوران بود اگر چه در این قرب زمان دریا که

بلاد اسلام خصوصاً ویرانم مجتهدین بسیار و فقهاء بسیار بوده اند لکن آنجناب بترجم
تفوق و ترجیح داشت و اکثر اهل زمان سعادت اندوز شرف تقیید او بودند .
حاج ملا شیخ با تقریب ذکر اساتذہ خود آورده :

اسجرت عن جملة من المعاصرين اجلهم واعلمهم وافضلهم السيد
السند والركن المعتمد الامام الاجل الاعظم البحر الزاخر والسحاب المطر
الفائق على الاوائل والاواخر الحاج السيد محمد باقر بن محمد نقي الرشتي الشنغني
بالجمله جناب حاج موصوف پيش جماعتی از علماء متبحرين تحصيل علوم فرمود
از جمله آن سيد محقق عالی آقا سيد علی طباطبائی و حضرت مولانا بحر العلوم
حضرت مولانا محمد مهدي و حضرت سيد استاد آقا سيد محمد طباطبائی گویند .
شنیدم که در مجلس درس آقا باقر بهبانی قدس سرهم در اوایل تحصیل خود
تیمناً و تبرکاً حاضر شده بود و هم پيش محقق و مدقق حضرت شیخ جعفر نجفی
و محقق میرزا ابوالقاسم قمی و حضرت آخوند ملا مهدي زراتی این است شخص
بعض عبارات روضه و بعد از آن احوال جناب سيد طباطبائی شراہ بتفصیل نوشتم
من شاء فليرجع اليه .

گویند که هرگاه برای نماز جماعت تشریف می آورد چندین هزار مردم برای
اقتدار آنجناب مجتمع می شدند و در هر هفته یک روز بجهت مرافعه و محاکمه قطع
فصل و عاوی مجلس عام قرار داده بودند و در آنروز کثرت حضار و طالبان حکم
بحدی میشد که از صبح تا شام سوای وقت نماز فرضیه فرصت یک لمحہ نمی یافت

تصانیف بسیار دارد که هر یک شاهد کمال تبحر و در احکام فقهیه و وقت چنانچه
 او در مسائل دینی است ، از آنجمله :

کتاب مطالع الانوار در فقه مشتمل بر شرح شرایع که چندین مجلدات مبعوطه است
 از آنجمله هفت مجلد مشهور است که اکثری از آن در این دیار هندوستان رسیده
 و رساله تحفه الابرار فارسی در احکام .

و رساله در شکایات نماز و مجلدی ضخیم مشتمل بر بقا و ای او در سایر احکام
 فقه از اول طهارت تا آخر دیات بطریق سه سوال و جواب .
 و رساله فارسی در حج .

و کتابی در اصول فقه .
 و شرح بر شرح الفیته ابن مالک در علم نحو .
 و رساله در علم رجال .

و دیگر رسائل کثیره است بلکه گویند که میت و سه رساله محض در احوال رجال
 تصنیف فرموده ، از آنجمله چندین رسائل منفرده در احوال بوبصیر و غیره است
 در میان تلامذه آنجناب جمعی کثیر از علماء بهم رسیده .

از آنجمله فرزند ارجمندش محبتد جلیل القدر مولانا سید اسد الله که قائم
 مقام والده نامدار خود است کما سیاتی ذکره انشاء الله تعالی .
 و از جمله ایشان سید صدر الدین عاملی و امامد شیخ جعفر نجفی است که نزد

جناب سید بغایت معزز و مکرم بوده کذا قیل .

وهم صاحب تذکره آورده است که آنجناب تا قریب این ازمنه و حیات بود
و فاتیح در روز یکشنبه سوم شریع الثانی سنه ۱۲۶۰ یکمزار دو صد و شصت
هجری بعد از ظهر در بده اصفهان واقع شد و در مسجد خود که الحال بمقبره حاجی است
مدفون گشت ، گویند که عمر شریفش قریب هفتاد سال بود رضوان الله علیه .

مولانا السید بن سید نجفعلی الحسینی الرضوی

نسباً والعظم آباء اصلاً والرسول فوری مسکناً

وی فاضل مخیر عالم خیر صاحب الفواضل الجلیله والمنقب الجمیله بوده تحصیل علوم
بخدمت جناب شیخ الفضلاء عمده الفقهاء الملقب صدر الشریعہ وعمده العلام جناب
محمد دی بن سید محمد مهدی بن مولانا السید ولد ار علی طاب ثراهیم فرموده .
وفات شریف در سنه ۱۲۶۰ یکمزار دو صد و شصت چندان افتاد .
از تصانیف اوست تذکره الاولیاء .

چنانچه در کشف المحجوب مسطور است : تذکره الاولیاء فی الفارسیه
للفاضل المعاصر السید مهدی بن نجفعلی الرضوی الموقر سیند بضع و
ستین و ما نهن بعد الالف و لغذا جال فیہ حبث جمع اقوال ارباب الرجال
فی زوجه کل واحد مرتب علی مقدمه و فیهن و المفدنه فی ذکر جمع نظر
و علوم مخصوصه بالاعمال اطهار صلوات الله علیهم ما تابیع اللیل و النهار

والفهم الاول في ذكر اصحاب النبي صلى الله عليه وآله وسلم والائمة عليهم السلام
 الى زمان الغيبة الصغرى والضمم الثاني في ذكر العلماء والفقهاء والمحدثين و
 المجتهدين من المنفذين والمناخرين والمعاصرين: فرغ من تصنيفه ^{عنه}
 ثلث وستين ومائتين بعد الاف انتهى .

مؤلف در آخر کتاب تذکره العلماء می نویسد :

على يد مؤلفها الخضر مهدي بن نجف على الحسيني الرضوي نسبا والعظيم آبادي
 اصلا والرسول فوري مسكنا نسبة الى محله من قصبة جعفر نكر من مضافات
 اناوه عفا الله عن خطاياهما وجعل عقبهما حبرا من دنياهما رحم الله من دعا
 بالعافية وحسن العافية في جهنم وبالعفو والرحمة من رب البرية بعد ما ^{استغنى}

مولانا الحاج محمد ابراهيم حسن الكرابي الاصفهاني

صاحب تذكرة آورده که حاج موصوف ازا کار علماء بزمان واعظم مجتهدین دوران
 بود در اصفهان تشریف داشت و با وجود غایت مرجعیت عالیجناب سید محمد باقر شیخی
 علیه الرحمه که قبل از این مذکور شد تالی مرتبه آنجناب و همتا و انباز آنجناب معالی القاب بود
 چون معاصر همه گر بودند با هم ارتباط بسیار داشتند و با وجود کثرت مجتهدین در آن نواحی
 اکثر خواص و عوام حتی علماء اعلام رجوع بهمین دو عالیجناب داشته اند و کمتر کسی بود که تقلید
 یکی از ایشان شرف اندوز نبوده باشد و سواى آنجناب احدی بعلوم درج جناب سید علی ^{اکبر}
 نرسیده بود ، مصنفات انیفه و مولفات رشیدیقه در علم فقه و اصول فقه دارد ،

از آنجمله کتاب منهاج الهدایه در تمام فقه عربی .
 و کتاب ارشاد المسترشدین فارسی در فقه دو مجلد و دیگر سائل متفرقه است
 و جناب حاج موصوف تا قریب این زمان در حیات بوده .
 و در روز هفتم ماه جمادی الاولی ۱۲۶۱ لیل یکم زود و وصد و شصت و یک هجری
 در اصفهان وفات یافت و فرزندش شیخ جعفر در بعضی افادات خود نوشته
 وفات آنجناب در لیلۀ ثامنۀ من الشہر السادس من السنۃ اثنین و ستین و
 مائتین بعد الالفت .

تلامذۀ نامدار بسیار دارد از آنجمله ایشان فرزند ارجمندش فاضل کامل المعنی
 آقا محمد مهدی دم ظله است که قائم مقام او است .
 و دیگر از فرزندانش شیخ جعفر است که در خانمہ کتاب منهاج الهدایه مطبوعہ
 طهران عبارتی بطور تقریظ بر کتاب مذکور قلمی فرموده و الله یعلم .

مولانا الشیخ حسن الشیخ جعفر الخفی

از فقہاء نامدار و علماء عالی وقار بوده ، صاحب تذکرہ آورده کہ جناب شیخ
 حسن موصوف عالم کامل و فاضل حلیل القدر صاحب تصانیف جیدہ بود
 و از مشاہیر علماء زمان و معاریف فقہاء دوران است .
 از تصانیف اینفہ اش : شرح مقدمہ کتاب کشف الظلمات تصنیف
 پدرش و کتابی دیگر در فقه است تا قریب زمان تحریر ہذا در حیات بود ،

روز بیست و هشتم ماه شوال ۱۲۶۲ یک هزار و دویست و شصت و دو هجری بر حمت
حق پیوست رضوان الله تعالی علیه .

میرزا احمد مجتهد تبریزی

صاحب آثار فرموده که در مملکت آذربایجان حافظ و حاکم، شریعت و پشتیبان
بزرگ ملت بود ریاستی کبیره و شهرتی عالمگیر داشت همان شان شرف و نسل و
خلفش تا کنون باقیست منصب امامت جمعه و جماعت آنسان و حکومت عشرت
کلیه ایالت آذربایجان با این دو دمان قدسیه نشان است و از بزرگی این دو دمان
جلالت و نبالت شان ایشان اگر شرحی لایق بخواهیم نوشت از تعهد مختصاریتیم
بر کنار خواهیم افتاد و این عالم بزرگ اسلام موافق آنچه در سالنامه نخستین ایران نوشته
در ۱۲۶۵ سال یک هزار و دویست و شصت و پنج از سرای سپنج ارتحال حبت طیبتم
روحه الشریف آنتی .

میرزا محمد رفیق میرزا محمد حبیب الله الضوی

صاحب آثار افاده نموده که اصلاً از قریه باسرتین سبزوار بود .
در ۱۲۶۵ یک هزار و دویست و شصت و شش هجری بمشهد مقدس رضوی درگذشت

حاج میرزا محمد مهدی باشنی اصل

صاحب مآثر فخر نموده که این بزرگوار خلف حاج میرزا محمد سیابن الذکر است
در مشهد مقدس از علما، عظام و فقهاء فخام معدود بود و فقط هست را از حضور شیخ

الکامل صاحب الجواهر اندوخته بمشهد مهربت فرمود .

و در سنه ۱۲۶۷ یک هزار و دو سیت و شصت و هفت از دنیا رفت و در کنار پدر بخت

اندرون مسجد ریاض جنت روضه رضویه تم آنتی .

حاج میرزا آفاسی

صاحب مآثر می نویسد که با صدارت چهارده ساله عهد محمد شاه مرحوم در علم
و عرفان مقامی معلوم دارد و استقصاء احوال و انجبار این شخص در نیکمردی و
بزرگواری و دانشوری و درویش منشی و حق پرستی کتابی مخصوص میخواهد .

اول این دولت را ادراک نمود و چون از خدمات دیوانی منسلخ بود پس

در عداد علماء و عرفاء این عهد جاوید محمد محسوب است .

فوتش در سال دوم از جلوسیه هایون بعراق عرب اتفاق افتاد مشهور است

بلکه نزدیک مشهور که با وجود صحت یک هفته قبل الوقت از رحلت خود خبر داده بود است

مؤلف گوید: که بنا بر این وفات آن مرحوم در سنه ۱۲۶۷ سبع و شصتین و هفتین

بعد االف اتفاق افتاد .

ملا عبد الخالیق بزی

صاحب آثار فاده می نماید که از مشاهیر شاگردان شیخ اجل احمد بن زین العابدین
 الاحصائی بوده و در فقه و اصول و کلام و حدیث مقامی عظیم داشت در توحید
 خانه مبارکه از لمحات حرم مقدس رضوی تدریس می کرد ، کتاب مصائب آن
 از او است .

در ۱۲۶۷ هجری کبکزار و دویست و شصت و هفت بمشهد مقدسه ضویه درگذشت

مولانا الشیخ محمد حسن بن الشیخ باقر الجفی

آیاتی از آیات نبی و معجزه از معجزات رسالت پناهی بوده و صفش بمیزان خیال
 نسجد و مدحش بحیطه مقال نگنجد اما حاجت به بیان هم نیست چه صیت کمالش
 در بلاد و همصار و ارباع و اقطار مشهور انوار افادش در عرب و شرق عالم کاشمش
 فی رابعه التمار لامع النور ، و کتاب مستطاب جواهر الکلام شرح شرایع الاسلام
 بر این دعوی شاهدیست قوی و حجتی ظاهر و دلیلی است رکون العلماء الیه و
 عکوف المجتهدین علیه الحق که کتاب موصوف مجلای فضلا افاضل اعیان و
 ماخذ علماء دوران در شش مجلد هر مجلد بسیار ضخیم است که هر یک از آن قائم
 مقام سه تا مجلد بلکه زیاده می باشد ، بسبب کثرت رغبت علماء دیار و همصار
 دو بار بقالب طبع ریخته شد و آنجناب در عهد خود مرجع علماء دین و شیخ المشایخ
 اسلام و مسلمین بوده ، در مجالس درسش علماء کرام و افاضل و اشراف از انکاف
 و اطراف می رسیدند و گلهای تحقیقات از ریاض افادش می چیدند حتی که جمع

و جم غفیر بدرجه اجتهاد فائز گردیدند که حصراً آنها نتوان نمود حتی که خود در بعض مکاتب فرموده که ابرت و ترتیب علماء متعلق تبین است ، الحقیق که چنین است در هر زمان چنانکه مسموع شده قریب صد نفر از اعیان محصلین و مشتغولین حاضر خدمت فیض در حبش می بودند و البته چهل و پنجاه نفر از جمله آنها از کامل علماء و مجتهدین می بودند و اعانت در تالیف جواهر میکردند در هر عصر روز بروز طلبه از مصار میآمدند و برکات آن منبع هدایات و ارشاد بدرجه کمال میرسیدند از تلامذه آنجناب جمعی کثیر از فضلا کاطین و علماء عالمین اند که فائز باعلی مدارج اجتهاد گردیدند از جمله ایشان :

علامه مجاهد فی سبیل الله مولانا السید علی شاه طاب ثراه ، و مولانا السید اسد الله الرشتی ادم الله علاه ، و آقا محمد مهدی خلف حاج ابراهیم کرکاسی ، و عالم ربانی سید اسمعیل اصفهانی ، و حجة الاسلام میرزا علی نقی طباطبائی ، و مولانا الشیخ زین العابدین الحائری المازندرانی ، و جناب آقا سید علی بن محمد رضا بن محمد مهدی الطباطبائی الغروی ، و مولانا آقا سید حسین ترک ، و جناب شیخ عبدالحسین طهرانی طاب ثراه ، و جناب شیخ جعفر طهرانی شاح نتایج الاصول که هر یکی از ایشان از مشاهیر علماء و عاظم فضلا اند .

باجمله حصروحصای تلامذه آن عالم خیر در این مختصرات نمی گنجد .

صاحب تذکره العلماء آورده که شیخ موصوف اعظم مجتهدین زمان و حل نقیما دوران است ، : الد ماجد شیخ از اهل اصفهان بوده و آنجناب در نجف اشرف متولد شده و بشرف مجاورت آن مکان ملائک آشیان مشرف می باشد استفاده

علوم از علماء نجف اشرف خصوصاً شیخ جعفر نجفی نموده و بعضی گویند که در او اهل
شباب خود زمان عالیجناب مقدس القاب سید مهدی بحر العلوم طباطبائی
هم یافته و بخدمت آنجناب شرف ازوز استفاده شد .

بالجمله اکنون آنجناب در معقول و منقول علماء آفاق و در فقه و اصول عظم فقهاء
علی الاطلاق و مجتهد ثقه جلیل القدر عظیم الشان و فقیه ورع عظیم المثل رفیع المکارم
ممارت در سایر علوم فقه و اصول و فروع آن و فنون ادب و مهال تجدی بود که در
این جزو زمان احدی از علماء عرب و عجم همتا و انباز آنجناب نیست و سایر فقهاء
عصر و کملاء زمان اذعان کمال و اجتهاد آنجناب دارند تصانیف جتیده بسوطه و مختصره
دارد و از آنجمله :

کتاب جواهر الکلام در شرح شرایع الاسلام است که بسیار بسوط است و
چندین مجلدات آن کتاب در این بلاد هندوستان رسیده ، الحقیق که شرحی
باین توضیحات رفیعه و تفصیل استدلالات دقیقه تا این زمان در تصانیف
احدی از مجتهدین بافیه دیده نمیشود از اول فقه تا آخر آن در تمام مجلدات شرح کتاب مذکور
دقیقه از دقائق نامرعی نگذاشته و بکمال خوش بیانی و تحقیقات پرورخته و مسموع
شده که آن در سی مجلدات با تمام رسیده است و عجب نیست زیرا که مجلداتی که در
این دیار رسیده همه از راه بسط و توضیح قرینه بر تمام شدن آن در این مقدار دوازده
اکثر اوقات مکاتبات و مراسلات موانت آیات بجناب مولانا و مقدمات
مجتهد العصر و الزمان جناب سلطان العلماء العظام و جناب مستطاب سید العلماء

الکرام درشته و دوده فرستادن باقی مجذبات شرح مذکور فرموده است .
 و دیگر از تصانیف آنجناب : رساله در صلوة ، و رساله در صوم ، و رساله
 در حج و رساله میزانیه است ، الحال سن شریفش بغایت پیری رسیده
 حق تعالی بصحت و سلامتش زیب افزای مسند اجتهاد و افادات و اراد ،
 انتہی نقلاً من التذکرہ .

و از مصنفات شریفه آنجناب شرح لمعه است ، و رساله در بیان عدا
 و رساله در مسائل متفرقه مباحث اصول ، و رساله علمیّه در مسائل عبادات مستی
 بفرخ الجواهر ، و رساله در فرائض علی ما صحیح به صاحب الشذور ، و رساله
 سخاۃ العباد ، کهذا سمعت من بعض الاعاظم والله اعلم . انتہی .

و حضرت استاد و ملاذی العالم الدرّی مولانا السید محمد عباس
 القسری در تاریخ وفات آنجناب این قطعه فرموده :

نبکی العیون محسراً و هباً ما لعظیم وزعٍ ینلم الاسلاما

فامت فبا منالرحله فیم للشرع حلّ بمرفد و افا ما

فدحا ز امس جواهر کلا و البوم امسی لا یجیز کلاما

که کان ینحفنا بطیب سلامه فلبفرؤ امنی علیه سلاما

ارحمت مصراعاً لعام و فانه بانث جواهر علیه اپناما

بر این تقدیر وفات آنجناب در ۱۲۶۶ است و شین بعد الالف و

الماتین بوده باشد .

ما شفیفاً بتقریب ذکر معاصرین کہ در زمان او فوت شدند آورده :
 فن الاموات المعاصرین الشیخ المحقق المدقق الفاضل العالم
 العامل الکامل المدرّس النفی شیعنا و شیخ الاسلام والمسلمین :
 الشیخ محمد حسن النجفی اصلاً ومدقناً قدّس سرّه وهذا الشیخ کان عالماً
 جلیلاً مرجعاً للخواص والعوام انتهت الریاسة فی زمانه الیه و
 فرغ علیه جملة من العلماء المعاصرین وربّی جمعاً کثیراً من العلماء
 علماً ومالاً برّداً لله مضجعه .

و کتاب جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام من اول الفقه الخ
 مشتمل لنقل الافوال و ذکر الادلة و بیان المعارضه والترجیح
 بین الادلة و ذکر الفروع الفقهیة و تطبیفها علی اصول القواعد
 و لعمری انه کتاب حسن فی غایة الجوده جزاه الله من الاسلام خبر
 جزاء المحسنین .

و صاحب کتاب المآثر والآثار در احوال ابن بزگوار عبارتی خوش نوشته
 چنانچه می فرماید : کفت لاسلام والمسلمین رئیس الملة والدین والمذا
 آیه الله تعالی من المجتهدین و خلیفه خلیفته فی الارضین العلامه
 الرّبانی الشیخ محمد حسن الاصفهانی اعلی الله تعالی مقامه و اناله اعلی
 درجات الکرامه .

در تعرفه جلالت شان و علوم مقامیش کتاب مستطاب جواهر الکلامش

کافیت سالها ریاست دینی جمیع شیخه امامیه روی زمین که همانا شمار ایشان
تا هشتاد و دو میرسد باین بزرگوار انحصار داشت آن گروه سعادت پژوه
فتاوی ویرا مناسط صحت عمل میدانیستند و رساله سجاة العباد را همی در بخل میدانیستند
در جلوس مہمیت مانوس علیحضرت اقدس صاحبقرانی خلد الله سلطانه
از نجف اشرف که محل اقامت و مرکز ترویج او بود محض اداء مراسم تنہیت
تا بگذاری و تبریک جلوس بر سر ریشریاری رسول مخصوص بدر بار معدت
فرستاد و از جانب کارگزاران دولت علیہ در حق فرستادہ وی انواع
تکرمات و تشریفات بطور رسید ، از شاگردان این رئیس عصر و فقیہ
اعظم گروهی انبوه بدرجہ اجتهاد نایل گردیدند

میگویند و العمدۃ علی الراوی کہ در اجازه دادن و تصدیق اجتهاد فرمودن
آن مذاقہ کہ این زمان سیرہ بزرگان دینی است و مخیرین مجتہدین بسبح
بکار معنی بست و ملکہ استنباط احکام و استخارج فروع را ثالث اکسیر عظم و حجر
مکرم نمیدانست و چون یکی از خاصکان اصحابش در تامل کسی برای اجازت
خدایشہ می نمود از در طبیعت مزاج می فرمود : خلدہ باکل الخبز حقوق شعرتہ
و وجوہات فرقة اثنا عشریہ سالہای دراز را ہمای دور بحضور فیض ظہور او حاصل
و از این رگہز تربیت تلامیذ و ترویج علوم را وسائل حاصل عمدہ تکمیل مقامات
آن خداوند کرامات در محضر فقیہ اکبر حجۃ الحق الشیخ جعفر صاحب کشف الغطاء
شدہ است و در نہری کہ از فرات بسط غری شریف منسوق گردیدہ ،

میگویند قریب هفتاد هزار تومان زر نقد مصروف داشت مفید نیفتاد
 و از اجله مآثرش استاد لکل رئیس الاعظم شیخ مرتضی الانصاری
 اعلی الله مقامه است که از برآمدگان بدریس شریف و پروردگان مختصر مقدس
 او میباشد و زمانی قبل از رحلتش ویرا خلیفه منصوص و نایب مخصوص خود قرار داد
 و حاضرین و مجاورین عبات عالیة از طبقات اعلی و اعراب حوالی همه را تعیین
 شیخ مرتضی رضوان الله علیه مستحضر ساخت لهذا بعد از ارتحالش اختلافی
 پدید نگردید و مردم بر حسب تصریح وی علامه انصاری را اعلم عصر دانسته تقلید
 همی کردند و اولین نایب عام امام علیه السلام همی دانسته .
 و از جمله شرایف آثار این بزرگوار کتاب جوهر الکلام است که فی الحقیقه
 از مفاخر اسلام است .

فوت این فقیه اعظم شریعت اقوم در ۱۲۶۱ لیکیز رود و سیت و شصت و شش
 هجری مقارن اوایل این دولت ابد بنیاد و بخت اشرف اتفاق افتاد و در دار
 الخلافه طران بلکه در جمیع بلاد ایران بل و غیره مجالس فاتحه و لوازم ختم تشکیل یافت
 و در جواری امیرالمؤمنین صلوات الله علیه بنجاک رفت قدس الله نفسه و طیبه رسه
 انتی کلام صاحب المآثر .

و این بزرگوار با علماء هندوستان مثل جناب سلطان العلماء و سید العلماء
 طاب ثراه خلی محبت و مودت می فرمود و مکاتیب کثیره که در میان این فقیه
 اعظم و سیدین سندیین مذکورین طاب ثراه گذارشته است ، در کتاب نقل مودت

مورود و موجود است بعضی از آن در این مقام منقول می گردد :
 صورة ما كتبه حجة الاسلام الشيخ محمد حسن النجفي الى سلطان
 العلماء وسيد العلماء عاملها الله بلطفه الخفي والجلي ممثلاً في
 صدره ببينين لطيفين مشتملين على المحبة :

خيل لي قلب بنازع الهوى   وشوق بفرط الحب بسيفان
 فهل لكاشوق ووجد كصوت   وهل ما يعناد في نجدان

ان اول ما هطل به سحاب لقلم وعطست عنه الهيم واحلى بيان
 نفلت به بيان وعفود لآل ومرجان نظمتها كفت الازهان واجل
 ما اشرف به صبح الالفاظ لشمس معانيها في سماء الطروس واعلى ما
 انخبته ارباب الحفاظ عن ربوع الوداد ومعانيها ما تحبى به القوس
 مضمون فطرت لاحت عليها اما ذات الاتحاد ومكون عبادات
 نصبت لديها دلالات الوداد تفصح عن سلام لا تبارير الريح رفة
 وسرى ولا الشمول نفحة ونشأ وثناء هو الطف من الوصال
 بعد الهجر ومن الشمال اذا هبت بنمات السحر الى الضار بين المجد
 باعلى هام المجرة قباباً واللابين من فديم الشرف والسودد ثباباً
 الكافين لا ينام آل الرسول الجامعين بين الاطاطة بالمنقول واطانة
 مسنور شبه العفول المنصوبين من صاحب الشريعة لها حكماً و
 التاهضين باستخراج احكام المكلفين عن ادلتها حلالاً وحرماً

الملقى إليهم الفضل المبين بزمامه والمتكفين باعانة الدين القويم
 في احكامه واحكامه سورى بلد الاسلام وحجتي الله في الانام
 المستفنين من المادة المجدية فامست لها فرغاً واصلاً والمنفدّين من
 الشجرة الزبونية فاضحياً للمعروف ايضا اهلاً نورى العين المبرئين
 من كل شين السّدين السّدين العالمين الاعظمن جناب السّيد
 محمد و جناب السّيد حسين دام مجدها لا زالاً فرقدن في سماء الشّعبة
 هاديين للامم وعلى رشاد الشّعبة دونها كل علم ولا برج بارون سبحانها
 ها طلائعها شاملاً بمجد الامين والذو الغر الميامين .

اما بجهد فلا يخفى على ما هي نوادٍ وجيبى نوادى ان لم ازل على
 نفسى بنذكار كما في جميع الاحوال واسكن روعنى باخطار كما في مرآة
 الخيال وانما حلقتى ذكرى في كل مكان والبقى فكري في كل زمان و
 لكن مع ذلك فالنفس غير فاعنه بذلك حيث ان للوداد مراتب اعظما
 فدرالمواصله بالاجسام والمشافهه بالخطاب للفظى من الكلام ومع
 البعد ونقوم مقامه المخاطبه بلسان الافلام ان بعدت الدار و
 المكانه ببدايع النظام ان شط المزار فذالم نزل لنا قلوب واعبه
 لما ورد من تلك الناجه من اخبارها الساميه وارواح نازعه الى
 مراسلها المسنده ورواياتها الصّحاح المعتمده وقد كررنا لكم من هذا
 الطرف رسالات وافضاء عليها من براهين الوداد دلائل ولكن

لم يحظ بجوامها خيرا ولم نعهد لمحاها ذكرا واشرفنا في ضمنها الى طرف من
 خصوص المادّة التي بذلها صد الملك والممالك ومنفذ العباد من
 البؤس والمهالك فخر الافران وانسان عين الزمان جنابا لسلطان
 المعظم خلد الله ملكه لتكلمه الزهر الاصفى وشرحنا لكم حالها وبعد
 مسانئها وفضلنا لكم ثمرها المفيدة ومنافعها العديدة جدا من اعراضنا
 بعض المعترضين والشياطين المتمردين ليمنع من هذه الطاعة الجليلة
 وقد كما حين جدنا ذلك المكاتب فدققتنا للخروج واستعدنا للعمل
 فخرنا بعد ان ارسلناها وفي صبحنا الا سائيد الماهرين من جميع
 الاطراف والمفتين الحاذقين في معرفة خرافات وشوق الانهار
 الى الجهة التي هي محل لا يتكون صدوا لتكلمة منها وافضنا فيها مده بنصف
 محلا لذلك على وجه يدوم النفع والرسم وبعد ان وزنا الارض علوا
 وارثقا اذراعا وازانغا وسرنا برها ومجرها وسهلها ووعرها عيننا مكان
 الابناء بحسب ما اجتمعت عليه الانظار وابندنا بالحفر على وجه
 الاختيار لنعلم ما يسهل فيه الحفر ثم انه طرفنا الفتن العظيمة والحوادث
 الجسيمة التي من جعلها خروج الوزير والى بغداد الى تنظيم قومي لعرش
 واستنفر الخيل والرجال واستعد للحرب والقتال بكال الاستعداد
 فنفرت العباد في افاص البلاد فمنهم من اخذ البر مجتبا ومنهم من
 اخذ البحر مكنيا فكان ذلك هو السبب لتعطيل العمل حيث فلت في

معالجته الجبل واسم ذلك ان قبل تاريخ هذا المکتوب بسرفض
 الان عازمون على المعاودة للعمل نسأل الله التوفيق ولكنا استوحشنا
 من بطوء جواب تلك المكاتيب حيث انا ذكرنا فيها عدم وفاء هذه المادّة
 بالتكلم بل بنصفها الصعوبة الارض كما هو معلوم عند المترددين و
 احببنا ان يكون ثماها على ابد بكم حتى تنفردوا بثوابها ورتزقوا اجر
 احسبها فالما مول منكر السعي في اعلام مبداء الهمن والامان فان
 له همة لا تحتاج الى شئ سوى التنبه لاسبابها اذا كان على ما يفضيه
 نظركا ويؤديه رزقنا الله وياكرا الحمد في طاعته ثم انه قد طال
 انظارا ونا نبحر ما اوعد ثابته من ارسال ما هو مسطور من افادات
 جناب الوالد المجر الفهامة فدوة المحققين ذروة المدققين اعز به
 شعر :

علامة العلماء والبحر الله لا ينهي ولكل بحر ساحل

ليرتكب الناس بها محض الحق وينضّبوا بانوارها الى منهج الصدق
 فلقد اسما لك طباع المشغلين اليها ونكاملت رغبا لها وفدا وعذام
 بنحج سؤلهم اعنادا على ما اوعدتم واتكالا على ما سطرتم فيها هم مشاؤون
 اليه اشباؤن الظماء الى الماء والعدم الى الغناء ولاغر وفاتها هابة
 المطب وغاية الارب مراسم القنوي والوسيلة الى الله تعالى في الاخرة
 والاولى ومسالك الافهام والتبصرة لدى الافهام وفواعل الاحكام

وحفاظوا الاحكام وای شی پناهیها وهی مما جاد بها نکر محیی
 مراسم الدین ومغمر ربوعه والضر الهادی المضلین بطلوعه
 المفهوم للإسلام بعلم هدايته والرفع فواعده بعین رعایته بحر
 العلم الذی رسیب^{رغبت} فیه دروافکاره وساء الفهم الذی سارت
 فیه کواکب انظاره عز الإسلام والمسلمین والصّادع بامر الاحکام
 عن امر رب العالمین وحجّة الله الواضحة ومجته اللامحة هادی
 الامّة في جونه والتّاصب لهم علیهم في الرّشاد بعد ممانته فلیس عجیب
 انّ نوههم تلك التّحقیقات بالدر روان تلوح في جهته الا زمند غر هذا
 ولیکن لدیکم معلوما انّا قد ارسلناکم سابقاً بجلدنا من کتابنا الموسوم
 بجواهر الکلام نمزّه لتلك المجلدات الاوّل مشتملاً علی احکام الحدوث
 والدّیّات فرجائنا الاطلاع علی حال وصوله الی طرفکم كما انّ عظیم
 رجائنا وکمال اطلنا تفییل وجوه السّادة الحفدة الکرام والاساوة
 الاعلام الذّین هم اعضان لشجر مجدکما وانا ان لد وحده سعد کما مد
 الله فی اعمارهم ولا اوحشی من آثارهم وابدّهم بالتّوفیق وسفهم المعالی
 من کؤسها کلّ رجوی وبعد هذا فامفصود الاعظم ان لانا طعوننا
 من اجار مودّکم علی الدّوام والاتّصال دمنم سالمین ثم انز بیننا
 نحن نسنتش من جنبکم جنوب الاخلاص اسنشان الغریب الهواء
 وثرناح لیبوب نمان تلك العراض اربناح النّشوان بالصّهباء

اذا شرت بنادبنا انوار تحقيقات بزغت بافاه شمساً و بدابع ^تنفا
 اجثيث لنا عرساً فاكثلت نواظرننا وجلبت بصائرنا بما منتم به على
 كافلة المشغولين من ارسال احد مجلدات مرأة العفول ومشكوة مصاب
 علم المعقول من افادات عماد الإسلام وحجة الله على الانام من بهر ^لالعقول
 بدفائق افكاره وانا شبهات المعقول بكواكب انظاره من فصرث الفضول
 والاجناس عن مخدبدا نواع علومه ووضح غامض اشكال التخرير بمظنون
 بيان ومفهوم مرجع كافة البشر والعقل الحادى عشر افاض الله عليه
 غفرانه واسكنه جنانه ثم انكراضفتم الى النور النور وشرحتم الصدور
 بما ضمتم اليه من الاجزاء التي سمحت بها تلك الفرحة الوفاده والبصيرة
 النفاذة من كتابكم الموسوم بناهج التدبیر وبالله اسمها كما سها اوهي
 مناهج التدبیر لمن اراد التدبیر سبيلاً ومناجج التحفيظ لمن رام على
 التحفيظ رليلاً وهداية الحق الى الحق ونجاة الصدن لمربدا الصدن
 وكيف لا وهى من مصنفات فرع تلك الذات الملكوتية وغصن تلك
 الشجرة الزبوتية المنبجج من الابوة بين الامامة والنبوة الامام بن الامام
 والهمام بن الهمام لا يفت على حد حية ينهى الى اشرف جد ذرية بعضها
 من بعض والله سميع عليهم ولما وصلنا اليها رعت النواظر في حفاثل
 رايضا الزاهرة وانبهجت الخواطر بخصيقتنا فيما الباهرة فالحمد لله رب
 العالمين حمدا لا ينقطع اليه يوم الدين على ما انعم به على الطالبيين ومن

به على العلماء والمشغلين فما هي قد شخصت إليها ابصار الناظرين
 طبعاً منهم في وصلها وطاق إليها نفوسهم حرصاً منهم على آملها
 وحسرت عنها عيون الناظرين فاعجزهم طوف أمثالها وحل استكسارها
 وإن ذلك لمن يحاول وابن الثريا من يد المناول هذا والمامل منكم
 ارسال با في مجلدات كتاب لوالد من الميزة وكنا به الثاني الموسوم
 بالشهاب لثائب لسنخى بانواره وبسعين الطلبة بانفقاء آثاره
 كما ان رجائ من هو كعبه رجائ ان نرسلوا با في اجزاء المناهج ان كانت
 له بقبته والا فاهول بل التاسع السعى في انعامه فانه وابنه ما بين المصنفات
 بدراسا طعنا ونورا لامعا وقد اشتمل على مزيد التحضون وعمرى طوبك
 حصون فالناسه لكم بل الزامى اباكم الجدد في ذلك ليقتر به ناظرى و
 يتبجح به خاطرى هذا وكان وصول المجلد الشريف واجزاء كتابكم
 الطريف بعد ان حررنا هذا المكثوب بايام فكان ذلك من منن الله
 العلام والنعم الغير المترتبة الجسام والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته
 من الراجى عفورته سبحانه خادم الشريعة العبد محمد حسن بنجل
 المرجوم الشيخ باقر قدس سره انتهى .

مولانا السيد محمد بن محمد بن السيد باقر الموسوي الفروي
 أصلاً والجار مستكناً

از مشایخ جاوید فقهاء و اکابر اعیان و ثقه و مجتهد جلیل الشان بوده استفاؤ
 علوم از جناب شیخ علی بن شیخ جعفر شریف العلماء طاب ثراها فرموده .
 ملا شفیعا بتقریب ذکر معاصرین خود که در عهد او وفات یافتند آورده
 از جمله ایشان سید سدر رفیق شفیق لایق تحقیق و تدقیق سید برهم
 قزوینی که بعد از حضرت استاد شریف اعمی شریف العلماء در کربلائی معلی بدرس
 و تدریس مشغول گردید و این امر منحصر در ذات مقدسه او شد . ملا مادی با
 محمد الاسترآبادی که از تلامذه سید موصوف بود .

در کتاب مرآة خلیفة سید را باین اوصاف و القاب سید توده
 السید السند و الحبر المعتمد اعلم العلماء الاعلام و افضه الفقهاء الکرام
 اب الارامل و الایتام و ملجأ الخاص العام و حجة الله الظاهری علی
 الخاص العام محیی شرایع الإسلام بدلائل الاحکام و المستخرج ^{بعضاً}
 الاسرار و بنیائج الافکار سنا فضله فی الاقطار و سیر التمشیح و ابعث
 النهار صاج المن الجسیم و الفضل العظیم اعلم علماء الایام
 الا واه الحلیم حضرة سیدنا و ملاذنا السید البرهم لازال محفوظاً جنابه
 العالی من طوارق الایام و اللیالی .

در زمانیکه صدر المتأتمین عارف بالله آقا سید علی شاه که از تلامذه شریف العلماء
 و صاحب الجواهر بود در کربلا و نجف اشرف بحجت تکفیل اقامت داشت .
 جناب سید رابطله و داد و ستاد با آنجناب مستحکم داشت و بعلماء بلده که بنوسلله

مردت با رسال صحایف و مکاتیب مضبوط و مربوط داشت سیما بخدمت
 مجتهدین کاملین اعلین فاضلین مولانا سلطان العلماء و سید العلماء طاب ثراهما
 همواره رسم مراسلات جاری بود .

- تصانیف کثیره و کتب و رسائل شیره از او بر صفحه روزگار یا دوگاره است ،
- از آن جمله : کتاب ضوابط الاصول در اصول فقه در دو مجلد .
- و کتاب دلائل الاحکام شرح شرایع الاسلام چندین مجلد .
- و کتاب نتایج الافکار در اصول فقه که آنرا از کتاب ضوابط انتخاب فرموده .
- و کتاب الاشارات در اصول .
- و رساله در حجیت مظنه .
- و رساله فارسی در صلوة .

وفات آنجناب صباح روز پنجشنبه هفدهم شوال ۱۲۶۲ سنه ثمتین و ستین
 بعد الالف والماتین واقع شد بصبح : (اعدلا براهم فی الخلد منزل)
 در تاریخ وفات او یافته شد ، و در جوار فائز الانوار حضرت خامس آل عبا م فرزند یاسین

آقا شیخ عبدالحسین طهری ملقب بشیخ العارفین

العراقین

از اکابر علماء اعلام و فقهاء عظام بوده . ملا شفیعا در روضه بهتیه در شان او
 می فرماید :

منهم الفاضل العالم المحقق المدقق ذوالملکه القویة والسلیفة

السفينة الاملى الاورعى للوزعى اللذى فى عصره بدو مضى
 الشيخ عبدالحسين الطهرانى وهو من اجلة العلماء الاعلام ومن
 المجتهدين العظام مرجع للمخاص والعام ومعتبر عند الوزراء والسلطان
 وهو وصى الاميرالكبير ميرزا نقي خان الوزىر للسلطان ناصرالدين شاه
 الفاجار دامت دولته فى طهران وهو الآن امين للسلطان المذكور
 فى نعيم الروضة المطهرة والفتنة المنورة لسيدنا سيد الشهداء عليه وعلى
 جده وابيه وامه واخيه واولاده الطاهرين الف تحية وسلام مشغول
 بالتدريس والتعليم للطالبين فى كربلاء المشرفة وله مدخلية ثامنة
 فى الامور العامة على معين البر والتفوى ومعين على الفقهاء فهو كف
 للأراصل كثر الله فى الفرة الناجية امثاله انتهى .

صاحب المآثر مى فرمايد مجتهدى فاضل و به قبول عامه نايل بود و دولت
 عثمانى نيز اعتبارى معتد به داشت و ولات و حكاهم عراق اورا حرمتى عظيم مى نهادند
 براكثر تعميرات و تاسيسات عتبات عاليات از جانب عليحضرت اقدس
 همايونى سمت موثقت و مراقبت داشت مدرسه و مسجديكه از مال الوصايا
 امير نظام آتابك اعظم ميرزا تقى خان در طهران ساخته دائر است و باجماع
 افاضل طلاب عامر شكر الله مساعيه انتهى كلام صاحب المآثر .

واين بزرگوار کتابخانه عظيم آشان داشت كه جامع كتب اكثر فنون بود و تشكيه
 جناب آية الله فى العالمين مولانا السيد جاد حسين فردوسى باب طاب ثراه

صاحب عقبات الانوار بزیرایت عقبات عالیات مشرف شده بودند باجانب
 شیخ مرحوم ملاقی شدند و از کتابخانه شان نقل بعضی کتب حاصل فرمودند
 که هنوز کتابخانه عامره آنجناب طیب الله مضجعہ موجود است .
 از آنجمله کتاب المناقب اخطب خوارزم که بر ظہر نسخه اش آنجناب بدست
 مبارک خود این عبارت ثبت فرموده اند :

کتاب المناقب لموفق بن احمد الکتبی البکری الخوارزمی استنسخاً
 فی الارض لمقدسہ کربلا فی شہور ۱۲۸۳ھ من الطہرۃ النبویۃ من نسخہ
 کانت عند العالم العامل الفاضل الکامل زیدہ الفہماء عمدة النبلاء
 المجتہد الخیر الصادق الشہیر الشیخ عبدالحسین الطہرانہ دامت آیامہ
 وثقہ الاسلام علامہ نوری ایدانہ تعالی و بعضی تصانیف خود خیلی
 تبجیل و تعظیم این بزرگوار فرموده ، چنانچہ در کتاب لؤلؤ و مرجان بتقریبی میفرماید
 کہ بخاطر دارم در ایام مجاورت کربلا ، معلی استفادہ از علامہ عصر خود شیخ عبدالحسین
 طہرانی طاب ثراہ کہ در تجر و فضل و اتقان عدلی نہ داشت سید عرب روضہ
 خوانی از حلقہ آمد و پدریش از معارین این طایفہ بود و اجزای کمندہ از میراث پدر
 داشت خدمت شیخ استاد آورد انتہی ما اوردنا نقلہ فی ہذا المقام و نقلت
 ہذہ الحکایۃ فی ترجمہ الفاضل الدربندی علی الکمال و التمام انتہی مختصراً .

الحاج المیرزا ابوالفتح محمد علی سبزواری

صاحب آثار می نویسد که گذشته از مقام علم و علو شان شریعتیاری و مجتبی
معقول و منقول سخن جود و بهمت او در تمام ایران جاری است شرح احوال او را
در ترجمه سبزوار مطلع آئینش آورده مد الله ظلاله و اناله آمله انتهی .

سیدالجهنک پیرزا ابوالفاسل حسنی الحسینی امام جمعۀ دارالخلافت اعلیٰ مقلد

صاحب آثار میفرماید که این خانواده در ایران بسیار بزرگ است علم و
عمل و فضل و تقوی و قبول عامه و ریاست تامه، همچو قوت از این سلسله مسکوب
نیفتاده بنای اعلای ایشان میر عبدالواسع خاتون آبادی رضوان الله علیهم
یا مجلسی اول معاصرت بلکه معاشرت داشته و فرزند بزرگوارش میر محمد صالح
که فقیحی فحل و دریای علم و فضل بود بمصاهرت علامه مجلسی ثانی نائل شد و با شارت
مجلسی علیه الرحمه استبصار از کتب اربعه شرح کرد و شرح علامه مشارالیه را بر کفانی
تکمیل فرمود ، و کتاب حدائق المقربین که در کشف از حقایق احوال ملائکه و
انبیاء و ائمه و سفراء و ساوات و علماء می باشد از اجله آثار و تصنیفات است
و خلف بزرگوارش میر محمد حسین سبط علامه مجلسی در فقه و حدیث و تفسیر
و حسن خط یگانه زمانه بود تصانیف بدیع پر دوخته و علماء عصر را با جازات خوانست
از جمله اجازه کبیره وی که به شیخ زین الدین خوانساری داده و نام آن را

مناقب الفضلاء، نمادہ از تفائس آثار آن روزگار است و آن اجازہ را مقارن
محاصرہ اصفہان و رفتہ افغان بہ قریہ خواتون آباد از ناچیہ جی ختم فرمودہ
و از آن ساختہ عظمی نیز شرحی موحش در طی سخن درج نمودہ .

و منصب جلیل امامت جمعہ دار الخلفہ از این دو دو مان کرامت نشان
سخت از جانب خاقان مغفور بمیر محمد مہدی مبرور تفویض رفت و چون اُو
در گذشت حسب الارث والا سہ استحقاق با خداوند این عنوان کہ اُو حد افاق
بود انتقال یافت ریاست عظمی و بسط ید و نفاذ امر و رواج حکم اور از ابناء
عصر احدی نداشت و تمام عمر عزیز در نشر احکام و قضاء حوائج و حفظ حدود
و حراست اسلام گذاشت . درجہ اجتهاد و علوم مقام نقاہت و تفصیل
اساتید و اجازات و سایر مراتب علمیہ وی در نامہ دانشوران ناصری بشرح
مسطور است .

مضجع مقدسیس این بزرگوار در داخلہ دار الخلفہ ناصرہ در بین درین
عتیق و جدید حضرت عبد العظیم مزار و دفن مسلمانان است و مطاف ملائکہ
آسمان نور اللہ مرقدہ و شرف مشدہ .

حاج میرزا شہید و اولاد مرحوم میرزا شہید
ابن الشہید میرزا محمد شہید

صاحب آثار میفرماید که در علم و ریاست مقامی سامی داشت .
 و در سال یکزار و دویست و شصت و نه درگذشت و بقرب مزار پدرش
 در حرم محترم مدفون گشت آنتهی .

مولانا العلامی بن صفد صالح الرضوی الفنی

از اکابر علماء ربانین و عاظم فقهاء و مجتهدین و افاضم ساطین دین و مشید
 ارکان شریعت حضرت سید المرسلین مقتفی آثار آباء الطاهرین و نمودج
 کرامات اجداده المعصومین جمال العارفين و شمال الصالحین نادره اتقیاء روزگار
 و باقعه صلحاء اعصار و امصار و آیت رحمت حضرت غفار از پرهیزها و مغز
 نساك و عباد آیه الله فی العباد و نوره المضيئ فی البلاد و حجة علی الحاضر و لها
 رجل الرجال و واحد الاحاد قلم بی زبان در وصف بچون نور الهی چه برنگار و
 لسان سلک در شمار چنین قدوه قدسیان چه سراید مگر اینکه بقول بعضی
 از شعراء تمثیل نماید :

پنر بار بستم دمان بشک و گلاب
 هستوز نام تو برون مرا نمی شاید

بهین سبب در او ان تحریر حالات باهر آیات آن ملکی صفات قدسی سمات چنین در
 خاطر ناترین بنده قاصر مخطوگر و دیده که ترجمه آن سلاله حضرت اشرف کائنات مرا
 بالمره در معرض تسطیر نیارم و مدح آن آیت رحمت الهی بر زبان قلم نرازم زیرا که الفاظ
 و عبارات قاصر است از این که از کنه رفعت و جلالت آن برگزیده حضرت رب العزة

تعبیر توان نمود یا عقده لایخی مدحت شأن بناخن فکر سیاتوان گشود لکن
 بحد و کفتم که این خیال از جاوده عقل و حکمت دور و نرود ارباب خرد و متروک مجوز است
 چه پرواضح که معانی و اوصاف مقول بالتشکیک است خداوند علی اعلا را
 موجود میخوانند و ذرات و حشرات را هم موجود میدانند پس این اشتراک که
 گاهی مایه اشتباه و اختلاط میشود مقتضی این نباشد که اطلاق برفرد کامل یا
 اکمل نمایند و این قاعده است مسلم عند الجمهور که مالایدرک کلمه لایترک کلمه
 و این مثلث مشهور که ان المیسور لایسقط بالمعسور بالجمله علی سبیل الاختصاص
 بر بنده از احوال خیر آل آن قدوه ارباب کمال اقتضار نموده میشود جناب سید
 بزرگوار از سلسله جلیله رضویه زاکیه و شجره طیبه طاهره نقویه سامیه نامشینه
 نسب شریفشان به بیت و سه واسطه بحضرت امام همام ابی جعفر محمد بن
 علی تقی الجواد سلام الله علیه میرسد ، و از اولاد بقیة العتره الطاهره ذمی است
 الشریف و نسب المنیف جناب السید الاجل السید حسین القمی میباشند .
 ایشان از بلده طیبه دار المؤمنین قم وارد شهر کشمیر شدند فرار شریفشان
 در هاجنا و قعت اهل آنجا بزیارت مرقد منورش میروند .
 و در نسب شریف جناب سید حسین قمی موافق شجره شان بدین مخط است
 سید حسین بن سید محمد بن سید احمد بن سید منہاج بن سید جلال بن سید
 قاسم بن سید علی بن سید حبیب بن سید حسین بن ابی عبد الله السید احمد نقیب
 قم ابن سید محمد الاعرج بن السید احمد بن السید موسی المبرقع ابن الامام الهمام

ابی جعفر محمد بن علی ^{التقی} ابجواد علیه آلاف التحية والسلام .
 وبالجملة جناب سید علامه اسکنه الله فی دارالکرامته ابتداءً وکشمیر تحصیل علم
 رسمیه وکتب درسیه پیش والد ماجد خود نموده در سنه ۱۲۳۹ م یکمیزارود و صدوسی و نه
 از هجرت نبوی عنان همت بسوی سفر عتبات عالیات عریش درجات منعطف
 فرموده در سنه ۱۲۴۱ م اربعین و نایتین بعد الالف وارو شهر فرخ آباد گردیده و از آنجا
 بخدمت والد ماجد خود مکتوبی نوشته شد متضمن استرناهی ایشان و متحتم بودن
 خود بر رفتن عتبات عالیات چنانچه بعضی عبارات شریفه است این است :
 قبله بنده جناب شما معلوم و ارید که حق در صحت صلوة و سایر اعمال مفروضه
 برزگان و فضلاء کشمیر متقین خاطر نیست جای خود و امثال خود زیرا که در طایفه امامیه
 بغیر از مجتهدین و مقلدین و اخباریین مع قطع نظر عن بطلان احدی الطائفتین
 قسمی دیگر نیست و عمل نمودن بر کتب اموات بالاجماع از ممنوعات است ،
 و آن سلم علی خلاف بینم فلا یخفی ان القائل بالعلل بالکتب منم شاذ و نادر ،
 و القول بضعیف متروک عند الاصحاب و لاریب ان التکلیف فی زمان الغیبه
 اما الاجتهاد و الرجوع الی من اتصف به من الاحیاء علی ما حقه الشهد فی الذکر و
 غیره من السلف مدعی علیه الاجماع المتواتر و قوَاه المرحوم المیزابوالقاسم فی القویا
 و قد حکموا قطعاً بفساد اعمال من لم یکن عمله بالاجتهاد و التقليد و ان کان علیه مطابقاً
 لما هو المأمور به فی نفس الامر فضلاً عما لم یطابق المأمور به و کیف ان حکم بمطابقت
 عمل مثل هذا العامل المخلص القائم اللیل اذ لم یکن مجتهداً و لا مقلداً بما هو مطلوب تأسیع

فانه خائف الشارع في اول الفروض لذي هو الاجتهاد والرجوع الى اهله .
 فيا بت التي ذاهب الى ربي سيهدين فادع الله ربك وتضرع اليه ليلا ونهارا
 في مثلثك اياه تعالى ان يعطيني علما ويقينا ويجعلني للحق معيناً ويزيدني معرفة وفتحاً
 في الدين وان يجعلني من الصالحين وكلني في امرى الى من وكل اليه ابراهيم ولده
 اسمعيل سلام الله عليهما وفوض امرى اليه انه رؤوف بالعباد واياك ان تكون محرّفاً في ذلك
 بل ينبغي ان تبشر بذلك فان ذلك من عزم الامور .
 بنده را انشاء الله رفته ورسیده تصویر فرمائید دل مبارک اندک قومی نموده وتمام
 مقدّس راجع داشته متوجه بدعا در درگاه احدیت باشید که در اندک زمانی آرا بجانب حجت
 خواهم کرد و انشاء الله تعالی بخدمت شما خواهم رسید .
 دور شهردی الحجة الحرام سینه مذکور داخل ارض مقدّس خامس العبا گردیده
 مشغول تحصیل درج عالیہ استنباط واجتهاد گشته اند اولاد خدمت سید المجتهدین
 رئیس الاصولیین شریف العلماء مولانا محمد شریف تلمیذ العلامة آقا سید علی حسابه
 صاحب شرح کبیر که در فن اصول وفقه یگانه آفاق و بحر العلوم علی الاطلاق .
 و منجمله مشایخ و اساتذہ خاتم المجتهدین الشیخ مرتضی الانصاری بودند استکمال
 اصول وفقه نمودند و ہم بخدمت عالمین عالمین کاملین حضرت شیخ موسی و جناب
 شیخ علی نخلین کریمین جناب شیخ المشایخ العظام جناب شیخ جعفر صاحب کشف
 الغطاء طیب الله مراد ہم و خدمت جناب سید سید جناب سید محمدی بن
 مولانا سید علی الطبا طباطبائی طاب ثراهما استفادہ فرموده و در اواخر در مجلس درس

جناب خاتم المجددین آیت الله فی العالمین شیخ محمد حسن نجفی صاحب جواهر الکلام
 حاضر شده تکمیل فقه استدلالی فرموده و مدت دوازده سال تقریباً مجاورت مرقد
 مطهره آباء طاهرین خود اختیار نمودند منتظم الدوله حکیم مهدی علیخان وزیر پادشاه
 حجه نصیر الدین حیدر بختگذار بی جناب سید مفخرت و مبایات می نمود
 و قتیکه والد ماجد آن بزرگوار تکلیف مراجعت بوطن خود فرمود جناب شیخ المشایخ
 العظام صاحب جواهر الکلام مانع شدند و فرمودند که اولاً برخی در فروع فقهیه تصنیف
 و تالیف بکنند بعد از آن بروید چنانچه جناب سید سبب تاخیر مراجعت بوطن پسرین
 عذر بخدمت والد ماجد خود نوشتند و مکتوبی که مرقوم داشتند چون مشتمل بر بعض احوال کتاب
 بود نقل بعض مضامین آن مناسب می نماید خلاصه اش اینکه من اول در کربلا می
 معنی مشغول به ارسه علوم و دینیته بودم و اکنون در نجف اشرف هستم و شغلی غیر از مذکور
 با علماء اعلام و مباحثه خدمت کرام مشایخ کرام ندارم و لله الحمد علی هذه العطیة الجزلیة و
 النعمه الجمیلة و احباب اطیاب خیال نکنند که من دنیا را فراموش کرده ام نجف اشرف
 هر چند که وادی غیر ذی زرع است و سوای صحرای ریگستان و قبرستان صلحاء
 از آب و گیاه اثری پیدانمست لکن مع ذلک از برکات و معجزات حضرت سید اوصیای
 معدن علماء و مجمع فضلاء عرب و عجم من جمیع البلاد مسکن عباد مخلصین و عباد شامین
 گردیده و این ارض مقدسه بنوعی روح افزا و بمشابه جاذبه القلوب است که بسیار
 نادر است که کسی بعد از ادراک لذت مجاورتیش راضی بر جدای آن بشود و با وجود آنکه هر
 مجلسی از مجالس قدسش از برای اهل معنی ماثل محافل جنان است و هر گوشه از آن

نزد ارباب قلوب رشک روضه رضوان بعض احیان بسبب مفارقت احباب
برای حقیر آرامی و قراری نمی ماند قدر وطن کسی داند که بغربت گرفتار شده باشد و قدری
از این کاسه چشیده باشد و بعد از چند سطر تحریر میفرماید :

قبله من این چند گاه است که مجلس بحث شیخا الاکرم و مولانا الاعظم
قدوة العلماء الریحین و أسوة الفقهاء المتفقیین و فضل المتأخرین التخریر المدقق
الشیخ محمد حسن دہت افادہ و مجلس بحث شیخ المشایخ العظام انقہ الفقہاء
الاعلام خاتم المجتہدین مرجع المحققین المولی الأجل الاکرم الشیخ علی بن الشیخ جعفر حرم
حاضریشوم انتہی لخصاً .

آخر الامر در اینجا مشغول بتصنیف و تالیف شدند و بسیاری از کتب بلیغ
فرمودند، منجمله آنست : معیار الاحکام فی شرح شرایع الاسلام و آن اقل
قلیل نوشته شد و آنچه نوشته از سواد به بیاض نرسیده .

و منجمله آنست : کفایة المستفید فی مباحث الاجتهاد و التقلید که اکثر از
افادات شریف العلماء است چنانچه خود در دیباچه کتاب می فرمایند که :

هذه فوائد و فرائد معلقہ علی عنان مخدات مباحث الاجتهاد
و التقلید استخراجها من مجارف افکار اسنادنا الشریف ادام الله اہام
افادته .

و منجمله آنست از تالشبهات فی بیان دلالة التبی علی الفساد فی العبادات
او المعاملات . و از جمله مصنفات شریفه آنجانبست : کاشف التصاع

عن حجیة الاجماع .
 واز آنجمله کاشف الغمّة فی اصالة برائة الذمّة فی فوائد نفیة فی التردّد بین الرطبة
 والبخریة و فی نفی الحجج .
 واز جمله مصنفات آنجناب است کتاب لفوائد العلویة فی المسائل الفقہیة
 صناع منه اوله ووجود منه مسکک الثانی .
 واز آنجمله است تحقیق الصواب فی مباحث الاستصحاب .
 واز آنجمله رساله وجزیه فی بیان حجیة المرسل وصدما .
 واز آنجمله است رساله در تدخّل اسباب که با بعض مشایخ خود شروع
 در تالیف آن نموده اما با تمام نرسیده و منظره آنکه پیش از جناب سید کسی در
 این باب تالیف نکرده باشد اما حیف است که نوبت اتمامش نرسیده در دیابجه
 آن رساله میفرماید :
 بزه رساله فی تدخّل الاسباب و الکلام فی فصول الاول فی جماع اسباب الکفارة
 الثالث فی جماع اسباب الحدود و التعزیرات و الرابع فی بیان اجتماع اقصا
 و الفوائد المتفرقة شرعت فیها علی سبیل الاستعجال مع تشتت البال و قلة البصاة
 و احتمال الحال امثالاً لا من طاعة حتم و هو شیخنا الاعظم و سیدنا و الاکرم قدوة
 الفقهاء و المجتهدین و اسوة العلماء الرّسوخین فی حکام سید المرسلین عماد الاسلام و
 المسلمین زین المتأخرین و ملاذ المتحقّقین العلامة الفهامة ادام الله ايام افاداته
 الخ الی غیر ذلک من افاداته .

و در جمله مصنفاتی که بخط شریف جناب سید مرحوم است رساله یافته شده و تحت
 مظنه انداد ابواب یقین و جواز عمل بر اخبار آحاد اما بدون رساله مذکوره مصنفات
 آن مرحوم بحد جزم نرسیده بلکه محتمل است لهذا در عداد مصنفات آنجناب نثروم ،
 جناب سید علی الله مقامه اگر چه معلوم نیست هرگز خوا هیش اجازه از مشایخ کرام و
 اساتذۀ عظام خود بسبب شدت فقر و ورع و احتیاطیکه داشتند ننموده باشند
 چنانچه مسموع گشته که اجازه صاحب جواهر را آگاهای کبسی حتی بخصوصین بهم نشان
 ندادند لکن جناب شیخ المشایخ العظام صاحب جواهر الکلام اجازه برای جناب سید
 تحریر فرموده اند که بسیار جلالت قدر و علم مرتبه شان در فضل و کمال اجتهاد و از آن
 ظاهر میشود چنانچه بعضی عبارات اجازه مذکوره در اینجا ثبت کرده میشود میفرماید :

اَقْبَعُ مِنْ لُطْفِ اللَّهِ عَلَيَّ اَنْ فَذَّرَ حُضُورَ وَلَدِنَا وَفَرَّةَ اَعْيُنِنَا النَّفْقَةَ
 النَّفْقِيَّ وَالْمَهْذَبَ الصَّفِيَّ جَنَابِ السَّيِّدِ عَلِيِّ الْكَاثِمِيِّ عِنْدَنَا لِلتَّدْرِيسِ وَ
 فَرَاتِهِ اَعْلَيْنَا جَمَلُهُ وَافَرَّةُ فِي الْفَقْهِ مَعَ جَمِّ غَفِيرٍ مِنَ الطَّلِبَةِ الْمُحْصِلِينَ وَ
 الْعِلْمَاءِ الرَّاعِبِينَ فَكَانَ بِحَمْدِ اللَّهِ شَانَهُ كَالصَّمْرِ الْبَازِغِ فِيهَا بَيْنَهُمْ حَاضِرٌ
 الْبَدِيهِ سَرِيعِ الْاِنْتِقَالِ مَعْدِلِ الذَّهْنِ جِدًّا لِفَرْحَتِهِ وَفَدَا قَرْنَتْ
 عَلَيْهِ كِتَابَهُ فِي بَعْضِ الْمَسَائِلِ وَرَابِعًا مَضَامًا اِلَى مَا كَتَبَهُ فِي غَيْرِ ذَلِكَ فِي
 مَوَاضِعٍ مُتَفَرِّقَةٍ فَوَجَدْنَاهُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ ذَا فِكْرَةٍ سَاطِعَةٍ وَطَرِيقَةٍ لَامِعَةٍ
 وَتَحْفِيفَاتٍ بَاهِرَةٍ وَتَنْبِيهَاتٍ زَاهِرَةٍ حَسَنِ الْمَدْخَلِ وَالْمَخْرَجِ بَعْرَتِ اِذَا طَافَ
 كَيْفَ يَفْعُ وَ اِذَا وَقَعَ كَيْفَ يَطِيرُ بِدُخُلِ اِلَى الشَّيْءِ مِنْ بَابِهِ وَ يَخْرُجُ مِنْهَا

خالباً عن الخرافات والنذيفات الخارجة عن حد الاعتدال ،
 فأتى ذلك منه فوادي واقر عيني والمجد لله أولاً وآخراً ولاغنى
 فانه فرع من الشجرة المحمدية غصن من الدوحة الهاشمية التي اصلها
 ثابت وفرعها في السماء وكل خير في العالم وغيره من ثمراتها وبركاتها هو
 المجدربان ثقتي له الوسادة والمحرمي بفضيل مداده على دم الشهادة و
 بان تفرش له الملائكة اجنحتها ونظله باظلمها وكان مع ذلك حميد
 السيرة طيب السيرة ذورع ظاهر وصلاح وافر وثقوى فأنقذ ومعرفته
 وأنقذ فاحيت ادواجه في السلسلة المباركة الميمونة المنهبة الى العروة
 الوثقى التي لا انفصام لها وهي محمدٌ واهل بيته

واجزت له ان يروى عني جميع ما وصل الي من العلوم بالفراءة و
 السماع والاجازة والمناولة والوجادة عظمة ونفيلة وفرعينة والسهر
 والتفسير والتاريخ وغير ذلك مما صنف في الاسلام واثره العلماء الاعلاء
 من سائر العلوم من منشور ومنظوم ان يروى عني جميع ما جرى به فلي
 وقاه به فني وحرره كل من كتب ورسائل واجوبة مسائل ونفريات و
 دلائل فانه اروى جميع ذلك عن مشايخ الكرام واسانيد العظام
 بطرق متعددة منها : ماروبته عن شيخنا الاكبر المحقق المدقق فيلسوف
 زمانه الشيخ جعفر قدس سره عن شيخه واسناده المسنغني عن النوصيف
 والتعريف السيد محمد مهدي الطباطبائي نعمته الله برحمته واسكنه

بجوده جنّته الى آخر ما قال طاب ثراه ،
 و بهم ورا حسرا اجازہ می فرماید :

فاجزئ له ادا م الله توفيقه ان يروى عني جميع ذلك الاجازة
 عامر له و لمن شاء مشرطاً عليه ما اشترط على هؤلاء موالي و سادات صلوات
 الله عليهم اجمعين و ما اشترط على مشايخي فديس الله نفوسهم و طهر
 رموسهم من نفوس الله و من التثب و التوقف و شدة الفحص و عدم
 التسرع و كثرة التدبر و النظر من مزايا الاحتمالات بنظر الاسباب فانها
 هي العدة في هذا الشأن عند اول الالباب شدة الاحتياط ما دام اعتبار ^{حج}
 ممكناً و الاخلاص و الصدق في التّبة و العمل فان ذلك فلاة الامر و الاكابر
 من ذكر الدار الآخرة فانه بسد الفاكهة و بجلو القوة الباصرة ،
 و ان لا ينسأ في من الدعاء في مظان الاسجابات و ان يجر بني على خاطره الشبه
 في الجهوة و الممات و كتب بيد العاثر لفاصر محمد حسن بن المرجوم الشيخ باقر
 فديس سرّه .

و جناب شيخ محمد حسن صاحب جواهر مرجوم خطي كه نجاب سيد بعد وفات
 و ال مرجوم انجناب عمي آقا سيد صفدر شاه رحمہ اللہ فرستاده در آحران اين عبارت ^{شسته}
 تداً بخفاك انه حيث ان من الله عليك بحسن التوفيق و التسديد
 و منحك بالفضل و التأييد ان مجتهد في تعليم المهديين و ارشاد المضلين
 و بسديد الملة و الدين فاتها من وظائف المجتهدين و سياسة الامم الظاهرين

وان تصرون همنك فيما رضى الله وتخلص نفسك في طاعة الله وجهده
 في محصل الفربان ونبل السعادان ولا نقطع عنا اخبارك على اللدوام و^{سلا}
 آخر الاماز مشدين مقدسين كربلا ونجف مرا جعت فرموده باز در شهر فرخ^{آناه}
 حرسه الله عن الشر والفساد كرويه بهدايت وهدم بيمان عدة الاوثان و^{مشرك}
 ودر سنه ۱۲۵۲ شمسين بعد الالف والمائتين وارو كلكنو كرويه بعزلت كزبنى و
 گوشه نشينى اكتفاء فرموده بعبادت الهى مشغول شده الحجت كه جناب سيد عالمى مقدا
 از نو اورا تقيا، وز آد روز كار بوده و در تحلى با حلاق فاضله و آداب كامله قصب سبق
 از اكبر و مثال واقران بر بوده و در زهد ورع و تقوى و خوف و خشيت الهى در زمان خود
 نظير نداشت و در تركيه نفس و صفات قدسيه و اتصاف به حسن اخلاق و عادات
 و تحلق با حلاق الله و آداب اولياء الله و على و رجب يقين و معرفت و نجات
 توكل و انقطاع بسوى حضرت معبود و مطاع و جيد اقطار و صقاع و مصار و ارباع بود
 چه در حالات آن مفر السادات منطبق است بر آنچه در بعض اخبار اهل بيت طاهرين
 در اوصاف علماء عالمين وارد گشته :

ذو كابر و حزن و سهرفد تخنك في برنسه و فام اللهل في خدمته
 بعمل و بخته رجلاً داعياً مشفقاً مقبلاً على شانته عارفاً باهل زمانه
 چنانچه جناب سيد در شها اكثر بيدار ميروند و در وقت سحر مسجدى كه در حوالى
 آن مسجد قبر والدين جناب سيد ميود تشریف مى بروند و گاهاى بسبب تعبى كه از
 بسيارى حاصل ميشد پائين قبر والده ماجده خود بر زمين استراحت مى فرمودند

و بعد از ساعتی باز برخاستند و مشغول عبادت میشدند فإحقره بفول الهد
 الشریف الرضی قدس الله ضریحه :

اجد دونکم هذا لله ما نعلقت باذباله الذنبا ولا تبعا نهما

فلا فطعها بعد ما ذان طعمها فكانت ذعا فاعنده طيبا نهما

و چون والد ماجد این راقم رساله پشت دیوار همان مسجد اقامت داشت فرمودند
 که من در زمان طفولیت بار بار بزیارتشان مشرف شده بودم و روزانه جناب شان
 مشغول تدریس می بود و جمعی از افاضل مثل آقا سید عبدالقاسم مرحوم و ملا محمد جواد
 مرحوم و عالمین عاملین اخوین جلیلیین صاحب الریاستین الامیر عالیجاه طاب ثراه
 والامیر والاجاه رحمہم الله و عالم و حید العصر آقا سید محمدی شاه طاب مرقدہ کہ
 صہر جناب سید طاب رسمہ بودند و آقا سید محمد الجعفری مجتہد درس میرسیدند و
 گلهای افادات می چیدند اما اشتغال بقصیف و تالیف فرمودند بلکه از افتاء و
 قضا احتراز و اعتزال می فرمودند و اکثر مردمان را می فرمودند کہ عمل بر سرالہ جناب حاج
 محمد ابراہیم کرباسی علی التہ مقامہ می نماید شاید فتاوی این رساله موافق رأی حضرت
 جناب سید بوده یا اینکه موافق احتیاط بوده یا اینکه بناء علی التخییر سبب شدت
 احتیاط ارجاع بسوی ایشان می نمودند و الله علم بحقیقہ الحال و کل تصانیف در مشاہد
 معتبرہ نوشته اند و بسیاری از امراء و اعیان و اکابر زمان کہ تمنای شرف حصول
 ملازمت و قدم بسوی آن برگزیده در گاہ باری داشتند جوق جوق از اطراف و کنای
 حاضر خدمت قدسی منزلت گردیده اکتساب مہتمہ حسانت و اذخار کنوز مشوبات

می نمودند و کرامات و محاسن عادات و حسن سلوک با خلق و حکایات زهد و ریاضت
 در مطاعم شهبیه و ملابس نفیسه بیشتر از آنست که بجز تسطیر و آید و آنچه بخدمت اقدس
 آنجناب از اموال امتعه میرسید فوراً صرف فقراء و مساکین می فرمودند بلکه بعض
 اوقات ارباب حاجات میرنیکند و هر که هر چه دلش میخواست خودش بر میداشت
 و منجمله کرامات جناب سید که بیک واسطه معتبر از جناب امیر کبیر عالم خمیر
 الامیرزا عالیجاه رحمه الله نقل شده که در عهدی که جناب سید مرحوم وارد کلکته شده بود
 و کربلائی محمدخان تاجر اصفهانی که بسیار خصوصیت و ارادت با جناب سید داشتند
 در همان روز که جناب سابق الالقاب وارد کلکته شدند در خواب دیدند که جناب امام بجا
 ثامن الائمه الکرام علیهم السلام بر مندی رونق افروزند و در پهلوی آن حجت الهی
 مروی نشسته و عمامه سبز بر سر بسته بر سر کربلائی محمدخان از آنحضرت مسئله پرسید
 آنحضرت اشاره بردی که در پهلوی آنحضرت بود نمود و فرمود که از سید پرسیدی
 چون کربلائی محمدخان بیدار شد صبح دید که جناب سید تشریف میآورد و همانکس است
 که حضرت حجت اشاره با در منام فرموده بود بجز آنکه نظرش بر جناب سید افتاد
 و دید و دوست پایش بوسید و بتعظیم و تکریم کمال ارادت بممانذاری مشغول گردید
 و نیز از جمله کرامات باهرات آن مقبول بارگاه حضرت قاضی الحاجات مبرور
 گشته که در بعضی اسفار در بعضی مقامات بحجت نماز یا امر دیگر امر بفرود آمدن و مقای
 کردن قافله فرمودند چون آنموضع جای خوف بوده مردم اولاً تا نامل نمودند آخر الامر
 اقبالاً لامره التشریف پائین آمدند از اتفاق آنچه اندیشه بمعرض ظهور رسید و صدای

شیر در میان از دور مسموع گردید تمام اهل قافله خائف و ترسان شدند و نهایت خطر را
 و اضطراب را لاحق شان گردید چاره غیر از این ندیدند که بکلی بالای درخت پناه گرفتند و سجدت
 جناب سید هم بسیار التماس کردند که شما هم بالای تشریف بیاورید قبول نفرمودند
 بعضی مخلصین که شاید برادر رضاعی شان بوده الحاح زیاد میکرد و خودش هم بالای
 درخت نیرفت الا جناب سید رحمه الله اعتنای نمی فرمود و آخر کار آنم ناچار شده
 بالای درخت رفت و جناب سید تنها مانده مشغول نماز گشت تا اینکه شیری آمد
 و نزدیک مصلائی آنجناب ایستاد و تا زمان توقف نموده که جناب سید از نماز
 فارغ شده و روی خطاب بسوی شیر فرمود و کلماتی چند فرموده که محصلش قریب
 باین معنی بوده که شما جماعت حیوانات مکلف نیستید و معصیت الهی نمی کنید
 و از عقاب خداوند قهار امین هستید ما گناهکار و مبتلای معاصی پروردگار هستیم
 شیر سر بر زیر افکند و نحو خصوصی بجا آورد بعد از آن ماده اش آمد و هر دو جانب صحرا
 روانه گشتند .

نقل می کنند که بعد از رفتن شیر جناب سید بزرگوار اشخاص را که بالای درخت
 بودند بحجت نماز فرمود و احدی جزأت نکرد که پائین بیاید تا اینکه وقت نماز مضیق
 شد و جناب سید بسیار تاکید و تشدید میفرمود که بحجت نماز پائین بیایید لکن بر
 ایشان همچنان خوف مستولی شده بود که گویا حیث و حرکت نداشتند تا اینکه وقت
 نماز منقضی گشت بعد از آنکه روز بلند شد مردم از آن مقام حرکت کردند بعضی رفقا که
 همراه کاب بودند پیراهنی که در جیب مبارک جناب سید بود او را تبرک گرفته وصیت نمودند

که از همان پیراهن کفنش بنامید شخص دیگر کفنشهای شریف سید را بعنوان تین
 و تبرک برداشته و جناب سید مرحوم از اولاد ذکور دو تا پسر گدایشند ، یکی کوچکت
 که سید حسن نام داشت و صغیر سینه بعد از انتقال حضرت مبروفت شد ،
 و دیگر از اولاد اجداد آن برگزیده رب العباد سید السند و الرکن المعتمد ملاذ الانام
 و معاذ المسلمین و الاسلام فقیه اهل البیت علیم السلام مولانا سید ابوالحسن طاب ثاب
 که ذکرش انشاء الله خواهد آمد داشت .

الغرض سید در سنه ۱۲۶۹ بیکهزار و دو صد و شصت و نه مرض تب و سرفه و سل مبتلا
 بیت و پنجم ماه ربیع الاول سنه مذکوره داعی حق را البتیک اجابت گفت
 و روح پر فوج آن صدر علماء ربانیین هم صغیر کرد و تین روحانیین شد و سجا و ملائکه
 مقربین و اعلام و علماء اعلام مثل اخوان کریمان حضرت سلطان العلماء و جناب
 سید العلماء طاب ثراها با تبعی خود و جمعی از تلامذه جناب سید بر جنازه اش حاضر
 شده و جناب سلطان العلماء ناز خوانده مقبره که نواب منتظم الدوله مرحوم و مغفور
 در آن مدفون است ، مدفن آن معدن علوم رشک جنات عدن گردید ،
 و بعضی مردم گمان بر وند که منشاء مرض سل بهمان است که روزی مشغول ناز بود
 و در سجده دیواری بر آنجناب افتاد و بدن شریف مجروح شد اما زنده ماند و صدقه
 که سینه حقایق گنجینه رسید بسرفه و مرض سل انجامید و الله یعلم بحقایق الامور ،
 حکم شریف جناب سید آنچه بخط شریف فاضل خیر و بارع تحریر طا
 احمد علی کشمیری که یکی از تلامذه جناب سید و هم از تلامذه جناب سید العلماء بود

نوشته دیدیم پنجاه و دو سال بود .

بنابر این ولادت جناب سید مرحوم تقریباً در سنه یک هزار و دو صد و پهنده
از هجرت بوده باشد ، شعرای زمان در مرثی و تاریخ وفات آنجناب قطعات
بسیار گفته اند چون ذکر همه موجب تطویل است لهذا بر سه قطعه اکتفا نموده
یکی از نتایج افکار عالم ربانی و فقیه صدیقی آقا سید محمد عباس شوشتری طاب
که بطریق تلیح نظم فرموده و آن این است :

ان هذا مرقد المحبر الشریح لاجل	الکره الاریحی الالمی الاکمل
مبشبت دین حنیف و حیدری و جعفری	مبطل رای سخیف مالکی و حسنبلی
آن چراغ راه عرفان نیر برج علا	صاحب زهد و ورع آقای ماسید علی
فد مضی من عندنا برافقنا زاکا	عند حسن فد بغا بن من ریح الاولی
عاش فنا لا یح فی نفسه من رفعة	وهو عند الله ذو عتر و اعلى منزل
چرخ سرفکنده بر خاک از پی تاریخ گفت	مهر حق شمع مزار پاک مولانا علی

قطعه تاریخ دیگر :

از منقذات شاعر ما هر سید علی کشمیری متخلص بمباح و آن این است :

بادی راه هدی آقای ماسید علی	قبله ارباب معنی کعبه هر خاص و عام
گوهر بحر علوم و مصدر فضل و کمال	پاک طینت نیک سیرت سید ذوالا حرام
شمع محراب عبادت سجده گاه عابدان	نیر برج سعادت مهر اوج حشام
مژده ارجع الینا ما تفض نا که رسید	حایا لبیک گویان ز یخبان بردشت گام

میت و پنجم از ربيع اول یوم الخمیس
 کرد از دار فنا سوی بقا نقل مقام
 از در جنت پی تاریخ رضوان سر کشید
 گفت فردوس^{۶۵} برین شد بی آن عالمقام

قطعه دیگر از نتایج فکر شاعر بلیغ میرزا احمد علی هندی
 وادریغارت از باغ جهان
 عذیب بوستان شرع دین
 حضرت سید علی شاه انام
 پیشاور همنامی مومنین
 آفتاب آسمان حجتاد
 پادشاه کشور حق الیقین
 گفت تاریخ و فاشش مشهدی
 آفتاب دین نهان شد در زمین
 و بعضی فاضل اطاب تاریخ و فاش آن سلاله آل غالب^{۶۹} را از لفظ نورغاب^{۱۲}
 استخراج نموده اند انتهى .

مولانا الشیخ مشکور الخف

وی در فقه سرآمد علماء عظام و متفقین فحام بود و در تقدیس و تقوی از مشاهیر
 فائقین عصر خود بود .

وفاتش در سنه هجری ۱۲۵۰ و دو صد بعد الالف اتفاق افتاد .
 صاحب آثار در حق او می فرماید که شیخ مذکور مجتهد عرب مجاور بخت اشراف از
 اجده فقهاء اهل بیت علیهم السلام محسوب است در او ائیل دولت بطهران آمده و بجنور
 مبارک رسیده و گویند بعضی مواعظ و رقایق سرشک همایون از سینه چنان
 جاری ساخت و در سال نهم جلوس ابد مانوس در حمام دچار جمی^{۱۱} گردید رفع شد در جانه^{۱۲}

الشیخ محسن خفر

اصلاًش از بادیه بوده که صحراشین اند و مسکن بموطنشان نجف اشرف بود
عالمی جلیل و صالحی عدیم المثل بوده .

شده ای از کمالاتش اینست که اکثر متون و اسفار در قوت حافظه خود محفوظ داشته
وفات شان شب شنبه بعد عشاء تاریخ بیت و نهم سنه ۱۲۷۰ مکه زیاده و صد و هفتاد
اتفاق اتفاقاً در مرض حمی مطبقه یا محرقه در نجف اشرف و هم بهما بنجامه فون گشت
و جناب مولانا السید محمد الهندی التخری ادم ته عزه در ضمن ترجمه برادر خود سید علی
بن سید هاشم می فرماید :

وكانت وفاة اسنادنا الشيخ محسن بن خفر ليلة السبت بعد العشاء
بفاصله بسيرة في شهر ربيع الاول في ليلة تسع وعشرين في سنة سبعين بعد
الالف والمائتين في اواخر محزب و اواخر حلول الوباء في الجفث لاشرف
في مرض الحمى المطبقه او المحرقة و كنت لا اسئله عن شيء الا وجدت له جواباً
حاضراً مع حفظ المسند ، وكان اذا درس اتى بماله دخل من سائر
العلوم في المطلب و اذا ذكر الاحاديث ذكرها باسانيدها محفوظة عن
نظر القلب وكان وحيد زمانه في فن الرجال ان لم يكن كك في غيره
ايضاً في سائر الفنون المشهورة وكان يحافظ على من الحديث و يستدرك
على وسائل المحر العالميه مخربيه بالفاء و الفاء بالعكس وكان له على
في الدين والدنيا و فضل وكان بعض الثقات يفتل عنده التصريح غير مرة

بالاعتراف بالاجتهاد والمطلق وانا اذا ذاك شابت لم يثبت في وجهي
 من الشعر بشئ وكنت اسمع منه كغيري من التلويحات بذلك كثيرا وكان
 لغزارة علمه واطاطنه ونفردته بذلك ربما انكر فضيلة بعض الاساطين و
 كان خشنا في الله لا يباهن ولا يبالا اقبل الناس عليه م اعرضوا عنه ،
 وحكيت له كرامات عجيبة وشاهدت عنده بعضا انتهى كلامه .
 وار تلامذة ايشان السيد محمد بن الهاشم الهندي تخفي سلمه وابقاه .
 والمرحوم السيد علي بن هاشم الهندي تخفي وديكر از علماء است ، انتهى مختصرا

حاج ميرزا عسکری

امام جمعه مشهد مقدس رضویة .
 صاحب مآثر می گوید که او از خاندان علم و ریاست بوده و مقارن ارتحال شاه
 مرحوم محمد شاه غازی قاجار بدارالخلافه توقف دشت بر جزایر آن پادشاه رحمه الله
 نازگردد ، و در فتنه سالار که مقارن اول این دولت بود بکلم آن ملعون در جنبش
 و ساخت این خانی را در اطاعت دولت علیه مواعظ وی بسی سودمند شد رحلت
 آن عالم جلیل در سال ۱۲۷۰ م کبیر و دوست و همنقاد افتاد و در جوار حضرت علی بن
 موسی الرضا صلوات الله علیه مدفون گردید انتهى .

آقا محمود آقا محمد علی الوالد میرزا محمد رضا علیه السلام

سایه اینان در میان علماء ایران بجلالت عظمی ممتاز است .
 از عهد مجلسی ره اول که بنیاد اعلاهی امی ایشان می باشد الی زمان وحید بهبهانی
 که اباجده بزرگوار این خاندان عظیم ایشان و از آن وقت باز تا کنون همی قضاوت
 و فصل تام و ریاست قبول عام در میان ایشان مستمر و مستدام بوده و دست
 اِذَا مُقَرَّمٌ مِثْلُ ذَٰلِكَ حَدَّثَانِي سَمَّحَطَ فَيَسْتَأْنِبُ أَخْرَجْتَهُمْ .
 آقا محسود در طهران رئیس بزرگ بود و بتصوف عالم درویشان و سودا
 و سرایشان اقبالی عظیم داشت برخلاف سیره پدر بزرگوارش که دوده صوفی
 بر انداخت و بعضی در آب غرقه ساخت .

از آثار قلمیه آن عالم عارف شرح دعاهای مسلمات است .
 فوت وی در سال یک هزار و دوست و هفتاد و یک هجری بقریه ذی شیب سیرا
 اتفاق افتاد قدس سره استحقاقی کذا فی المآثر علی

حاج مولی سید محمد بروجرک مشهور بحجرات الاسلام

از مشاهیر علماء ایران زمین و معارف فقهاء اهل حق و یقین است .
 صاحب آثار میگوید که این بزرگوار در او اخراجات و دعوی علمیت و تقدم بر
 عموم مجتهدین عصر میفرمود و باب علم را مفتوح میداشت و در فقاہت مشربلی

علی در کتاب الموائد تابع الحاج المیرزا محمد حسن انصاری مسطور است آقا محمد کراندا هر مقیم طهران خلف آقا فتح صاحب
 مقام بعضی چند ساله از تالیف او دیده ام : تنبیه الغافلین در رد صوفیه و معجون الہی و شرح دعای مسلمات .
 وفاتش در سال ۱۲۶۵ هجری است و قبرش یک مایلا در رفاق پانین پانین

مکاشفانه داشت هنگام استدلال و احتجاج بدریای متلاطم موج شبیه می افتاد
 ایشان علم وصیت فقه است و انتشار بزرگ مثنوی او همه دیار شیعه را محیط بود
 بعد این عالم عظیم ایشان شهر برورد مرکز تحصیل علوم شرعی و مجمع افصل ایران
 گردید شیخ الطائفة استاد لکل مرتضی الانصاری چندی در ایام تکلیف
 بدریس این بزرگوار حاضر شده است و در مجالس عامه زمانه ریاست خویشتن
 اقوال از وی نقل میکرد و جماعات منقوله از او را تحصیل می گرفته است علاوه بر جلالت
 شان و عظمت مقدار این بزرگوار در ملک و ثروت و اموال و مستغلات نیز از
 معاصرین ابنا سلسله کمتر با وی برابر بودند . جماعتی در حق او بصدور خوارق عادت
 معتقدند ، عبادت و تقوی و ریاضات شاقه مشروعه مشهور است .

از اولاد ذکورش بعضی بدرجه اجتهاد رسیدند بالجمله بسوطه که بخط خود برای
 سه فرزند داشتندش : فخرالدین محمد و جمال الدین محمد و نورالدین محمد رحمته
 علیهم که از بطن صبیبه قمی صاحب القونین رضی الله عنه بوده اند نوشته و باجهت
 هر سه تصریح نمودند عیاد در دار الخلافه زیارت شد و فعلاً در دست سبط بزرگوارش
 شریعتدار نجم الدین علی اکبر بن جمال الدین محمد است

و در اجازه مسطوره مرقوم و از مردم معتبر موثق مسوع افتاده که در حق حجة الاسلام
 مشارالیه رحمه الله از ناحیه مقدسیه توقیعی رفیع بصدور و از آن توقیع کرامتی عظیم
 بطور رسیده وی از آثار و تصانیف چیزی برجا نگذاشت . الا تعلیقه قواعد
 الاحکام شرح احوالش در بسیار جا بنظر رسیده و در ترجمه وی صاحب رضانت

الجنات را چند خطا افتاد و حاج محمد سید شفیع چالپقی و حاج سید علی صغیر
پسرش و میرزا محمد تکابنی را غلطیهای فاحش روی داده .
فوت این عالم بزرگ اسلام چنانکه در معاصر السلطان از مجلدهات مرات
البلدان ضبط نموده سال هشتم از جلوس بهایونی است مطابق او ۱۲۷۱
یکهزار و دویست و هفتاد و یک از هجرت نبوی اتفاق افتاد .
قبرش در دارالستر و بر وجود مشهدی است مشهور بر دانه مضجعه آنتی مخفراً
آخوند ملا محمد کاظم طهرانی صاحب مآثر میفرماید که از مشایخ مجتهدین دارالخلافه
در او اخر شوال سال یکهزار و دویست و هفتاد و دو وفات یافت آنتی .

حاج سید زاریجان

صاحب مآثر میفرماید که در حکمت متعالیه و فنون معقول از صنایع فحول بود و از
شاگردان درجه اول فیلسوف عظیم ملا علی نوری بشمار میآید و در صفهان تدریس کرد
از آنجا بطهران آمد و در خانه مرحوم میرزا اسمعیل مستوفی گرگانی منزل گرفت تا حوال
و اولادش نیز رسیدند پس در خانه جداگانه همی بود تا در شوال یکهزار و دویست
و هفتاد و هشتاد اتفاق افتاد .

و از اولاد اجدادش میرزا سید محمد لقب شمس الادبیه داشت ، و داماد حکیم
آئی ماضی بود از شعرهای او الحنتی در تذکره مجمع الفصحاء مسطور است آنتی .

افا محمد حسین پزوی مجاور حایر

صاحب آثار مفوده که همراه این عالم جلیل بود و همراه مرحوم شیخ محمد حسین قزوینی در مسئله وثیقه بندی با مرحوم حاج میرزا علی نقی طباطبائی همی معارضه می کرد در ۱۲۷۲ هجری یکنار رودسیت و هفتاد و دو وفات یافت قبرش بکر بلا در کویچک است .

از تصانیفش قطاس را در منطق صاحب مؤاخذ نام برده است .

افا میرزا ابوالحسن اصفهانی

اصلاً طهرانی مسکن مشهور بجلوه .
صاحب آثار مینوید امروز از عظماء حکماء اسلام و اساتید فلاسفه تعالی مذکور و ترجمه ابنزکوار در جلد اول نامه دانشوران مسطور است هر که حالات و اخبار و ماجریات و آثار آن استاد اعظم و فیلسوف مسلم بخواد آن کتاب را بگشاید ایضا در نامه دانشوران می نویسد که ابوالحسن بن ابوالقاسم بن عبد العزیز بن محمد باقر بن نعمه الله الطهرانی و مقام قدیمی متوطن اصلی ایشان ما زندان بوده در اوائل سلطنت کرخیان زند اجدادش از آنسانان به دارالخلافه طهران مسکن گزیدند ملا ابوالقاسم پدرش در زمره اصحاب قدس معدود در سلک ارباب علم منظوم بود در چاردهم ماه صفر المنظر در سنه ۱۲۰۳ هجری

یکمزار و ودویت بھری ابوالحسن در طهران از صلب وی بوجود آمد در عمد صبی
 و خوردی آثار شد و تمیز آیات ہوش و ذکا از ناصیہ اش پدید آمد از نزد
 پدرش بزرگتریش ہمت گذشت از مواجد علوم و فوائد فنون حظ وافر یافت ،
 مدرس افاضل شایستہ گشت در محضر حاج سید آقا کہ خود از سلسلہ جلیلہ
 سادات اخوی و حاوی معقول و منقول مدرس مدرسہ ملا آقا رضا بود با کتبا
 اصول و تحصیل فروع اقامت گزید چندی نگذشت کہ از ہنگام در طی مقامات
 فضل و ادب بگذشت چون در آن اوان سلطنت صفہان بوجود اعیان و
 فقہاء و ارکان اصولیین و افاضل حکماء مجمع علوم و مرجع طلاب بود لاجرم توقف
 آنسان را نصب العین کردہ با صفہان فرود آمد و در خدمت حاجی محمد ابراہیم ^{کرم}
 با خد معارف و کتاب معالی مشغول گشت یک چند بر آن سینوان بسر برد بعد از
 آن بتقیل عبات عالیات سعادت اندوز گردید در آن خاک کہ سر چشمہ علوم است
 حضور آقا سید علی علی اندہ مقامہ اختیار کردہ یک دو سال در آن محضر شریف
 استفانت نمود چون اسباب اقامت فراہم نذید دوبارہ سوی صفہان باز
 گشت و عہد تکمیل و تحصیل را در بساط افادات حاج محمد ابراہیم تازہ کرد و دقیقہ از ^{طلب}
 نشست تارتبہ اجتہاد یافت با اجازت تائید ^{نامیہ} بموطن مسکنش رخصت انصاف بخشید
 چون در وار الخلافہ بساط حکومت و قضایا بستر نذید جمعی اجتہادش را انکار نمود
 خاطر عوام را از آن شبہ آلودہ گردید ، مردم دار الخلافہ محض تحقیق از ماجرا شرمی ^{بجانب}
 حاج محمد ابراہیم نوشتہ روانہ داشتند آنجناب در جواب علماء مرقوم فرمودند کہ اجتہاد را

درجات بسیار است ، اما ملا ابوالحسن طهرانی از حنیض تقلید و تجزی رسته باوج اجتهاد قدم نهاده است و در نزد من معتقد و مقبول القول است بعد از حصول جواب بیش از پیش در انظار عموم مردم و قعی یافته مرجع خاص و عام شدند آن پایه که اکثر مراعات و مشاجرات که در محضوی میگذشت هر کس صحبتش در فیه است میدانند احکامش بهوای نفسانی آلوده نبود زهدی خشک داشت و پیوسته با مرمعروف و نسی از منکر اقدام می نمود چنانکه هر گاه او باشی و مقابر در شوارع و معابر وی را میدیدند فرار میکردند .

در ایام رمضان یکی از او باشی طهران که باقر بچون می نامیدند در خوردن روزه متجا هر گردید او را خواسته تغزیش کنند و تهدید نمود وی منکر شد تا گاه یکی از حضار بر خواسته آلویی که در دهانش بود برون آورد حضار مجلس گفتند دیگر جای چه نمانده باید به تازیانه شرعش تغزیر نموده گفت مطلبی دارد حاضرین گوش فرا داشتند گفت من مردی پیرو بی دندانم هر روزه چند دانه آلوده مان میگذازم تا نرم شود که وقت افطار خوردنش آسان باشد .

بالجمله ملا ابوالحسن در اواخر عمر با حالت عزلت و انزوا خویش بود و از مراد و کناره می جست . در ۱۲۷۶ سنه که هزار و دو دویست و هفتاد و دو هجری در دار الخلافه وفات یافت نعش حمل نجف شد در وادی السلام تب نبی هود و صالح علیهما السلام مدفون گردید و از فرزند ان ذکوریش این پنج نفر بودند :

ملا غلامحسین ، ملا محمد حسین ، شیخ بهاء الدین ، حاج شیخ محمود ، شیخ موسی

از مؤلفات وی کتابی در اصول نوشته مستمی به تلمیحات که شش هزار بیت است
و کتابی در فروع که ده هزار بیت است .

شیخ ابو ثواب :
اهم جمعه شیراز شرحی از احوال این بزرگوار بنظر مؤلف
رسیده صاحب آثار میفرماید :

که فوتش در سال نهم از جلوس ابدمانوس مطابق ۱۲۷۶ هجری مکهزار و دوست
و هفتاد و دو از هجرت اتفاق افتاد .

هکس
شیخ رضا حاج ملا محمد کرمانشاهی الاصل طهرانی

از مشاهیر رؤساء و ارباب خلافه و متولی اوقاف جامع عقین آن بود که تاجخانه
عامری داشت ، سرای وی مضمین علماء و اردین طهران محسوب میگردد ،
بحسن سلیقه امتیازش مشهور است کفش صاغری و میانه قلیان و سرقلیان
شیخ رضا هر سه بنام او میباشد .

در پنجم ماه رمضان سال یک هزار و دوست و هفتاد و دو از دنیا رفت و قبرش
در زیر گنبد هود و صالح است در وای السلام آنتی .

المیرزا محمد علی المعروف بمیرزا محمد باقر بن المیرزا جواد علی

وی از افاضل زمان و متعین دوران و متورعین آوان بوده جمله علوم را از
جناب سید العلماء اخذ نموده . و در کتاب الحصن المتین مسطور است :

المیرزا محمد زکی المعروف بمیرزا حجّو ابن المیرزا جواد علی المغفور کان فاضلاً مدتاً
مقدّساً وروحاً نوریاً فی جوهه اسنادہ قدس الله روحه یوم الجمعة بعشر لیلال
بضمن من المحرم المحرام سنه ۱۲۸۱ اشین وسبعین وما ین بعد لالف من الهجرة
المقدّسه وقد کنت فرأت علیه بعض الکتب الذریبته انھی .

ملاجو الکشمیری

وی فاضل نبیل مقدّس عظیم لیش متوزع زاهد و قانع بود و جناب ملا می موصوف
بیرة جناب ملا محمد علی الملقب پادشاه سابق الذکر است تحصیل علوم نزل و جناب
سمیع اصفهانی سابق الذکر و بخدمت سید العلماء و سند لمفقیین مولانا تقی
وفاتش یازدهم محرم در سال ۱۲۸۱ کینار و دو صد و هفتاد و دو اتفاق افتاد
از جمله مصنفات اوست تعلیقات بر کتاب شرح لمعه و شرایع الاسلام
و بر قرآین و غیر ذلک کما سمعت من ولده المقدّس :
قطعه تاریخ وفات ملا می مرحوم از تیاج افکار جناب لانا سید محمد علی المجد آبادی طلبه

آن ملا جواد مصدر وجود که عدیش زنده چشم جهان
اوز حاوی عشر ز ماه عزا گشت از منظر جهان پنهان
زار بگریست در غمش محراب کرد منبر بلند آه و فغان
دل ملولی بگفت سال وفات شد جنابش مکیں بقصر جنان

انتهی مختصراً .

مولانا میرزا محمد عبدالحق بن عبدالحق النیسابوری الاجتهاد الاکبر آداب

وی از اکابر اخبارین متأخرین در فنون مختلفه و علوم شیعی اخبار ملکه خودی
چون وسعت نظری داشت لهذا بنا بر عصر خود را خصوصاً اصولیین بنظر استحقاق
میدید مصنفاتش اگرچه متعدد است لکن از پایه تحقیق نازل است و در طب
یابن صحیح تفرقه نمی کند و در مذہب اخباری تعصب متجاوز از حد داشت ،
از تصانیف او است : معاول العقول فی جواب اساس الاصول
لعفران مآب طاب ثراه و شهاب ثاقب نقض فیہ بعض رساله ابی القاسم
القلمی کتاب الرجال اسیمه نتیجتاً بخلف کشف القناع عن عور الاجماع ذکره
فی المعاول .

و نیز از مصنفات او است جواب تحفه شاه عبدالعزیز دهلوی موسوم بسیف
مسلول الملقب بالصارم البتار ، جواب باب اول و دوم تحفه اشاعریه
و در کشف الحجب مطبوع است سیف الله المسلول علی مخزبی و دین الرسول
الملقب بالصارم البتار لفظ الفجار و قط الاشرار لابی احمد محمد بن عبدالمطلب بن
عبدالصانع النیسابوری الاکبر آبادی . قتل فی احدی الاربعمین سنه ۱۲۱۰ هجری و ثلثین و
مائتین بعد الالف و هو جواب التحفه الاشاعریه لعبدالعزیز دهلوی رأینا منه اباب الاصل
و الثانی صنف لاجل نواب سراج الدوله رئیس الامراء عبدالحسین خان القرشی ستمه

زید اطباء و رحیم اعلیٰ خلیفہ علیہ السلام احمدی دارالحنبا

وی از مشاہیر فضلاء و ہر دو کمال اطباء عصر خود بود و فرسخی منظرہ صاحب نگاہ بود
و کوی سبغت بر اقران مستعدین عصر خود میر بود نسب شریفش مبصعب بن
الزبیر بن العوام کہ در وقت خود عامل کوفہ بود و حالایش در کتب تواریخ مسطور است
ولادت با سعادتش دوم جمادی الاوی ۱۲۷۲ سنین ۷۰ بعین و ایتین بعد از
در بدوہ شاہجہان آباد اتفاق افتاد و در اوایل از خود در قصبہ امر وہ کہ از متعلقات
شہر مراد آباد واقع است تادیت بیت و دو سال بعلم و فنون اشتغال ورزید
مبادی فنون و علوم دینی و معارف یقینی را از فقہ و حدیث و غیرہ خدمت جناب سید
سید محمد عبادت صاحب کہ از افاضل مہر زین و معارف تلامذہ عمدۃ المجتہدین ہو
سید دلدار علی صاحب طب مرقده بود تحصیل فرمودہ و فن طب را از حکیم رضی اللہ
عنا صاحب کہ از مشاہیر آفاق و حذاق علی الاطلاق جد مادی آن مغفور بود اخذ نمود
مہارت تامہ حاصل ساخت و در سن بیت و سہ سالگی از قصبہ امر وہ بمقام باندا
فرمودہ بعہدہ جلیلہ از طرف سرکار انگلیسیہ منصوب و سر بلند گردید پس از انقضای
مدت چہار و پنج سال با قضاء شوق مفرط برای تحصیل علوم و معارف آخر سفر بستہ
خدمت قدوۃ الایمان سر آمد متکلمین زمان سید محمد قلیخان احمدی اللہ در الجنان بشہر
میرٹھہ شتافت و در آنجا از جناب موصوف تادیت بیت و پنج سال مشغول استفادہ

و از فیض صحبت استاد خود ما بهر علم کلام و مناظره گردید .
 از جمله مؤلفات آن مرحوم در علم کلام کتاب **مادی المخالفین** بجزاب رساله تحفه
 المسلمین تألیف ذاب مبارکعلیخان و **حیة الایمان** بجزاب رساله مولوی مبارکعلی
 و کشف الرین فی اثبات العزاد علی الحسین علیه السلام و در علم طب حاشیه معروف
 تعلیقات طب الکرکه متضمن دلائل کثیره است و رساله فوائد حیدیه مشتمل بر
 ذکر امراض و خواص وافعال و منافع و مضار ادویه هندیه و نسخه های مجرب و واجبه و اصول
 متفرقه متعلقه علم طب غیر ذلک .
 وفات آن مرحوم بیت و یکم ماه صفر سنه ۱۲۷۲ بکهنار و دود و صد و هفتاد و دو در قصبه
 ارومیه اتفاق افتاد رحمه الله .

مولانا السید علی بن السید هاشم بن السید شجاع الرضوی
الموسوئال لکهنو الملقب بالهندک

وی فاضل جلیل و مقدس نیل متقی و سخی و جواد بوده از تلامذہ جناب مولانا
 شیخ محسن بن خفر بوده ولادت شان در سنه ۱۲۳۹ بکهنار و دود و صد و سی و دو
 در سنه ۱۲۷۳ بکهنار و دود و صد و هفتاد و سه وفات یافت در نجف اشرف
 در رواق حضرت مدفون شد ، و احوال شان از کتاب نظم اللسانی فی علم الرجال
 که مؤلفه السید محمد بن السید هاشم برادر ایشانست نقل میشود ملاحظه باید کرد ،
 کما قال علی بن هاشم بن بهر شجاع الرضوی الموسوئال بکهنار بالهندک لان جده قدم

من بلد بالهند يقال له لكهنو فسكن النجف وكان نفياً سخياً شريفاً متعبداً
وحكيماً له في سفره ودرسه كرامة عجيبة وكان هاشم ثقة حسن الخلق نفياً
عالماً فاضلاً كاملاً مدرساً نليد على استاذي الثقة الضابطه النجفي الورع
العالم العلامة الشيخ محسن بن خنفر وفي له بطول المكث عنده وعدم
الانصراف عنه بحبل اعدائه الذين صرفوا اكثر ثلثه عنده يومئذ .

ومات هاشم في اوائل سن الكهولة بالطاعون الجوارف الكائن اوله
في سنة ١٢٤٤ هـ واربعين بعد الالف والمائتين من الهجرة الشريفة الداخل
في النجف في شهر رمضان من تلك السنة مسماً الى المحرم من سنة
سبع واربعين بعد المائتين والالف منقطعاً فيه عن النجف ثلثة اشهر
وان لم ينقطع عن بنية العراق عابداً بعد ذلك مسماً ثانياً الى آخر السنة
وكان بسنين يومئذ اربعة سنين نفياً وحقى هاشم ذكراً ثانياً في
حيوته وبعد دفنه وثالثة في مرضه .

وكانت وفاة استاذنا المزمور الشيخ محسن لهله السبت بعد العشاء ^{صلوات} بفا
بسر في شهر ربيع الاول في لهله ثبع وعشرين بعد الالف والمائتين واخر
الخریف وواخر حاوّل الوفاة في النجف الا شرفت في مرض الحمى لمطبقة والمحرقة
وكنت لا اساله عن شئ الا وجدت له جواباً حاضرًا مع حفظ المسند
وكان اذا درس اقر بما له دخل من سائر العلوم في المطلب واذا ذكر الاحاديث
ذكرها باسنادها محفوظة عن ظهر القلب كان وجهه زائراً في فن الرجال

انه لم يكن كك ابيض في غيره من سائر الفنون المشهورة وكان يحافظ على
 من الحديث ويسند ركه على وسائل الحر العاملي

وكان له علو في الدين والدنيا وفضل ، وكان بعض الثقات ينقل
 عنه التصريح غير مرة بالاعتراف له بالاجتهاد والمطلق وانا اذا ذك شابت
 لم ينبت في وجهي من الشعر شي وكنت اسمع منه كعجر من البلوى من بذلك
 كثيرا وكان لغزارة علمه واحاطته ونفرد به بذلك ربما انكر فضيله بعض
 الاساطين وكان خشنا في الله لا يداهن ولا يبال في اقبل الناس عليه امرضا
 عنه وحكى له كرامات عجيبة وشاهدت منه بعضها وكان على المذكور
 اخي لابيون اكرم مني بثلاث سنين ولد في سنة الف ومائتين وتسع وثلثين
 ونوف رحمة الله نعم ليلة الخميس بعد ساعة الرابعة من الليلة الثامنة
 من شهر جماد الثاني سنة ١٢٧٢ ثلث وسبعين بعد الف ومائتين في مرض المطبقة
 بعد ما برئ من مرض وبائي كان حدث في تلك السنة في الجحف لا شرت
 فقال بعض من رثاه في تاريخه : قد رضعناه مكانا بالسموات عليا .

وكان فهامة فاضلا ظريفا صنف كتابا حسنا وجيزا في الرهن وكان
 من افضل تلامذة الشيخ محمد حسن بن الشيخ باقر مصنف جواهر الكلام
 وهو كتاب عجيب في الفقه لم يعجل مثله فيه كيد الحاسدين واعداء الدين يشغل
 على اربع وعشرين مجلدا يشرح به شرائع الاسلام للمحقق الحلي قدس سره
 وقد بلغ جزء الافادة واشهر اشهرها والشمس في رابعة النهار وكانت مدونة سنة

اعظم المدارس يجمع فيها الافاضل من اهل كل ناحية وكان من مشايخ
الاجازة ، وله اجازة يتصل به بواسطة واحد ، وقد مر له ذكر في ترجمة
علي بن النخيل وكان علي بن هاشم صهره على ابنته وكذلك كنت صهره على
ابنة اخي له .

ولقد علي فلما عند الشيخ حسن بن الشيخ جعفر بن الشيخ الحضرمي
الفتاوى وكان الشيخ حسن عالما علامة فاضلا ثقة نضبا ورعا محمدا
لا نظيره في زمانه في الاقدار على التفرج والتصوير في مسائل الفقه وفي
حسن الخلق والادب الوجهة عند الموالف والمخالف

له مصنفات جيدة وفي اصول الفقه ، منها : انوار الفقه ،
وكانت صلوة خلفه ايام جوانه ونفيلك ورجوعي في الفتاوى والهدى
ونوف رحمة الله في ٢٤ اشهر وستين بعد الالف والمائتين في
الرباط في النجف في شوال من تلك السنة المنقطع عنها في ثامن عشر
ذي القعدة وهو يوم فراغ من كتاب الطهارة من شوارع الاعلام الشرايع
الاسلام وكان اتفق ان كتب علي هاشم لورثة الاخرة منه الدعاء بانقطاع
فبنته بعد ذلك على موافقة الاجابة وكانت الرئاسة العلمية للابنته و
الديبوتية قبل الحسن بن جعفر لاجبة علي بن جعفر كان اتفق اعلم واعظم منه
وله شرح على قواعد العلامة في الخبار وفيهم مؤيد بن جعفر كان بمنزلة السلطان
في العراق في مسوعة الكلمة عند مسوعة ائمة الجور مع عظم شانته في العلم والفضل

وفيلهم لا يهيم الشيخ جعفر وشيخ الطائفة عن زمانه وسماه في الثقة
والجلالة والعلم اشهر من ان يذكر له كتب منها : كشف الغطاء ،
وفيه العبادات لم يعمل مثله في كثرة الفروع والاحاطة بها ونحو ذلك
ومنها شرحه على الفواعل المعاملات ، ومنها كتاب له في اصول الفقه
وعشرت على كتاب له في الرد على الاخباريين مجلد كبير بخطه الشريف على
الظم والظاهر انه بعد لم يخرج الى المبيضة وانه نخبة واحدة وكان مكثراً
اذ لم اسمع به قبل مشاهدته ولم اعرفه من غيرها .

وكانت وفاته قدس سره في سنة ثمان وعشرين بعد الف وثمانين
وتلذذ على ابيه على اسنادنا المحسن في اصول الفقه ثم على شيخنا
واسنادنا المرتضى بن محمد امين الانصاري الذي انتهت اليه رياسته الامانة
بعد مشايختنا الماضين وهو باحقيق اذ لا يبادر به احد في الثقي وكثرة
الصلوة والصلوات والعلم اصولاً وفروعاً والعمل وحسن الاخلاق
له كتب في الاصول والفقه لاسع الواقت عليها وعلى ما فيها من
الدقائق العجيبة والتحقيقات الغريبة مع لزوم الجادة المستقيمة والسليمة
المعتدلة الا الالتزام لما يترجم بالموافقة والتسليم حتى يرى المجتهد الناظر
في ذلك نفسه كالمقلد وذلك اقل شيء يقال في حقه فقد استمر امره
في الاقان وذكره على المنابر على وضع لم يتفق قبله لغيره وكان مرجعاً
للسيعة فاطية في دينهم ودينهم وظهرت له كرامته عجيبة فنسأل الله

التوفيق لما وفق له جزاه الله عنا وعن المسلمين خيرا الجزاء ودام نفعهم
 وكان لعلی خال يقال له السيد حسن العاطلي ، وفيت على مجلد
 من مجلدات مصنفه في الفقه وكان في القارة فاعجبني ، وكان ابوه جد
 علی لامة السيد حسين بن السيد ابي الحسن بن السيد جواد العاطلي قدس
 عالما فاضلا معروفا مشهورا جليلا نال عليه السيد جواد صاحب مفتاح
 الكرامة ابن السيد محمد بن عم السيد ابي الحسن بن السيد جواد على العاطلي
 جناب الشيخ محمد حسن صاحب جواهر الكلام المتقدم ذكره كما سمع منه في
 مدرسته وعنه وكان السيد حسين على ما نقل مفضلا على السيد جواد
 هديا وخلفا وعلما عند السيد محمد مهدي الطباطبائي بحر العلوم الا ذكره
 في موضعه انشاء الله نعم وكان ينقل ان الفاضل المبرز ابي القاسم الفاضلي
 صاحب الفتاوى في الاصول لما ورد الخيف الاثرت واراد المباحث مع
 العلماء في مسئلة حجة المظنة فطال الكلام بين وبين السيد حسين
 ركبا في فوائده في بحث الاجتهاد بلفظ فلنا في السيد حسين والجواب بلفظ
 للبرزا اخبرني بذلك بعض الثقات .

ونوف السيد حسين على ما رسم في الكاشفة الجعول على بعض شبابك
 في يوم الخميس رابع عشر في ذي الحجة الحرام سنة ١٢٢٠ الف وثمانين وثلثين من
 الهجرة النبوية نعمة الله بغيره واسكنه بجموحه جنانه .

مولانا السيد حسين المخاطب السيد العلماء بن السيد الدار على

النصیر بالکتاب کتبها

وی امام الشریعہ و قوام الملتہ و طراز حلقہ جملہ علمارا اسوہ و قبلہ بود عقبہ علیہ و محیط
 رجال طوائف انام و مرجع خلائق خاص دعام ذات والا صفاتش در حمایت دین
 مبین و ابناج مقاصد مؤمنین و فقراء و مساکین ہموارہ منہک و مصروف در مدارج علمائے
 حلم و مروت و فروتنی ترحم بر خلائق خصوصاً ایام و ارازل و مدارج عالیہ فقہ و تقوی
 و رع وزہد و عبادت ابتغاء مرضات الہی و حفظ شریعت نغزای حضرت رسالت
 پناہی و ترویج دین مبین و نشر طریقہ حضرات ائمہ طاہرین صلوات اللہ علیہم اجمعین
 وقت قدسیہ استنباط احکام فقہیہ و ملکہ اجتہاد در مسائل شرعیہ عدیل نظیر خودنداشت
 کتاب معادن ذہبیہ الجینیہ و محاسن و ہبیہ حسینیہ کہ با وراق الذہب اشتہار
 یافتہ مستوعب اکثر احوال آن یگانہ زمانہ و نوک یرزخامہ فیض شامہ جناب استا و الا
 و الفضلاء آقا سید محمد عباس شوشتری کہ از ارشد تلامذہ آنجناب می باشد .
 بالجلہ آن ستودہ صفات در مطلع ایام جوانی و ربیع روزگار زندگانی حایز
 غوامض عقلیات و حاوی دقایق و عوصات و اصول و فقہ و تفسیر و حدیث و ادبیات
 شدہ استفادہ علوم و خدمت والد ماجد و برادر نامدار خود سلطان العلماء نمودہ ،
 در سن ہفدہ سالگی از مدارج تحصیل فارغ شدہ بترتیب عالیہ اجتہاد فایض گشتہ
 شروع بتصنیف فرمودہ .

ولادت آنجناب چہار دہم ربیع الآخر سنہ ۱۲۱۱ کینہ روز دوشنبہ و یازدہ ہجری

در بده لکن واقع شد .

از مصنفات شیخ است : رساله در تجزیه اجتهاد که اول تصانیف در سن
 هفده سالگی شروع در تصنیف آن فرموده ، و کتاب معارج مناہج التفتیح
 و معارج التحقیق و رساله اصالة الفہارة ، و کتاب الوجیز الرائق ،
 کتاب روضۃ الاحکام ، کتاب فرائد حسینیة ، و کتاب حدیقه سلطانیة
 حاشیہ بر کتاب الصوم ، شرح کبیرستی بر ریاض المسائل ، حاشیہ بر شرح ہدایہ
 ملا صدرا ، رساله در تحقیق نسبت بین الحقیقہ و المنقول ، کتاب الامالی
 در تفسیر و معنی ، کتاب مجالس مفتحہ در مصائب ، رساله میراث در عربی
 رساله طرد المعاندین ، رساله اجازہ کہ برای خلف ارجمند خود ممتاز العلماء نوشته
 و رساله اجازہ کہ برای برادرزادہ خود عمدة العلماء سید محمد ہادی مرحوم نوشته
 و فاتش شب ہفدہم صفر در سیمہ یکہ زود و صد و ہفتاد و سہ ہجری ،
 شب شنبہ یکپاس و سہ ساعت از شب باقیماندہ واقع شد . و روز شنبہ ہفدہم
 ماہ مذکور یکپاس و چند ساعت روز برآمدہ و فن شدند ، اناللہ وانا الیہ راجعون
 و در حسینیۃ والد نامدار خود در جنب تربت مدفون گردید .

فضلاً و عصر در تاریخ وفات او قطعات مرثیہ گفته اند ، از آنجملہ جناب

آقا سید عباس شوشتری تاریخ وفاتش در این مصراع یافته « مع »

فکت علیہ عیون اخبار الرضا .

و این قطعہ ہم از جناب آقای ممدوح است و مادہ آن از ساج انکار یکا

بعضی از فضیلتی نامدار که از تلامذه ایشان بودند سر بر زوده قطعاً :
 بعد الذین انا هاشرك الركب ان اضحكت في يومها ابك غدا
 ات لها فدا غادرت سادا لها ولا لها حتى الامام المقتدى
 هو سيد العلماء مجتهد الزمان ومن تفرد في البرية سوداً
 ونواضعاً وتخشعاً ونضراً ونورعاً ونفداً ونزهداً
 اعنى سمى ابن البقول الظاهر اربى بطفت الكربلاء مستشهداً
 فداخ المهدى يوم وفاته لنهدمت والله اركان الهدى
 ومن العجائب انه فدا الفيت في روعه من غير ان يتعدا
 فبعد ذلك من الكرامات التي حصلت له روحى لم يفده فدا
 انتهى مختصراً .

مولانا السيد اسماعيل الطباطبائي الاصفهاني

وی فاضلی تخریر وعلمی باتوقیر در علوم حکمیة و فنون فلسفیة کوی سبقت از اقران عصر خود
 ربوده خواهرش در جباله عقد حجة الاسلام آقا سید محمد باقر شتی بوده و حاج سید عبد الله
 فرزندان آقا سید محمد باقر خواهرزاده آنجناب بوده و بعینست که جناب سید اسماعیل آقا محمد
 باقر شتی هم استفاده کرده باشد ، بالجمله سید موصوف از حجة الاسلام مصنف
 جواهر الکلام استفاده علوم فرموده ، چنانکه صاحب تذکرة العلماء بتقریب ذکر
 علماء اعلام از تلامذه مصنف جواهر الکلام گفته و علماء نامدار و فقهاء کبار بسیار

در کربلای معلی و نجف اشرف از تلامذه آنجناب اند، از جمله ایشان فاضل کامل عالم
 جلیل ربانی سید سمیع طباطبائی اصفهانی است که در سنه یک هزار و شصت و یک
 هجری در بلده لکنو صانها الله تم تشریف آورده بود روایت از جناب شیخ مدوح
 داشت و بتصنیف شرح دره منظومه جناب بحر العلوم سید مهدی طباطبائی
 مصروف بوده بعد از یکسال مرحمت بسوی آن بلاد فرمود اجازة روایت از جناب
 شیخ مدوح داشت آننتی

و سید موصوف تارمانیکه در این بلده اقامت داشت بتدریس و افتاده
 مشغول بوده و علماء اینجا مثل سلطان العلماء و سید العلماء بتعظیم و احترام آنجناب
 کوشیدند مخصوصا با جناب آقا سید علی شاه طاب ثراه که سلسله موت و دوستی
 استوار داشت و جمعی از افاضل مثل آخرین جلیلیں عالمین جامع لریا ^{ستین}
 الامیرزاعالیجاه والا میرزا والا جاه و فاضل نبیل سید مهدی شاه کشمیری و مرحوم
 سید عبدالله و ملا جواد کشمیری در حلقه ارادت و مجلس درس او حاضر شده است فقه
 علوم می نمودند در درس اصول فقه و شرح هدایت حکمت می فرمود و از تصانیف
 اوست حاشیه بر شرح هدایه ملا صدرا می شیرازی بر مصنفات بانگگیر .

السید حسین سید العلماء الملقب بن العلماء

خلف اکبر جناب آقا سید حسین سابق الذکر است از خانوادۀ فضل و اجتهاد
 و صحاب صلاح و سداد در حال حیات والد ماجد خود بعالم بقا ارتحال فرمود

وداغ حسرت بر دل اتقا گذاشت در حسینیه تجرد مدفون گردید .
 علامه عصر آقا سید محمد عباس شوشتری طاب ثراه در تاریخ رحلتش این قطع
 در سلاک نظم کشیده :

خلیلی ان هذا المرشد	احل به فضل و مجد و سود
وعیناه فد ما غصنا عن جاراً	تکحلنا فی الضبر والتراب اشد
بر رمس التجل الزکی و حواله	ملا نکلک من رحمة الله شهید
سمی علی بن الحسین و من له	محاسن ذکر فی البریه فخلد
ول فی ابیه ضاعفا الله فدان	فضائله غر فی المدائح نلشد
مضی ذاصلاح بلهینه الصبی	فذاب له منا قلوب و اکبد
مشی اخواه فی عنامه رعته	کاتهما کل لاخر فرقد
بکنه عبون لا نری زج الدن	و فریح لیلات العباد و نهند
هو ابن و جهال العصر مجهد الورث	و من هو من عند الاله مؤید
هو ابن اما مجلل الناس بر	فما مؤمن الا علیه له ید
هو ابن سمی ابن النبول و من	مدارس علم الانبیاء نجد
ابوه ابو القوی حسین و عمه	سلاله ختم المرسلین محمد
فقیه نبیه عالم من کلام	امام همام فی الفضائل اوجد
علی خصماء الدین سیف محمد	و فرعنات البحث لبس ملبد
لئن غاب نجم رب فاحفظ شمس	کما حفظوا الشریع المبین و ابدا

وقفن علی هذا المزار کابة وحررت ناربخا صریح مبرر

۱۲۷۴

انتہی مختصراً .

مولانا آقا محمد حسین یزدی مجاور کربلا معلی

وی صاحب تصانیف کثیره است از آنجمله : قطاس للستقیم در منطق شرح الشرح ملا عبداللہ یزدی بر تہذیب تقاضائی و کتاب در تہذیب الاخلاق و جملہ از مباحث فقہ اصول نوشته لکن بیرون نیامده .

میرزا محمد علی شہرستانی کہ ذکرش میآید از مجتہدین یزد بود و تاریخ وفاتش گفته

سالک عن ناربخہ قبلہ قلک ثلم الذین بموت الحسین

در سنہ ہفتاد و دو و بعد الالف والمائین فوت شد ، درد ہایز صحن مقدس سید الشہداء علیہ آلاف التحیۃ والثناء در سرداب مدرسہ رکن الدولہ مدفون شدہ

صاحب مآثر می نویسد : آقا محمد حسین یزدی مجاور حائر عالمی جلیل بود و ہمراہ مرحوم شیخ محمد حسین قزوینی در مسئلہ وثیقہ ہندی با مرحوم حاج میرزا علی نقی طباطبائی

ہمی معارضہ میکرد در سنہ ۱۲۷۳ وفات یافت قبرش بکربلا در صحن کوچک است از تصانیفش قطاس را در منطق صاحب موافق نام برده انتہی .

رَبِّسْ لَازِبِكِ اَلْمُؤْمِنِ الْعُلَمَاءِ فُطِبْ فَلَكَ الْخَمْفُ
شَمْسُ سَمَاءِ الدِّفْنِ الْحَكِيمِ اَلْاَعْظَمِ وَالْبَجْرِ الْخَضَمِ

بحرالعلوم السید بن العار الکامل مولانا السید رمضان علی لٹوہرکی اعلیٰ مقامہما

کلیم طور سینیای حکمت شعلہ جوالہ ذکاوت نفس ناطقہ شخص کمال مرأت
 مصدرا بخلائی عقل فعال صیا و شوارد دقایق ساقی مشاعر زلال حقایق ،
 رافع الویہ تفرؤ ناصب اعلام تجرید و تجرد حلال غومض شفا کشف ہررار
 اسفار حکیم صدرا آفتاب افق مبین حکمتہ یانیتہ حاصل الواح نوریتہ حکمتیہ متعالیہ
 علامہ اسرار مبداء و معاد معلم اول صحائف ملکوتیہ معلم ثالث سید داداد
 شاید اگر طبیعت معجز نامی تو در شرح فضل دعوی پیغمبری کند
 خطی باستقامت طبع خوشت کجاست تا آسمان فکر تو را محوری کند ^{بیت}
 نہایتہ الادراک معانی سلالہ تحفہ بہیہ مقاصد متضاحیہ ثمرہ از غرات سید المرزومین
 برہان المہندسین مولانا السید حسین قدس اللہ تریبہ شخصی بودند کہ از جای عنان بیان
 در دیاج و شرح کمال اتش بمنزلہ آنست کہ خورشید جهان آرا را بشمع نمایند و بدیہات اولیاء
 بجدود و براہین اثبات کنند مطالب عقلیہ را در در اعلم و افضل لکنوار علماء
 فرنگی محل تحصیل فرمودہ و در عرضہ قلیل از بہت تعلم و مشقت خیر کشتی فارغ گشتہ
 خود غومض مشکلات کتب مشککہ مطولہ حکمیہ را مثل شرح اشارات سلطان الحکماء را
 وحاشیہ قدیمہ جلالیہ و غیرہ حل می فرمود از آنجا کہ استعداد فطری و کسبی برای

اشتغال نفس بشفله انوار عالم افروز عقل فعال تمام میداشت در چند روز کما
ملکات قوه قدسیه و جامع جوامع مراتب عقل بالفضل و سرشبه مقاصد حدیثیه گردید
فال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لبس العلم بکثرة التعلّم بل
هو نور یفدّه الله فی قلب من یشاء من عباده .

و علوم شرعیّه قهّمیه و اصولیه را در خدمت جناب قوه الفقهیه استاد العلماء ؛
مولانا السید حسین قدیس ستره گذرانیده و در چند روز چندان ملکه تامّه و احاطه کلیّه و دقیق
طراری در این فنون شرعیّه ظاهر و حاصل فرموده که از اکرم مختصین و عظم مقررین و اشراف
اولاد روحانیین جناب سید العلماء معدود گردید چنانچه جناب سید العلماء در مکاتیب و
مراسلات خود که علامی را بنوبه ابلانغ می فرمودند بخطاب و لدار شد یا میفرمودند و
تعبیر بصفه افضل التفضیل بتقریب تشریف ولدیته مشرف فضل عظیمی و عظیمه کمالی که
هست فوق الفوق و غایه الغایه میباشد و بعد از این ما را احتیاج باثبات برهان کمال
نور حدقه ارباب کمال باقی نمی ماند که اگر همین یک فضیلتش را در برابر تمام فضائل انبیاء
و ملکات ملکیته سایر فضلاء روزگار در میزان اعتبار سهنجیده شده پله این فضیلت فوق
بفقدان و سر باطلس آسمان میکشد و هم از احد آغشگان داناس داناست و غایه
که رواج فواج نسیم انوار قاهره و جواهر عقلیه بکاخ دماغ سنگلاخ ایشان نرسیده
و گلی از بوسه استان معارف حکمیه نخچیده اند چه عجب که عجب گیرند و تیشه بر پای جوهر
لطیف عقل زنند و توهم کنند که چگونه ممکن باشد شخصی در عرضه قلیل بچنین مرتب
کمالات علمیه علوم حکمیه و شرعیّه فائز باشد و معانی و مطالب فنون عالییه را حایز شود

پس از آنجا که المرء یفیس علی نفسه بهم ادراک نفوس سافلہ ذاتیہ از حیطہ مضیقہ مظلمہ متخلمات جزئیة محدودہ خود بیرون نمی روند و گویش بیهوش را از سماع نوای روح پرورد مطاب حکمیة کہ میدارند نمی شنوند کہ شیخ الرئیس در مخط ثالث اشارات بمقام اثبات قوہ قدسیہ افادہ می فرماید :

ولعلک تشہی زبادة دلالة علی القوة القدسية وامکان وجودها فاسمُ السن نعلم ان للحدس وجودًا وانّ للانسان فيه مراتب وفي الفكرة فمنهم غبی لا یعود علیہ الفکرہ برادۃ ومنهم من له فطانه الحد نادر یستمتع بالفکر وکما انک تجد جانباً لتفضان منہا الی عدم المحس فایض ان الجانب الذي یلی الزبادة یمكن انھاؤه العنی فی اکثر احوالہ عن التعلّم والفکرۃ انتہی ملخصاً .

و خود احوال خیرآل جناب شیخ الرئیس بن سینا رحمہ اللہ بر این معنی دال است کہ در زمان قلیل از کمال حدت زکات و وقوت قدسیہ از تعلّم فارغ گشته خود بمطالعہ اسفار حکمای قدیم اشتغال فرموده و در سریع او ان گوی مفا و قوت نسبتاً از اقران ربوده و کتاب قانون را در حدیث سن تصنیف فرموده چنانچہ تفصیل این اجمال در کتاب مستطاب مجالس المؤمنین در مجالس حکمای شیعیہ مذکور است .

و بالجملہ مولوی سید محمد فخر العلماء کہ در علوم حکمیہ خود را بی نظیر و بی عدیل دعاوی فنون بلندہ کہ در برابر علو مقدار آن دعاوی اقطار فلک الافلاک ہم کمتر از شیعرہ باشد می فرمود

از جناب مولانا رضا حسین مرحوم در لکهنو می فرمود که قسم بخدایم نزل و لایزال
 من مثل آقای سید حسین نونروی از هند تابلاد عربت عجم حدیث الذهن ندیدم که هرگاه
 درسی شرح هدایه میبندی میگرفت مطالب دقیقه شرح هدایه حکیم صدرای شیرازی را
 بدون اعانت استاد بنایت حسن تقریر بیان می فرمود و اساتذہ را محو حیرت
 میکرد و بعضی از کتب درسیه را بعد مرجمت از لکهنو چون مستغنی از تلقین و
 تعلیم حسی شده بود بکمال تدقیق در مطالعه حل میفرمود چنانچه نسخہ حاشیہ فاضل
 قاضی محمد مبارک بر میرزا به شرح موقت و حاشیہ میرزا جان بر شرح موقت
 امور عامه از کتابخانه استنخاب دیدم که از نظر شریف علامی گذشته بود و فوائد علیہ
 مرقوم قلم افاضت شیم بودند و سایر کتب درسیه را تمام تنقیح و تدقیق که علماء اعصا
 از ادراک آن مقامات عالیہ و تحقیق عاجز بودند کمره بعد از خرید در مجالس عدیده
 قبل درود مرشد آباد درسیس میداد و حلال غوغاض حکمت و ریاضی و کشف اهرار
 علوم معروفه بوده در فنون ریاضیہ ہیئت و حساب اقلیدسیس یگانہ آفاق و عجوبہ
 روزگار بالاتفاق بود جمله مقامات تحریر اقلیدسیس را حفظ داشته و در اثبات
 و عاوی اکثر اشکال و قتها بکار برده و اختراعات کثیره متفرد و در فن ارتناطیعی
 قوانین جدیده و کثیره را ابداع فرموده بود و قلم اصلاح بر کتاب مستطاب جامع
 بہادر خانی کشیده و اعتراضات کثیره و اغلاط و فیرہ و تدقیقات عمیقہ در مطاوی
 حواشی این کتاب و دویعہ نمادہ و تفصیل اعتراضات خود را بخدمت جناب مولانا
 غلام حسین عرضه داشت و بواسطہ جناب جد علامہ جواب خواستہ چنانچه در مکتوب

جناب مولانا نجفعلی که بنام علامی بود مرقوم دیدم که محصل معنی آن اینست که جزو
اعترافات شمار احوال جناب مولوی غلام حسین صاحب کردم جناب مولوی صاحب
هزار آفرین بر کمال حدت زکات و نهایت دقت نظر شامی کنند و بجدی شتافت
ملاقات گردیدند که شرحش نتوان کرد و در تحریر جواب تحیر و تردید خود را ظاهراً هر سیرا
جمه اعترافات اگر حواشی کتاب جامع بهادر خانی که هنگام مطالعه عجز آن تحریر
کرده بود علیحدّه نقل برداشته شود بقدر ثلث کتاب میشود خلاصه منتهای کمال
علامی در فنون ریاضیه بیرون طاقت عقول و اواسط ناسیس بود و حتی آنست
که علوم کسبیه با با معلوم و هبیه آنجناب که از آثار استیجابت دعوات حضرت
سید المرتضین بود خیال برابری کردن بمنزله تصویر مجال است اغلاط حسابیه
کتاب جامع بهادر خانی که ظاهر فرموده مفهوم مردم قلیل البصائر در صناعات علوم
هم می تواند شد که یکم اطلاع بر ذره از کمال حدت و کمال مهارت آنجناب در فنون
ریاضیه خواهد همیشه داشته باشد بر آن موضع نظر فرماید که از آفتاب روشن تر است
در بلده مرشد آباد و گورنر کلکتہ بر قصر جناب عالی ایستاده بود بر سیل امتحان از جناب مولانا
العلام سؤال کرد که آب این دریا چه قدر طول داشته باشد علامی بدون استیانت
اکت و بغیر تعمق کثیر و طرفه العین مقدار طول و عمقش را بیان فرمودند گورنر بغرض
تصدیق مقال از آلت انگریزی مساحت آب بدست خود نمود و با جواب علامی
برابر آمد که بقدر کسور هم تفاوت نبود گورنر بر این سرعت و صحت جواب حیران ماند و
اعتراف بتفوق و تبحر آنحضرت کرد جناب الحاج سید ولایت صاحب مرحوم حکایت

می فرمودند که شدت شوق علامی مطالعه کتاب باوصف این ذهن و فطرت
 باین مرتبه بود که هفت مرتبه کتاب شرح لمعه و مشقیه را از اول تا آخر مطالعه
 فرموده بود و میفرمود که این کتاب در فقه عجب بحری است و در علم فروع که عجا
 حقایق آن منقضى میشود و جناب الحاج در زمره تلامذه آنحضرت منسلک بودند
 اوایل مقاصد حکمت طبعی و الهی بخدمت مولانا گذرانیده بودند جناب سید
 المؤمنین الکاملین المحدثین سید اداو علی اعلی الله مقامه بیان می فرمودند
 که کیفیت مشقت و جناکشی و ریاضت مولانا سید حسین در مطالعه اسفار علوما
 باین حد رسیده بود که شبها آرام نمی گرفت و شبها شب بمطالعه بسر میرفت
 اینکه از کثرت مطالعه که بدون متکا و غیره بر تختهای چوبی می فرمود و اغمای
 سیاه بر زرد عین ظاهر شده بود و پوست مرافق سیاه و بسیار کنده شده بود مولانا
 سید رضا حسین میفرمود که جناب والد علام پانزده پاره قرآن را حفظ داشته
 و در عرض یکماه اینقدر حفظ فرموده سبب این بود که بعضی اهل سنت روبروی
 جناب علامی بر فرقه اشیعیه طعن کرده بود که حفظ قرآن باینها ممکن نمی شود
 هرگاه آن شخص این حالت سرعت حفظ علامی را مشاهده کرد از عقیده جاهلان
 خود برگشت و خدمت مولانا هم سلسله حفظ را موقوف فرمود
 فقیر گوید که غزالی در کتاب احیاء العلوم می فرماید که حفظ قرآن بدون
 تعمق معانی و تعمیل احکام ربانی و دخل اعتراز و حقیقت است عوام را باید که از این
 شیوه نامرضیه باز دارند و با ضروری معاد و معاش اشتغال کنند

کاش این اوقات کثیره که در حفظ صرف الفاظ کتاب الله می کنند
در تحصیل صرف و نحو معانی و بیان بکار برند که فهمیدن یک آیه بهتر از حفظ
تمام قرآن است و روایت خیر من الف روایت فافهم .

جناب مولانا سید زین العابدین میفرمایند که مرتبه جد و جمد علامی در تحقیق
امور جزئیة فضلا عن العلوم الکلیة باین حد بود که در نونه فصول اکبری را در خدمت
مبارک استفادہ می کردم روزی در اثنای درس و لغتی از لغات این کتاب
آنجناب اشتهر رویداد سبق را انقطاع فرمود و حال را از نونه بغاریو پر برای آوردن
کتاب منتهی الارب فی لغة العرب ابلاغ فرمود چون کتاب حاضر شد و تحقیق آن
لغت پایان رسید درس را آغاز فرمود جناب مولوی ریاض الحسین به تحقیق
که قوه حافظه علامی بیرون قیاس مشاهده بود شعری را از کتاب غایة البیان
از احمد عرب مصنف عجب العجاب و نقحه الیمین و غیره که در فن ادب و نحو صرف
از مشایخ بر عرصه سوال کردم و امانام غایة البیان نهان داشتیم و نشان ندادم
شیخ احمد تا یک هفته وعده های متواتر میداد که غور و خوض کردم اما انشاء الله تعالی
تا فردا معنی این شعر حل میشود تا این که بعد از هفتہ عجز خود ظاهر نمود و بر سبیل
اتفاق در غازیو پور شرف لقای علامی حاصل کردم و از این شعر سوال کردم بدو
خوض و تا تل جواب داد که این شعر در کتاب غایة البیان در فصل بیان مذکور است
و حل آن باین نهج است بر قوه حافظه آنحضرت عجبها کردم و مبسوت و حیران
ماندم حدت طبع آنحضرت و حاضر جوابی و نکته طرازی که در محاورات کلام هسم

بدرجه غایت بود روزی در مجلس جناب سید العلماء مولانا سید حسین الکنونی
 که مجمع افاضل بود مکتوبی را جناب سید ره حواله احمد علی صاحب محمد آبادی رحمه الله
 فرمودند که بخوانند چون سواد خطش واضح نبود جناب مولوی صاحب را در ادای
 الفاظش تکلفی رو میداد سید العلماء را بوجه قطع تسلیل الفاظ مکتوب انزجاری
 حاصل شد و فرمود که شاید این خط بدخط می باشد جناب مولوی رحمه الله عرض کرد
 که مایه آقا است علامی بالبدیهه فرمود که اینجا مانده است جناب مولوی را این
 معنی انکسار و ضحک حال طبع حاصل شد و نوبت بحکایت و شکایت رسید اما چون
 تیراز کمان حسبت دیگر عود نمی کند این حکایت را جناب قدوة الاعاظم مولوی سید
 امداد علی قدیس سره بیان می فرمودند که در مدرسه جناب عالیّه نواب مستطاب
 ناظم بنکاله رئیس مرشد آباد مدرس اعلی مقرر شده بود و افاق لمین و شمس باغ
 و حاشیه قدیمه و شرح هدایه حکیم صدر اشیرازی علیه الرحمه و اسفار اربعه را درس
 میداد و جوهر زواهر تحقیقات عالیّه را در سلاکت تقریر منسلک می فرمودند بوجهی که
 بایستماع آن تدقیقات عمیقہ ساکنان ملا اعلی در جوش سرور بودند و عقول
 عالم عقول سر بگردان تحیر کردند و غالب تلامذہ آنجناب از اهل سنت و الجماعه
 در آنجا بودند که همیشه اخلاص و نیاز را در مرض آن استاذ کامل بقدر ذره هم منہک
 نگذاشتند زمانیکه گورنر صاحب کلکتہ که در فن رضی از اکار علماء نصاری بود بتقریب
 حصول شرف ملازمت جناب مستطاب نواب ناظم جناب عالی دم اقباله در مشرف
 نهضت فرمود و بهر رسد عالیّه نزول اجلال نمود جناب نواب گورنر صاحب و دیگر

ارکان از یک طرف و حضرت علامی و دیگر مدرسین از طرف دیگر بر کرسیهای زرین
 جلوه گر بودند که جناب گورنر با استیجاز حضرت نواب بعد از ادا می رود هم عرفیه
 از جناب بحر العلوم سوالات عمیقۀ غامضه در فن ریاضی آغاز نهاد و آنجناب بدو
 تعقیق جواب هر سؤال فی البدیهه باین نج می فرمود گویا این سؤال و جواب از قبل
 حاضر ذهن شریف میداشت و باین حسن تقریر معانی و دقیقه را ادا میفرمود که گورنر
 در جواب هر سؤال از کرسی میایستاد و دست برزانو میزد و از آنجا قاعده نصاری این است
 که در نهایت سرور میآیند دست برزانو میزنند و میگفت من مثل این شخص کامل از
 لندن تابند ندیدم و مجمع عام بخاطبۀ حضرت نواب می فرمود که حیث بر کسا و بازاری
 صاحبان کمال اهل هند که این شخص بعشری از هزار اشعار کمالش قدزکر دند و از
 جانب نواب استمداع کرد که علامی را بمن سپارند که نوازم خدمتگذاری را به
 تقدیم رسانم و لکن حضرت نواب مفارقه آنحضرت شاق آمد و رضا بهاجرت
 ندادند گورنر عرض کرد که هر گاه این امر بموقت قبول نرسیده صلاح ما این است که
 حضرت علامی را نایب مناب منصب صدارت ریاست تفویض کنند که
 پیوسته انتظام و اصلاح دولت منوط بحکامی عصر بوده است و حکمی که در
 هندوستان باین حد ذکاوت و عقل و فطانت و تدبیر باشد بنظم نرسیده
 چنانچه از همان روز همتا نظم و نسق دولت منوط بر رای ازین جناب علامی بود
 در عقل دنیا هم بحد کمال رسیده بود که مثل نظیرنداشته خلاصه در حکمتین حکمت
 نظریه و حکمت عملیه بی نظیر و حدیم مثل بود بعد از این که این انجمن سپایان رسید گورنر

صاحب استعدای لقای علامی فرمود و هنگام ملاقات و قیقه از احترام و تعظیم بحر العلوم فرو گذاشت نکرد و عطر را از دست خود خواسته که بر مولانا بریزد آنجناب که از کمال فطانت و سیما را از حیب بیرون آورده عطر را در آن متفرق ساخت و در حیب نهاد سخن در آسنا آن ملاقات از هر علوم بمیان آمد بحر العلوم و قایق چند از حکمت سیاست مدن بجلوه تقریر آورد که گورنر همیشه از سر رفت و بکمال الحاح عرض کرد که میخواهم قایق افادات شریفه را در فن ریاضی و حکمت سیاست مدن بر زبان انگریزی ترجمه کنم و کتابی مرتب سازم اگر مرضی مبارک باشد که ملازم رکاب ما تشریف فرمای گلکته شوند جناب مولانا عذر عدم رضای جناب تبار ظاهر فرمود .

از ما تر افادات بحر العلوم کتاب رد و قدح بر مولوی عبدالعلی صاحب بود که اهل السنه و ابجامة ایشان را بحر العلوم نامیده اند بوجه اینکه در عداوت اهل بیت علیهم رشک معویه و یزید بود و گوی سبقت از سابقین برده بود و این کتاب دوم بود قسم اول در رد اعتراضاتی که بر سید حکماء میرداماد و صدر العرفاء صدرای شیرازی علیهما الرحمه و حواشی و کتب شروح خود کرده بود و در جواب اکثر اعتراضات تخمین معترض را با ثبات رسانیده بود که مغز سخن حکیمین نفهیده خاک بر سر میکند خود را مضحکه ارباب علوم می نماید حقا که جزای عصیت و ناصیت مولوی عبدالعلی صاحب بهتر از این کتاب ممکن و متصور نبود و قسم دوم بر مجرد اعتراضات که متعلق بکلام ایشان بود مبنی فرمود این کتاب کبیر انجوبه روزگار نادره آثار مکن غیب بر دن آمده

لکن قبل از آنکه بنور بیاض و تبیض مجلی و محلی گردد جناب علامی علیه الرحمه بروضه
 رضوان ارتحال فرمود و احتمال عظیم در امور آنحضرت پدید آمد و چند اجزای این کتاب
 نرزمولانا رضا حسین (ع) بود میخواست که تبیض و ترتیب و تهذیب آن فرماید که تعجب
 شربت ناگوار اجل چشیدند و مسند کمال آباء کرام خود را ویران فرمودند و بنارس
 بعد از وفات آنجناب با دیگر مصنفات بحر العلوم ضایع شد بعضی از مصنفات
 جلیله علامی را مطالعه و استفاده کرده شد هر چند ابکار و افکار آنجناب ^{بمشابه}
 از دقت و متانت واقع شده اند که عقل فعال بر افاضات این افادات می نازد
 و چرخ دوار آنحضرت را مبدع الیقین میخواند و در هر علم زمانش داند اما چون حدت
 طبع آنجناب را فوق الغایه بود این قدر اعتراضات کثیره و فائز قیل فیقال بر بر
 مسئله ایراد مینماید که ناظر را تحیر میشود و اذنان متوسطه را بروطه تشویش می اندازد جناب
 سید امداد علی اعلی الله مقامه میفرمود که در روزیکه مقام نونمره با جناب مولوی گلشن علی
 صاحب مسئله پوشیدن لباس رقیق بر زمان گفتگو فرمود جناب مولوی صاحب
 قول بحر متش را اختیار فرموده بودند و مولانا العلام برخلاف آن کلام را بنا نهاده بود
 شصت شقوق عقلیه را که هر یک منطبق بر اوله اربعه شرعیه را بود ابداع فرمود و قریب
 به بیست شق در حافظه جناب موصوف با وجود امتداد زمان محفوظ مانده بود جناب
 مولوی صاحب را با جمیع این تقریر تحیر بود و مثل تصویر ساکت بودند و بر زبان حال میفرمودند
 ذلك فضل الله يؤتیه من يشاء والله ذو الفضل العظيم .
 رساله در درسیه امامت مصنفه جناب ممتاز العلماء سید تقی رحمه الله

که مداراجازات اجتهاد و علماء کربلاء معلی و نجف اشرف بر آن بود از حضرت علامی
در کتابخانه مبارک و دیده ام که ناظر را بمطالعہ آن رسالہ حیرت می آید کہ شخصی حکیم در امور
شرعیہ باین مراتب اجتهاد فایز باشد و این درجات قوت بحث را حایز گردد و بر هر
فقره آن رسالہ اینقدر کہ جرح و قبح را هجوم داده است کہ نمیدانم کہ در تمام رسالہ
یک فقره ہسم قابل تاویل صحیح باقی مانده باشد .

کتابی در مباحث حکمیہ آئینیہ و منطقیہ تصنیف فرمودہ است کہ از عمدہ نفا^س
این ہر دو فن میباشد و منی دانم کہ جزوی از اجزای تدقیقات شامخہ و تحقیقات رسنہ
برای دیگران ہم در این فنون باقی گذاشتہ باشد و افادات آنجناب بسیارند و لکن
از قلت مبالغات کمتر از مسودہ بجاوہ بیاض میآورد جناب نواب محمد علیخان صاحب
بیان میفرمودند کہ در زمانیکہ جناب علامی وارد بلدہ عظیم آباد شدند در مجالس ما
اشتغال علم عروض نہایت انہماک بود و آنجناب را تا آن زمان ذوقی از این فن
خاص نبودہ کتب موجودہ فن عروض را از من مستعار گرفتہ در عرصہ بیکہفتہ اینقدر
ہمارت وافرہ در این فن بہرسانیدہ کہ بعد بیکہفتہ چون بجایس با تشریف آورد اورا
بجروج علم عروض یافتیم و مرتبہ ملکہ خود را در این فن کہ در زمانہ دراز حاصل کردہ بودیم
دربارہر حفظ و ملکہ او پست تر مشاہدہ کردیم تا می زحافات شعر تیرا بدون رجوع کتاب
تقریر میفرمود کہ تمام مجلس بصورت آئینہ حیران ماندند گا ہی بگفتن شعر میل میفرمود
آا در فن معما گونی یگانہ زمانہ بود .

تاریخ وفات حضرت العلامہ مولانا السید نجفعلی انشا فرمودہ چنانچہ این

عبارت بخط شریف آن علامه زمانه مرقوم دیدیم ہذا لفظہ :
 جناب مستطاب زبدۃ الابرار نخبۃ الایخار فاضل تخریر عالم عدیم تظہیر علامتہ زمان
 ادیب ملیح البیان منشی فصیح اللسان المولانا المبرور المتعاقب بالمحور سید نجف
 علی صاحب علی اللہ مقامہ و رفع فی فراویں الجنان مکانہ بتاریخ شانزہم ماہ
 رمضان روز شنبہ ۱۲۶۱ یکہزار و دو صد و شصت و یک ہجری بحساب
 رویت نواح غازیپور و عظیم آباد و بحساب رویت بنارس و غیرہ ہفتدہم ماہ
 مذکور بود بعد زوال شمس از این دارفا بعالم بقار حلت فرمود چند بزرگان
 تاریخ وفات آن مرحوم انشا فرمودند از اسجملہ : بعضی از شعرا می عظیم آباد بنظم
 در آورده اند و آن اینکہ :

دربغا آن امام قبہ دین	چراغ افسر و زہر م راہ و ارشاد
روان شد از پی گل گشت جنت	بحکم نخل بند باغ ایجاب
سروش غیب سال حلتش خواند	ستون کعبہ دین حیفا افتاد
۱۲۶۱ھ	
دیگر از شاہ میر سجان صاحب آلہ آباد می :	

شد رحیل آخرت سید نجف	مؤمنین را آنکہ بد پشت و پناہ
بود تخریر زمان در عصر خود	جملہ تلمیذش شدند آخرت باہ
با سرفوسیر ہفت سال گفت	اخل وارجان شد آہ آہ
۱۲۶۱ھ	

دربغا آن نگین خاتم علم   زدینارفت سوی حوض کوثر

مجموعی مضمون تاریخ وفاتش   چو طلبیدم میساز سخنور
 که نام او حسد گویند مردم   بهمان ساعت بدستم داد صاعز
 انتهی لفظه الشریف بخطه .

و کمال قوت عملیه باین حد داشته که قابل وزارت بود و مسلمة عقلای روزگار
 و عقل کل فی الکل بوده و در بلده مرشد آباد در عرسی و شش سالگی قبل اكمال اربعین
 در زمانیکه قریب بود منصب صدارت و مدارالمهامی آنجا تفویض آنجناب گردد
 در ۱۲۲۱ کیهنار و دو صد و هفتاد و یک از هجرت نبوی صلعم یازدهم ماه صفر
 بروضه رضوان و دار جان سفر میفرمود و داغ الم بر جگر علماء عالم نناده و رارض
 مرشد آباد آن مخزن اسرار علوم و حکمت شریعت را ودیعت نهادند جناب نواب
 مرشد آباد در روز وفات آنجناب مراسم تعزیت و مصیبت بهمان پنج ترتیب
 دادند که برای شاهزادگان خود معمول بود علمهای سیاه تادفن مبارک برپا شدند
 و خود جناب نواب مع سائر ارکان دولت همراه جاززه آنحضرت با چشمهای گریان
 و دلهای طپان برای استحصال شرف مشایعت رفتند بعد وفات آنحضرت
 بنای تعلیم و تعلم در مرشد آباد کلا منهدم گردید و افاضل و طلاب متفرق شدند و تا
 این زمانه غلغله درسیس و تدریس از آنجا برخوایسته و ستان سرایان علوم و فنون
 باز در آنجا ساز نکرده و هر خوشی بر لب زدند چون شمع از آنجن رفت تاریکست چون
 نور در آئینه نماند صفحه ظلمانی است از تاریخمای وفات آنحضرت این مصع مرا
 خوش آمده "ع" :

ناکه زعرش کبریا بدگوشم این صدا : بلغ علی بکماله .
 وجهش این است که بلیت بلغ علی بکماله آنست که مذ صبح صحیح
 در موت همانست که جناب صدر المتألمین قدس سوره در اسفار و شواهد ختیار
 فرموده است که سبب موت و انقطاع تعلق نفس از بدن اعراض جوهر نورانی است
 از شوائب تعلقات بدنیه چون قوت تامه استقلال کحوق ملأ علی و لتحاق مقربین
 ملائکه منزل اعلی در آن پدید میآید افاضه قوت بردن کتر میکند چه توجه آن بعالم
 اعلا است و هر گاه حرکت جوهریه نوریه استقلالیه و بنیایت رسیدت بدیر و تعلق
 او ببدن منقطع میگردد و موت عارض میشود نه آنکه جناب شیخ الرئیس و تبعاه
 در شفا و قانون و شروح قانون افاده فرموده اند : که وجه موت نفاذ حرارت
 غریزیه و کلال آلت بدنیه است .

قال رحمه الله في كتاب الاسفار : ان الحوة ان النفس ينفضل عن البدن
 بسبب استقلالها في الوجود على التدبج الى النشأة ثانية لما مر من اثبات الحركة
 الجوهرية في النفوس فالنفس تشد في مجوهرها من ضعف القوة وكلما فويت
 النفس قلت افاضة القوة منها على البدن لانصرافها عنه الى جانب آخر فيضعف
 البدن وقوه حتى اذا بلغت غايتها في الجواهر ينقطع نعلها عن البدن بالكلية
 فعرض الموت وهذا هو الاجل الطبيعي دون الاخرى فمنشأ ذبول البدن بعد
 سن الوفوف الى ان يهرثم بعرض الموت هو تحولات النفس بحسب مراتبها وقرنها
 الى النشأة الثانية والحالات البدنية المشاهدة في الانسان من الطفولة والنباهة

والهزم والموت كلها نابع لما يجزأها من حالات النفس بالقوة والفعل والشأن
والضعف على التعاكس فلما حصلت للنفس قوة حصل للبدن وهن لان نفوسا
بناها وهلك البدن بارهاها .

وغرض از تخیص نقل الكلام صدر الحكماء ان این است که تا بر ناظرین سخاقت عقل مولوی
حمدالله سینه بلوی ظاهر شود که در حاشیه شمس باز غم اعتراض خف بر این مسکت لطیف
از راه نافی تعصب ایراد کرده رکاکت رای خود ظاهر و با هر فرموده است اعتراض کنی
که این وجه موت منقوض میشود و در نفوس مفارقه اطفال سبحان الله این اعتراض
و آنچه در قوه آن باشد بمنزله آنست که خود چشمه آفتاب را نبیند و برضو لامع او طعن زن
باشد کلام صدره در موت طبعی است و موت اطفال از قسم احترامی است ،
و این نیز از من هذا ، و قدر الفاظ تشیع که در این جواب آورده ام کمتر از آنست که از راه
و عزل عقل حمدالله در این مقام در شان صدره عرفای زمان بر زبان آورده است
و جزای باقی را بر روز جزا میگذارم بوم بجزی کل نفس بما کسبت وهم لا یظلمون
و اضح باد که اکثر اعتراضات این حضرات بر صدر المتأتمین و سید الحكماء میرداماد علیهما
از راه نافی و جهل میباشد چنانچه سایر اعتراضاتش در شرح سلم بر سید حکما ایراد کرده است
پایمال و مطرود مرود و کرده صدق دعوی خود را مثل آفتاب جهان تاب روشن
ساخته ام و عیان کرده ام که شارح سر کلام سیده را نرسیده و غوغای اعتراض را
بر پا کرده و ماغ عقل را میخراشد

گر نبیند بروز شیره چشم چشمه آفتاب را چه گناه

این است شمه از اوصاف ذاتیه علامی اما وصف این که بولدیه جناب سید
 العرفاء مولانا السید رمضان علی رحمه الله سرفراز و بدامادی جناب العلامة السید
 نجفعلی قدس سره ممتاز بوده قوت حافظه آنجناب ضرب امثل بوده هرگاه
 بسوی مسؤل میشد اگر جوابش در کتابی مذکور هست نام کتاب را مع نشان فصل و
 باب ارشاد میفرمود که سائل ندانست و تحسیر بالایی تحیر میافزود و مطالعه کتاب یک
 مره کافی برای حفظ بالمره بود مادام العمر نماز شب را در سفر و حضر متروک نمی فرمود
 و بالجمله آثار باهره کمالات آنجناب زائد از آنست که بقدر احاطه این قاصر
 الادراک تواند شد آنچه بمعرض بیان آمد قطره است اندر دریای ناپید اکنار و شعاعی است
 از خورشید تابان بصف النهار شعر :

کتاب فضل ترا آب بحر کافیه که ترک نم سحر گشت و صفح بشمارم

الأمیر الامیر محمد زکی بن المأمون الملقب بمیرزا علیچا
 بها خابن رئیس القضاة و امیر الامراء الامیر محمد علیچا

لمشته الملقب بالأمیر زاخیر خان النیابوری وی از فضلا و کرام و در زمره علماء فخام
 بوده و از تلامذة جناب مولانا آقا در بندی اسند و مولانا می موصوف در رساله
 اسطرلابیه باین عنوان یاد فرموده بکذا عبارتها :

و بعد فیقول العبد الاحقر الافرا اللانذ باذبال الطاف ربه الکرم

خادم العلوم المشهور بأفان بن عابد بن رمضان بن زاهد الشيرازي الذي ربته اعطاه
 الله ثم طردهم بأمرهم يوم الحزب ان هذه الرسالة جوهره عزيزة ودرهه بيمية في الصنائع
 الاسطرلابية حيث انطوت على معظم اصولها وزيد في فروغها واخوت على اكثر نصوصها
 وابوابها بل هي في هذه الصنائع رأس نبلها وبئمة فضاها وجهه وردها واسطة
 عقدها وما يدور عليه امرها صنفها ممثلا لاشارة صدرت من اعز الاحباب من
 اولي الالباب من التسخير الكرم والاس القويم والمجيد الفخيم الذي اذا فيس في زم الروا
 والامراء وحجابذة العرفاء والفضلاء في هذه الزمان يكون مجمع بينهم ومحجر عنهم و
 مجتني ثمارهم وطلقي انوارهم وكيف لا فانه يترأذ العز على اعطانه وتجلي مزاجها المجد
 اطرافه فجد مجد بالاسحقان لا بالانقان وهو منصعد الخلفاء من الشرافة والنو
 الربان للفلك العلياء من الرياسة الادب حثوثابه والمجد ملاها به اذ كل انسان
 يجري على عرف اوليه وكل اناؤه يخرج بما فيه فصدق ان يقال انه بيت فصيدهم وراس
 جريدتهم وعين خريدتهم فحاسنه يشدخ جبينها عزة الصباح ونهاذا بناؤها
 وفود الرياح اعنى السبد الاعظم والفاضل الاكرم والامير الانم حيز بل الحزب
 المحكمه وعذب العذبات المرجبة ومن هو من سلالة المجد ومغزى الفخار
 المعرب وفتح العلاء المثر المودن الموسو النسب والاعلى شاناً في الحسب سلمان
 المآثر واوسى الآثار مفيد الشعار مرتضوى الآثار كركي الرياسة سلطان
 السباسة الاميرزا محمد رضی خان الموسوی الملقب بالاميرزا عالجهاد بهادر خان
 ابن رئيس لرؤساء وامير لامرأة الاميرزا محمد عليخان المشهور الملقب بالاميرزا

جدير خان ادام الله مجده وزاد الله شرفه ثم ان هذا السيد السند والقرآن
 المعتمد قد فرغ عند شطراً من مباحث الحكمة المنسوجة في الالهيات وطائفة كثيرة
 من مباحث الاصول في الادلة العقلية وجميع ابواب لقمانات وجميع مفاسد
 الولايات من فرق الثمربينات فاجرت له ان يرتجى عني جميع مصنفاتي في قوت
 العقول واصناف المنقول والاختبار والرجال وذلك مثل خرائن الاحكام في
 الفقه في شرح الدرر النجفية وهذه نرفب من ألف بيت وخرائن الاصول في
 فنون الادلة العقلية وقرن التقليد والفتن الاعلى من الخرائن في الحكمة المنسوجة
 اى في مباحث المبدأ والمعاد وما يتعلق بذلك وكل هذه الفنون نرفب من ثمانين
 الف بيت وقواصل لقواعد في صناعة الرجال ونرفب من رابعة عشر الف بيت
 والعناوين في الاصول فنرفب من سبعة الآت والرسالة الفارسية في التقليد
 الطهارة والصلوة فنرفب من سبعة الآت واسباب العبادات في اسرار الشهادات
 يرفب من ثلثين الف بيت وهذه الرسالة المسماة بالجمهورية في الصناعات لاسطير
 ثم ان جملة كثيرة من هذه المصنفات وان كانت مطارح انظارا ساطين الازكباء
 ومناظر افكار جهابذة الفضلاء فلا يرت ابكار مطالبها الا الاوحد القدس و
 اللوذعي النطس جلالات العويصات والمجيب عن العضلات ومن راجع الازبلة
 الصناعة وفحول الرجال دهرًا ورجع اليه ان طلب الازكباء عطرًا آلا لما
 الفيت السيد السند والقرآن المعتمد صاحب النجفة المستنيرة والسلفية النجفة
 ووجدته شعله الازكباء ووارث محاسن الادباء والعلماء اجرت له ان

بدرسها وبرو بها عتي وشا وطنه ان لا ينساني عن الدعاء في خلواته واشرفت او فانه
 من ازمته فجهدائه وزيارته وان لا يرضى بان يضيع السران والمختلون اجر ما
 ارتكبه من تحلل المشقات والمناعب وشهر الالبان وهجر الكرم والتوسد بالثرى
 في اخراع العناوين الجديدة ونصح المطالب وحل العويصات في مصنفاته وكثبي
 بل يبلغهم وبوصلهم ان الشرفه والانخال من افح الاعمال واشنع الافعال و
 نصنع المساعي الجميله من فروم الزمان وجهابذه فضلاء الدوان فالواجب
 ان يتسبب المطالب المينكرة التقية والعواعد المخترعة المنقبة الشريفة الصاجها
 بذكر اسمه بالخبر والدعاء له او ذكر اسم كتابه الله احدث منه فهذه الموعظة والنصيحة
 الشافيه فذكرت ذكرها في جملة من كتبي لان العمل بها يوجب فض نون الله
 للعامل والله ولي التوفيق وهو ارحم الراحمين .

ونيز جناب مولانا الاجل الميرزا علي نقى الطبا طبائى اجازة داده هكذا صورتها

صوت الاجل الذي كتبها المولى الاعظم السيد كرم افندي
 الفقه الفقيه العالمين على الجهد هذا اما الانا محمد اسكندر
 الجناب الميرزا على نقى الطبا طبائى

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي رفع درجات العلماء العالمين الصالحين البارعين
 القاهدين وجعلهم ورثة الانبياء المرضيين وخلفاء الاوصياء الهادين المهديين

وفضل مداهم على دماء الشهداء الصابرين المجاهدين والصلاة والسلام على
 رسوله محمد المبعوث على الجن والانس بالشرعية الغراء والمخيفة البضياء وآله
 الهداة الامناء والفائدة الادلاء ما اظنك المحضرة واقرت الغبراء وانبعث
 ثمار العلم في طرس لعلماء وارعنت كووس الفضل من رؤس الفضلاء
 اما بعد فلما كان من فضل الله سبحانه على العباد ان سهل لهم سبيل الرشاد
 وادفع لهم مسالك السداد فجعل يحفظ دينه واحكام شريعته علماء مستحفظين
 بشرايعه عن مؤهات المبطلين بحيث صار ينلقف الخلف من التلغ ما
 استحفظوا من علوم اهل العصمة والشرف حفظا لها عن الضباع وتحفظا
 النقل عن صورة الانقطاع ومحافضة عن الاسناد فيما طريقه الاحاديثنا
 بالدخول في سلسلة العلماء العظام الاجلة ونبر كابر وساء الشريعة والملة
 فله درهم اذ عرفوا فاد العلم ما عرفوا وصر فوافي تحصيله من وجوههم ما عرفوا
 فك من مغرب عن وطنه لطلب العلى ونارك عن عينه الكرى وكان ممن جد في
 الطلب مغرب عن وطنه لنيل هذا المطلب العالم الكامل الامعى والفاضل
 البارع اللودعى ذوالفهم الثاقب الذهن الشاىخ والفرجة النفاذة والسليفة
 الصافية الخالصة عن الكدر والاعوجاج الفان بعادنى العلم والعمل و
 المحابر منها بحظ الاوفرا لاجل العالم الكامل الادب الاريب الاميرزا محمد
 رضى خان الموسو الملقب بالاميرزا عابجه بهادرخان بن رئيس الرؤساء واحبر
 الامراء الاميرزا محمد عليخان المشهر الملقب بالاميرزا حيدر خان زاد الله نوفيته

وشرفه وقد فرأ عندنا مدة من الزمان وحضر مدرسنا برهمن من الاوان شهيراً
 عديداً وسنين سبعة وقد استجارت في زيد فضله وكما له كما جرت به عادة العلماء
 الاخبار والفضلاء البرار عطر الله مرادهم بالمرام التكبنة ففدا جزت له
 دام مجده ووقفه الله نعم للارتقاء على اعلی مدارج العلماء وافضى مدارج
 الفضلاء ان بر وعنى جميع الاخبار المدونة في الكتب الاربعة التي عليها المدارج في
 جمع الافطار والاعصار وهي: الكافي، والقياس، والتهذيب، والاصبغ
 من مصنفات المحمدين الثلاثة الاوائل الذينهم وكبهم في الظهور والاشتهار
 كالشمس في رابعة النهار والكتب الثلاثة الجامعة المنقولات الاخبار وهي: الولاية
 والوسايل، وجمار الانوار من مؤلفات المجتهدين الثلاثة الاواخر الذين فافوا
 المحمدين طراً بكبهم الزواهر التي هي كالنجوم الطوالع والنجوم الزواجر وغيرها من
 كتب الحديث والتفسير والفقهاء والاسدلال وكتب النجوم العربية والاصولية
 الاعنفاذية والفرعية والرجال وما برز معنى في غالب الثالث والتصنيف والتصنيف
 من كتب رسائل وتعليقات ووسايل عن مشايخنا الكرام الاجلاء ممن ادركته و
 عاصرته صرته وتلذت عندهم الذينهم من رؤساء المذهب الملي شكر الله مسألاً
 الجيلة عن مشايخهم الفخام واساطيرهم العظام واسانيدهم الكرام المذكورين في
 اجازاتهم المعروفة المنصلة بالائمة عليهم من الصلوة اذكاه ومن الثقات
 اثناها مرعياً لشرايط الزاينة طالباً افضى مدارج الدارينة صاعداً منهي معارج
 العنابة اخذ بالاحباط التام فيما يتعلق بامر الدين والشريعة لاسما فيما نفل الانحاء

والاخبار والواردة عن الائمة فان العالم على شفير جهنم صادف ابا ما مهلته فيما
 ينفع في النشأة الاخرى متمسكا بالعرفه الوثقى محتلبا بجلبه التقوى ساعيا في نشر الانبعا
 الائمة الطاهر بن صلوات الله عليهم اجمعين مفتنبا آثارهم وسنبطا لاحكامهم
 واضعاهم بالتمسك بجبل مودتهم فاني ولعمري لا ارحى للتخلص من شفا جرف
 الهلكات الابا لا اعظام بهم وبوالانهم والافتناء لا آثارهم عسى الله سبحانه ان
 يرحمنا واناكره ويحشرنا واناكره في زمرة اشبا عهم ومواليهم صلوات الله عليهم اجمعين
 وارجو منه ادام الله ناپيدانه ووفوفانه ان لا ينساني ومشايخي واسلافه في
 جهنم ومات من صالح دعوانه لاسيما عقيب صلواته ومظان اجابه دعوانه و
 مناجاته فان الله ساء مع الدعوات وفاض الحاجات وغافل الذنوب الخطيئات
 وكتب تلك الكلمات المحتاج اليهم رتبة الغنى علفي بن السيد بن المجاهد في
 سبيل الله الفايز بدرجة الشهادة السيد محمد بن الميرسيد علي الطبا طبائ اعلى الله
 نعالا مقامها ورفع الله درجاتها وكان ذلك في شهر ربيع الاول من شهر ١٢٧٤
 اربع وسبعين ومانين بعد الالف من الهجرة النبوية صلى الله عليه وآله انتهى .
 ووفات آن مرحوم بتاريخ ميت وچارم ماه رمضان المبارك و١٢٧٣
 يكرار وودوه مقاد وسته اتفاق افتاد . وازاحفاد كرام آن الاميرز آقا محمد
 حسين خان موجود است .

فخر العباد سيد الزمان صفوة الدير سلمان العصر صاحب المقامات
 ذوا الكشف والكرامات طالع مارج لكشف الخفي والحلي لمولنا السيد

رمضان علی النور والغازی پور روح اللہ رحمہ

ونور ضریحہ

وصف و شامی آن عارج معارج لاہوتی و سیاحت افلاک انوار عالم ملکوتی
بجز نثار سراجیروتی سلطان اقلیم ریاضت حکمران کشور حقیقت نایب مناج
طریقت کشف حقایق شریعت قدوة العارفين بدر السالکین نہ شایان شأن زبانی
این کثیر العصیان است و صافی باید کہ زبانش از آب کوثر شسته باشد و ولی
شاید کہ اورا از شعاب ^{شعب} علائق جسمانی بالکلیہ معنی ہر سچو مہر منور مصفی کردہ باشند
نہ مثل این زبون و سیپاہ لایق این کار باشد :

شست و شوی کن و آنکہ جزایات حرام تا نگر در تو این دیر خراب آلودہ
آماجیل اینکہ بواسطہ تذکار آن شرف الذاکرین شاید ذرہ از بیابان معرفت
بروین خاطر کسیر علیل این ذلیل نشیند و کار آفتاب کند معنی از احوال آن ولی
فوالجلال را بر صفحہ قرطاس شرح میدہم انہماک عبادات و ظہور کرامات و مکاشفات
جلیلہ جلیلہ آنحضرت باین حد اکثرت رسیدہ اند کہ احصاء جملہ عمیر مستلزم املاء و فتر
خطیر است ادنی مرتبہ ریاضت آن قدوة السالکین این بود کہ دمی از ذکر آبی
غافل نمی بود و تمامی اوقات را مستغرق اغراق میداشت و نوم و تیغہ نسبت بزرگتر
متساوی بود و جماعت کثیرہ بحد تو اثر مشاہدہ کردند کہ در عالم نوم ہم زبان آن عارف
ربانی علی الاتصال بذکر لا الہ الا اللہ حرکت می فرمود زمرہ غافلین از سماعت این خبر

صحيح مترج خواهند شد لکن بربیب لمی مطلع شوند چه عجب که از غوغای بی سرو پا
گفت لسان نمایند معلوم است که نفس ناطقه مجروده بذاتۀ قاهره کجلبه قوی و مشاعر
آمده و مقهوریت او عرضی است که بواسطه شوائب علایق حسیه عالم سفلی برای
طاری شده و بالذات خواهد که بعالم نوری خویش رجوع نماید که مرتبه قاهریت
اجسام و قوای جسمانیۀ از آنجاست :

باز جوید روزگار و وصل خویش	هر کس که دور ماند از وصل خویش
لیک چشم و گوش را آن نور نیست	سرمن از آنکه من دور نیست

هرگاه جنبه عوالم نوریت و ششعۀ انوار ملکوتیت بر او تابید از سلسل قیود قوای
حسیه آزاد گردید پس حواس و قوای جسمانیۀ و جوارح مطاوع میشوند کما کانت
هی مطیعه لها و این مطاوعت بحسب اشتداد و ضعف تابندگی انوار عالم
قواهر نوریه متفاوت می شود پس بعضی عرفا را از کمال غلبه جهت نورانیت
قاهریتی باین حد بر حواس و جوارح پدید می آید که عالم نوم از عالم یقظه در مطاوع
اعضاء و جوارح و حواس فرقی نمی نماید :

قال شیخ الاشراف والانوار لاسفهدیه اذا فهرت الجواهر لغاسفه
وقوی عشفها و شوفها الی عالم النور انضاءت بالانوار الفاهر و حصل
لها ملکہ الاتصال بعالم النور المحض .

و وجه ظاهر که قریب با فہام عوام باشد اینست کہ ہر گاہ کسی در عالم یقظہ صورتی را
بقوت تمام در قوت خیالیہ خود جامید ہد و فکر تحصیل آن می نماید بعالم نوم ہم موافق

بمانصورت که شاهد درنوم میشود و حرکات جوارح از اصوات لایله والفاظ عدیده که گویا بکسی مخاطبه نماید از شخصی ناظم و دیگران را مشاهد میکرد و پس جائز باشد ذکر آلهی در طبع بعضی از اشخاص باین حد را نسخ باشد که درنوم هم زبانیش تند کار رب لتیل و النهار مشغول باشد و مشاهد دیگران گردد .

قال ابر المؤمنین علیهم السلام : اللهم اذقنی حلاوة ذکرک
 و چیزیکه محبوب و حلوا باشد جائز که از خیالش درنوم هم درنگد و زبان موافق آن کثرت
 سخن سربسته گفتم بارتقیبان خدا یا زین معتما پرده بردار
 هرگاه بوطن مراجعت می فرمود و زوجه آنحضرت که سینه جلیل ایشان در زمره
 نوان سادات بجلالت شان معروف بودند چیزی از طعام لذیذ را حاضر نمی نمودند
 لکن آنحضرت معظمه را قبل آغاز تناول بکاری از کارهای خانه بطرف دیگر از خانه
 میفرمود و اطعمه لذیذ را از طغیانی آب خراب می فرمود و میگفت که این سگ را
 بچنین طعام لذیذ نه شاید از جناب فاضل کامل مولانا سید رضا حسین علی لقب
 مقامه الشریف بنیره آنحضرت شنیدم که کمال احتیاجات آنحضرت آن قبله
 عرفان در ترتیب ادای واجبات و مستحبات باین حد بود که با وصف شدت
 ریاضت کثرت عبادت صدر کمت می نمود لیلته القدر را بچامیآورد و میفرمود
 که مباد از خستگی این عدد رکعات در سن پیری آنکیا بر بر مرا جم غایب
 آید بعروض نوم نماز و جب صبح قضا گردد .

و بعضی ثقات معتمد مشاهده واقعه شنیدم که روزی آنحضرت در منزل یکی

از اعزاء و در ایام شدت گرما که حبس باران بود تشریف آوردند نوان و اطفال ^{بسیار} ^{تکثیر}
 از حبس باران ^{بعضی} تجسس رسانیدند فرمود که نظر بر فیاض مطلق باید کرد و چه عجب که سحر
 رحمت جوشی زند و سحاب کرم بارد بجز و حتم کلام آن والا مقام دفعه سحاب
 مطیر حادث شد و اینقدر بارید که اودیه و شوارع و شوارگد از رشند حضرت علما
 مولانا السید نجفعلی رحمه الله حکایت میفرمودند که در سفر مرجهت وطن یک مرتبه
 آن قدوه ارباب سلوک اتفاق افتاد و کشتی مادر قریب غوث پور که از نونره
 بمسافتی واقعت در ریگ افتاد و بخوبی که ملاحان دریا و دیگر مردم اقاویان و زور آوری می کردند
 اما از جای حرکت نکرد و موجب تشویش شد حضرت عارف صمدانی از کشتی
 فرود آمدند و فرمودند که تمامی مردم کشتی را بگذارند و تنها با نگشت بحیف خود
 کشتی را گرفت و بسم الله فرمود از جای حرکت داد سفینه از جای خود بیرون
 رفت و بدریا آمد و فرمود که این اثرات بسمله است شیخ الرشید در اشارات
 میفرماید :

اذ بلغك ان عادفا طاف بقوته فعلا او محربكا او حركة مخرج عن سح
 مثله فلا نقله بكل ذلك الا سنكاد فلفد نجد الى سبه سبلا فاعبنا
 مذاهب الطبعه فافهم .

الکابرو اصاغرفه اهل سنت بمشاهده حصایص ملکوتیه و شمائل و شیم نورانیه
 حقایق از ذکر و فکر جامعته جهات اخلاق ملکیه آنجناب بالا اتفاق می گفتند که
 اگر این شخص شیعه امامیه می بود تمامی ستیان آفاق را بطوع و رغبت تمام عرف

بولایت و قطبیت اولازم و حتم شدی دیگر ذکر می که غیر ذکر خدا و ائمه علیهم السلام بود گاهی از آنحضرت سموع هیچکس نشده همه تن مصداق این حدیث بود که :
 ان اولیاء سکو فانکان سکو انهم فکر و نظر و افکار نظرهم اعتبارا و مشوا
 فکان مشههم عباده و چه خوش گفته اند :

مقیدان توازیاد غیر خاموش اند بسینه ای که توئی دیگران فراموش اند
 مرتبه عنایت حلم و صبر آنحضرت باین غایت رسیده بود که بعضی اقرباء و اعزّه بمقتضا
 غلبه شقوه نفسانیه و هیجان ظلمات جمالات و اخلاق شیطانیه در ایذارسانی
 آن عالم ربانی باین مرتبه غلو کردند که بعد طی مراتب انواع و اقسام ایلام مشا به صبر
 و حلم و عدم تغییر طبع مبارک سگی را رسیان کرده بمحل نماز آن قبله اهل ناز بسته چون
 صورت سگ را در آن محل عالی که منزل ملائکه سماویه بود مشا به فرمود ارشاد کرد که
 باین سگ مراتبیبی کرده اند که ده خصلت مؤمن را جمع دارد و من از بگی بی بهره
 و معرا هستم این کلب از نفس شوم من بهتر است و اصلا تغییری بطبع آندیس
 بظهور نرسید و اما خسران دنیوی علاوه خسران آخرت در حق مرتکب این شنیعت
 آنچه مشا به و محسوس ما است که تا این عصر اولاد اولادش بگی اجل التماس
 بتلای ذلت و حقارت و بانواع اخلاق رذیله مشتهر و معروفند و مرتبه حسین
 خلق آنجناب باقصای غایت رسیده بود تا آنکه روزی در عظیم آباد شخصی از طایفه
 دروان ببری آن مصیبت درمی ایمان در فصل تابستان درآمد و آنحضرت بعضی
 از وظایف را میخواند و میدید که وزد بجال جرات و جسارت اساس قلیل آن

خانه ملائک آسمانه را غارت و سرقت کرده حمل کرده و علانیه میدید از عین العرفان
 از نظاره این واقعه تعافلی ندارد بعد حمل کردن قدمی چند راه را طی کرده بود که قریب در
 خادم آنحضرت کرمعلی نام داشت از اینجا می مراجعت کرده میخواست که حاضر خدمت
 فایض البرکه شود سارق را گرفتار کرد و مشدود الذرعین در پیشگاه آن حقیقی
 پناه آورده و بدربستی های فراوان ملامت و تغافل و تکاسل و اغراض و احوال آنحضرت
 آغاز کرد و گفت مثل تو مروی فی الحقیقه و غافل و عاقل ندیدم که در نزد پریش روی
 تو مال را میبرد و می بینی او را و منع نمی کنی جواب فرمود که برادر کرمعلی صبر فرما و در وجه
 پیش گرفت و بادکش برای خادم آن مخدوم اعظم وی کرد و میفرمود میان
 کرمعلی درگرمادت فصل مزاج تو ضرر رسانیده باشد که اینقدر تندخو شده عیظ و
 غضب و تب و تب تعب برای امر حقیقت صنم حتی که از لطف مخلوق باشد نشاید
 چون مزاجش قدری با عدال آمد فرمود برادر کرمعلی وقتیکه در دایه سیاه اثاث را
 بر میگرفت دیدم و جرائم و معاصی خود را یاد آوردم و گریستم که واسوآناه جرات
 من پیش آقای دو جهان خلاق زمین و زمان از این سارق بهتر در چه زیاده آن
 زیاده است که میدانم او بر جمله افعال من مطلع و دانا است و از او مخفی نتوان کرد
 و شب و روز را در عصیان او طغیان دارم. چنان خوش را از دل برکنده ام که
 وجود و عدمش مساوی شده است این مضمون را بر آن حالتی از دردم و الم بسکک
 بیان کشیده که زهره سنگم هم آب میشد سارق این همه احوال را بچشم عبرت
 میدید آخر بر پای آن رهنمای سبیل سلوک افتاد که از کرده خود متفعلم نباید که مرا

عفو بفرمائی آنحضرت باستماع این دیگر بار غرقه بجار قمر پروردگار شد و بگریه درآمد
 و فرمود حیث است که من مثل تو چو ابر بر هر معصیت عذر خواه نشدم و بجبال عفو آن
 کریم رحیم متمسک نشدم بالاخره باسترضای کرمعلی تمامی اسباب را ببرد سپرد
 فرمود که برادر تو را ضرورتی از صنیق معاشش بر این کار داعی شده فقیر همین قدر دانست
 که حوالت کردم و از تقصیر خدمت تو شرمزده و غمگیده ام و دوز را با احترام حضرت
 فرمود و در تمامی عمر با آن مراتب استجابت دعوات گاه بی بسبیل حتم نفرمود که
 اینچنین واقع خواهد شد و اما رشاد آن هادی سبیل الرشاد برو چه احتمال خود را رفع
 احتمال میشد که اینچنان بوقوع میرسد .

از جناب حاجی سید صفحین صاحب حسین آبادی شنیدم که روزی
 در عظیم آباد بشرف زیارت آن واصل کامل مشرف شدیم دیدم که پلنگ پوش
 نفیس بر بالای پلنگ انداخته است بخاطرم گذرید که جناب مولانا باوصف
 اندراج زهد طبع شریف را چیزی مایل تکلفات و نفایس دنیا هم دارد هنوز سخن
 در جای خود بود که باشرقات مکاشفات برافنی الضمیر من مطلع شد و فرمود که
 پلنگ پوش را بردارند دیدم که زیر آن گلیم کهنه را بسوط کرده اند فرمود :
 ایاک و اساءة الظن بالمؤمنین .

بسم الله
 سنو

رو في جامع الكافي انه قال ابو عبد الله عليه السلام انما في فخرنا المؤمن فانه ينظر

روزی در حجه طاعت بوده که خادم را خواند و فرمود که فلان شخص از پس دیوار میرود
 او را بطلید چون آن شخص که از معارف عارف ربانی بود حاضر شد فرمود که این وقت

شاید از صفت عیال سخت مضطر شده از سخنان بیرون آمده باین اراده که بعضی از ظروف ضروریه را بمن کنی اینک قدری از مال پیش من حاضر است بسم الله بیکر و زمام توکل را باید استوار در دست گرفته باشی آن شخص تصدیق مقال آن سر دفتر اهل حال کرد و خیر دنیا و آخرت را همراه آورد و بخانه باز آمد .

و از جمله شرایف کرامت و آثار استجاب دعوات آن مجمع کمالات وجود حضرت بحر العلوم مولانا التیة حسین قدس سره بود که چشم فلک شخصی باین حدت و ذهن و قوت حافظه و استجماع ملکات علوم عقلیه و نقلیه ندیده باشد و بلا مبالغه ذهن آنجناب بآن حد محاکمی اعجاز بود که اجاب جمیع ادکیای عصر بر این معنی منعقد شده بود .

چنانچه بعضی از احوال آن شخص کمال را در اول این کتاب حواله زبان خواننده نموده ام و الله الحمد علی ذلک در زمانیکه اعتشاشش تمام در سلطنت انگلیسیه بمقتضای ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ مَا كَسَبَتْ اَبْدَانُ النَّاسِ روى نمود و مردم بد معاش از هر گوشه برای غارت قریات و بلاد تاختند و کردند آنچه خواسته تانگه جمعی کثیر از جنود شیاطین و مضدین فی الارض بقصد غارت نونهره هم دویدند از آنجا که این قریه از قدیم الایام محل و موطن اکابر و مشاهیر بود تا آنکه در نظر قریه نزول کردند مردم از خوشت ناموس و جان در طلاطم شدید و مضطر بودند و خواسته تانگه بطرت دیگر رجوع نمایند جناب مولانا در آن زمان مبتلای فالج بود چون آنحال مشاهده فرمود هدایت بتوکل کرد و فرمود که نظر بر قادر و قاهر و ارباب چه

عجب قبل نزول بلیت بفریادش برسد تا آنکه غوغا و اضطراب ساکن شد و مردم از
تأثیر موعظه آن ولی وصل بجای خود قرار گرفتند و آماده پیکار شدند استجاب
و عای آنحضرت در آنروز مشاهده هر مسلم و کافر بود که انفار قلیل و اقل از سواران آن
جم غفیر مبارزان از یاد آوردند و پس با و منهنزم ساختند و جماعت کثیره را بقلعه
اجل دادند و جمعی که باقی ماند فرار کردند با لاتفاق بیان می کردند که کاشیش ما داشته
بودیم که چند تا سواران با ما پیکار میکند و اقسام غلیظه یاد کرده میگفتند که ما دیدیم لشکر
عظیم با شمشیرهای برهنه با ما مشغول قتلند و مثل سیل دریا جوش میزنند و بهر طرف
که میدوند سواران جنود ما را بخاک ندلت می سپارند و این کشته ها که فاده اند همه
شجاعان و مبارزان بودند که شمشیرهای آن لشکر ایشانرا بخاک نیستی سپرده است
کفاره تصدیق قرآن میکردند بخو یکدیگر نمی دانستند :

واذ نُنشِئُونَ رِجْلَكُمْ فَاَسْجَبَاب لَكُمْ اَلَمْ نَمُدَّكُمْ بِالْفَنِّ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مِنْ
و ما جعله الله الا بشرى ولنظمن فلوبكم و ما التصرا الامن عند الله ان الله
عزیز حکیم .

مرض الموت آنحضرت فالج بود اما از سینه و تمام دماغ و اعضاء الراس سالم
بودند اعضای علیا که منجبه آن قلب نورانی و زبان آن عارف سبحانی بود و تمام
محفوظ ماندند و قتیکه بتلای این مرض شدند فرمودند الحمد لله این عهد ضعیف
لائق این هدیه نبود و نهایت خوشدل شدند سببری که در جادوئی ناله وفات
حضرت بحر العلوم مولانا السید حسین فرموده مشهور زمان و زمانیان است

که بیرون از طاقت اوساط افراد انسانی بود ذات کامل الصفات آنحضرت را مصداق
تمام این حدیث نبوی صلی الله علیه وآله :

يُحْزِنُ الْقَلْبَ وَيُؤَدِمُ مَعَ الْعَيْنِ وَلَا يَقُولُ مَا يَسْمَعُ اللَّهُ .

مشاهده کردند چشم در اشکباری و زبان بشکر ایزدباری و دل غریق فکرت و
محبت و ذکر و شکر میداشت تا زمان ده سال بوطن مرجعت نفرمود که مباد آنرا
در این مصیبت عظمی در پیشروی آنحضرت جبرج و فرغ کنند و موجب ناپسندی
حضرت خلاق ارض و سماء گردد آیات کرامات و محامد و فضائل آداب قدسیه
و ملکات ملکیه آنحضرت باین حد اکثرت رسیده اند که احصاء آن مقدور آن عاجز
بمی تواند شد ظلمت و انارت عوام فرقه ناحیه امامیه انار الله بر اینهمه بحلیه را اعتقاد است
که صدور کرامات و سئو انواع مکاشفات مخصوص ذوات نوریه حضرات ائمه
اشاعره و جناب صدیق کبری صلوات الله علیهم میباشد و دیگر هیچ فرد بشر از
آن بهره و نصیبی نمی تواند شد و میدانند که این اعتقاد از باب محکّمات ایمان است
و باین گونه اندیشی دین شیعه را مورد طعن عوام کالانعام فرقه سنیه می نمایند
و انکار احادیث و نصوص متواتره ائمه اطهار علیهم السلام و آثار علماء اخبار و قواعد
می کنند من حیث لا یعلون .

اما احادیث در شمول ظهور امین برای مومنین خاصه باین کثرت در کتب معتبره
امامیه مثل کتاب مستطاب جامع کافی و تصانیف صدوق علیه الرحمه مثل خصال
وصفات الشیعه و من لا یحضره الفقیه و غیره وارد شده اند که احصاء جمله بس عیرا
ست

مدیاح و صفات شیعیان و مؤمنین در کتب انجاریه بآن مرتبه رسیده اند که
یک مجلد ضخیم هم برای آنها کفایت می‌توان کرد البته اینقدر هست که تحقیق
صفات شیعه و شیم مؤمن کلا در قلیلی بلکه اقل از افراد است لکن تحقیق کلی طبعی
و جودیک فرد هم کافی باشد .

في الحديث : المؤمن اعز من الکبريت الاحمر .

کیکه ابواب صفات شیعه را دیده باشد صدق مقال این عاجز را نمیرد
بدی می‌داند و اعتقاد می‌نماید که اتصاف ذاتی باین فضائل کرامات و کاشفات
خاصه مخصوصه شیعه است که باشعه انوار شعثانیه ذوات نوریه لاهوتیه و جواهر قدسیه
لمعانیه ائمه طاهرین صلوات الله علیهم باشان رسیده است فقیر خوف تطویل و
ضیق مقام بر صرف تنبیه اقتصار می‌نماید و مستبصر را آنچه جناب سید ابن طاووس
علیه الرحمه در موج الدعوات در اسانید معتبره و دعای عظیمه مثل دعاء الحجب و دعاء
عزیمانی و غیره ایراد میفرماید کافی است که اگر کسی این دعا را بر تخته آهن بخواند
نرم شود و اگر بر کوه خواند از جای خود حرکت کند و غیر ذلک اما اخلاص شرط است
قال في صفة دعاء الحجب عن النبي صلى الله عليه وآله لودعي على
هذه الاسماء على صفائح من حديد لذاب الحديد باذن الله تعالى
قال صلعم : والله بعثنى بالحق نبيا لوان رجلا دعي بهذه الاسماء على جبل
بينه وبين الموضع الذي يريد ولنفا لجبل كما يريد حتى يسلكه ولو دعي
بهذا الدعاء عند مجنون لافان من جنونه الخ .

و در صفت هر زیانی از جناب امیر المؤمنین علیه السلام نقل می فرماید :
 انذ فال سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله لوان رجلا دعا بهذا الدعاء
 بنهضة صادقة خالصه و قلب خاشع ثم امر الجبال ان يسهر معه لسائر و
 على البحر بمشي آه .

پس اگر حصول این آثار غریبه بیکت این ادعیه قدسیه و با حصول آنها برای
 افراد شیعه ممکن الوقوع بودی مستلزم محالات عدیده شدی تکلیف بالاحمال
 و کذب در اخبار و خطاب کردن با اشخاص مخاطبین شیعه که اصلا مقصود نباشند
 و مقصود بالذات دیگر فرق باشند و این بغایت مستبعد و خصوص این محل
 ارشاد و اکتساب فضایل جلیله و مرائج و کمالات عظیمه نفسانیه معلوم است و اما نجات
 تحیل ظهور من آثار جلیله بذوات خود ائمه علیهم السلام دون غیر هم که مقصود از بیان
 خود ذوات آنحضرات بودند غیر بر عارف سیاق احادیث و کلمات عربیه برگز
 پوشیده نخواهد بود پس این تخصیص نه از راه دینداری درست میآید بلکه عقاود
 بچاه ضلالت می اندازد و بوجوهی که مذکور شدند .

اما آثار اخیر پس کسیکه اکمال الدین و اتمام نعمه صدوق را دیده و کلمات و خوارق
 عادات و مکاشفات عظیمه سفرای ناحیه متدسه را دانسته باشد هرگز در بطلان
 این دعوی تخصیص شک نخواهد کرد مولانا العلامه محسن کاشانی علیه الرحمه نیز در
 بعضر سائل خود این توهم تخصیص را بطل فرموده .

کرامات و مکاشفات جناب مقدس اروسیلی رضوان الله علیه را خود

سید نعمت الله جزائری در کتاب انوار نعمانیه تصدیق فرموده و بشروح و بسط تمام
ایراد کرده و جناب علامه حلی علیه الرحمه در اجازه بنی زهره میفرماید در شأن ابن طاوس
وکان رضی الله عنہ بن طاوس صاحب کرامات حکمی لبعضها و
له والله عند بعض آخر .

سید محققین شهید ثالث قدس سره در مجالس المؤمنین کمالات و خوارق
عادات مصباح السالکین جناب شیخ ابن فهد حلی را بتمام شده و مد بسک تحریر کشیده
و سید جلیل ابن طاوس در کتاب موج الدعوات بعض کرامات ابو حمزه ثمالی را تقریر
فرموده که برکت خواندن دعا نیکه جناب سیدنا ساجدین علیه السلام و در تعلیم فرموده و
منکسر فرزندش بدون معالجه و علاج در چشم زدن صحیح شد بخو نیکه مجرب این کرامت را
بر سحر شیعه محمول کرد آیا این بزرگوار از اکابر فرقه ناجیه نبودند عوام را باید که سر بگردان
شوند در رشته انصاف را از دست ندهند .

محدث دیلمی علیه الرحمه در کتاب ارشاد القلوب آورده که در زمان جناب راست
تاب صلی الله علیه و آله و سلم تاجری بود که بسبب شدت توکل همراهی قافله را الترام
نداشته ناگاه در عرض بعضی اسفار را هنرنمی متعرض احوال او شد و خواست که علاوه
اموال نقد جانش را بغارت برد و تاجر التجا کرد که مرا عملت چهار رکعت نماز عطا فرما
را هنر بگفت هر چه خواهی بکن لکن جانرا بسلاست نبری چون مرد تاجر از ادای نماز
فارغ شد ناگاه سواری بلباس سبز که نیزه در دست داشت ظاهر شد و را هنر را
کشت و گفت که من فرشته هستم که از آسمان ستم برای یاری تو آمده ام هر گاه دعا کردی

دیدم که در های آسمان برای اجابت دعای تو باز شدند و جبرئیل بمثل من آمد و حکم فرمود که من این دشمن تو را بکشم چون بعد مراجعت این واقعه را بموقت عرض جناب ختمی آب صلی الله علیه وآله وسلم رسانید فرمود که با ساء حسنی دعا کردی آنتی ملخص ترمیمه و جناب نجم العارفين علامه المحدثين مولانا حافظ رجب علیه الرحمه در کتاب مشارق الامان و لباب حقائق الایمان فرموده که :

الجنيب البغدادی رحمه الله کان بوآب الاحد لائمه صلوات الله عليهم فجاء قوم من السفارة ليدخلوا الى الامام فقال لهم الجنيب ما حاجتكم فقالوا انا قوم نركب البحر فيجت علينا ونبغى دعاء اندعوا به عند هيجان البحر فقال له الجنيب : امضوا فاذا عليكم البحر فمخفوا براس الجنيب فانه يسكن فلما ركبوا البحر حبت عليهم فمخفوا براس الجنيب فسكن فلما رجعوا حملوا محضه وجاءوا الى باب الامام فاستاذنوا عليه وعرفوه الفصنه فقال للجنيب من اين لك هذا ؟ فقال يا مولاي راس بنو سد عنك الشريفه عشرين سنه جد بران يسكن البحر اذا حلف به فقال الامام عليه صلواته صدقت ولكن لا نعد الى ما فعلت انتهي كلامه وازايجا استجداد بلوغ اشار استجابت دعوات وكرامات جناب مولانا قدس سره هم که بمعرض بيان آمده نرود عارف خیر من دفع خواهد شد لایستیا هر گاه نظر کند بانوار احادیث ائمه علیهم السلام که در تقی این تخصیص و اثبات عموم ولو اقل وارد شده . جمال السالکین احمد بن محمد الحلی علیه الرحمه در کتاب عدّه الداعی آورده :

في الحديث القدسي : يا بن آدم انا اقول للشئ كن فيكون اطعني فيما امرتك به

مثلی ففول للشیء کن فیکون **و** عن ابی حمزه رضی الله عنه قال اوحی
 الله الی داود **ا** انه لیس عبد من عبادی بطبعنی فیما امره الا اعطینہ قبل
 ان ینزلن و اسئیب له قبل ان یدعون **و** عن ابی جعفر علیه السلام قال ان الله
 اوحی الی داود علیه السلام ان بلغ قومک انه لیس من عبد منہم امرهم بطاعنی
 فبطعنی الا کان حقاً علی ان اطیعہ و اعینہ علی طاعنی و ان سئل عن عطینہ
 و ان دعانہ اجینہ و ان اعنصم بدمینہ و ان اسکنک فی کفینہ و ان نوکل
 علی حفظہ من و داء عودنہ و انکادہ جمع خلفی کنت دونہ **ا** الحدیث .
و دلالات و ضحی این احادیث شریفہ برتشیما و مطلوب و رفع استبعاد
 در صد و کرامات مذکورہ و غیرہ از حضرت مولانا **ا** و امثالہ من الاسلاف برتبیہ
 از انجلا و و وضوح است کہ احتیاج بیان ندارد گذشتہ از این حکیم قدوسی نصیر
 طوسی علیہ الرحمہ کہ از اجلا و فرقه امامیہ است در تجرید تصریح فرمودہ کہ این تخصیص
 صد و کرامات و خوارق عادات انبیاء و اول غیر ہم مذہب مقررہ است کہ امام **ا**
 در این مسئلہ با ایشان خلاف است یعنی نفی این تخصیص را قائل شدہ اند .
 قال فی التجرید و قصہ مریم و غیرہ تعطی جواز طورہا علی الصالحین نمیدانم کہ در تمامی
 عالم شخصی صحیح الحوائس یافته شود کہ گمان کنند عوام الناس بحقایق مذہب
 امامتیار حکیم نصیر طوسی و انارزد اما قواعد محکمہ حکمیہ کہ لب و نشانیہ و حقیقت مغنہ
 احادیث ولویہ میباشد پس ملاحظہ نمظنم کتاب اشارات شیخ الرئیس و کلمہ
 الاشراف شیخ شہید مقبول علیہما الرحمہ در این باب کفایت وافی میکند

قال في الاشارات جل جناب الحق ان يكون شرعية لكل وارد ويطلع عليه الا واحد بعد واحد ولذلك قال ما يشمل عليه هذا الفن ضحكة للعقل عبرة للمحصل فمن سمعه فاشارة عنه فليتهم نفسه لعلها لا تناسبه وكل ميسر لما خلق له وقال ولعلك قد يبلغك من العارفين اخبار يكاد تاتى بقلب العادة فبادر الى التكدب وذلك مثل ما يقال ان عارفا استسقى للناس فسقوا واستسقى لهم فسقوا ودعا عليهم فمخفت بهم وزلزلوا وهلكوا بوجه آخر ودعا لهم فصررت عنهم الوباء ومثل ذلك مما لا يؤخذ في طريق المنسحق فوقت ولا تعجل فان لاسرار هذه الامور اسراراً في الطبيعة انتهى ملخصاً وقال هذه القوة ربما كانت للنفس بحسب المزاج الاصلى وقد تحصل بضرب من الكسب يجعل النفس كالمجردة لشدة الذكاء كما يحصل لاوليا الله الابرار انتهى ملخصاً شيخ الاشراق عليه الرحمه در كتاب مستطاب حكمة الاشراق ميفرمايدك : ان النفوس اذا دامت عليها الاشارات لطبعها مادة العالم وبسمع دعائها في العالم الاعلى ويكون في الفضاء السابق مفقداً ان دعاء شخص يكون سبباً لاجابته في شئ كذا آه در اين مقام تحقيقات عميقة اند که غرابت مقام مانع ايراد است بر بعضی از تشبهات مختصره کفايت رفته .

وبالجمله از اينجا سر صدر و کرامات و اسرار و تجاوت و عوات حضرت زبدة العارفين مولانا مې مذکور و غيره من اکابر العرفاء را دريافت توان کرد و لکن اينهمه فضائل نصبت و کمالات روحانيه پر تو اشعه انوار قاهره حضرت ائمه طاهرين صلوات الله عليهم سيبند

که شیعیان را حسب تفاوت مراتب قرب و بعد روحانیت ایشان محبت می کرد
 از آنجا که امید هر فیض هر ذره و دره از آنجا است علی مادل علیه روایت البرسی علیه السلام
 فی الجنبید و غیره و برای معتقد غیر حق از سایر فرق پس حصول بعضی از این مراتب ممکن است
 اما بمصدق حدیث متکون حکم حجت علیه از قبیل ارباصات و استدرجات
 خواهد بود و هر گاه عارف برین مدارج کمال پابیند و بکفایت میرسد و اعتقادات
 حقه بهم رسیده می باشد که مبداء فیوض ذوات ائمه را می شناسد و از اینجا است
 که اکثری از اکابر عارفان از معتقدین مذہب امامیہ بودند و اگر چه بعضی مصالح ضروریہ
 شرعیہ در انظار ایشان در بعضی از از منہ اعراض لطیف و دقیق کرده بودند علی ما شد
 علامتہ الشہید نورانہ مرقدہ فی المجالس پس تحقیق آنست که این تخصیص عامی خوب
 تقصیر معرفت و نقص شان رفیع و ارفع حضرات ائمه علیہم السلام می باشد که باعث
 ہلاک و خسران است بوجه اینکه از برهان عقلی و نقلی باثبات رسیده است کہ مقامات
 ذوات حضرات ائمه مقام عقول کلیہ و انوار قاهرہ اولیہ کہ اشرف مبدعات و مخترعات
 منشیات و کائنات است می باشد و جمیع اصناف کمالات اولیہ و ثانویہ جمیع ذوات
 سفلیہ و علویہ حتی ارواح انبیاء اولوالعزم و ملائکہ کر و سبین و سایر انواع معجزات
 تمامی الانبیاء الا خاتمہم و ہوا اولہم و سایر کرامات و سایر اوصیاء و اولیاء قطرہ از بحر
 فیوض کلیہ ایشان است کما قالہ ان الکلیم انما البس حلتہ الا صطفاء لما عہد نامنہ
 الوفاء وان روح القدس فی جنان الصاقرۃ ذات من حد الفناء الباکورۃ .
 پس اعطای حق کل ذی حق و مقام هر ذی مقام حق ایشانست باذن الحق المطلق

پس هر کمالات آنحضرات باین فضائل موجب نقصان ایشان باشند .

قال علیکم انما هلك في اثنان محبت غال ومفتر نال .

پس حالاً بکمال وضوح باثبات رسیده که تو هم تخصیص عامیه موجب هلاک و خیران
نقص ایانست فان مقام علی المقامات و مرتبتم بعد الحق فی قصی انبیاات
کما اجر عنده الحدیث فی صفة الامام فی کتاب اکمال الدین و تمام النعمه جلست ذواتم
عن الاکتفاء بعقول الحکماء کف مناهت فی مساحه عرفانهم ملائکه السماء و عالم
الانوار جمعاً فی عشقم دائر و ساطع الاسرار دون البلوغ الی اشعة انوارهم حاش
تاج اسرار علی قطب مدار عشق است او بود او اثره و مرکز او و محور عشق
منظر عشق نه تنهاست مقامات ظهور کآنکه در کمن غیب است بود محضر عشق

هر چند سخن بطول انجامید اما طلاب حقیقت را از اقبالیس فرزند و فوائد خالی نباشند
وانته استعان حالاً باز بر سر سخن میآیم در و بودی حدیقه تقریر احوال آن شمره شجره
ریاضت میآرم از زبان دوازده مشاغل درسی و تدریس را جواب گفته بشماره آنها که
تمام در طی منازل سیر و سلوک فرموده بود و علوم بجهت بر تبه علوم ذوقیه و حکمت مشایخ
بدرجه حکمت اشراقیه و بحق یقین از علم الیقین مستغنی شده بود :

ز ملک تا ملکوتش حجاب بردارند کسی که خدمت جام نهم او بکند

و باین وجه و نیز بوجه دیگر که بیان می کنم مشغله تصنیف و تالیف را نیز فرموده
بود و وجه دیگر اینکه افشای اسرار علوم الهیه و حکمه حقه حقیقیه را در کسوت الفاظ و
عبارات موجب تمسایش آن جواهر معانی و حقایق عنوانی میدانست از آنجا که

غالب بر نفوس ناظرین قوت و بهیمنه است که در ادراک غوامض حکیمیه از اسرار
 الهیه تجرید از شواثب او واجب و ضروریست چنانکه شیخ الرئیس مکررا و اولاً و آخراً
 این وصیت تجرید در اشارات تاکید و تقرر فرموده بود اما سودناشت که کتابش
 اشارات و شفا در دست فاضلین مشکین فخر رازی و آقا حسین خوانساری رسید
 و جواهر زودا هر حکمت حقه در تحت بحر لاجی بحر ظلمات شکوک و اوام این دو فاضل
 مخفی و محجوب شدند از اینجا است که محقق دوانی فرموده اگر حکماء سابقین میدانستند
 که کتب نفیته ایشان در دست مثل ما نواقص الادراک و صحاب نفوس ظلمانیه خواهد
 رسید هرگز یک مسئله حکمت را هم و دعیت الفاظ و نقوشش نمی گذاشتند سوم
 اینکه با از اثار علوم ربانیه اند که مذاق روائح فواح آنها جز بمشام طائفه عرفاء که در بوتیه
 ریاضت صافی و بی غش شده اند مدرک اغیار نتوان شد بلکه در نظر اغیار از فرط
 بی ادراکی کلام محتمل النظام می نماید و موجب تشویش و اضطراب خاطر آنها میگردد
 که مستلزم سقوط و هلاک است کما قال سید الساجدین علیه السلام :

ان لا اکتم من علی جواهر	کلا پری الحق ذو جهل فیفننا
وفد نفتم في هذا ابو حسن	لا الحسن و هو قبله الحسن
بارت جوهر علم لوا بوح به	لقبل لانت ممن بعد الوثنا
ولا سخل رجال مسلمون في	برون اقمح ما باقوته حسنا

و از اینجا است ائمه علیهم السلام کملاهی اصحاب خود را از اظهار اسرار علوم منع شدید
 فرموده بودند و از احادیث کثیره حرمت افشای علوم ایشان وارد شده است

مباحثی که در آن حلقه جنون میرفت   و رای مدرسه قیل و قال میند بود
 عجب رهیت راه عشق کاسخا   کسی سر بر کند کش سیر نباشد
 بشو اوراق اگر بهدریس مائی   که علم عشق در وقت نباشد
 زمن می نوشش دل در شاهدی بند   که حینش بسته زیور نباشد
 شراب بی خوارم بخشش ساقی   که با او هیچ درو سیر نباشد
 چهارم اگر اوقات نفس نفیس خود را از غلبه نور تو وضع و انکسار لایق تصنیف
 شمار نمی فرمود حال آنکه سینۀ او شسته که گنجینه دقایق و بحر باب از در حقایق و مطمع
 انوار علوم ملکوتیه شعاعیه که تابندگی او خورشید درخشان را خجل می کرد :
 علی ما ورد في حديث الامام عليه السلام ان نور الامام عليه السلام في قلوب المؤمنين انور من
 الشمس المضيئة آه بوده گاه گاه زبان مبارک آنحضرت بخواندن بعض اشعار ثقیف
 عرفانیه گوهر بار میشد بعضی اجزا از افادات آنحضرت که در کمال اختصار اکثری از
 حقایق علوم مکاشفه و معامله را بسکک الفاظ کشیده بود و اما در کمال ایجاز بهیچ
 الفاظ بود از نظر فقیر گذشته خط شفیع را در نهایت خوبی مینوشت بر اوراق چند
 بیاضی بعض از نواید و اشعار را مرقوم قلم افاضت شیم دیده بودم که این هنگام یک شعر
 از آن در خیال مانده

از بیابان عدم تا سیه بازار و جوب   از برای کفنی آمده عسریانی چند
 مذاق این شعر روح روان سالکان را زمانی بی خود میدارد و در این قافیه و رویت
 بهتر از این شعری بنظر احقر نرسیده که بکار سر میستان باوۀ تجرید خورد و دل را از

تنگنای این خوارستان جهان بیرون جمال صوری علاوه جمال معنوی باین حددا^{شت}
 که معلوم میشد ملکی در جامه بشریت متجدد شده است .
 وفات آنحضرت در ۱۲۷^{هـ} کینهار و دوصد و هفتاد و چهار هجری در غره ماه
 محرم الحرام بارض نونره واقع شده و زمین قریه شریفه نونره را شرف و امتیاز
 حفظ جسد منور و اطهر که کیمیای ریاضات و مجاهدات کرامات بود الی یوم القیام
 باقیمانده چیزی زاید از هفتاد و مر حله از منازل عمر این سرای فانی طی کرده بود که
 بعالم جاودانی ارتحال فرمود آنتهی .

مولانا السیدهای محمد بن علی بن السید لدار علی

التصیر آبادی اللمکنوی از زبده اذکیای افاضل و معظم الاقران والا مثال بود فضایل
 و محامد خصال آن سلاله آل زیاده از آنست که احصای آن تواند نمود در مارج فقده
 اجتهاد و معارج صلاح و سداد و مراتب قوت قدسیه و مکنه ملکیتیه مسلم الثبوت
 امثال و اقران بود .

و ولادت آنجناب در بلده لکنو هفتم ماه ربیع ۱۲۲۱^{هـ} کینهار و دوصد و سی^و
 هشت بود و بشرف مصابرت عم اکبر خود سلطان العلماء مولانا السید محمد صاحب
 ممتاز بود و آنجناب بعد از والد ماجد خود پیوسته بطل عاظفت عم خود سید العلماء مولانا
 السید حسین قدیس ستره میبود و استفاده علوم می نمود تا آنکه در فضل و کمال میان سایر
 اقران و امثال خود تفوق و امتیاز یافت جناب سید العلماء در اجازت خود که

برای آنجناب تحریر فرموده می فرماید که برادر من سید محمد مهدی مرحوم این فرزند پیرم
یعنی مولانا سید هادی را یادگار گذاشت و غیر از او فرزندی نداشت و او در آن وقت سه
سالگی بود پس در کنار جد امجد خود که آن جناب و والد من بود پرورش یافت تا آنکه آنجناب
یزن نوزدهم رجب سال یک هزار و دو صد و سی و پنج هجری از دنیا رحلت فرمود و حال آنکه
این فرزند قریب هفت سالگی بود پس من متواتر امر بر تربیت و تعلیم او شدم و در تعلیم
و تأدیب و تفهیم کوشیدیم چون قریب سن بلوغ رسید چنانکه غایت تمنا من بود
پس مبادرت بسوی اجازه دادن با او نمودم و سلوک مسالک احتیاط و لزوم سوختن
صراط را در روایت و درایت و جهد و اجتهاد را در استنباط مسائل و تنقیح دلائل بزرگ
مشرط گردانیدم و اجازه دادم او را که روایت کند از من جمیع مقروآت و مسموعات
و مصنفات مرا و سایر مصنفات علماء دین را در فنون معقول و منقول و علم کلام
و اصول و معانی و بیان و علوم ادب از آنچه متعلق بلغت عرب و مسائل شرع
و دخلی در استنباط احکام داشته باشد تا اینکه این اجازه در جمیع علوم کافی
و وافی تواند بود آنتهی محصل بعض کلامه الشریف .

بالجمله آنجناب اجازه روایت و اجتهاد از جناب سید العلماء و جناب
سلطان العلماء که عم صغر و اکبر آنجناب بودند داشته صاحب تذکره العلماء
که یکی از تلامذه آنجناب بود در احوال آنجناب میگوید که پادشاه جنت مکان محمد مجید
علیشاه طاب ثراه که ترویج احکام شرع شریف بسیار ملحوظ داشت و در هر یکی از
نواحی ممالک محروسه خود شخصی مضی را مقرر نمود و هر یک از ایشانرا مأمور فرمود

که مرافعه اهل دعاوی بایکدیگر از مردم واجزای دیگر امور موجوده را بر طبق شریعت غرا
کار بند باشند امر موجوده سایر موجوده مضیان را بسوی آنجناب قرارداد و آنجناب را
بخطاب صدر الشریعه عمده العلماء مخاطب گردید آنتی .

از تصانیف شریفه و توالیف فیض ایشان رساله مشتمله بر ثبات نبی
سابقین و باب بعثت حضرت خاتم النبیین صلوات الله علیه و آله که آنرا بزبان
عربی تألیف فرموده و رساله در عرض تعیین وارد شود و بیان حال تکلیف
ادای صوم صلوة که آنرا در جواب بعضی از قوم نصاری که در این باب اعتراض بر حکم شرع
شریف نموده بود تصانیف فرمود و رساله مختصره دیگر در رد بعضی از قوم
مذکور که جواب بعضی عبارات رساله سابقه ذکر نوشته بود و رساله تحمیل الحجت
در جواب یکی از معاصرین قوم نصاری است و چند رساله مختصره در تائید مذکور
نوشته از بلده اکبر آباد . بایسته دعای جواب بخدمت عالیجناب سلطان
العلماء طاب مرقدہ فرستاده بود و آنجناب حسب الامر عالیحضرت متکفل تحریر
جواب آن بدلائل مفصله قاطعه گردید که خاصه و عامه بخوبی دقایق آن معترف اند
و آن رساله بمعرض طبع درآمده موسوم بکشف الاستار است در اکثر اطراف
این بلاد منتشر گردید و نسخه از آن پادری مذکور نیز فرستاده شد پادری مذکور بعد
مطالعه آن در ضمن مکاتبه که بخدمت جناب مدوح نوشت اعتراضی در باب عقاید
بر دلائل عقلیه نمود لهذا آنجناب در جوابش رساله مختصره دیگر مشتمل بر فرق میان
محال عادی و محال عقلی و ابطال اعتراض و تحریر فرمود و دیگر از تصانیفش :

حاشیه بر کتاب جبل المتین شیخ بجا، علیه الرحمه و دیگر رساله و حیزه در اوجیه
 ماثوره مختصره که آنرا تحفه سلطان جنت مکان محمد امجد علی شاه گروانیده بود و صاحب
 تذکره نهاد از ذکر مصنفات مذکوره آورده که در این زمان آنجناب در صد و اشتغال
 بتصنیف کتابی در اصول فقه است لکن از هجوم اهل مسائل و شغل تدریس جمعی از
 طلبه علوم و دیگر اشتغال جموعه و اعمال مستحبه فرصت کمتر دارد آنتی بلخصه امر آن تذکره
 و بخط فرزند ارجمندش سید مصطفی معروف بمیر غا مروجم چنین یافته شده که
 ولادتش در ۲۲۹^{هـ} یک هزار و دو صد و بیست و نه هجری .

وفات ایشان در ۲۷۵^{هـ} یک هزار و دو صد و هفتاد و پنج اتفاق افتاد پس عمر
 شریف جناب ایشان چهل و شش سالن اکابر عصر در تاریخ وفات آنجناب قطعاً
 علمی فرموده اند و جناب آقا سید محمد عباس شوشتری طاب ثراه چند ماده انشاء
 فرموده منجمه آنت : **فطحة** :

السید الهادی و حیدر زبانه من عماد العلماء من الفاباه

عامر نرحل فیه ارحنا له هاد الی دار السلام مضی به
 ۱۲۷۵

وله فطحة بالفارسیه :

آن سید و الاحسب عالی نسب یادی لقب کان اوب گمرون مقام

نور الهدی طور العلی کن التقی کف لوری شمیس الضحی بدر التمام

نگش و لب جز حرف حق یا و کورت تا اینکه از هر اجل شد تلخ کام

ارخت عام وفاته فی مصرع آها مضی یادی دار السلام
 ۱۲۷۵

و حق تعالی آنجناب را دو پسر والا گهر کرامت فرموده بود :
 اول جناب اجتهاد آب مولانا السید محمد مهدی که بعد از دو سال از پدر خود رحلت
 حق پیوست دووم جناب فضائل آب السید مصطفی المدعو بمیر آقا .

مولانا السید محمد قاسم الملقب بالمنصف ابن السید محمد

سلطان العلماء ابن مولانا السید دلدار علی النصیر آبادی وی عالم عامل فاضل
 کامل بوده صاحب ترقی و قاده و طبیعت نقاده داشته تحصیل علوم نرود والد صاحب
 نموده در عدالت شاهی بمنصب دارو فکی عدالت بوده از آنجناب پسری بود جناب
 سید محمد جعفر مرحوم که در فن شاعری مهارت تامه داشت تخلص امید کرد
 وفات آنجناب در ۲۷۶۰ بکیر رود و صد و هفتاد و شش اتفاق افتاد
 از تصانیف اوست تشدید مبانی الایمان، در رؤیة بصارة العین حیدر علی
 فیض آبادی صاحب منتهی الکلام در ساله در مجت رضاع الکبیر و نکاح
 بنت الزانیة کذافی الکشف .

قال صاحب الحصن المنین اولهم السید محمد باقر الملقب بمنصف لدین
 کان فاضلاً مدتاً جامع الحسنات کثیر الاحلاق وثوقه ثمان لیل بالخلون من
 جماد الاخری بوم الاثنین سنه ۱۲۷۰ ست و سبعین و مائین بعد لالفت من الحج
 المقدسه بمرض الاستسقاء والحتمی و دفن فی حسینة جدّه طاب ثراه و کان
 عمره حين وفاته نحو من خمس و ستین سنه .

و قطعۀ تاریخ وفات آنجناب از تیاج افکار جناب مولانا سید محمد عباس طاب ثناء

این است :

باز این چہمازہ نالہ در این کمنہ گنہ بست

باز این چہ شیون است کہ دل میرود ز دست

درد فراق اکبر اولاد بیچہ است

بیار گشت مجتہد العصر از ائم

مجلس برای فاتحہ خوانی نباشدہ است

شد فوت چونکہ بسمہ و قمر خرد

رسم عزای با قرآل محمد است

تاریخ بزم تغزیش از رزہ ادب

۱۲۷۶

انتہی مختصراً .

مولانا السید رضی مملقب بخلاضہ العلماء ابن سلطان العلماء

السید محمد ابن مولانا دالدا علی النصیر ابی

وی عالم جلیل فاضل نبیل زبده المجتہدین الکاملین عمدۃ العلماء العالمین سوسہ

الاذکیاء اشرف النبلاء بود تحصیل علوم نرود والد ماجد خود و نرود برادر خود و جناب

مولانا السید محمد صادق طاب ثراہما نمودہ و بر تہ اجتہاد فائز گشتہ و از والد خود

یعنی جناب سلطان العلماء اجازہ دارد ترجمہ طاب ثراہ مرقوم خواہد شد و جناب

سید موصوف در عدالت عالیہ شرعیہ صدرالتمدور عدالت بودند در زمان والد خود

بتاریخ ہفدہم ماہ مبارک رمضان در ۲۷ کبھزار و صد و ہفتاد و شش

بعالم جاودانی ارتحال نمود از اولاد کرام آنجناب یکی جناب مقدس جلیل ضیل

نبیل جناب سید سبط محمد میباشد که تحصیل علوم از جناب سید مصطفی معروف
 بجناب میر آغا صاحب مرحوم و جناب تاج العلماء مولانا السید علی محمد طاب ثراها
 نموده اند و دیگری سید محمد سخا و سومی سید محمد اصطفایا میباشد چون
 اجازه تاج العلماء مولانا السید سبط محمد صاحب را عنایت فرموده و آن را
 جناب سید مرتضی طاب ثراه نوشته لهذا منقول میشود و هذه الفاظها :
 بسمه سبحانه و بجمه ما اعلی شانہ و بحدک فلا یخفی علی اولی النہی فی صلواتہ الجمعة
 و الجماعات من الفضل الظاهر و النبل الباهر حتی صار من ضروریات و لا یسفی
 انکاره لاحد من الصّاحبن و ممن قد فاز باہلبتہ امانہا السید الجہد و الورع
 الابد زینۃ الصلحاء نجمة العلماء ذوالفضل الجلی و النبل السنی فمرّ النواظر و
 بجمہ الخواطر العالم الاوحد المولوی السید سبط محمد ابدہ اللہ و جہاہ و بلغہ الی
 غایہ ما ائمتاہ ابن العالم العلامة البحر الفہام فخر اللہ الی الایام اسنادا الاسانید
 و سناد الجہاد نفاذ المعقول و المنقول کثاف و مؤن الفروع و الاصول الفانح
 الصبور الشجاع الغبور البطل الہمام الاسد الضرعام المجتہد المعتمد و الفقیہ
 المسند اسنادنا و احبنا و ساندنا و ابن ابینا علم الہدک و بدیل الدجی شمس الضحی
 سیدنا الرضی المرتضی السید مرتضی رضی اللہ عنہ و کان لہ طاب مرقدہ مغانا
 فی الشجاعة و المکارم الرضویة و مراتب سامیة سامیة ہاشمیة علویة علیہ
 مرضیة منها الواقعة التي خفت بنہا علی خالنا المبرور المغفور السید السنہ
 السید دلداری علی طاب روضہ و قدس نفسہ بما وقع ببنہ و بین بعض الامراء

وابناء الملوك طاب ثراه فحُفَّت على حبة والده السيدة الجليلة طاب لله ثراه
فقام اخوه المنوة بذكره الشريف انفا احسن فقام بالذنب عنها وما لها وعرضها
كل ذلك محاماة عن حرمة ابيه وابينا سلطان العلماء طاب ثراه وجعل الجنة
مشواه واشتغل الامة سنة اشهر على ما حكا له والده في البرودة عن مشاغله
العلمية الى الذنب عنها وكان يباكي كل ويسر بمعزل عن الناس ويهدد الخدام
والجواب ان يمشوا ذلك لاحد ولا سيما لايه وابينا والده وكان يهكث
هناك الى العشاء منقلاً سيفه منزبنا سلاحه فلما مضى على ذلك برهه
من الزمان انفق وروود والله طاب ثراه وروده فراه وسئل عنه فاجابنا اننا
منذ شهر محاماة عن السيدة الجليلة فشكل صنيعه وحكى حاله لوالدنا
واستزارنه وطلبته داخل الدار وشكرت صنيعه واعذرت من التفرظ
في اكرامه بعدم العيوب ووروده الشريف فاعذرها واعرف بانته بنفسه هي
الخداع وهددهم ان تجر وها هي اباه كي لا يشق عليهما ما يعافيه ونقاسه
في الذنب ويمتعا عن ذلك ومنها حديث ذنب عن ابيه وذرايه بغاة
عساكر حكام هذه الاعوام وهو طويل معروف كانه به وهو مع ابيه في بيت
بعض اخواننا طاب الله ثراه اذا هم فوارس من فرسان الجاهلية والنصا
الاقتاب على باب الدار يجهدون في كسر الباب وهدم فحمل ثلث حملات
فما اذكر لدفاعهم فيها ابونا طاب ثراه ذلك كل التحفي واحرم بالصبر ^{حسب}
صبرا واحسن بكاؤه ثلاث مرات على ما اصابه من ذلك ثم ان والده

طاب ثراه اعطى الملاعة الف رباي استنفر منها من الناجر السيد المسند
 السيد باقر صاحب الحسينية المعروف طاب ثراه حسب مفرح القوم ثم
 هجوا غداة عند سد الابواب على وجههم وكان اب في شرفه من اولاده
 واحفاده وثقات اصحابه اوجههم نادرة الاصفاغ البطل الكمي الشجاع
 الاغم الاجل الاجل الجامع بين شرف العلم والعمل ما حي انا والظلم والعدا
 رافع الوبة العدل والاحسان ملاذا الاصاغر والاكابرو وارت الرباسته الامانة
 كابر عن كابر باسط بساط العدل والانصاف مالك ازمة التجده والعفان
 المنعقدون سرادق دولته جباه الاعيان والاشراف المنغلغل صبت شجاعة
 الاطراف والاكاف كافل الارامل والايام نصير العلماء الاعلام مروج شجرة
 جده سيد الانام وعزيرة الكرام عليه وعلمهم الوفاء المنفق مما رزق الله
 ليلها وهما راسرا وجهها المطرف الذي ينجل سيفه صوام البروق بلوامعه
 نيرانه ويجمعون النجوم عبا من خزانة وحيثما سل سيفوف ونفى الظبي
 من الاجفان طفون ينجلج قلب عدوه كانه قرط خود واعتره خفان وذي
 برز المعرك ثراه كانه ضرغام بطل همام صند يد شجاع يبكي الجراح بالجمع ويسم
 اسنان البيض ويخجل البرق هناك الومض فلك عوامله وسرن اللدن من
 لدنه جوارح الاساد فاهلكهم بهسته فاباد معنى ماشا فخصوصه وفدا شا
 بيده سيفا مسلول اشرفوا على الهلاك واصحح مهم مسفوكا مطول لا يح
 به حضرة النواب نادر ميرزا طاب الله مضجعه وبردم مجعه وجره عنا

خير ما جازى ناصراً عن منصور وكان طاب ثراه فذاكر الى ابنا حبان له و
اشغل به عن نفسه وواله وعباله وحميمه واولاده واستقر رايه كراي ابي حن
المبرور على فاعلم فيروز واليهام لعنة الله عليهم وكان بينهم وبينه ماشاء الله
الي ان ولم الصوم اربارهم وفرقوا من الزحف كدأب اوائلمهم وغلبت فتة قلبه
فتة كثيرة باذن الله وبركة حجه صلوات الله عليهم اجمعين ومنها اعطاءه اجر
الصلاة لبعض المضطربين من المؤمنين ثم الفيام باداء الصلاة عنهم اخباطا
ومنها وصيته في ولده الفاضل المنوق بذكره في صدور الاجازة وقد كتبها في
وفت فلما يجمع في مثل الحواس الي ابيه سلطان العلماء في حسن الالتفات الي
تعلم ولده هذا وكان حجه فيها بالذكاء والفظانة وقد حكى لنا والدا العلاء
غداه وفاته انه ابلى بالوباء وقد مضى هوى من اللبل وعرضه الاسهال مراراً
وبان آثا والموت على وجهه فتباكي بعض حريمه فانثبه ثم ضحك ضحكا عاليا سمعه
ابوه ابونا من بينه ولم يسمع منه مثله عوض فنجب نجب ونظن بائدا ه
فاستجبر فاخبر ونجس واستحضر الطبيب النصارى وكان حاذقا فلم يوجد
وكتب طاب ثراه تلك الوصية المذكورة آخر اللبل وكان قد قطع من قبل بانه
مُني بالمرض الوهبل وضرب عليه طبل الرجل وكان ابى طاب ثراه فنجب من
صححة نادية تلك الوصية باللغة الفصحى العربية في مثل هذا الوقت مع كونه
على جناح سفر من الدنيا وترك الاهالة والولد الصغار وكيف ما كان فكان
الي بنفسه مقبلا الي احسن تعلمه وتربيته امضاء بوصيته المبرور حتى قضى نجب

ولفی ربّه و خلف سبطه هذا كما خلفت ذلك الدالّ الیهم ابن العلامة طاب ثراه
 ثم اندهر سر الله فتمد علی و فرء شطراً و اقباً من المعقول و المنقول و الفروع و
 الاصول قلائد ندر و مخضوب و نغم و ندفون و صحبني ملاء مديدة و انصه عدیة
 حتی لاحت لوائح الكمال من سہاء و فاحت فوائح الصلاح و السداد من شہاء
 فلا جرم اجزته ان یومّ الناس الجماعات بل الجماعات و الاعیان و ان یختمهم و یعظم
 و یهدیهم سبیل الرشاد و الله الموفق و المعین و علیہ توکل و یرسنعین ،
 و انا خادم خدام الشریعة المطہر علی محمد بن سلطان العلماء سید محمد عفی عنہما
 صورت ما ہیر علماء کہ بر این اجازہ ثبت نمودند :

سید محمد حسین
 ابن ملا العلماء
 سند بند حسین

السید
 ابو الحسن

السید
 علی محمد

علی مع الحوی
 و الحوی مع علی

سید مصطفیٰ عن النجاشی
 سید محمد ہادی

و بعضی شعراء آن زمان در تاریخ وفات آن مرحوم این قطعہ فرمودہ اند **فقطعہ**
 ثانی مرتضی و علامہ سید مرتضی صدیق خدا بود در ہند طوسی عربی بکمال علم و زہد و تقوی
 ناگهان آفتاب عرش آہ منکشف گشت در وقتنا ہر کہ این وقعہ شنید بخلق گفت ای خلاصہ العلماء
 ایضاً :

چون جناب خلاصۃ العلماء زین سیر اتارک اقامت شد
 گفت تاریخ رحلتش رضوان ہم نشین نبی بخت شد

و قال صاحب الحصن المنہن فی تذکرہ اولاد جناب سلطان العلماء طاب ثراہ

ورابعهم السيد المرتضى كان صالحاً مفدساً عالياً لكتبه الفنون العظيمة
 وطول الباع في العلوم الثقلية ففرضه في بناء شبابه في الناس عشرين شهراً
 سنة ١٢٠٨ وسبعين بعد المائة والالف من الهجرة المقدسة .
 ودفن في حسينية جدّه انتهى .

میرزا نصر بن قاسم رضا بن ابوالحسن

ابن شیخ میرزا بابا ابن حاج بابا خان بن قاضی جهان بن آقاییک بن قاضی
 عبداللہ بن قاضی علاء الدولہ بن قاضی شرف الدین بن خواجہ شمس الدین بن
 شیخ محیی الدین بن العربی از مردم مراغه در علم تخم بمقامی عظیم رسید
 و در فنون ریاضیة بالکلیة درجہ بلند داشت او آخر سلطنت خاقان مغفور
 فتحعلیشاہ رحمہ اللہ منجم باشی خاص شد و بتدریج از اعیان عهد گروید و بتولایت
 و رسوم فایق بہرسانید و خواجہ شمس الدین پسر محیی الدین بن العربی را
 خواجہ نصیر الدین طوسی را برای بستن رصد بمرافقہ آورد و در اسنجا ماند و شراد
 محیی الدین مشہور است کہ بجاتم طائی میرسد .

باری میرزا نصر اللہ ۱۲۷۶ سال یکہ زارود و دست و ہفتاد و شش در گذشت
 و اولاد وی محصل علوم برجای گذاشت کذا فی المآثر .

مولانا السید محمد علی ابن السید محمد ہاشمی

السید محمد مهدی ابن السید دلدار علی النصیر الیه

اللکنوی خلف الصدق جناب مولانا السید محمد مادی سابق الذکر در مرتب
 فضل و کمال و مدارج فقه و اجتهاد و تبحر در علوم معقول و منقول و فنون فروع
 و اصول با وصف حدیث گوی سبقت از امثال و اقران خود بر بوده و در راه
 ورع و تقوی و زهد و تواضع و دیگر می محاسنات و محاسن صفات بزرگوار
 رسیده مسموع گردیده که در آیام صبا مثل سائر اطفال گاهی مشغول لعب
 شده و عنان ارادت و غرمت خود را بسوی تحصیل فضل و کمال معطوف
 داشته بخدمت والد امجد خود استفاده فرموده و راندک مرتبه ببلارج فضل
 و اجتهاد فائز گردیده و از جناب سلطان العلماء که عم والد است جناب است
 اجازه روایت ممتاز گشت .

و صورت اجازه مذکوره این است :

الحمد لله لا اله الا هو ولا اله الا هو ولا اله الا هو ولا اله الا هو
 خير و اونه لاحكام الدلالة و على ذراريه الطهر الهداة و صحبه الغر الكما
 الذينهم لسنه خير الرواة و بعد فقد رابث ما آلفه الولد الجيب المنوفد
 اللبيب ذوالذهن الوفاد و الطبع النقاد المرشح للفقه و الاجتهاد و
 المنوشح بوشاح الصلوة و السداد الالمع اللوذعي فرفه عيني و ثمره فوادي
 السید محمد المهدی ابن السید محمد الهادی اسبق الله عليه الابد

وابد من كان له من الاعادي في مسئلة التجري فالفينه محنوباً على قان
 انفة منطوباً على حفا بوشيفته وقد استجاز من ناسيا بلقنا الصالحين
 ونبتنا بالانفلاك في سلك اصحابنا الماضين فاستخرت الله تعالى
 واستجرت به فاجازني فاجرت له منعه الله بالعش الرعيه والعه السعيد
 ان بروى عنى صحف الاخبار وسائر كتب علمائنا الاخبار لاسيما الاصول
 الاربعه للمجدين الثلثه الاوائل الابرار وهى الكافى والفقيه والتهذيب و
 الاستبصار والزبر الثلثه للمجدين الثلثه الاوائل الاخبار وهى الواضحة
 والوسائل وجمار الانوار وكلها صنف في صنوف العلوم من الاسفار
 كالاصوليين والكلام والفقه والميزان والحكمة وغيرها من الصنوف المشهورة
 بين علماء الاعصار لتكون اجازة نامة وافيه كافيها شافية بحق اجازي عن
 والدى العلام واسنادى الهمام عماد الاسلام وفقهها اهل البيت عليهم السلام
 مجدد دين جده خير البشر على رأس المائة الثانية عشر مروج الطريفة الحقة
 الاثنى عشرية في البلاد الهندية مولانا السيد على المدعو بالسيد
 دلدار على فدى الله مضجعه ونور مبعده عن شيخنا وامانا اسناد الكل في
 الكل مولانا محمد باقر بن العلامة الاكمل الافضل شيخنا المولى محمد اكل
 فدى الله ثوبها واعلى في الجنان وثبتها وعن السيد الاسناد سمي باب
 مدبنة العلم ومجاور حائر على بن محمد بن على الطبا طبائى الحائرى رفع الله
 مقامه واجزل في الخلد اكرامه وعن المحمد بن المهديين الثلثة الاعاظم السادة

الفاعلة الافاخم اعني بحر العلوم وهو كاشف الشمس بين النجوم مددة صدق التجف
 وسلب اهل البيت العصمة والشرف سمي صاحب الزمان مهبط نفوس
 الرحمن محمد بن مرتضى بن محمد المدعو بهدي الطباطبائي النجفي اعلى الله
 درجته في بجومه جنه والسيد الامير والمجيد للوزعي مرجع الافاص
 والاولاد مولانا ابا القاسم محمد المهدي الموسوي الحائري الشهرستاني
 رفع الله قدره وانا في ساء الرضوان بده والسيد السند العلامة والعلامة
 النحرير الفهامة زبدة الكلام الفحول عال الكعب المعقول والمنقول المهذب
 البارع والشهد الرابع سيدنا واسنادنا محمد مهدي بن مولانا هداية الله
 الموسوي الشهيد المشهد نوراً لله مشهداً وعطر مرقد وهو لاء الاساندة
 عن اشباخهم الجبابرة برؤن باساندهم المعنعة المتصلة الى المجدود الكرام
 هداية الانام المعصومين عن الاثام عليهم الآف الصلوة والسلام عن الروح
 الامين عن ديان يوم الدين ووصيه بلازمة الورع والتقوى والاحتياط في
 سلوك مسالك الاستنباط والتقوى والتخلق بالاخلاق المرضية والتخلي
 بحلي الخصال الرضية وان لا ينسان في جوده وبعد عانه من صالح دعوانه
 في مظان الجابانه فمازك لربي عصياً وقد بلغت من الكبر عتياً وسطرت
 الثمانين وقد خان اوان الرجيل حسبى الله ونعم الوكيل وانا المضاف الى رحمة
 وبة الغنى محمد بن علي بن محمد الرضوي التقوي عفى الله عن جرائمهم ونجاوز
 عن ما ثمهم وكان ذلك يوم الخميس السابع والعشرين من اوله الحادتين من شهر
 ١٢٧١

احد و سبعین بعد لالف و مائین من الهجرة المفدسة النبوة علی الصلوات
 بها آلاف الصلوة والتختة .

واز مصنفات اوست رساله تحفه الصائم که بنظر فقیر رسید و دیگر از
 مصنفات اوست رساله در جواب سئله متعلق باجتهاد و تقلید و دیگر رساله
 غایة الاجتهاد فی مسئله التجزی فی الاجتهاد که جدش در اجازه مذکوره مع آن
 فرموده سین شریف آنجناب تقریبا و تخمینا بیست و هشت سال خدما
 بود از مصرع آخرین قطعه تاریخ وفات اعنی : مهدی دین شد نهان از خلق آه
 معلوم میشود که در ۱۲۷۷ لیکه از رود و صد و هفتاد و هفت هجری واقع شده پس بنا
 بر آن ولادتش در ۱۲۸۸ لیکه از رود و صد و چهل و هشت بوده باشد قطعه تاریخ

فغان از گردش این چرخ خضر	که هر دم می نماید رنگ و یگر
لها فینا سهام صائبات	و واحد هن ا یجمع منه آخر
تفقّه فی الشباب فصا ربنا	منور گشت از او محراب منبر
کشیده در جوانی صاغر مرگ	سفاه الله ماء المحوض کوش
رقم شد سال بلوح مزارش	هناک ان مهذبنا به پسر

انتهی مختصراً .

شیخ عبدالمجید بروجره

ساکن مشهد مقدس فیضی بنی نظیر و عالمی عدیم البدیل بود صاحب المآثر

الاقلیدیس زیج بهادرخانی کشف الاستار فی مصطلحات التقریم الرمتی
 و صاحب تاریخ تجلی طور که در احوال جوینورست میگوید که مولوی غلامحسین
 بعهد خویش در معدن هند گوهر کیتا و لعل بی بها بود و کوسس اناغیری
 ز واحدی تاب مقاومت با او در بحث نیاورد و کد امی یکی دوشمزد در عرصه سخن
 و بیدان معرکه همت ستیزه دستی هم نسبت عالمی بود و صاحب جهان تاب
 و فاضلی بود ماه کمال و صاحب اولی الالباب در سال یک هزار و صد و پنج
 هجری از ممکن کون بمشهد مشهور رسید تاریخش خورشید انجلا است
 و ایل حال تحصیل علوم رسمیه از پدر خود مولوی فتح محمد کرده بود بعد
 از نامی خوان یعنی افاضل دیار و مصارگشت و از اکثر خرمهای رفیع نشان
 دانه دانه بهم آورده انبار نمود و از فراوان روحانیه فیض برچید و کتاب علوم را
 بانتهای تکمیل رسانیده شهره فضیلتش در بروج سبغه سیاره که مراد از هفت
 اقلیم است رسید نام آوران چهار دانگ گیتی بگرد او گردیدند و بملقه درسیشان
 نشتمند اگر چه در هر رفعت علم فلک الکمال بود اما در علم حکمت و ریاضی
 بسی مدارج بلند و منزلت عالی داشت هیچ عالم و قش این چنین هم آید
 تا زین جمع نکرده بود در علم هیت نسخه تداول زیج مصنفه او که بنام بهادرخان
 اشتهار دارد شاهدین معنی است نخستین سلسله در ریاست نگاری
 بست و همین وجه از نام بهادرخان پسر راجه نگاری کتاب مصدریست
 خود را موسوم کرده پس از آن بدر باره راجه بنارسی بر عمده صدر رصد و

متاثر شد چندی برای منوال بسر نمود و آخر تکاپوی شان این بود که در سر کار تو اس
 مرشد آباد جای استقرار یافت چون پیمانۀ عمرشس لبریز گشت نفس و بسین
 از مرشد آباد بجانب جوپور کشید و در شانرا راه چون بمقام داووپور که از روززل
 آنسر زمین مقدر بود رسید .

در ۱۲۷۹ ل کینار و دو صد و هفتاد و نه هجری از جهان گذران در گذشت
 قطعه تاریخ از مؤلف :
 امی و امی گذشت صاحب زنجب
 سیاره شناس عالمی بود
 در رحلت فلسفی تاریخ گو ماه نجوم مخفف شد
 انتی مختصراً .

آنند و الاحسن چایلا

از تلامذۀ حاج ملا شفیعاست چنانکه حاج مذکور در روضه ستمایش اورا
 باین الفاظ فرموده و در سلک تلامذۀ خود منسلک نمود و ہذا ترجمہ الفاظ
 و از حلقہ ایشان عالم عامل کامل محقق مدقق صاحب ملکہ قویہ و فطنت
 ذکیہ آخوند ملا حسین چایلاقی کہ نظیر خود ندارد قدس سرہ در امینال انتقال
 فرمود یعنی در سال کتابت اجازہ مذکورہ کہ ۱۲۷۸ شمسان و سبعین بعد اللف
 الماتین است و بود آن مرحوم مشغول بعدہ قضائین الخلائق و قتیکہ من اورا
 بعد عمد مذکورہ نصب ساخته بودم در سباق یعنی در چایلاق بوجہ شدت و غربت

سیکان آن انتہی .

مولانا ابو محمد علی احمد محلاتی

محلّات قصبہ ایت در عراق عجم مابین قم و کاشان در فقہ و اصول سرآمد علما، بود کتابی در اصول دین بغایت خوب نوشتہ علمیتہ ہم دارد در حدود ثمانین بعد المائین بعد الالف ارتحال فرمود .

وحاج ملا شفیعا در روضہ بتقریب ذکر تلامذہ خود آورده و گفته عالم عامل فاضل کامل محقق مدقق فرزند روحانی شفیق رفیق آخوند ملا محمد علی بن احمد محلاتی و فقہ اللہ مرصاتہ کہ فی الحال از متوطنین دارالعلم شیراز است در اینجا بتعلیم و تدریس واقف و قضابین الناس مشغول است و حق این است کہ آخوند مزبور لایق این است کہ ثرا اللہ تم امثالہ فی الفرقة الناجیة انتہی ترجمہ الفاظ حاج ملا شفیعا بعد اداون اجازہ خود آخوند را پیش جناب حاج سید محمد باقر رشتی اصفہانی فرستاد چندی پیش آن سید مرحوم استفادہ فرمودہ و آنجناب ہم اجازہ دادند و قنیکہ ہر دو سیدین مبرورین مذکورین بعالم بقا ارتحال فرمودند ملائی مذکور الصدر محل اقامت در طهران، قراولہ و جناب حاج شیخ عبدالرحیم برجرودی کہ از ارشد تلامذہ جناب شیخ محمد حسین صاحب جواہر الکلام بود ملائی مذکور از آنجناب استفادہ فرمودہ و اجازہ گرفتہ صاحب جواہر الکلام اکثر فرمودہ بودند در شان جناب شیخ

عبد الرحیم کہ من دو نور چشم دارم یکی جو اسرار الکلام و دیگری شیخ عبدالرحیم
 و جناب شیخ عبدالرحیم ریاست عامہ طہران در عصر استاد خود صاحب جوہر
 الکلام داشتہ و جناب شیخ موصوف مکر در ملأ عام میفرمودند کہ واللہ آخوند
 حاج ملا علی افقہ و اعلم است جناب ملا بسبب غایت زہد و تقوی ہرگز فرما
 قبول نمی کرد و فتوی نمی داد واللہ اعلم .

صاحب آثار در ترجمہ آقا چہین نوشتہ ملا محمد علی محللاتی صلواتی
 مسکن از شاگرد ہای بزرگ سید چاہلقی و حجتہ الاسلام بروجرودی علیہما الرحمۃ
 و از مجازین مشہور حجتہ الاسلام حاج سید محمد باقر اصفہانی است و شیراز
 ریاستی عمدہ داشت رحمۃ اللہ علیہ آنتہی .

ذی الشرف المنیع الفضل رفیع الحاج محمد شفیع

ابن الحاج سید علی اکبر الموسوی آخوندی العلوئی الچاہلقی
 از اکابر فضلاء متاخرین و اعظم علماء عالمین بودہ بشرت تکذ بسیاری
 از علماء ربانین گشتہ از جملہ آن جناب سید سند استاد الكل فی الكل
 ہادی الوری الی خیر السبل حجتہ الاسلام آقا سید باقر رشتی بن محمد تقی رشتی
 و از آنجملہ اشرف الفضلاء مولانا محمد شریف الملقب بشرف العلماء
 و جنابین عالمین عالمین السید محمد صاحب مفاتیح الاصول و حضرت
 آقا سید محمد مهدی فرزندان خاتم المجدین جناب آقا سید علی طباطبائی

وآنحضرت ملا احمد زرقی و آقا محمد علی بن آقا محمد باقر المازندرانی التجفی تمیز این
 جعفر التجفی و فاضل محقق و کامل مدقق حاج ملا نور علی مازندرانی تمیز جناب
 سید محمد صاحب مفاتیح و حاج ملا عبا سعلی الکاظمی اصلاً و کبرمانشاهی
 مسکناً و حاج ملا آقا محمد جعفر آباده الفارسی و از اکثر مشایخ خود اجازات یافته
 از تصانیف شیخ اوست : کتاب مناهج الاحکام فی مسائل الحلال و
 الحرام و آن کتابی است بروتیره کتاب ریاض المسائل المعروف بشرح کبیر
 و جمع نموده در آن فروع مسائل را و استدلال نموده از احادیث و آیات
 و بیان قواعد اصولیه و تعارض ادله در آن باستیعاب تمام آورده چنانچه در
 اجازه خود موسوم بروضه بهیته که در آن تراجم علما را بتفصیل تمام ایراد نموده
 ذکر نموده و گفته که از این کتاب چیزی از طهارت و صلوة تصنیف شده
 و بحث صوم تمام و چیزی از زکوة و بحث خمس تمام و باقی مباحث هم
 نام تمام اند دیگر از تصانیف او شریعت بر بحث تجارت روضه و
 رساله ایست در صلوة مستمی بر شد العوام دیگر از تصانیف رائقه و تالیف
 لائقه اوست کتاب القواعد الشریفه در بیان قواعد اصولیه بظاهر در این
 کتاب از افادات استاد خود شریف العلماء طاب مرقدہ الشریف را
 در آن درج فرموده و از افادات اوست بعض حواشی بر مناسک حج
 جناب حجة الاسلام آقا سید باقر رشتی اعلی الله مقامه جناب مرصوف
 دوپدر داشت یکی بزرگتر مستمی به علی اکبر المعروف به آقا کوچک و دیگر مستمی

به علی صغرو این هر دو برادر زید و خود اجازه مفسدیه یافته اند و کتابستی بر وضو
 بیته فی الاجازة الشفیعیة که از مصنفات جناب موصوف است مشتمل است
 بر اجازه همین دو پسر و مضمّن است بر ذکر تراجم علمای عالمین و احوالات
 فقهاء کالمین از متقدمین و متأخرین و فواید ^{جایز} موصوف از این قطعه بر می آید

ناربخ المخصان ذلك الفهر فل سهد مفدس منبشر

و بعضی از عاظم ضبط تاریخ وفات در این شعر کرده :

برای ضبط تاریخ وفاتش از دم غیبی بگوشش من ندآند قنم من قضی سخبه
 و نیز صاحب آثار ذکر آنجناب باین عنوان نمود :

حاج سید شفیع خالقی از مشاهیر شاکر و های شریف العلماء مازندران ^{است}
 و اصول کربلائیة را در کتاب قواعدش مانند صاحب ضوابط بسکک تحریر
 کشیده و خدمت علامه العصر حاج محمد جعفر آباده فارسی برای تحصیل و
 تکمیل رسیده و در اجازه کبرای مطبوعه طهران تراجم جمیع کثیر از علماء متأخرین
 از عهد صاحب لؤلؤة البحرین را بر وجه اشارت وارد کرده است گروهی از
 مجتهدین عصر در اصول شیاه گردی او را کرده اند در علم حدیث و تصحیح اسناد
 و معرفت احوال رواة و فن شریف در ایة بین الاقران بر همه مقدم بود و
 جمله را مسلم اشتغالش بتدریس و ترویج در خصبة بر وجه و از بلاد لر که کوچک بود
 انتقلی در آن روضه بیته این تاریخ وفات آن مرحوم نوشته بود در اینجا
 نیز ثبت کرده شد از تیاج افکار جناب الشیخ محمد تقی الذرغولی است :

چیز و سید شفیع از این جهان سوی جهان حسرتگر
 ز فیض عام خود اکیلی فضل افراشت تا بر مه
 همه گرو بیان از مهب را و احسرتا گویمان
 بنالیدند از دل در عزای او گه و بی گه
 برای ضبط تاریخ و فائقش از دم غیبی
 بگوشش من نذا آمد فَمَنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَجْوَهُ
 ۱۲۸۰

انتی مختصراً .
 ملا علی کبر راعی کرمانی اگر چه کور مادر زاد بوده لکن بی پایه اجتهاد است
 و در حدود ثمانین بعد المائین و الالف وفات یافت انتی .

شیخ محمد رحیم بروجردی ساکن طهران

فقیهی با نام و نشان و از افاضل ذوی الاحرام بود میان حدود ثمانین
 بعد الالف و المائین وفات یافت و جناب حاجی ملا حسین نوری صهر
 این بزرگوار است و ترجمه اش انشاء الله خواهد آمد .
 صاحب آثار در حق او نیکو کار و حاج شیخ محمد رحیم بروجردی مجاهد
 مقدس رضوی ریاستی معتد به ادره فخر خراسان زمانی نیز مباشرت
 آستان مبارکه بوده تحصیلش در خدمت مرحوم حاج مولی اسد الله بروجر
 مشهور کتبه الاسلام و غیره شده انتی .

افا محمد رضا طبعی

ساکن طبس تحصیل علوم و فنون در اصفهان خدمت آقا سید باقر
رشتی طاب ثراه و از دیگران هم نمود و در حدود شانین بعد المائین و الا
بعالم بقا ارتحال نمود .

سَبْدًا لَذِكْرِكُمْ أَصْفَاءَ الْعَالَمِ الْعَلَاءِ
وَالنَّحْرُ لِفَهْمِ الْفَاضِلِ الْمُنْحَرِفِ مَوْلَانَا السَّيِّدِ عَلِيِّ

بن العلم الا فحتم الاعظم السيد امداد على التونرومى قدس الله سره
حكيمى كه ذراتش محدوجات حكم عقايش مشيد ارکان مباحث حدوث و
قدم طائر بلند پرواز سماء عالم طبعى جوهر فردى دقيقات فلسفه الهى فاضلى كه
غلغله حذرت ذمهن و ذكاوت او از سماك تابهاك رسيده و شهره جود
و حذت فكرش از منازل آفاق ارضيه گذشته بر محب محد و كرسى
نشين گرديد تيه چيز است كه از افراد انسانى برسيل شد و ذ صورت اجتماع
پذيرد و گويوا از غايت ندرت از قبيل اجتماع اضداد قريب بجمال است بجمال
كمال اقبال جمالش را حوجبان نظاره كنان و كمالش را رب النوع
انسانى مدح خوان اقبالش را سكندر اعظم پاسبان بود تمام كتب سديه

سواى بعض از حکمت طبعى و الهى و رهنمى را بتام بحث و تدقیق در خدمت علامه
 فنامه ذوالفضل المعظم مولوى محمد عبدالحلیم لکنوئى که از مشاهیر سائده
 و افاضل اهل سنت و جماعت بود در جوپور استقاده فرموده از افاضل تلامذه
 آنجناب و سرآمد ارباب فضل گردیده تا آنکه چون آن استاد کامل را دعوى
 سفر حیدرآباد محرک شد و خیام افادات از جوپور کند شد خطى بخدمت جناب
 قدوة المدرسين استاذ الکاملین مولانا تراب على المرحوم تحریر فرمود که مثل
 بر تقریر مدیاح جلیله جمیله حضرت سید علی ضامن بود و سفارش کرده بود
 که سید الفضلاء مولوى سید علی ضامن را بخدمت شریف میفرستم تا بقیه
 بعض کتب در سیه را بخدمت شما قرائت نمایند و در آن زمانه جناب مولانا
 تراب على به سبوح حادثه عظیمه انتزاع سلطنت دار العلم لکنوئى مبتلاى اختلاف
 احوال گردیده پس چو برگ نخران دیده رفته در خانه حاجى عبدالغفار بمقام استرا
 نزول اضطرارى فرموده و رحل اقامت را بهمین مقام انداخته بود حضرت
 سید علی ضامن از جوپور حرکت کرده بمقام استرا رسیده و جناب مولوى
 تراب على بود و آن سلاله اخبار استبشار فرمودند و شمس بازغه و حاشیه
 قییمه و شرح اشارات را در خدمت والايش بانجام رسانید و سید افاضل تلامذه
 آنجناب گردید در ثنائى همان ایام مدارس و تحصیل که طوطى هزار دستان
 علوم کرم زمزمه پردازی و بلبل بوستان دقایق فوم در جوش نغمه طرازی
 بود حاجى عبدالغفار که سرور سالار متعصبین حامل لواءى اقوام جنود قاطین و قهرین بود

بشا هده ترقی کمال آن دو حسیه سیاده کمال آتش حسد و تعصب در کانون
 سینه مشتعل گردید و در مقام منازعت و ممانعت برآمد و بحضور فخر
 المدرسین مولانا تراب علی بعرض رسانید که مولوی سید علی ضامن
 شخصی است از مشاهیر و دو مان سادات روافض نونبره بر من شاق میآید
 که ایشان را در سیس فرمائی و لمحہ با فاده اش صرف کنی مولانا فرمود که تکفل از حق
 عباد و خلاق آفاق انفس و ارواح است و الله اگر دانم که تمام سنیان عالم
 روی عققاد از من بر تابند و نوبت بفاقه کشی رسد هرگز بقدر ذره هم در تعلیم و تدریس
 سید سید اغفال و اغماض اجمال را داخل ندیم و سید نمبر له فرزند رشید من است
 که ذریعہ بلندی و بقای نام من خواهد شد حاجی صاحب چون از نجار و بر بهی طبع
 و الایش باین حد ملاحظه کرد مھر خاموشی بر لب خود زود فتنه خوابید
 خلاصہ جناب سید فاضل ہانجا با وج تکمیل کمال فایز المرام گردید ناظر اجماع
 این واقعہ بر علو مدارج کمال سید عظیم المرتبہ تفتن حاصل میشد کہ حضرت مولو
 با وجود تخالف مذہب چون شدت ذکا و بسط کمال حضرت مولانا را ملاحظہ
 فرمود و چون خود قدوہ ارباب کمال بود محب الکمال بوده بر قطع ارزوقہ خود
 در عین عالم پریشانی احوال رضی شد لکن بر انقطاع سائہ تلمذ و استفادہ
 سید ابد الصلار رضی نشدہ حضرت مولوی تراب علی المرحوم سید فاضل را
 ملقب بسید الاذکیاء و افضل الفضلاء فرمودہ بود و در مکاتیب خود کہ جناب
 مرحوم بنونبرہ ابلاغ میفرمود و آباہمین القاب آن سلالۃ الاطیاب را سر فراز

می فرمود حضرت سیدالادکیاء، راحشہ سیدہ ایست بر شمس بازغہ مستمی بہ
 منتہی البیان فی مجتہ الزمان کہ در آن حاشیہ غواشی و اوہام و ظلمات
 شکوک نامحمود محمود و چونوری کہ بر مجتہ حدوث و ہری محترکہ سیدہ لکھا
 میر و ما و علیہ الرحمہ ایراد کردہ است و بر چشم آفتاب روشن خاک انداختہ است
 بسیار پایمال ساختہ الحمد للہ اللہ اذہب باللہل مظلم و جاء بالظلمات
 مبصرًا بقدرة سنیان این شکوک و اغالیط عدیدہ اورا بمنزکہ برہین و شیقہ
 شہرہ فخر احواب خود میدانستند و سلفاعن خلف بہین تشکیکات فاضل
 محمود را موجب حذاقت و براعت او در فن حکمت خیال میکردند تا آنکہ غلامی
 آراؤ کہ خود را بلباس سادات مقصص می نماید اما قالش با حالش برابر نمی آید
 در کتاب سبجہ المرجان بہین شکوک باطلہ اورا علت مستقلہ فضل
 عظیم اورا قرار داد چند اوراق در مدح سرائی او مثل نامہ احتمال خود سیاہ کردہ
 و بکمال نازش و فخر عبارات این تشکیکات ریککہ واپسیہ اورا از شمس نامحترکہ
 نقل فرمودہ از آنجا کہ در فنون عقلیہ قلیل البصناعہ و در ادراک مطالب عمیقہ
 حکمت فاقد البصیرة الناقدة بود بہین غث و سمین و مین و وشین و غمیم و غمین
 اورا اشبہ بالیقین پنداشتہ البتہ در علم ادب مہارتی داشتہ اما نہ بان
 رتبہ کہ اولیاء او اعتقاد دارند حضرت علامہ مرحوم تاممی اوہام فاضل نامحمود محمود
 مذکور را چون ہبہا منشور ساختہ و بہر روز روشن عیان فرمودہ است کہ فطرت
 فاضل محمود در فہم ہر ارکلام سید لکھا محمود بود و از راہ نامفہمی و نا انصافی در پی تخریب

اساس قويمه حكمت يانتيه گرديده .

چپ بشنوي سخن اهل دل گلو كه خطت سخن شناس نئي و لبر احطاي است

بسيه توران گوا سيه رستي حديث جان مپرس از نقش ديوا

مقدار شدت ذكاه و تش و وحدت طبعش را از همين حاشيه دريافت توان كرد

كه چپا اشبه تند فكر جديد و رع صيقل طبع حديد را با اقتضاء فكشفا

عنك غطاء لك فبصر لك اليوم حد يد بعون الله واذنه در مصاف

مناظره جولان داده عا كرا و نام خصم را منزه پايال فرموده و سكه دار ضرب

تحقيق و حقايق را بنام نامي زوند . حج :

هر كه شمشير زند سكه بنا مش خوند

قال الله نعم : وكان حقاً علينا نصر المومنين وان الذين جاهدوا

فينا لنهد بهم سبلنا ، جناب مولوي تراز بعلي تفرظي براي حاشيه تقرير

فرموده اند و در ملامتي بليغه در اين حاشيه عاليه در سلك تحرير سفته اند

چون اين تفرظي كبر است نقاشي نجافت تطويل زيب اين صفحه نگريده

و باشعار و جمال اكتفا رفته .

ديگر شيرحي دار و بر رساله عرفان منطق و در او خصال علم فقه را

در خدمت جناب ممتاز العلماء و الفقهاء مولانا السيد محمد تقى رحمه الله تحصيل فرمود

تا ذوق طبعي بفضول عاليه حكمت داشته ، شرح لمعه را تحشي فرموده است و ديده

خوبت شدت محبت جناب ممتاز العلماء با سيده الاذكياء با اين مرتبه بود كه خود

دیدم هرگاه ذکر جناب سید سند در مجالس عالی میرفت بنیابت متحسر و متامل
 شده آب از دیده میریخت ، شرح تبصره تصنیف نیت خود را با هتاهم تمام استمکن
 فرموده بجناب سید محنت فرمود و بر ظهرا این کتاب اجازه رویت را مرقوم فرمود
 که مشعر فضائل و مدح بنیابت کمال حضرت علامه میباشد این کتاب همونوز آفات
 و هر محفوظ مانده موجود است حسن خلق و حسن تقریر باین درجه داشته که تمامی
 امراء و رؤساء و علماء و فضلاء و کملاء همگی در حیطه تسخیرش بودند ممکن نبود که
 یک دفعه با کسی ملاقی گردد و بار دیگر و اله و شیفته لقای گرامی او نگردد این تسخیر قلوب
 اعظم و اکابر خاصه ذات شریف او بود که بمجله موهوب سنیه عالم نور بحضور لایح
 انوار و رسیده میان آنجناب و حضرت سید تسکین مولانا سید حامد حسین
 طاب ثراه و جناب مولانا اعجاز حسین قدس ستره اختصاص عظیم بوده چنانچه
 خطی که در تعزیت بخدمت مولانا امداد علی زبیر ارقام فرموده بودند دلالت
 تا تمه علاوه خبر فالی بر این معنی دارد حکام انگلیز بملاحظه کمال عقل و خایت جودت
 تدبیر و صواب رای تو میباش در غرض حکمت عملیه که منتخب روزگار در این امور
 هم بوده او را گذارند که از قبول مناصب جلیله ایشان طریق اغراض و انغاض
 پیماید هر چند بالطبع کاره بود و این اشغال مال و منال جاه و جلال عالم فانی عائق
 انبیاک طبع و الادب مطالعه و مباحثه و تصنیف و ترصیف علوم می پنداشت و لکن
 مکرهاتن بقبول داده اما نفس قدسی پیوسته بسیار سماه عالم انوار علوم داشته و
 سبها از مطالعه و مباحثه تغافل فرموده بالتصمیم اراده میداشت که بعد از چند

عزل این عوائل که بضرورت شديده واکراه تمام قبول فرموده بود فرموده غم
بهر تجريد و شوارق الهامات تفريد گردد و در چند روز از کمال عقل و حسن تدبير حکمت
سياست مدن چنان وضعي عظيمي در قلوب حکام و فرمانروايان و ولايت لندن
پيدا کرده بود که کمتر برای اهل هند و فقه حاصل تواند گوی کمال نور عفايش نار عقل
ایشان را مهور و موجود ساخته بود روزی چند بر همین منوال گذشته بود که شاید
این ترقیات و نبویه او بیکسال منتهی نشود که دفعه در بلده فیض آبا و ازیست فرس
افتاد و پایی مبارک او در هم شکست هر چند در سواری انسب ماهر بود اما
بر در قضا و قدر قادر نبود، لامانع حکمه و لارا و لقضاء اکابر اطباء لندن
بفرمان حکام انگلینز دقیقاً و دقیق در معالجه فرو گذاشت نکردند لکن چون آماؤ
سیرجبات عدن شده بود رحمت عالم فانی را بلباس حيوه نورانی عالم جاودانی
مبدل فرمود .

و بتاريخ هشتم ماه ربیع الاولی سنه ۱۲۸۰ مکنزار و دو صد و هشتاد و هجری
بعالم قدیس شافیه . بیت و پنجسال در این دارمحن عمر فرموده بود .
و ضح باد که حصول این همه کمالات قوت نظریه برای سیدالاذکیاء علیه السلام
بشمول برکت دعاء حضرت جدّه مولانا السید نجفعلی قدیس سره بود در زمانیکه بسیار
صغیر السن بود علامی ترقی کمالاتش از ناصیه نورانی او تفریس فرموده عمامه را بر سر
از دست مبارک بسته و عا فرموده بود که انشاء الله از سادات علماء میثوی چنانچه
دعاء آنحضرت بموقف اجابت رسید و سیدالاذکیاء و فضل الفضلاء گردید .

البه بعد الکلم الطیب والعمل الصالح برفعه .

و اعتقاد من این است که هر چه فیض علوم و کمالات که در ذریات او یاقه شد
 همگی بر تو ششعه روح احدیس حضرت السید بختعلی ع است از آنجا که در حرکت مقرر
 شده است که نفوس عالییه قدسیه می تواند که باضافات اشرفات بعد المفارقه
 هم در نفوس جنبه سافله مؤثر شوند از آنجا که هم نشود که قبول حضرت فاضل ع این مناصب
 جلیله سلطان ، خود را تحمل طعن قاصرین گردد اما اولاً پس قبول این ولایت جو
 نه از روی طوع و رغبت نبوده بلکه ببعض وجوه و مضطریه و علی سبیل الاکراه ،
 و این کو قبول غیر جائز نیست ، و از جمله احادیث معتبره جواز حالت مضطریه
 این حدیث است :

عن عمار التاطی عن ابی عبد الله علیه السلام سئل عن اعمال السلطان
 یخرج منه الرجل قال لا ، الا ان لا یقدر علی شیء باکل و یسرب ولا یقدر
 علی حمله فان فعل مضار فی بلا شیء فلیبعت منه الی اهل البیت علیهم السلام .
 و تقریب مطلوب این خبر برادران ذکیه مخفی نیست احتیاج تطویل ندارد .
 و ثانیاً چون زمانه از فتنه و شر پر شده است وضعفای ثمنین در ایدمی
 حکام ظلمه ذلیل و پایمال میشوند لهذا نظر بر تقیه نظام اشرف اصناف نوع انسانی
 اعنی افراد فرقه شیعه امامیه ضروری است که بعضی اکابر افراد این صنف بر
 مقام قبول ولایت حکام جور قیام نموده شرور آفات را از ایشان دفع فرمایند
 و در آنجا مقاصد و مهمات ایشان دقیقاً از مسامعی محل نگذارند اگر چه در انفاذ این

بعض مکاره نماندند و اغلب که این حسینات ماحی قلیل آفات خواهند شد
 و موجب وقار فرقه ناجیه در قلوب ایشان شود و استحکام این مرام شرعی تعالی
 حکمی میشود که مراعات نظام کلی از رعایت نظام جزئی اصلح و واجب است و ترک
 کثیر برای شر قلیل شرکثیر است و در حدیث جواب کتاب نجاشی که
 شیخ شهید علیه الرحمه در سال غیبت آورده است حضرت صادق علیه
 میفرماید : اما بعد جائز رسولک بکتابک ففرانہ و زعمت انک بلبث
 بولایة الالهواز فسرف ذلک و سائتے و ساخرک بما سائتے من ذلک و ما سرف
 فان شاء الله ، فاقاسر و بولایتک ففلک عی ان یغیث الله بک ما هو قنا
 خایقا من آل محمد و یعزبک ذلیلهم و یکسبک عارهم و یفوی بک ضعفهم
 و یطفی بک نادا الخافین عنهم ، و اما الذی ساء من ذلک فان اذنه ما قنا
 علیک ان نعتربو لانا فلا تسم و انظره القدس ال محمدی بطوله .
 و این حدیث موقع جواز و عدم جواز هر دو مصحح است و عمده اغرض حضرت مولانا
 معظم همین اعانت و مواساة اهل ایمان بود و اظهار این غرض در اعیان
 مواقع کثیره فرموده بود چنانچه جناب ممتاز العلماء رحمہ اللہ تقریر بر مواساة مؤمنین
 که از جناب سید بن بطور رسیده و علی الخصوص حقوق خدما تیکه در امور متعلقه
 سرکار انگلیزی بجناب ممتاز العلماء سجا آورده بود در زیریا شکر تیه آن بجا میآوردند .
 و سید نعمت اللہ جزائری رح طوا هر احوال اصحاب و طوا هر بعض اخبار را دیده
 بمنفر سخن نرسیده در انوار نعمانیة و شرح صحیفه حکم باطلاق حرمت اعانت حکام مجرم

کرده و گفته که حتی خیاطت و معماری ایشان در خل اعانت ظالمین است و
 نفهمیده که در سخن فیه اعانت ظلمه نیست بلکه اعانت مؤمنین است و تفصیل توج
 کلامش را محتل و وسع باید و ثانیاً وجود بعض افراد کامله این فرقه در سلطان
 حکام جابر از جمله تصرفات معصوم است که این بعض در بارگاه ایشان تصرفات
 باطنیه روحانیه کلیه آنحضرت علیه السلام بسیار معزز و محترم میباشند و باین ذریعه
 قضاء حوائج مؤمنین و اعانت و دفع آفات از صحاب یقین بظهور میرسد چنانچه
 در حدیث صحیح وارد شده که فرمود در بارگاه حکام جابر در هر از منته شخصی از موالیا
 ماضور است که معظم و محترم باشد که باینوسیله قوت و اعانت در کار شعیان
 ما باشد، و این حدیث کالتقص برای مطلوب ما است لکن برای کسی که پیش
 منعقد و جامد بر طواهر صرفه نباشد و بر استنباطات و تفرقه رقیقه ملکه داشته باشد
 و لکن چون بعض صحاب بر این مقام عالی قیام فرمایند ذمه از دیگران ساقط شود
 و شخصی که زیب این اریکه ریاست و امارت باشد مشروط است بچند شرط
 اول اینکه متحلی بفضائل و متحلی رذائل باشد بعد از آنکه وقایع شرعی را شناخته
 باشد نه اینکه هر شهوت پرست و خردماغ شیطان سیرت را میرسد که چند الفاظ
 زبان اردو را شناخته بر طاق بلند شهوات عاجله طلوع و عروج نامسعود فرمود
 خود را متوجوب این منصب عالی نماید مثل کسیکه بجز دانستن خواص چند ادویه خود را
 بطبابت بدنام سازد :

نه هر که چهره بر فروخت لبر می آید نه هر که آینه سازد کندری آید

نه هر که طرف کله کج نهاد و تند نشست
 کلاه واری و آئین سروری داند
 هزار نکته باریک تر ز مواجی است
 نه هر که سر تراشد قلندری داند

دوم اینکه در حکمت نظریه و حکمت عملیه بصیر و حاذق و متمیز باشد .
 سوم این که عدالت حکمت عملی و روش حکیمانانه و در مقامات مورد نیاز عقل فراتر
 داشته باشد سخن در اینجا بسیار است اما بوجه غرابت مقام با اشاره اکتفا فرست
 و با لحجّه جناب معالی القاب سید ناصر علیخان مرحوم که از اعظم حکام بودند و چون
 شدت ارتباطیکه با جناب مرحوم داشته چند مرتبه با قراح تمام با جناب سید
 الاذکیاء اشاره فرمودند که من برای شما بعضی مناصب جلیله و حکومت سلطنت
 انگلیزی را سعی می کنم و قریب الوقوع است اما چون بالطبع کاره بود و ضرورت
 شدید داعی نبودند قبول نفرمود جناب والا قباب سید ناصر علیخان را بمشاهده
 فضائل و کمالات فطریه و کسبیه جناب سیدالفضل را این قدر لغت وافر بود
 که بیرون قوت تحریر و تقریر است قبر مبارک جناب سید الاذکیاء را در فیض آباد
 بمقبره جناب مولانا عبدالعلی قدس سره زیارت کرده ام اما حیف است که
 شمع حیاتش چند روز دیگر از صرصر سوموم جل محفوظ مانده و الا در نوادر مکملای حکماء و
 یادگار اسلام معدود شدی در چند روز آیام زندگانی این جهان فانی که چون برق
 ثبات دوم ندارد و دقیقه رسمی غوامض مباحث حکمیه کوی مسابقت از اقران ربوده
 و علم اتی علم مالا تعلمون ، در آنجن علماء عصر بلند فرموده بود چه جای که سن
 شباب را طغی فرموده بودی .

افسوس که گلرخان کفن پوش شدند
 از خاطر سیریکه فراموش شدند
 آنانکه بصد زبان سخن می گفتند
 آیا چه شنیدند که خاموش شدند
 اگر چه حُسن فروشان بجلوه آمده اند
 کسی بحُسن و ملاحظت بیارمانند
 بجز صحبت دیرین که هیچ محرم را
 بسیار یکجست و خنک از مانزند
 دروغ قافله عمر کا پختان رفتند
 که گردوشان بهوای دیار مانزند
 انتهى مختصراً .

میرزا محمد رفی بن میرزا عبد اللہ

صاحب آثار در حق وی فرموده که از مدرّسین آستانه مقدّس رضوی بود
 در منظومه در فقه و اصول دارو در سال یکیزار و دویست و شصتاد و قش اتفاق افتاد

ملا احمد خوانساری

از ساکنین دولت آباد که هشت فرسخ از بروجرد است کتابی مبسوط در اصول دارو
 الموسوم بمصابیح الاصول از معاصرین شیخ مرتضی نجفی بوده در حدود ثمانین بعد
 المائین والالف وفات یافت .

و صاحب آثار باین عنوان ذکر نموده که نا احمد خوانساری الاصل ملاّثری لمکن در
 فروع و اصول از صداید آسیانید و محققین فحول بود فقه را در خدمت حجة الاسلام حاج
 مولی اسد الله بروجردی و غیره و اصول را در محضر شریف العلماء المازندرانی اولاد در مدرّسه

شیخ محمد تقی صاحب الحاشیه ثانیانگیل نموده است کتاب مصابیح الاصول
و مصنفات دیگرش از علو مقام وی خبر میدهد آنتهی .

ملاح محمد نفی مشهک

صاحب آثار میفرماید که از علماء مشهد مقدیس بود و اصلاً از بلوک چولایخانه آ
از اعمال مشهد . فوتش در هزار و دویست و هشتاد و اتفاق افتاد ، آنتهی

مولانا حاج ملاح حسین علی نوسپرکانی

تحصیل علوم در صفهان نمود مرجع خلائق آنجا گردیده بالاخر بهانجا
در حدود ثمانین بعدالالف و المائین وفات یافت .

کتابی مبسوط در حصول دارد و کتاب در رد سه شیخیه حاج محمد کریمخان بر کتاب
ارشاد العوام نموده . صاحب آثار در ترجمه اش میفرماید : حاج ملا حسین علی

تولیرکانی مقیم صفهان مجتهدی مسلم و رئیس اعظم و از محققین فقهاء و اسانید
عطاء علماء محسوب میگردد شهرت علم و صمیمت ریاستش تا بهمه جا رسیده بود و

مالک عرب و عجم جمله را فرو گرفته در او خسر عمر بسواخ چند ابتلا بهر سانید و صبر
متسک شد و در او ایل حال چندی خدمت حاج سید شفیع چالقی نیز نگذ نمود بود آنتهی

محمد اسلامولانا الشیخ رضی الله عنه

التستری نجفی مکننا والد زفولی صلاً طاب ثراه
 از علماء عاظمین و فقهاء کاملین صاحب نفس قدسیه و ملکه ملکیتیه است
 در عصر خود و حجت بلا منازع و مقدم بلا مدافع بود و در حصول فقه تحقیقاتی فرموده که
 سرمایه افتخار اہل اعصار است و ریایل اصولیہ او کہ بفراڈ مشہور است مرجع و ملاذ اہل
 تحقیق گردیدہ است ، ملا شفیعا در آئین اجازہ خود و معاصرین علماء ذکر نمود
 منجملہ کسانی کہ بقید حیاتند عالم فاضل محقق مدقق شیخ مرتضی نجفی مکننا
 و زفولی اصل است و بدریہ تیکہ او از اجلہ علماء و فقهاء است در زمانہ ما ریاست
 دین بجانب او منتہی میشود و مرجع نام خاص و عام در فتاوی و حکام است و او در غایت
 زہد و دیانت جلیل القدر کثیر العلم رفیع الدرجات است پیش شیخا و استادنا شریف
 اعنی شریف العلماء طاب ثراہ کہ در صدر اجازہ ذکرشان نمودیم قرائت اصول فرمود
 انتہی کلامہ و از تصنیفات آنجناب علاوہ فراڈ کتاب الطہارہ مبسوط
 کہ در آن مسائل طہارت باستیعاب تمام و بابتدلال تصنیف و قیقہ و رسالہ
 در بیان تقیہ و رسالہ در بیان عدالت و رسالہ در بیان قضائے المتبت
 و رسالہ در بیان قاعدہ من ملک شینا ملک الاقرار بہ و رسالہ در بیان
 مواسعہ و مضایقہ و رسالہ فی نفی الضر و الضرر .
 و فاعلاً آنجناب در ۱۲۸۱ھ یکہزار و دوصد و ہشتاد و یک واقع شدہ
 صاحب کتاب الماثرہ در حالین بزرگوار میفرماید : شیخ الطائفہ استا
 الکمل حجة الحق رئیس الاسلام حاج شیخ مرتضی الانصاری انار اللہ برمانہ و

انالله رضوانه در عدد فحول مشاهیر اسلام بلکه از صنایع دید رجال عالم است بعلو درجه
 اجتهاد و کثرت عدد تلامیذ و بعدصیت تصانیف و غور فکرت عمیق با تسلیم مقام
 زهد و قدسی تقوی اعراض تام از دنیا و ما فیها تقریباً یگانه قرون ادوار است
 غالب آنکه هیچ مجتهد اعلم در عصری از اعصار و مصری از امصار نبوده که عالمی دیگر
 دعوی رجحان بروی نکرده و با غیر واحدی انکار تقدم او ننموده باشد الا این و چون
 مبارک که در هیچ مقامی هیچگاه قاضی ندانسته و ندارد و علم اصول را بخصوص
 تاسیس کرد که از صدر اول تا این عصر نشده بود کتاب مستطابش در اصول که
 با سیم فرزند شهرت گرفته با کتب دیگر که در فقه و غیره دارد بکرات مطبوع افتاد اینک
 در قلم و سلطنت تشیع مدارس تدریس محضفات آنبرگزوار است و اسلوب استدلال
 در احکام و اجتهاد در فروع بطریقه دقیق و بی اطوار این وجود مسعود مصداق حدیث
 علماء ائمنی کانبیاء بنی اسرائیل بود ملت شیعه اثنی عشریه از اراکلی ملکیت
 ایران و گروهی ابنوه که در هند و بلاد روسیه و بعضی از ایالات عثمانیه و چند شهر نغز
 و ترکستان و غیره هستند هر ساله از بابت اوقاف و زکات و اخامیس و سهم امام
 و مظالم و امثالها قریب دو سیت هزار تومان بحضرات اطهر و ایصال داشتند و او با بذله
 یک مستحق مقصد می نیز در حق خود از آن وجوه تصرف نمی فرمود و همه را در
 نهایت احتیاط الی دینار آخر بدست ارباب استحقاق میرسانید در جمیع
 دوران ریاست عام و نیابت عام ^{تکلیف} بیشترنداشت آنهم مرد متقی در سلک ارباب
 عظام بود موسوم به حاج ملا رحمة الله رحمه الله که همه جا بهمین حجت مشهور است ،

الغرض این شخص بزرگوار حقیقتاً از عاجب از ما روزگار بود و در علم و عمل و زهد و تقوی و رع عبادت و ریاضت از طراز اول اولین و آخرین محسوب میگردد استقصاء مراتب و مقامات و تاریخ و ماجریات و اخبار و آثار و امی جمع البجمات یک مجلد بزرگ و کتابی کلان خواهد شد این دولت مؤبد سلطنت مخلصه را در مقام افتخار این علامه روزگار و خلاصه ادوار بر هزاران عهد از قرنهای سلف مرتبت و شرف می بخشد .

از اولاد جسمانی دو دختر داشت و پسر هیچ نداشت ولی قرب هزار فقیه مجتهد بسمت فرزند روحانی از وی مخلص شد و شمار شاگردانش را در تمام ایام ریاست عظمی و نیابت کبری نمی توان تعیین کرد و تحدید نمود .

در سال ۱۲۸۱ لکینزارد و دویست و هشتاد و یک هجری درگذشت و از او نش در شهرهای شیعه نشین محشری شد از مصار جامعه الی من متوسطه در هر یک چندین مجلس ختم تشکیل یافت .

مزارش در جوار فیض الانوار امیر المؤمنین صلوات الله علیه مشهورست قدس سره

مولانا الحاج محمد جعفر لایق الفار الاصفهانی

از افاضل زمان و اکابر دوران بوده ملا شیفاً منجمله مشایخ و اساتذّه خود معدود نمود و در توصیف و تعریف جناب ممدوح مبالغه فرموده و گفته که بود این شیخ رئیس مذهب در دین و دنیا و مرجع خاص عام در فتاوی حکام

زهد و پرہیزکاری و متقی و ثقہ و معتمد بوده و گوی سبقت از مثال اقران خود میرود
 علوم فقہ و اصول و رجال و حدیث را کما نیغی تحصیل فرموده از اساتذہ کرام جناب
 موصوف حضرت فخر المحققین رئیس الملتہ والدین مولانا السید محمد صاحب
 مفاتیح الاصول و حضرت حجۃ الاسلام مرجع خاص و عام جناب سید محمد باقر
 رشتی اعلیٰ اللہ مقاماً و نیز از پیش عالم ربانی و فقیہ صدیقی حاج ابراہیم
 کرباسی تحصیل علوم نموده و از دیگر مشایخ عظام تحصیل حکمت و کلام و حساب
 و ہیئت و ریاضی و علم ادب معانی و بیان مشغول بود صاحب روضہ
 بہیہ آورده قرأت علیہ فی اصفهان من الففہ الروضہ فی الاصول العالم
 والفوائدین جزئی اللہ عنی افضل جزاء المحسنین .

وفاتش در بلدہ اصفهان ۱۲۸۲ھ یکم رز و در صد ہشتاد و دو ہجری قمری ^{افتاد}
 صاحب آثار میفرماید : الحاج محمد جعفر آبادہ الفارسی از فحول مجتہدین
 طریقہ جعفریہ و مشاہیر مرجعین شریعت محمدیہ است عظام العلماء و در حضرت وی
 خویشتن را خورد میشمردند و بزرگان دین و دنیا نام مبارکش بجزمت تمام می بردند
 در علو درجہ فقاہت و سمو مقام زہد و عبادت ہمہ معاصرین بروی غبطہ میآوردند
 در ادبیات و متن اللغہ و علم الرجال و درایہ نیز کم نظیر بود رفیع اللہ تقم مقامہ و
 حشرہ مع المحقق و العلماۃ انتہی

سلطان الحکماء الالہیین و ماج الفلاسفۃ الاسلامیین جناب
 المولوی السید سراج حسین بن العلماۃ السید محمد قلی طاب ثراہ

در علوم حکیمه جمیع فنونها و شعبها فرد عالم و عالمیان و اوحدی زمان و اهل زمان
 بوده مثل اورا چشم روزگار ندیده و عدیل و براین صفحه دهر نرسیده .
 ولادت با سعادت او تقریباً در سده ۱۲ اتفاق افتاده ، از مبدع نشو و نما و
 او ان ترعرع و ایقاع آثار کمال برنا صیئه او هویدا و علامات براعت از صفحات وجود
 پیدا بود در مبداء امر بخدمت والد ماجد خود تحصیل علوم فرمود من بعد بمقام لکنو
 رسیده در تکمیل آن کوشید در اول ورود لکنو جناب سید العلماء طاب ثراه
 درس شان را که متعلق بکتاب صدر بود حوالهت ببعض فاضل تلامذه والد ماجد خود
 جناب غفران مآب فرمودند چون این فطن بخریر ایرادات قویة و اعتراضات جمیده
 می نمود آن بزرگوار از عهده جوابات آن با تحقیق مطالب و تنقیح مقاصد کما ینبغی
 بر نمی آمد لآبد خود جناب سید العلماء طاب ثراه متکفل در سس شان شدند و فتیکه
 این حالت دست داد و اب صاحب ترجمه آن بود که بوقت شب اولاً معلم
 مجرّ و صدرا می نمود و ایراداتی که بذهن میرسید بقید کتابت می آورد من بعد
 جمله حواشی صدرا با معان نظر ملاحظه میکرد از مراجعه بحواشی مذکوره آنچه از
 ایرادات حل میشد آنرا قلمزد می نمود باقی را بر استادا خود عرض می نمود چون مثل
 این در سس در حوزة افادات جناب سید العلماء طاب ثراه گاهی مشهور نگریه
 بود از این رو جمله فاضل را بمشاهده آن خیلی تعجب و تحیر دست میداد با وجود ثقل
 بعلوم عربیة و فنون قدیمه مشتغل بحصول زبان انگلیسی و تکمیل فلسفه جدیده
 و علوم ریاضیة نیز بود و با سائده کبار این فنون مراجعت نموده گوی سبقت

از همگی می رود تا این که بهر حد کمال تام و تفوق مالا کلام رسید لیکن چون علوم
 همت خیل داشت از لکنو سفر کرد تا از اینجا از عظام حذاق علوم مغربیه و موهبه
 السنه اروپا تکمیل را باقصی الغایه رسانید آخر الامر در این فنون بجهدی مجتهد
 و دستگاه پیدا کرد که بزرگان انگلیس خود در حیرت بودند که در هند چگونه این چنین
 حکیم ماهر در فنون حکمت مغربیه بهر سیده باجمه علوم پایه اش حکمت
 قدیمه و جدیده و علوم وینیه و دنیویه مسلّم بود چنانچه از تحریرات ذیل که مرقوم علماء
 اعلام لکنو است واضح و واضح میگردد جناب مولانا السید احمد علی التجد آبادی
 که از تلامذّه جناب غفراناب طاب ثراه بودند رقم میفرمایند بر ضرائف خورشید
 نظائر فضلاء زمان و علماء اوان و حکام عالیشان و عماد رفیع المکان نورانده علوم
 بانوار العرفان مخفی و محتجب مانند که حاوی معقول و راوی منقول صاحب الطبع
 النقاد و الذهن الوقاد الجواهر الفردی الاقران معدن العلوم فی الاعیان السید
 الجلیل الحرّی بان یعبر عنه بعین الانسان و انسان العین السید سراج حسین
 ملانده فواده بالمعارف الحقّه الحقیقه و کثر مثاله فی الفضایل و الکالات السنیه
 تحصیل مقدمات از قسم اصول دینیّه و میزانیّه و اثری از فنون عقلیه و
 وحکیه در خدمت والد ماجد خود اعنی الفاضل الجلیل و العالم التبیّل زبده المتکلمین
 صفوة المتفقین السید محمد قلی طاب ثراه و جعل الجنة مشواه نموده من بعد
 زمانه معتد به تکمیل علوم عقلیه و نقلیه در خدمت فیض درجت فضل العلماء
 الاعلام و اکمل المجتهدین الکرام بحر المعقول و المنقول محقق الفروع و الاصول

استاذ الكل في الكل يادى الناس الى خير التسل مجع المعارف والعلوم
 الزاهر بين العلماء كاشميس بين النجوم مولانا ومولى الكونين سيد العلماء
 جناب السيد حسين دست برکاته وزادت افادته نموده طلاى فضيلت فاضل
 مشارالیه کامل عیار و مرتبه جامعیت علوم ایشان مستغنی از اظهار استیجاب
 در علوم ریاضیه از قسم سهیت و هندیه و حساب گوی سبقت از امثال و
 اقران ربوده و همواره آیام و لیالی خود را در شغل درس و تدریس و مطالعه کتب
 صرف فرموده بالجمله فضائل و کمالات و محاسن و حالات آن وحید
 العصر والاوان بیش از آنست که بحیطه تحریر آید سلمه الله و باقاه والی معارج
 التحقيق رفاه و کان ذلک فی یوم الاحد الثالث من شهر جمادى الثانيه ۱۲۶۴هـ
 و جناب سلطان العلماء اعلى الله مقامه افاده میفرماید :

باسمه سبحانه ، هذا السيد الجليل والفاضل التليل حارص العلوم
 الحظ الجزيل و فاضل الكمال بفسط و ان جهل منعه الله الحمد بالعبس
 الرعند والعمر السعيد والعلم المصند حرر يوم الاحد لعشر مضين من ثمانين

المجادى بن محمد ۱۲۶۴هـ
 السيد محمد بن
 السيد دلدار علی

و جناب سيد العلماء طاب ثراه تحریر میفرماید : هو العلم الحكيم لقد برع
 هذا السيد الحبيب والفاضل الارب في العلوم العقلية سيما العلوم العلمية
 وقد فرأ على في الفنون الرسمية والمعالم الدينية شطرا و افا و على حكاء
 الفرج في الربا ضيات فاسنو في منها حظا كافا رفاه الله على اوج الكمال

وبلغه ذروة الفضل ومحو واكر الحلو كنه المذب الخاطى السيد حين
 صانه الله عن كل شين يوم الاحد لعشر خلون من شهر جاد الثانية ^{عبد الله}
 وبناب تحج الاسلام اربع انايس مولانا المفتى السيد محمد عباس طاب ثراه
 باحضرتش محبت اكيد و مودت خالصه بود چنانچه از صحيفه كه جناب المفتى المدوح ^{طاب}
 بنام نامى آنجناب در تعزيت والد ماجد ايشان نواته مرقده تحرير فرموده مذاهير مكرده
 وهى هذه : من المحب الخالص لوداد المبلى بالبين والبغاد بعد
 ابلخ السلام الخاكي من بهجته دار السلام الجارى عن سنة الاسلام المحفوف بالجل
 والاكرام المحف الى السيد الزكى الفاضل البلى الحبر اللودى الخلى الوفى الخدن
 الرضى المواضع الاربعى المتوقع النقى المحبب اللبيب الحبيب للنسب الخايز من
 الفضل وفرصيب الفايز من الجهد بالمعلّى والرقيب الاخ السيد الولوى الرشيد
 سلالة المصطفين السيد سراج حين لا زال ملى بهنيد مبعى في بهنة اذ طالما
 اذكر العهود الماضية والقرون الخالفة التي مضت في العيش الرعبد الطيب لتعيد
 الجامع للاشمال الشامل على الوصال حيث عيون الزمان الحفود ناعسة رتود الى
 ان قبل الدهر بعوايه وفرقت بيننا الباليه فرضيت من صفاح الخدود بقطعة ^س
 وفتت من دنان الخجود بقطعة من كاس فابيت الا ان تحرف الحشا وبقية مشوشا

اسفامنا ليست نناهي كثره ^{لكاتبه} لعظيم ارنه بنا عنكم جرين
 فعبت من بعد النوى لا ينهى مع انة المحصور بين الحاصر

ومن الغر والالام الحادثة في هائيك الايام وفاة والدك الماجد الكابر المحزن

للمفاخر ولقد عدته في مرضه الذي دهاه فكلمني مكلمة الاما جد العظما
 وساجلني مساجلة الاكابر الفخام ثم لما انصرفت بعث الي معنذنا عتما
 وقع منه من التفريط في آداب لقرأ فزرته ثانيا ووجدته عابنا وثلث له اهما
 السري ما انا وما خطري وان لا اتوقع الثعظيم والاجلال من الاقران والاشا
 فكيف وانت من الكبار البالغين الذروة الفخار ومع ذلك ففدا صابك
 فالج ولا على المريض حرج ثم انتم بلغني حديث وفاته اعلمى الله درجانه فالفني
 كثيرا شديدا وما وجدت عن الصبر محمدا وثلثه واثباته مؤرخا لرحاله فذكر
 لبعض احواله .

اريد ذكر محمد فلي ورحلته	واقني يراعي لا نفخ الصورا
هو المهاجر باللكنة ومنه	وكان مسكنه الاولة كسورا
كانه هو نور الهدى وحين بدا	سنا هده بكشور قبل كن طورا
وفي بطانة مولد الزمان مجده	الورد محمد الطهر كان مذكورا
لقد تفقه في الدين فادسا وعا	وكان مشغلا بالكلام خيرا
ابان جادة الحق بالبراع كما	تري الحجة لبلا نفقت نورا
جراك ربك عن اهل دينه خيرا	وكان سبك عند الاله شكرا
مضى خلف ولدا له اوله فضل	كذلك عاش حميدا وماك مغفورا
وحيين يحيى صلى عليه مجهدا	كان فضلها في الانام مشهورا
محمد وحيين فداها روي	فانما بهما الشرع ظل مصورا

و من بستم شد خلفهم بطب نفسا	ولا بستم اذن عنبراً و کا فوراً
کذاک افبره ارضهم و حائظهم	و فی القمۃ فهم بکون محشوراً
مضه لناسع شهر غداة عاشره	رجل خامس آل العباء منخوراً
مصا به بمصاب الحسین مفروق	وانه لتلقى الحسين مسروقاً
طفافک لنا یخ یوم جلته	لموته هو اقبال یوم عاشوراً

او صبت با اخی بالصبر والتجهد فان نوابب الدنيا لها دوام وتجدد ولا وفاء
لله الخوان ولا محص عن صرف الزمان وكل نفس ذائقة الموت وكل من عليها
فان ويبغى وجهدك ذوالجلال والاكرام والسلام خير الختام وانا العبد المعيب
الله برده المشري محمد عباس بن علي اكرم بن جعفر الشوشري عفي الله عن احبائه
واموانه بسا اذانه وولانه .

صاحب ترجمه بعد تکمیل و تحصیل فنون قدیمه و جدیده بر مناصب عالیہ رسیدند
و همواره با کمال عزت و احترام می زیستند و بجز تصنیف و افاده و ادای لوازم مناسبت
خود بچیزی دیگر التفات نمی فرمودند گاهی مثل ابناء دنیا در صد و جمع مال و زر بر نیامدند
حالات استغاثان خیلی عجیب و غریب است بسیار از او ایان ریت
آلات و الوف از دراهم و دنانیر برایشان عرض میکردند و ایشان از قبول آن ابا
می نمودند اگر قدری هم از این حالات مرقوم شد اجزای کثیره مستغرق گردد و تصنیفات
ایشان که اکثر در آن علوم ریاضیه است . در کشف الحجب مذکور است بسیاری
از تصانیفشان که بخط خود ایشان موجود است حقیر دیده ام مسوده آن مبینه است

و از اینجا قوت دماغیه شان بجزئی میتوان فهمید جناب ممدوح باوصف اشتغال
 بعلوم و انماک درسیس و تدریس خیلی قوی و پر زور بودند و در فنون پہلوانی ہم بزرگی
 داشتند حکایات قوت و ایدشان از جمله عجایب و غرایب است در طب
 قدیم و جدید و ہم کمالتان بغایت فصوی رسیده بود بسیار از امرض مزمنه را
 که حدائق اطباء یونانی و انگلیزی در آن عاجز بودند و در مانده میشدند بجوی معالجه
 میفرمودند که عقلا را حیرت عظیمه در آن دست میداد .

از جمله احوال ایشان که از قبیل کرم است باید بشمرد این است که در باب خود
 پیشین گوی فرموده بودند که موت من از گزیدن ماریا باسهال و بانی خواهد شد آخر الام
 همین واقعه رخ نمود که در مقام چرکهای و بای سخت شایع شد و از معالجه جناب
 ممدوح اکثر مرضی را صحت نصیب شد لیکن وقتیکه خود بتلای آن شدند دوائی
 که اسهال آن میخواستند در شیشه مخوم برصاص بند بود بیچ تدریری وانشد
 بیمار داران را شکستن آنهم بخمال نرسید بالاخر در همان مرض مهملک درگذشتند
 آنانته و اما الیه رجوع و این واقعه جانفرا در میت و هفتم ماه ربیع الاول
 اتفاق افتاد و مزار جناب ممدوح تا بحال بمقام چرکهای موجود است و اهل آنجا
 از جمیع طبقات حتی الکفار در باب آن قده اعتقاد عظیمی است و اکثر برکات
 از آن مشهود و محسوس میگردد چون جناب حجه الاسلام مولانا المفقی السید
 محمد عباس طاب ثراه قطعات عدیده در تاریخ وفات جناب ممدوح بنظم
 آورده در ضمن صحیفه تعزیت بخدمت برادر ایشان جناب مولوی سید عجاز حسین

اعلیٰ الله مقامه فرستاده بودند لهذا نقل آن صحیفه بالفاظه در این مقام مناسب
 می‌نماید، و همی بنده بسم الله الرحمن الرحیم سلم علیک تسلیم مغز و حیث
 تحیه معترتا بعد پس در این ایام از بسکه در مکاره آلام و عوارض و مقام
 مبتلا بودم بدولت سرگمتر رسیدم و اینو قعنه عظمی و دوا هیئیه فقهارا هم شنیدم حال از
 ورود صحیفه شریفیه و الا علاوه آلام عدیده این مصیبت جدیده بهم رسیده :

وکل اخ یفارقہ اخوہ لعدایک الافرقدان

فصبر جمیل و اندام استعان با صابت فکر با هجوم افکار و دل افکار کجا بهر حال
 برسبیل ارتحال در تاریخ ارتحال چند بیت ثبت می‌گردد و چون در امر شرف تنصیر
 و تخصیص لسان نبود بهر زبانی که دوا ششم چیزی گفتم تا از عمده امثال برآیم و بهر خود
 احیاء ذکر آنمخروم و مغفور نمایم فان حق و ده علی عظیم لایحوی و لا ارانی بان
 اعزیک اولی منی بان اعزوی قطعه عربیه :

طال الفراق و کنت قد ارجو لعلک فادم حتى نعاک الی من هو فی هواک مسام
 ادعوا العیب و اتا بین الجنادل نائم با و بلذی من فرقة فیها فوادى هائم

انضهاذ مصع رزء عظیم دائم

قطعه فارسیه :

چرفت از عالم فانی سراج بزم ایمانی که در عقل و بهر ثانی برای جوهر کل شد
 به بیت و بستم ماه سوم از سال یکشنبه در اهل دین و دوا سرین مصیبت شور و غفل شد
 جهان شد رنگا هم تیره و گفتم بتارکش سراج و دوده علم و سیادت بودا کل شد

رُبَاعِي :

چون مھر سپر علم و فضل و افضال   از گردش چرخ سُفد آمد بزوال
تاریخ صعود او بمسراج وصال   رفته ز زمین نیر افلاک کمال ،

رُبَاعِي بِلِسَانِ اَرْدُو :

اوٹھ گئی مولوی مسراج حسین   جنسی پھولا پھلا تہا باغ دین
اسی مصیبت کی سال کی تاریخ   کر رقم آب بچھا چرخ دین

عبارت فارسی مناسب لوح فرار   بنامی مرقد نورانی مولوی سید مسراج حسین
اگر این نثر پسند است بند است   حکم کنند کہ بکنند چرا کہ نظر بتصریح اسم مرحوم
و ذکر سیادت و مولویت بر نظم مزیت   و لفظ نورانی با مسراج مناسبت وارد ،

و السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ انتہی رقمۃ التعزیت .

کرو بی نساب استادا العلماء الکاملین ملاذ الفقہاء و المجتہدین
تجۃ الاسلام و المسلمین آیت اللہ فی العالمین مروج احکام الشرع لمبتدئین مشید احکام الدین
المبین الراغم لاناہ المخالفین سلطان المنکلمین المتبحرین استادا الکمل فی الکمل
وارث الانبیاء و الرسل اودی الانام الی خیر تسبیل الامام العمام الامام اعالم العیلم اعلم
السید البحر القمقام البحر الرخر الطظام السبی بجدہ خیر الانام فقیہ اہل البیت علیہم السلام
سلطان العلماء الاعلام ضارب اعناق التبعیب اللسام بضرب السیف الضعیف
العلامة الاوحد والفہامة الامجد السید السند المجتہد سلطان العلماء جناب السید محمد بن
غفر نائب السید دلدار علی اعلی اللہ مقامہما وزاد فی النخلہ اکرامہما ، آنجناب بعد از

غفران مآب والد ماجد خود مرجع خاص و عام و استاذ علماء کرام و ملاذ فقهاء فخما
 بلکه آیتی از آیات حضرت ملک علم و حجتی از حجج خالق انام و نعمتی از نعمای مفضل
 منعم بوده که برای ترویج شرح انور و اشاعت دین مطهر حضرت خیر البشر و طریقه
 حضرت ائمه اثناعشر در عین مائه اثنی عشر علم هدایت شیم برافراخته و تجلیات
 ذات بابرکاتش پر تو فیض علوم و هدایا بر اطراف اکناف و اقطار م صاع عالم
 تافه و آوازه عظمت و جلال و علم و فضل کمالش تا بلاد عرب و عجم شهرت یافته تبار
 هند و سیستان را از فیوض انوار افاضات و افادات و آثار برکات و هدایات و نشر
 علوم و بنیات مأمور و پر نور ساخته اما نسب شرفش به بیت و چهار واسطه
 بامام عاشر یعنی حضرت امام علی نقی علیه السلام میرسد چنانچه شاعر شیرین گفتار
 اسماء اجداد بزرگواران عالی مقدار در اشعار آبدار خوش گفته بلکه گوهرهای شاهوار
 در سلك نظم سفته است . قصیده مدحیه نسبتیه المسماة بمقالا
 ضیائیة تصنیف مولوی سید ضیاء الله صاحب بلگرامی مرحوم و آن این
 ای طناب فکر و قادت خیام علم را
 کنگره ایوان فضل و علم و افضال را
 میتوان کردون رقم یک شمه از جوفت
 عرضه قرطاس رشک قطعه فردو گشت
 تنگنای سینۀ حماد ز عرض و سعادت
 در ریاضات رهنی سرود همت هر که دت
 از فضای اغبری تا قبه اختر کشید
 سر زعرش از رفاع صد پایه بالا کشید
 صفحه ایجاد را اگر میتوان مسطر کشید
 بلبل بدحت ز طوبای قلم چون سر کشید
 لیت کاد بادل خود گفت آبی بر کشید
 خط حیرت بر حسین آیتش کیسر کشید

شخص تفسیر و حدیث و فقه بهر اعتبار
 ایکہ در اظہار مجد تو خطیب خامہ ام
 در اصولیت کہ میدان تکلم زانی تبت
 حیف بر انصاف کسری گفت میزان فلک
 شمع بر سر میوان در بزم عدل و داد تو
 از کمال عدل یکجا کر کنی اضداد را
 ای درایت را رعایت در بکار داشت
 بر دفع چشم زحمنی از خیال حکمت
 تا قیامت در مذاقش تشنه کوشر کہ بود
 طینتش باشد مخمر از شراب یاد تو
 دست بالا دست نقاشن قضا چون نقاش
 جای جولان سمت وجود تو گیتی نبود
 جعفر و یحیی و حاتم را ہمای نعمت
 بسکہ در بر فیضت حبیب یم را کردہ پر
 دست بہیت بسکہ بر بہار زده مہر سکو
 شاہباز بہتت از غایت خفص جہا
 گر سگ مغر معانی صد کلوخ از لفظ چید
 تا کنون از بادہ ذکر حبل ذوق داشت

بر در کرباس فضلت منت افکشد
 لال مطلق شد زبان و پای از منبر کشید
 مدعی بر جہجہ اخبار خود خنجر کشید
 جنس انصاف ترا در پلہ چون برتر کشید
 مقنع فانوس را از چادر صرصر کشید
 میتوان بر آتش از آب خنک مہر کشید
 تا ز جو علم تو فلک فلک لنگہ کشید
 چرخ از انجم سپند از قرص خمر مہر کشید
 ہر کہ از خم تہ مہر تو یک ساغر کشید
 بررک جان بایدش از تیغ کین نشتر کشید
 دستہا را دست تو از جملہ بالا تر کشید
 نقش پای تو سن فیضت بکویان کشید
 بل کرمان را ہمہ چون بچہ زیر بر کشید
 دامن ابراہیم قیاض تو جوہر کشید
 نعمہ را از پردہ نتوانست رامشگر کشید
 بیخندہ اسلام را چون بیضہ زیر پر کشید
 کی توان او را بمیزان کجالت بر کشید
 از خم باد و نسب باید کنون ساغر کشید

غنچه سید محمد بود از دلدار علی
 میر دلدار علی نخل برومند علوم
 نقد سید عبد نادوی بود سید معین
 میر عبد الهادی از گلزار براسیم بود
 میرا بر ابراهیم ابن میر طالب بوده است
 ابن محمود ابن امیر امام باشد مصطفی
 گشت ابراهیم ثانی از جلال الدین عیاش
 تافته نور جلال الدین از آن مه کی گزنا
 در موت او هم از سید خضر سر سبز شد
 تاج دین بن نصیر الدین بن سید حلیم
 بس علیم الدین علم الدین بن سید سیرت
 والد سید علی بوده است سید بوعلی
 گوکب سید شرف طالع زنجبیل الدین بود
 بوعلی ابن ابوعلی محمد کزاز
 گشت ابوعلی محمد از ابو طالب پدید
 طالب از حمزه پدید آمد ز بس عطار صنع
 کرده از ظاهر محمد روی هستی آشکار
 جعفر آن پور نقی کز صلبهای طاهر

دست رضوان قدر از گلبن جعفر کشید
 از ریاض ظاهر سید معین سر بر کشید
 قدرتش در رشته ایجاد چون جعفر کشید
 در جهان زین روی از باغ هدایت کشید
 طالب حق از زکان مصطفی داور کشید
 آنکه تمثال صنم را از کف آفر کشید
 آنکه بهر بذل راهش آسمان اختر کشید
 مستعار از والد سحیای پیغمبر کشید
 فلک خضر از معین بجز تاج دین اشکر کشید
 آنکه تاج از تارک هر کافر غفر کشید
 کز پی دین در ره او زحمت بی مهر کشید
 نجم دین چتر جودش از علی بر سر کشید
 آنکه بر شریان خصم مصطفی نشتر کشید
 بود دلال ره در راه دین خنجر کشید
 از جود خویش بر ملک عدم اشکر کشید
 از محو حمزه را چون از عرض جعفر کشید
 خویش را طاهر بر بدن از معدن جعفر کشید
 رشته تولید خود را تا به پیغمبر کشید

هر کدام از شاخهای باردار این شجر   سر بر افلاک از ریاض عترت اطهر کشید
 هر یکی از ساقیان بنوم ایمان در آزل   ساغر ذراتش ز دست ساقی کوثر کشید
 یارب این غصن برو مندی که اکنون ^{ست}   نخل رحمت بر سر سگان بجزو کشید
 باو چندان بر زمین تا خلق گویند از زمان   مصطفی نخل شفاعت بر سر محشر کشید
 آسمان قدر و الای محمد در امجد   بایان قوت نطق و بیان محور کشید
 ولادت با سعادت آنجناب هفدهم صفر المظفر ۱۱۹۹ هـ کینار او یکصد و نود و نه
 از هجرت مقدس نبویه بوده گویا حضرت ذوالجلال آن صاحب علم و کمال را بر
 انتقام و استیصال مخالفین بدآل بحسب منظومه آمان المجرمین منعمون ،
 خلعت وجود بان ملک خصال عنایت فرموده کما سیطره هذا المرام من
 کلام بعض الاعلام و هو کلام لطیف و عجیب و سیاتی عما قریب چون از
 ابتدای زمان رضاعت و او ان طفولیت فیضان انوار سعادت و برکت از
 مبدی فیاض بی منت جلوه اندوز ساخت وجودش بود و در عین ایام نصحت
 بربشارت قدسی اشارت رؤیای والد ماجدش از شرف تبیت حضرت صاحب
 الامر علیه السلام سرفرازی یافته چنانچه بنا بر توضیح مرام صدق استیام و
 تصریح بشارت فرخی فرجام مناسب مقام آنستکه آنچه آن عالمی مقام تذکره
 رؤیای جناب الدعلام خود در رساله مؤلفه شریفه مع تعبیرات لطیفه تالیفات منیفه
 و اشارت طریق ارقام فرموده بلفظ هدیه ناظرین نموده شد ، حیث قال علی علیه
 مقامه هذه الرؤیة الشریفه :

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَالصَّلَاةُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ وَآلِهِ الْمُعْصَمِينَ الْهَدَى
 وَبَعْدَ فَلَا يُغْرِبُنِي الْبُظْفَانُ مِنْ أَهْلِ الْإِيمَانِ إِنَّ هَذِهِ الرَّؤْيَا صَادِقَةٌ لِلنَّبِيِّ الْمُرْتَمَى
 مِنْ طَرَفِ الْخَاصَّةِ وَالْعَامَّةِ ، إِنَّهُ قَالَ مَنْ رَأَى مِنْ رَأْيِي فَقَدْ رَأَى فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يُبْتَلَى بِهِ
 وَقَدْ رَوَيْنَا بِأَسَانِيدٍ نَامِسْتَفِضَةٌ عَنْ أَمَّةٍ الصَّادِقِينَ أَنَّ مَنْ رَأَاهُمْ فِي الْمَنَامِ
 فَقَدْ رَأَاهُمْ عَلَيْهِمْ فَإِنَّ الْجَنِّ الرَّجِيمَ لَا يُبْتَلَى بِالْإِمَامِ الْمُعْصَمِ ، وَفَدْرَبْتُ عَلَى نَفْسِكَ
 الرَّؤْيَا أَنَا رُصِدُهَا كَمَا إِشَارَ إِلَيْهِ وَاللَّهُ الْعَلَّامُ أَعْلَى اللَّهِ مَقَامُهُ فِي الْأَجَازَةِ الشَّرِيفَةِ
 الَّتِي كَتَبَهَا لِخَطِّهِ الشَّرِيفِ وَتَشَبَّحَ حَدِيثُ ذَلِكَ الْمَنَامِ وَتَوْضِيحُ قَضِيَّتِهِ تِلْكَ الرَّؤْيَا بِطَلْعِ
 وَجْهِ التَّمَامِ مَا سَمِعْتُهُ حَرَارًا مِنْ بِي الْعَلَّامَةِ رَأَى فِي الْمَنَامِ يَوْمًا مِنَ الْأَيَّامِ حِينَ
 مَا كُنْتُ طِفْلًا وَرُضِعًا صَغِيرًا أَنَّ جَمَاعَةً كَثِيرًا مِنَ الشَّيْخَةِ وَالْمَوْلَى الْمُجْتَمِعُونَ
 عَلَى نَيْلِ عَالٍ رَفِيعٍ فَرَجَائِي مَبْشُرِي مَسْرُورِي فَقَضَى رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الْعَجَبِ سَأَلْتُ
 وَاحِدًا مِنْهُمْ مَا هَذَا الْأَجْمَاعُ وَكَيْفَ وَلَمْ قَالَ فَائِلٌ مِنْهُمْ مَا نَدَى أَنَّ الْإِمَامَ الْهَامَّ خَلِيفَةَ
 الرَّحْمَنِ صَاحِبِ لَعْنَةِ الزَّمَانِ حِجَّةَ اللَّهِ الْمُنْتَظَرِ الْمَهْدِيِّ عَلَيْهِ سَلَامُ اللَّهِ الْمَلِكِ
 الْمُنَانِ فَنَظَرُوا وَخَرَجُوا وَهُوَ جَالِسٌ مُجَلِّيٌّ عَلَى هَذَا التَّلِّ الرَّفِيعِ يُجَلِّي التَّوْرَةَ عَلَى شَأْنِ
 الْقُطُورِ وَقَدْ اسْتِضَاءَ الْمَكَانَ بِنُورِ الْمَكِينِ فَكَانَ نُورًا عَلَى نُورٍ وَاشْتَأْنُ أَبِي الْإِلَى
 زِيَارَتِهِ عَلَيْهِ وَعَلَى آبَائِهِ الْكِرَامِ الْآلِ الْتَحْتِ وَالسَّلَامِ وَجِبَاهُ شَدَةُ التُّوفَانِ عَلَى أَنْ
 سَمِعَ عَنْ سَائِقِ الْجِدِّ وَالْأَجْتِهَادِ حَاجًّا زِيَارَتَهُ فَاصْدَأَ لِلْحُضُورِ بِحَضْرَتِهِ وَمَا كَانَ يُحْتَجُّ
 جِبَا شَدِيدًا وَلَا يَكَادُ يَفَارِقُهُ فِي أَغْلَبِ الْأَجْيَانِ وَكَانَ دَائِمًا يَهْتَمُّ إِلَى الصَّدْقِ وَيَضَعُهُ
 فِي حِجْرِهِ اخْتِذَ فِي مَنَامِهِ وَذَهَبَ إِلَى زِيَارَتِهِ وَعَرَجَ إِلَى مَعَارِجِ تِلْكَ التَّلِّ الرَّفِيعِ بَعْدًا

صدق وايقان وحضر بحضرته وتمثل بين يديه وسلم عليه فتره عليه السلام و
 رأى ان الناس محدثون بالامام يستلون عنه من كل جانب مسائل المحال و
 المحرام فسئل ابي ابي الله عن كتاب من كتب لاصحاب ائمة واعمل عليه وعلى ائمة
 فتوى من فتاوى فقهاءنا الماضين اعهد ؟ فقال الامام عليه السلام : على كتاب ابن بابويه
 او قال على كتاب المفيد وبالجملة سئى احدا من فداء العلماء لكنه لم يحضر ابي على
 النعمين فقال انه لما حضرت بحضرتك فلا حاجة الى الرجوع الى كتاب وفول حال
 من العلماء فسكت وفرر نضر بالامام كقول حجة عند الاعلام ثم تسئل ان بنو حبه
 وينكفل بحضارته وزيارته الولد الذي في جري احضرته لتحصنه وزيارته فابح
 مسؤل ابي واسعف مأموله وتقبل ملتمسه بقبول حسن ودعا خادمه فلما حضرت
 امرها ان تحصى وترضعني وتربيته وتدخلى في بيته فصرت من ذلك اليوم من
 اهلبينه وفي كفاله وحضارته فيها لها من بشاره ما اعظمها واشارة ما اجلها و
 اكرهها فلما ذهبت به خادمة الامام الى بيته عليه السلام فرخص ابي ورجع من عنده
 الى مسكنه وهبط من النبل الرفيع فخطر ببال ابي انه كنت احب هذا الولد جانا
 شديدا والآن كيف اراه وهو في بيت الامام غائب عن بصرى وكيف اصير على
 فرار ولى فرجع ابي فمهرى الى جنابه وارثقى على معارج ذلك النبل مرة ثانية
 وسئل الامام عليه السلام كيف واين ارى هذا النبل وكيف اصير على فرارته فاشار
 بيته الشريف الى قضاء ارض فصحته وسبعته وقال ثم تراه هذا الطفل وكيف هنا
 فاطمى قلب ابي وعاد الى داره واستيقظ وبين منامه عن خصل جنابه واصحابه

وفي هذا المنام بشارته ولا بد وأماله فظاهر فانه شرفه بان جعله من اهل بيته
 ونهده وتكفل بحضانه وتربيتي وهي بشاره ابيه بشاره فان المنبئي قد بعد ابناً
 كما بعد المنبئي ابا وان كان ذلك حسبا لانسابا سيما اذا كان الولد منتسبا الى اولاد
 الارحام منتسبا الى سبي الاعمام وكان الامام مرتباً كافياً كافلاً لمهتاه ولا غروقات
 من ديدن السادات والموالاة تربية العبيد الموالاة ومن شان الملوك تفقد
 الرعيمة وحسن السلوك الا ترى ان الشمس المنيرة كيف بسننيتها منها ذواتها
 الحفيرة مخفيون بان اتمثل مرتجلاً بما انشده جدي سيدي سيد الشهداء عليه
 الآت النجته والثناء ، وانشأ مرتجلاً :

انا ابن علي الخج من آل هاشم كفا في هذا مفخر احب من افخر
 واما الابه فانه بعد ما شرف زيارته المشهد الغري والحقار والسامر والكاظمين
 والمشهد المقدس الرضوي على راقدها الآت الصلوة والسلام تشرق بزيارته
 الصاحب عليه في المنام وكانت استبجاز منه فاجاز وتلقى ملتمسه بالقبول ،
 تكفل بحضانه وتربيتي وحراستي فانضج ولاح انه ما كان من حضانه والده
 كان من حضانه وما علمني من علوم الدينية والمعارف البهيمية كان من تعليمه
 وكذلك كان نيازه عنه فلما كان نائبا عما له كان نائبا خاصا في تعليمي تربيتي
 وكهالتي وكان بيته كبيته فهذا تعبير رؤياه ان كنتم للرؤيا تعبرون .

واما لامي المرحومة السيدة الجليلة فلاح من الرؤيا انها كانت خادمة
 للامام من اهل بيته عليه فقد احضنتني وارضعني بامر صاحب الامر عليه

وانها كانت مؤتمنة عند الامام فالتفت بعد ذلك ثدى مرضعنا حزي حتى
ان ابي كان يقول ان المرحومة مرضت في ايام رضاعني وكنت يومئذ ابن سنه
وبضعة اشهر فالتفت امرأه الاطباء على نواضعها في حال المرض يضرب بالولد
واتها محموده وقد طال مرضها فلا محيص من تبديل المرضع فدعا والده عدة
مرضعات لكن لم ارتضع من احدٍهن سواي فلوارضع بعد فكان ابي يتحجب
من ادراكه في صغري ويبري بين امي من مرضعات شتى ثم لما بلغت رشداً
سافر ابي الى وطنه المعروف ومزله المألوف وكان من عادته طاب ثراه انه
كان يذهب الى سواد نصير اباد للقرح واشغال القلب وسائر اصحابه واجبابه
خلفه بروحون حثا راح فكان ذات يوم انه خرج من الحسينية التي بناها في الوطن
وقت العصر فصار يمشي وانا وسائر اصحابه معه خلفه وانا اضنه قلباً فلبداً اذ نادا
يا محمد فلت لبيك باليه فلما دنوت منه قال ان هذه الارض الوسيعة هي التي
كان الامام عليه السلام اشار اليها بيده الشريفة فاكثرت في هذا الولد في هذه الارض
والحمد لله على اسباغ نعمته حمد اكثر والصلوة على نبته وآله الذين اذهب الله
عنهم الرجس وطهرهم تطهيراً .

وهرگاه دایه ربوبیت حضرت ربانی ومرضعہ بزوانی از نظام رضاعت آن نقاد
دودمان فاطمی فراغت یافت بتغذیه و تمیہ قوامی تربیت و تصفیہ قوامی روحانی
از لال نوال حکمت سبحانی و مواد نعمت معالم ایمانی و لذات معارف ربانی
پرداخت چنانچه وقتاً فوقتاً آثار میامن بشارت فایز اشارات و انوار فیوض

علم و حکمت از ناصیهٔ مهشهر منیر شهر شریعت ما بهتاب برج هدایت و رشادت مبدا
 و جلوهٔ فضل و کمال و فروغ مجد و اجلال از عنوان شأن آن عالم بآبانی و نور شمعانی
 هویدا میگردد و در اصغر سنین محبوب و لها کرامات نام مورد اعزاز و کرام خاص عام بود
 در آغوش عطف و علماء و فضلاء کرام و امراء و وزراء عظام تربیت یافته چند
 مرتبه نواب آصف الدوله بهادر مرحوم در کنایه خود گرفته بر دست و پیشانی آنجانب
 بوسه با دادند و هر چند که نشوونما مییافت بحضال کرمیه و فضایل عظیمه و فوایل حسیمه
 فائز میشد تا آنکه در زمان ترعرع و عنفوان شباب در علوم عقلیه و نقلیه کمال قوت
 قدسیه و کمالات انسیه و ملکات ملکیه شرفیاب گردید .

در سن هجده یا هجده سالگی بدرجهٔ اجتهاد فائز گردید و چون عمر
 شریفش به نوزده سال رسید در سنه ۱۲۱۸ بکلیلهٔ بزرگواری با اجازهٔ اجتهاد سرفرازی
 یافت کما یستفاد من اجازهٔ الشرفیه و هذه عبارتها المنیقه :

کان یجد الله تعالى ممن جدد في هذا المطلب وتروى من هذا المشرب
 الاعزب الفاضل الموقد الزكي الاوحد الامعي اللوذعي الاعز الولد الاجد
 ثمره فؤاد فرقة عینی السید محمد لاذال محمدا بمکرم الاخلاق و منحلها بحلی
 الکمالات محفوظا و مصونا عن جمیع الافات و العاهات بحق محمد وآله
 رفیع الدرجات علیهم صنوف الصلوات و التحیات الترابکات فانه طول عمره في
 ربهان الشباب و عنفوانه فان معظم الامثال و الافران و امناز بسره ملایح
 الکمال عن اکثر ابناء الزمان وقع في باض العلوم و کرع من عبین الکمال و ترقی

اعلی مدارج الفضائل الی حاله الاحسن الحال اوشک ان یدبض المدام اشراً
ذکاءً وبتنور قلوب اهل بیننا بنور ضیائتہ ولعمری لوفلنا ان وابنه بکاد بضعی
ولولم نمسه نار لم نکن مسعداً ولوفلنا انه مطمح محل عناية حجة الله المنصوب
بعون الله لکان قولاً مسروراً کما هو مفاد بعض الروایة الصادقة فی المنام ونفصیله
بفضله محلاً آخر غیر هذا المقام واطراف ابضاً بمنه نعالی وکره الی ما اعطی من العلم
حسن العمل والفتوة عن کثیر من الخطاء والزلل برأب الوالدین ولم یعصنا طرفه عن
فخره الله عنا خیراً ما جازا الولد عن والده و جعله غداً خیراً من امسه والیوم
بدیهه انشئ موضع الحاجة وازجارت اینهه مستفاد ویشود که قبل تحریر
این اجازه بدرجہ اجتهاد رسیده بودند وبعد چند مدت بسبب عوائق زمان تحریر
فرمودند چنانچه میفرماید :

كانت نفسی ننازعی منذ ملة وابنت ارفناع الولد الامجد المعزى له طول
عمره الی معارج الكمال وتختلف بمكارم الاخلاق ومعامد الخصال ان اکتب اجازة
وابنه نظر الی ما اتضح مما سبق ولاح واسفر کالصباح فاستبأ بالعلماء الکرام و
افئداء بشوختنا الاعلام علیهم التحية والسلام لما وجدته اهلاً لذلك فان
اولاد الاحفاد وان كانوا کلاماً افلاذ لا کباد واثماً والنواد لکنه بحمد الله امثان
من بینهم بکونه من اکمل افراد الاولاد الروحانية والنتائج النفسانية النورانية
وقفة الله لهم وسائر الاولاد لما هجت وبعضی وبلغهم من کمال الی الدرجة القصوى
وكانت العوائق تمنع من المراد وعوداً الی ايام نضرب دون بلوغ الغرض بالاسداد

و چون آنجناب در عین ایام شباب صحن حیات جناب غفراناب سبب
 تبحر و توغل و تدریب علوم و کمالات و محامد صفات و محاسن فروع یافته مدو
 خاص و عام گردید و لائق تعظیم و احترام و مرجع انام گردیده بود محامد و محاسن آنجناب
 در کتاب آئینه حق نما رقم یافته و آن کتاب تالیف بعضی افاضل اطمیاب
 تلامذۀ جناب غفراناب است که در سوانح حالات جناب غفراناب تحریر گردیده
 و متلفی بالقبول گردیده بود عبارت آن در تذکره اولاد اجداد چنین است اما علیجناب
 معلی القاب سنی حضرت سید المرسلین ناشر احکام ائمه طاهرین مرکز دائره فضل و
 کمال خورشید آسمان عز و جلال سرآمد علماء عصر زبدۀ فضلاء و هر صبی مرآت شریعت
 غرّ امتقن قوانین ملت بیضاء و مروج اخبار و آثار ائمه هدی مطلع انوار علوم اهل بیت
 اظهار واقف اسرار شرع احمد مختار مستند علماء دین وارث علوم سید المرسلین
 الهمادی الی خیر السبل الجامع بین شرفی العلم و العلی ذوالطبع السلیم و الفهم المستقیم
 ذلک رفعت عرش منزلت ثمره شجره رسالت گل سر سبد حدیقه امامت
 جناب سیادت مآب حقائق و معارف اکتساب در یکتای دریای تحقیق
 لعل بی بھار معدن تدقیق مقتبس انوار از والد بزرگوار

نه تنها ملائک شناخوان او که جن و بشر جمله قربان او

الفاضل الا واحد الامجد جناب السید محمد لازالت شمس افاضاتہ طالعہ و انوار
 افاداتہ ساطعہ کہ اکبر وارث اولاد جناب سید سند است همواره عنان ہمت
 عالی نغمش بتدریس علوم عقلیہ و نقلیہ معطوف است و ہمیشہ خاطر فیض کاوش

باقامت جمعه و جماعت و نشر احادیث و مواعظ مصروف آوازه علم و کمالش
 بافاق عالم در رسیده و شهرت فضل و جلالش بجمیع اطراف گیتی محیط گردیده
 مصداق این کلام است آنچه که جناب سید در اجازه که برای انتخاب ارقام
 نموده درج فرموده اند و بعد نقل عبارت اجازه شریفه و تاریخ ولادت باسعادت
 می نویسند که با وجود کثرت امراض جسمانیّه و عوارض جسمانیّه که لائق حال فرزند
 فال انتخاب است اکثر اوقات شریف مصروف است به تصنیف کتب و تدریس
 علوم و در ردّ قوم مخالفین که داب علماء سلف بوده چنانچه از جمله نتایج افکار
 رساله سیف ماسح است که عبارت متین و بدلائل و براهین بر ردّ شبهات
 لا طائل و دلایل بی حاصل عبد العزیز قاضی استاد عالمگیر که بر بحث مسیح حلین
 از ربعین شیخ بهاء الملة والدین رئیس ارباب ایقان نوشته است تحریر
 فرموده و رساله در ردّ مذہب اخباریین و نقض بر کلام میر تقی مرحوم که از کتاب
 جناب سید است و اکثر تعلیقات بر شرح سلم مولوی حمد الله و کتابی که در ردّ تحفه
 اثنا عشریه عبد العزیز بر بحث امامت نوشته و دیگر حواشی بر بعض مقام
 شرح صغیر جناب سید العلماء زبده الاقیاء سید علی طباطبائی اعلی الله مقامه
 و علاوه بر آن دیگر مصنفات آنحضرت بالجملة آنچه از تصانیف آنجناب آرت
 بفعل آمده الحق رشاق مضمینش و وثاقت بر اینش دلالت تمام دارد بر تبحر
 آنعالیجناب در علوم عقلیه و نقلیه ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء و الله و هو
 العظیم انتهى عبارت .

مؤلف گوید که بعد از انقضاء چند مدت هرگاه رحلت جناب مغفرتاً قریب
 رسیده و آنجناب را آثار ارتحال متیقن گردید جناب موصوف را بتجیر وصیت نامه
 عبرت شمامه موزه بیت وسوم جادوی الایلی ۱۲۳۵ کهنارود و صدوسی و پنج
 هجری وصتی و قائم مقام فرموده .

بتاریخ نوزدهم ماه ^{۱۲۳۵} هجری بسوی فردوس برین و علا علیین نهضت فرمود
 از آن زمان آنجناب اینچنان در تعلیم و تربیت اهل خاندان و افاضل هندوستان
 اشتغال داشته که از فیض برکات و افاضات و افادات و فتاوی هدایت تامی
 هندوستان را فیض یاب ساخت تا اینکه آوازه علم و کمالاتش از قاف تا قاف
 رسیده و شهره فضل و جلالش در گنبد خضر پیچیده در علم کلام ید بیضا و بکیت
 افهام خصام ید طولی داشت از نهیب جرح و ابرامش مخالفین را لرزه بر اندام میآورد
 مصنفات آنجناب در علم معقول و منقول و بر تبحر آنجناب عارف علماء فحول
 شهود و عدول است چنانچه جناب سید العلماء علیین مکان در اجازه خود که بنام
 جناب عمده العلماء سید هادی صاحب مغفور نوشته اند :

فا جزئ له کثیرا لله امثالہ ان بروی عتی مفرقانی و مسموعانی و ما برزقنی
 فی قالب الثالث من کتب رسائل و حواش و مسائل و سائر مؤلفات اصحابنا
 الافاضل فی فنون المعقول و المنقول و الفقه و الکلام و الاصول و سائر ما
 صنف فی هذا الشأن و المعانی و البیان و سایر علوم الادب مما ینعلق ببلغة العرب
 وله بالشرح اربابا و دخل فی الاستنباط لکنون اجازة عاتة و اینه کافیه .

وَأَنَا أَرَوِي جَمِيعَ ذَلِكَ عَنِ اخِي الْمُعَظَّمِ فِدْوَةَ الْمُتَكَلِّمِينَ الْأَعْيَانَ وَاسْوَةَ
 الْجُهْدِ بْنِ الْكِرَامِ مُشْتَدًّا مَهْتَدًا الصَّمَامَ عَلَى وَجْهِ خَوْثٍ لِاتِّبَاعِ الْأَصْنَامِ وَ
 الصَّارِبِ بِسِفْهِ الْمَاسِحِ اللَّهُ لِدَائِمَتِهِمْ سَافِحٌ عَلَى عَنَاقِ الْفَوَاصِلِ لِلنَّامِ الْمُتَوَقَّدِ
 ذَهَبِ الثَّاقِبِ كَالْبُرْقِ الْخَاطِفِ لِابْصَارِ الْخِصَامِ فَا مَعَ الْبِدْعِ وَدَافِعِ رُؤْسِ الْفِرْقِ
 الْعَوْتِيَّةِ وَبَاثِرِهِمْ بِالضَّرْبِ الْمُجْدِرِيَّةِ وَطَاعِنِ صَدْرِهِمْ بِطَعْنِ الرِّمَاحِ الَّذِي
 أَرَبَجَ أَهْلَ الْإِيمَانِ مِنْ طَالِبِي الْبِرْهَانِ مَا فَضَّلَ الْأَرِيحَ مُؤْتَسِرًا صِلَ الْأَصُولِ
 نِقَادَ الْفِرْعِ وَالْأَصُولِ الْعِلْمِ الْفِرْدِ وَالْعَالَمِ الْوَاحِدِ مَوْلَانَا السَّيِّدِ مُحَمَّدٍ لِأَنَّكَ
 شَمْسٌ أَنْفَادِنَا بِأَزْغَةٍ وَأَمَارِ حُجَّجِهِ نَبْرَةٌ سَاطِعَةٌ قَالَ وَاللَّهِ الْعَلَامَةُ فِي شَانِهِ
 فِي إِجَازَتِهِ لَوْ كَانَ بِحَدِّ اللَّهِ مِنْ جَدِّ فِي هَذَا الْمَطْلَبِ الْآخِرَ مَا قَالَ أَنَّهُ بَعْضُ
 كَلَامِهِ زَيْدٌ فِي الْخُلْدِ الْكَرَامِ وَلَقَدْ لُحِقُوا رَجَاءَهُ حَيْثُ أَقْبَسْنَا وَمِنْ سَائِرِ أَوْلَادِهِ
 مِنْ أَنْوَارِ أَفَادَتِهِ وَلَقَدْ كَانَ أَكْبَرَنَا سِتَابِي وَبَيْنَهُ ثَلَاثَةُ إِخْوَةٍ وَأَنَا خَاسِمُهُمْ
 اسْتَفَدْتُ مِنْ جَنَابِهِ بَرَهَةً مِنَ الزَّمَانِ وَدَهْرًا مِنَ الْأَوَّلَانِ أَنْتَهَى .

وَجُنَّ جَنَابِ تَقْدِيرِ آيٍ وَعَلَامَةٍ وَجِيدِ الدَّهْرِ فَرِيدِ الْعَصْرِ حَبَابِ مُفْتِي سَيِّدِ مُحَمَّدٍ
 عِبَّاسِ صَاحِبِ شَوْشْتَرِي طَابَ ثَرَاهُ مُحَمَّدِ فَضَائِلِ جَلِيلِهِ وَمَحَاسِنِ فَوْضَلِ جَمِيلِهِ
 بِجَنَابِ دَرَكَابِ أَوْرَاقِ الذَّهَبِ مَانِدِ سَائِلِهِ الذَّهَبِ تَحْرِيرِ فَرَمُودِهِ أَرْبَكَةِ مُشْتَمَلِ بِرِّ
 مَنَاقِبِ حَمَالَتِ شَرِيفِهِ وَأَشَارَاتِ نَظِيفِهِ وَحِكَايَاتِ لَطِيفِهِ بُوْدِ بَعِينِهِ أَيْرَادِ أَنْ مَنَابِغِي
 وَهِيَ هَذِهِ الْعَجْدَةُ فِي ذِكْرِ إِخْوَةِ الْوَجْهِ لِسَانِ الْمُتَكَلِّمِينَ وَاسْوَةَ الْمُتَفَقِّهِينَ وَفِدْوَةَ
 الْمُنَاطِلِينَ وَخَاتَمِ الْجُهْدِ بْنِ صَفْوَةِ الْفُقَهَاءِ وَأَفْضَلِ النَّبَلَاءِ النُّورِ وَالشَّعْشَعَاءِ وَالْعَالَمِ

الربِّ سلطان العلماء وسمى سبداً لانبياؤه ادام الله بركاته بسادته وولائه
 هو اخوه الاعظم وصنوه الانح لا بد لبنيان منافيه وشرح مراتبه من نظم عبادته
 هو النبي به واهرى وبرى فلم اجري لا كتب من وصفه سطر او سطر ومنى حصل
 الفراغ عن صاحبنا في كشف مقاماته وتوضيح درجاته حتى اتكلم فيمن هو على
 واعظم وهو اسناده واليه اسناده وكان الجهد ربنا ان نظوى ذكره هنا فانه يقضي
 ناليف كتاب آخر ولكن كلام الالكلام بغير فلندكر اولاً سنه ولادته ثم نعبه شي
 من محاسن عادته عظيم انبى . اعلم ان ولادته من البشائر التي بشر بها
 والده العلامه في رؤياه الصادقة كما اشار اليه في بعض رسائله الرائعه واما
 ميلاده بورك على الاولياء وثقلت على الاشقياء فكانت سهيل طلع بوث اولاد
 الرناء اوسيف مسلول من الله وقع على جماجم الاعوياء قال الله تعالى في كتابه
 المكون انا من الجبين مسنون اعلم ان في الآيه لطيفه نفود امامها مقده
 جليله ونسوق خلفها ثمة عبقرية المفدصه : لا يخفى عليك اولان الكا
 المجد كتر انبى ومجربون فيه علوم وفنون وله بطون ثمنها بطون وانهم ما شمل
 عليه القرآن هي اطراف الايمان وهو حبت وبعض كما قال سبحانه ثم حيب اليكم
 الايمان وزينه في قلوبكم وكره اليكم الكفر والنسوق والعصيان ولقد كان
 لكم اسوة حسنة في ابراهيم والذين معه اذ قالوا لقومهم ائبنا منكم وما نعبد
 من دون الله كفرنا بكم وبداء بيننا وبينكم البغضاء ابدأ حتى تؤمنوا بالله وحده
 وقال رسول الله ص : اوثق عرى الايمان المحب في الله والبغض في الله

ونوال اولياء الله والتبري عن اعداء الله ونعمًا مثل به الزمخشري :
 فودعده وثم تزم الغنى صدقك ان الرأى عنك لغائب
 ولولم يكن الامر من الله الا بود من امر بوجده لكان بعض الايمان منما حده
 فان الامر بالشيء نهي عن ضده فكيف وهو سبحانه فدائم المحبة على عباده واكمل
 النعمة عليهم بالفاء حدود الحب والبغض اليهم وصدق اولياءه في كتابه ظاهر و
 باطنا وذم اعدائه فيه صرًا ومعلنًا فاما الظاهر منها فظاهر واما الباطن من
 المدح فكما الشمس والقمر والمصباح والمشكوة والزجاج والصلوة وغيرها من
 الرموز التي فسرها الائمة الاطهار بان المراد منها سادة الامة وبدور سماء
 النبالة الذين جهم اجر الرسالة واما الباطن من الذم فكما الليل والطاغوث
 والفرقة والشجرة الملعونة واشباهها المفسرة بالخلفاء المردة الطغاة الغاصبين
 محضون الموالاة الهداه وبالحكام الاموية البغاة التاصيين للتسادة الولاة ففي
 القران تفصيل لكشئى وبتبيين الرشد من الغي ومن لم يجعل الله نورا بنا
 له من نور والسر في الكتمان امور منها انه لو ظهر كل دفيئة من الكتاب على كل
 مؤمن وحراب لما كان حاجته الى الاستفارة عن مهايطه ومنازله وله افاض الى
 الورد الوفود على منارته ومناهلها ومنها انه لو كان هؤلاء المذمومين منصوا
 على اسمائهم لا بسوا وفظوا وانحاطوا من المؤمنين فما كان ثمة منحصر لاهل الايمان
 والوفان ولا ابتلاء لاصحاب البغض والتفان ثابنان المهجم في الابنة شامل
 لنا ففهم والكفار ومنه قوله تعالى : انه من بائ ربه مجرما فان له جهنم

لأَبَوْتُ فِيهَا وَلَا يَجِي ، اذ المراد فيه من الجرم الكافر لا خصا ص الحكم به و
 بقضيه مفا بلنه بالمؤمن في الآية الثالثة ومثله كثير شايع في عرف القرآن
 اللطيفة الظريفة . حدثني بعض اصحابنا المحبين عن شئ به قال حدثني من
 اعتمد عليه مرفوعا الى كثات الدقائق سادس الامناء على الحقائق مولينا
 ابي عبد الله الصادق عليه السلام والثناء الفائق انه قال ما معناه انه قوله
 اَنَا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَهَوْنَ ، يوافق عدد اسماء الشيوخ الثلاثة بحساب الجمل است
 من الذين بعد لون عن الطربوق السوي وجرمون كل ما روي ولا من الذين
 بسبب دن بفعالهم الناقصة في حل البطون والمجلات ويزاحون الائمة
 عليهم افضل الصلوات في تفسير العضلات والمفصلات ولكن لا ارى مضاه
 في ايراد احتمال من غير قصد للاحتجاج والاستدلال فاقول ان هذا المضمون
 من التناكات المطربة والاسرار المعجبة فان عدد حرف الابه الف ومائتان واثنا
 وهو عدد اسماء الثلاثة ابوبكر وعمر وعثمان وكان في هذا توضيح اشارة الى انهم
 الموارد لهذا الكلام والمندزون بهذا الانتقام ولعل الثفتن بهذه التكنة المرموزة
 في بعض الحروف والامطار والغوص على هذه الدرة ومسودع السر عليهم السلام
 وان كان لا يعهد مثل ذلك في اخبارهم ولا هو معلوم الوقوع في آثارهم .
 الخاتمة لا شك في صحة هذا المضمون والمعنى فانه ثم ينتقم منهم في
 الآخرة والاول ويزدبهم العذاب لا كبر والاد في اما العذاب الاخرى فاقم
 مخلدون في النار مؤتدون الى دار البوار لا يجدون عنها خروجا ولا من دوكها

عروجا ومن طبقها صعودا بل كلما فضجت بدلناهم جلودا واما الانتقام
 الذي ينوي فعبادة اما اسمهم من الاحقاب من اللعن التازل عليهم واظعن الواع
 فهم وفداش في الآفة الى دوامها واسمها باسمة الجملة وصرح بوجودها
 في موضع شتى من الكتاب السنة ولذلك لعنهم النبي وعثره الصادق عليه
 في مواطن عديدة عموما وخصوصا بانحاء مختلفة يستصعب حصرها ولا يحجب
 ادراكها وقد ورد ان اهل المؤمنين كان يفتن لعنهم في ادبار الصلوات وادفات
 الخلوات وكفالك ماورد في شان دعاء صني فرش ان الداعي به كالرا مع النبي
 في الغزوات بالف الف سهم فكانه كالصريح في انما فاشنا مجاهدتهم بالسيف
 والسنان نائب عنها مجاهدتهم من بالقلب اللسان والعبادة عما وجب على
 الخواص من ادحاض حججهم وابطال شبههم لقوية القلوب الاقيام والمضعفين
 وحماية ثغر الايمان والدين وقد ورد الندب الهذا في اخبار كاشرة واثار وافرة
 وجرث عليه سنة علمائنا الاعلام وشيوخنا الكرام فمضوا على هذا السبيل جبل بعد
 جبل وصنفوا كتباً ودفاثر واطر فوادرا وجواهر سعوا في نشر المراتب الجبلية و
 صداة النفوس العليله شكر الله مساعيتهم الجبلية .

فمن هؤلاء العظماء النبلاء السيد مرتضى علم الهدى صنف كتاب الشافي وواف
 فيه بالبيان الوافي ، ومنهم آية الله في العالمين العلامة جمال الدين حسن بن
 يوسف بن المطهر الحلي احل الله دار الكرامة واعلى درجته ومقامه كان رحمه الله
 يناظر منهم الاعيان والاجلة فيسكنهم ويفهمهم بالبراهين والادلة حتى يعودوا

كان على رؤسهم الطير ثم يحض الله المصيد للجدود والخير ، ومنهم السيد الذي
 نور الله الشورى صاحب صنائب لتواصي مجالس المؤمنين واحفائي الحق
 والحق ان السيد طرب كلاما واطلع مفا لا ممن سبعون الى غير ذلك من المنكلمين الماء
 لا هذا السنون غيرتهم كانوا اكثر في زمن النقيضة وقلما كسفت عنهم هذه البيئته فلم
 يكونوا قادرين على الانتقام من اعدائهم وطعن فيهم ولا على لعنهم في العلن ومخافة
 المفسد والفتن ومن فضل ذلك فقلوه صبرا وجدلوه عددا وحسبك في الشهادة
 على هذا المطلب الجليل ما حصل من الشهادة للشهيد بن وسيدنا الشوشتر رحمهم الله
 الى ان وصلت التوبة الى السيد الجليل لا وجد الا هو ذي السيد دلدار على الله
 مفا في يوم القيمة فقام عمادا لاسلام بعضه وانضى الصوارم والحسام بيده
 ولد في علم الكلام شان لا يذكر ولا يرام ثم جاء ولده المفسد شمس سماء الاجتهاد
 وبدربا الى الرشد للعلامة الفهامة الا وحدا لا مجدا لسيد محمد فيمنه وبركات و
 شاعت الشريعة الشريفة وغاية الخشبة والخفية لم يزل الدين يهون بموه وكلمة الله ثم
 بعلاه غلب العداة بالحجة فهرا وعبد الله سرا وجهرا فانقشع غمام الاذنة وارتفع
 بلاه النقيضة زعما للدهر العنود وخلا فالما خلا من اليهود بلغ من علم الكلام ذروة
 السنام وفت بالضربة المحدرة رؤس القطعام جرح بطعن الرماح كبودهم وجر
 بالبرق الخاطف جلودهم ضرب اعناقهم بالصمصام وانحنهم بالسيف الماسح
 جرحا لا ينام فلخص ان الانتقام المذكور في الآية هو اللعن عليهم والظعن فيهم و
 كما ان اللعن اول ما جرى على لسان محمد رسول الله ص فكذا الظعن فيهم وكمل وبلغ

الى الغاية الفصوح بجزء هذا السيد التخرير صاحب الهدى الطولى والدرج الاول
 سمي رسول الله ووارثه وعلما وادباء وابنه ارضه ونسبا ومن الانفا فالحسنه
 انه دام علاه قد نولده في سنة الف ومائة وسبع وتسعين ويزرع في حدته ^{٢٠}
 الف ومائتين واثنين وهي السنة المرموزة في الآيه فهذا آية على آية في العلم
 والهداية والله المحجة البالغة والله الحمد في البداية والتهاية والصلوة على
 محمد واله اهل العصمة والولاية . والآن نشرح حسبما وعدناه في ايراد شئ
 من صفاته ومكارم عادته فنقول اعطاه الله في الوجه صباحة وفي الكلام
 ملاحه وفي اللفظ فصاحة فانه في الكائنين الافاضل والمنكلمين الامثال مثل
 ولا في غير كلامه الى التسلسل سبيل اذا وضع عن واضح المحجزم بترك لابن حجة
 حجة ولوراه ابن ابي الحمد يد لا فتحخر وخر لو باهي ابن الحجر سلك كانه الفم الحج
 ومن آية الحمد يد حية بنشد نشدا وان لابن الحجر بناظره صديدا فل كوفوا حجات
 او حد بدا لا بعد له سبحان ولا بما لله حسان مجانس كجندة عالية فطوفها وانته
 لا يسمعون فيها لغوا ولا نائما واذا رايت ثم رايت نعيما كلامه محض الصدق
 وقر الحق ورتبا يكبر على السامع وشوق فان الناس منه ينطق بما ليس له باهل
 وتقرين عليه اغراء له بالجهل فاذا مره في حضرته احد منعه ودرعه ولا يرضى
 بالما شاء معه سبما عند الفضاء والمرافعة ومع ذلك من وابه المطاينة والممان
 ومن اغلط له في القول فابله بالمساحة مسكت للمبطلين ومنطق للاملين و
 جامع بين الصلابة واللين وان له مفردا في قيامه وفعوده مهابة لا تكون

للسلطان في جنوده ومن العجيب انه مع قوة القلب رفيع الفؤاد عطوف
على العباد فهو في الشجاعة بحيث لو راه الغضنفر لقت وعند الموعظة على
حال لو رده الحجر ليقبح ولو نراه فاعدا على المنابر اذا ذكر للمنايا والمفا برساكبا
كالسحاب الهامر اننا بحسبه الصافر وبالجملة فالذي ظهر له من سيرته و
شهدت له البينات والعلام ان لا يخط في الله لومة لائم منقرب الى الله
في اعماله مشغوب بحب النبي واله ما رأيت اشده منه في القلب قوة ولا من
حب النفس مرقه حكاية قد وردت في مجلس منعقد للإزدواج مشتمل على
مواد الفرج والابتهاج فوجدت في صدره سلطان العلماء وولد فسلت
عليه وعليهم فحاست عنده وكان قد امر قبلي بعض اولاده بافباع النكاح
فقام امثالا لامره المطاع وراح فلما رأته التبت الابلج لنسخ امره الاول قبل
ان يفعل وامرغ بالثول وهذا غايته اعظام منه له وما هو الواجب على مثله لثلى
فلما استشهد في امر النكاح على سكت النكاح بعد العرض كئيب مر بخلا على

هامش الطرس : شعر :

عقب نهار العيد مولد احمد	نولبت عند العقد في ليلة انت
وانما في التفتي سمي محمد	بمخضبات كرام كبرهم
ولكل لسان عند ذلك المر محمد	لولا امثال الامر منه تعقد لها

حكاية اخرى قد وجدته في يوم عاشوراء في مجلس العزاء بذلك مصفا
الشهيد بكر بلا وبكى بكاء اشدها والناس من ورأته يبكون بيكاه ثم نزل
من المنبر باكيا ومشى خافيا مكشوفاً لبيته محمرا وجنته وهذه عادته المسفرة

في مثل هذا اليوم فبلغ الداره واجتمع حوله القوم فلما جلست لدبره

شاهدت خذبه فلك : شحر :

واثفوا اثره في العلم والعمل	هذا بفتة آل المصطفى وعلى لها
حافظ تغرالد بن عن الخلل	وهذا سمى رسول الله مجهد الرأس
مصبت ومع العينين منهبل	ما بال خذبه حمرا وابن فدا بدنا
وما ذاك الا مر فادح جلل	نفس صبور وفورا از عجبت جرعا
واكسفت نور شمس الله في الطفل	نعم ظهره عاشوراء فدا طهرت
ونوره شاع في الآفاق كالمثل	وجسم الحسين على الرماء مضطرب
ابن بنتك باذا الفضل في الرسل	اخذت الامام نناد وهي باكبة هذا
وصدره اليوم اضحى موطنى الرغل	فدا كان منكبكم بالامس مركبة
فدا كان موضعه بالرأس المقل	اضحى طر بجا بجا بالسنا بك من
سفر عن الشمس او وطأ على جبل	هذه سكبنة فدا نسبي وليس لها
مسافر سهل الارض والجبل	ليس الحسين مريضاً كى ندا وبرا
طالة الظاء المكاسات من اجل	لكمهم اورده بلفعا وسفوه
وجسمهم بلا كفن نعش بلا غسل	وهذا حسبتك مطروح على مل
مخنطه عوض الكافور بالرمل	ونكفنه بتراب غسله بدم
فدا حرفت فترى مرفوعة الشعل	بنكى بنات رسول الله في خيم
والقلب في شغل والعين في شغل	طيف المطفون سر دمع العيون

وبامن شفائه في المقتل انتشر
ومنى عليك سلام الله وامعت
وروحه حل روضا دام الاكل
عين على ذكره المصحوب بالزجل

حدیث آخر قد اتفقوا في من اسائه الدهر الخوان ان اشغلت برهه
من الزمان بشواغل ومشاغل عن خدمه هذا السيد الجليل ثم انبته معذرا
وفلت فيه شعرا فدمنه اليه وانشدت لديه ، شعر :

اغداه عيдам صباح وصالكا
فارفتكم دهر فاعا فبتني
افبت مسك ام شميم خصالكا
بين لنا هذا نيين ذالكا
واليوم جهنك نائبا ومعانبا
وقرعت في الامر بين باب نوالكا
اوجدت عبدك ابفا من كبرا
فاستنكفت حرة صفون نعالكا
عابنكم وانا الاسير بحبكم
لله مملوك يعاقب مالكا
فالعفو ثم العفو عن ذنب النوى
واعوذ بالرحمن من اهل الكا
لازال عليك كاشفا لدجى العوى
والدهر مفبسا بنور جمالكا

حكاية اخرى : واتفق مثل ذلك بعض الخلان ثم انه اراد زيارته

بجهد الزمان في ناسع ربيع الاول فالتمس منى ان اعمل على لسانه لذلك
العلامة الوحيد شعرا يشتم على قبيزة بالعبد فقلت حُرُوباً ما هذا لفظه شعر
اصبحت لقائم ليوم طيب مستعد
بما ذا العلى كهفت التقي نور الهدى شمس
يا جند العبدان قد جمعا ليوم واحد
بامن فتاة ارضنا بك شرع جدك احمد
لولا كراماساد انه لم يدر ما زاد بيننا
لله فوم اى فوم من برزهم بهندي

سبحان من اولئك علماء وافرأيتكاشرا
 ونما لاناف الخصاص المبعضين الحسد
 هذا المحب انكرا متشرفا بديناكم
 بنى عليكم مطر باروزورك مستغنيا
 بشد ونظاما كلما سمعته وروى لغرد
 فخرى بانة مهنت ههنا اطام اوجد
 والله نعم المصلد مهد وبس المصلد
 واقعرتنا فعرت : قد ورد في ديارنا بعض الفسبين من النصارى
 بعد سباحة في البراري والصحارى وكان يدعى نة لغنى فضلاء الامصافحاهمهم
 وجادل علماء الافطار فاقهم وزعم انه علم بالا الهام انه قد نزل على^{عليه}
 وانه يقع بعد مضى عدد معلوم له من الاعوام وان ذلك لا يمكن ان يكره
 اهل الإسلام فلما ورد هذا البلد كتب ذلك الى السيد السند فاجابه السيد بما^{صله}
 وحصله اذلك بالفاء الله العظيم ام هو من نلفاء الشيطان الرجيم وعلى^{الثا}
 لا معنى لبحثه وعلى الاول فعلبك بيان علامته فانه لو ادعى احد من اهل الاسلام
 انه الهام بان عيسى عليه لا ينزل بهذا العالم فما الفرق في الهامين وكيف التمييز
 المقامين ثم انه بعد ما تقرب الى السلطان نصير الدين حيدر وشاع امره في البلد
 واشتهر الى سلطان العلماء في ظهوره يوم من شهر الصيام فاجتمع الناس اليه
 بين فعود وفيام فرايت السيد وفاضدم الرجال حوله كالابل لعطاش وهو
 مطئن القلب ابط الجاس فسبق الكلام الى حديث الهام فقال بعد ان اطال
 المقال ورد البشارة في كتاب دانيال ان عيسى سينزل بعد الفين وثلاثمائة سنة
 وقد انفضى من مجموع تلك الازمنة الفان ومانان وسنة وثمانون عام ففي

اربع عشر سینه کا علمناہ الہاما فقال السید عفته البشارة مع انہ الاثنان
 بقوة نیتنا في حال غير مستفاد من كتاب دانيال فان الواضع في كلامه عليه السلام
 صباح ومساء الفين وثلثمائة يوم في اليوم غير العام فقال ان اليوم في حادوث
 الانام في فديهم الايام بطلوع على العام فقال السید السنه منه السنه المسند
 فبعد التصرف خذله الله الى عبارة من الصحف لاندل على ما ادعاه فنبه على
 ذلك سیدنا العليم ثم قال وعلى التسليم فهذا اطلاق مجازي ليس له شوع
 فاطراده ممنوع على انه ما قلته انت عيسى ان بنا في الكلام عيسى ولا ساعده هب
 قال فاما ذلك اليوم وثلث الساعه لا يعرفها احد ولا ملائكة السماء الا الاله
 وجده فقال التصرف ان اليوم لا يعلمه الا الله واما السنه فعملونه عند من
 سواه فقال السید ان مثل هذه العبارة يهيد في العرف نفى العلم مطلقا و
 على التسليم فهو منات لما قلته سابقا من ان اليوم معناه العام فمن مانع فمن
 اردته في هذا المقام فيبحث الذي كقولم يرد الى ابن المفسر ، ثم جرى بينه
 وبين السید ابحاث آخر لا يسعها هذا المختصر ارض محمد في جميع ما ذكر ففرج
 المسلمون برضوان من الله اكبر .

چنانکہ حضرت ذوالجلال فضل وکمال حسین وخصال باطنی عطا فرمودہ چنان
 حسن وجمال ہیئت واجلال ظاہری صورتی نیز عطا فرمودہ چنانکہ ہر گاہ بالا
 منبر نور بصورت نورانی با جامہ سفید عمامہ سفید برمیآید مذمومین می گفتند کہ ملک شکل
 نورانی در جامہ سفید انسانی از اوج آسمانی برای موعظه وخطبہ خوانی فرود آمدہ و چون

عطوف رؤف حقی صفتی	صبور و قور لطیف و فتی
جنزیل العطا یا رفیع الهم	رئیس البرایا ولی الکرم
ز حق حجت و آیت بر عباد	فرازنده رایت اجتهاد
سی جناب رسول خدا	مه ساطع آسمان هدی
وحید الزمان مرجع خاص و عام	زهی وارث علم خیر الانام
حسامی است مسلول دست خدا	امامی که در قطع فصل و عدا
که نام و نشان محبت از او است	طریق شریعت نمود از او است
کشد سیف ماسح بر اهل خلافت	بطعن الراح است گرم مضاف
ز هر ضربتش ضربت حیدر	نمایان بمیدان دین پرورد
که مهندوستان سبزوار است از او	دل ستیان و اعدا است از او
نظیرش کس از قاف تا قاف نیست	عدایش بعدل و بالطاف نیست
ز کمون و لهما بر آرد سخن	شود گرفتار طرد کا حرف زدن
مدد کار اسلام روز و شب است	بدست و علم حامی ز دست نیست
که از وی نشان ولای علیست	قلم در کف اولو امی علیست

فایده حضرت ملک الملوک جل شانہ و عظم سلطانه استخباب

عجب شان و شوکت و عظمت ایمانی و جبروت معالم ربانی و عروج جلال
 حکومت یزدانی عطا فرموده بود که پادشاهان ملک او در قتی که سریر آرای سلطنت
 و حکمرانی میکردند از دست حق پرست خود تاج جهانبانی میپوشیدند

و اهل علم و فضیلت را با اجازات اجتماع و پیشنمازی تاج عزاز و سر فراری محبت
 نماز اموات عماید و سلاطین و اراکین و نماز عید مختص آن برگزیده کونین
 تا انقضای عهد شاهیه بوده و قبل از زمان تقرر محکمه مرافعه شرعیة انفضال
 اکثر قضایای اراکین و اساطین و اجرای حدود قصاص و اکثر دیگر احکام شرع
 متین منحصر بر فتوای آن رهنمای دین مسین بوده و بعضی مقدمات مهمه بعضی
 پادشاه جهان پناه صاحب رزیدنت بهادر بیگانه آنجناب انفضال
 می یافت همیشه فیصله جات آن قدسی صفات مقرون بعدل و انصاف
 بلا مراعات جوانب و انصاف شرف صدور می یافت مصدق این حال این است
 که در زمانه عهد شاهیه در نظامت ناظم قسمت بهراج تعلق واری مقبول گردید
 و بسبب بعضی وجوه صاحب رزیدنت بهادر برآشفند االی سلطنت
 ناظم مذکور از عهد نظامت معزول نمودند مقدمه قتل بروی قائم کردند
 آن مقدمه بحسب تجویز پادشاه جهان پناه و استصواب رای صاحب بهادر
 موصوف بخدمت آنجناب ارسال داشتند ناظم مذکور از عهد نظامت
 بخدمت آنجناب فرستادند آنجناب بسبب دوراندیشی و دوستداریهای
 سرکار انگلیسیه مکررا نکار فرمودند با آنکه هرگاه بمنظوری صاحب سیرای گورنر
 جنرال بهادر اطمینان حاصل شد بعد تحقیقات بلیغ چنین فصدیه نمود که ارتکاب
 قتل بحد ثبوت شرعی نمیرسد و قصاص قتل مشرک از قاتل منومن جائز نیست چنانچه
 ناظم موصوف از دار و گیر این مقدمه خلاص یافت تذکره در عهد حضرت امجد

علیشاه پادشاه مرحوم که سلطان عالم محمد واجد علیشاه ولی عهد بوده بجات
 و لعیهدی بعض ذوات الاعلام بلا رضامندی مالکشن و اخل دولتمزای
 خود نمودند مالک وی استعاضه در محکمه مرافعه شرعیه بحضور آنجناب دأر نمود آنجناب
 بعد حصول اجازت پادشاه مرحوم تحقیقات مقدمه فرمودند خلاصه فیصله آن
 مقدمه این بود که رقیبتش بنج شرعی ثابت گردیده و لعیهدی بجا در حکم محکم
 شد که ویرا مالک وی حواله فرمایند و بملکیتش شود که ویرا بجا له نکاح مؤمنی در آورد و
 به پیرایون فسق و فجور نگردد پادشاه دین پناه بلا حظه تحریر آنجناب فوراً بتعمیل
 آن مأمور فرمودند چنانچه همچنین انجام یافت بعد چندی هرگاه ولی عهد بجا در
 سر آرای شاهی تاجدار جهان پناهی گردیدند بواسطه بعض اراکین دولت
 پیغام فرستادند که در مقدمه رقیب وی اگر گنجایش باشد نظر ثانی و تجویز ثانی
 فرمایند آنجناب ارشاد فرمودند که از طرف من عرضه دارند که حلال محمد حلال الی یوم القیامه
 و حرام محمد حرام الی یوم القیامه .

نذکره همچنین در جمله امور شرعیه همچگونه مراعات امیر و وزیر
 و سلاطین و اراکین نمی فرمودند . چنانچه روزی حضرت نصیر الدین حیدر
 پادشاه مرحوم برای خواندن نکاح بعض محلات معلی طلب کردند بجا آن
 ارشاد فرمودند که چون افتراق شوهر اولش بنج شریف شرعی ثابت نیست من
نذکره روزی پادشاه موصوف شبیه جنازه حضرت امام حسین خسته
 آنجناب را برای نماز جنازه طلب داشتند چون آنجناب داخل ایوان شاهی و در

جهان پناهی گردیدند اراکین دولت اصرار کردند که سبب بعضی مصاح از تعییل حکم شاهی انکار نفرمایند آنجناب فرمودند که شرعاً جواز نماز جنازه شبیه امام بلا تشبیه بخاطر مینرسد لکن هرگاه پادشاه حجه مع خدم و حشم از سر پرده شاهی با آنها سیاه برآمدند و استدعا نماز جنازه نمودند آنجناب فرمودند که من مجال آن ندارم که نماز جنازه امام بخوانم زیرا که متقوست که نماز جنازه امام مختص باهم زمان است پس من چگونه میتوانم خواند از این جواب باصواب پادشاه مرحوم خاموش شدند و جمله اراکین از این حرف سکون بشکفتند .

دندان حضرت فردوس منزل محمد علی شاه پادشاه بعد تعمیر مسجد حسین آباد مبارک است دعا نماز عید فطر نمودند آنجناب در جوابش فرمودند که چون بعضی ارضی ملکیت نعیمخان شامل آن گردیده تا وقتیکه معامله با مصاح شریعت شرعی نرسد نماز عید نمی خوانم پادشاه مرحوم انفصال آن برای هدایت پیرای آنجناب تفویض نمودند آنجناب بعد تحقیقات شرعی آنچه معاوضه مناسب برضامندی خان موصوف تجویز فرمودند پادشاه موصوف عطا فرموده رضامند ساختند بعد از آن آنجناب نماز عید در جامع مسجد ادا فرمودند .

فایده هر چند در عهد سلاطین اوده بترویج دین مبین و اشاعت احکام شرع متین میفرمودند اما در عهد سعادت محمد جنت مکان ترقی آن بدست قضوی و مرتبه علیار سیده بود برای منصب قضای محکمه مرافقه شرعیه با بنام آنجناب قرار یافته مفتیان و اهل قلم و اهل مال و فقر عصا برداران و خاص سرداران

و غیره متعلق آن محکمه گردید مرافعه احکام جمله محکمه استغاثه دیگر مقدمات جدید
 در آن محکمه عالیہ انفصال می یافت و بتجویز آنجناب محکمه عدالت عالیہ دیوانی و
 عدالت فوج داری مفوض بجناب سید باقر صاحب مغفور فرزند ارجمند
 آنجناب گردیده بخطاب منصف الدوله بھادر شریف الملک ممتاز گردیدند
 پس از آن برای اسناد مسکرات محکمه آبکاری نیز بجناب موصوف مفوض گردید
 میگردید و مخانه های شراب در تمامی مملکت محروسه شاکسته شوند و فروخت تمام
 مسکرات مثل گانج و بنک و غیره مسدود گردید و دیگر محکمه صدر اشرعیہ بجناب
 سید محمد مادی صاحب مغفور مفوض گردید و خطاب عمده العلماء یافتند و
 با تاحتی جناب موصوف مفتیان ذمی علم و تمامی ضلعا ملک اوده مقرر گردیدند
 کہ فیصله جات شرعی مینودند و محکمه صدر القصد وری متعلق قضایای تمانه جات
 بجناب سید رضی صاحب مغفور تفویض و بخطاب خلاصه العلماء عنایت
 گردید و مدرسہ شاہی تجویز گردید بجناب سید محمد تقی مرحوم تفویض یافت
 و بخطاب ممتاز العلماء فخر المدرسین ممتاز گردید و مدرسین ذمی علم و ذی کمال
 بمشاهرات مناصب مقرر شدند و وجه خیر در وجه خیرات و مبرات و زکات
 از سرکار شاہی بخدمت فیض درجت آنجناب میر رسید و بغير بار مسکین
 و محتاجین و مؤمنین تقسیم میکردند و بالاخر تقسیم آن محکمه قائم گردید
 بجناب سید علینقی صاحب تفویض یافت و خطاب زبده العلماء
 معین المؤمنین عنایت گردید پس در آن عهد سعادت مہد تعمیر و ترمیم مساجد

و معابد و اقامت جمعه و جماعت و کثرت درسیس و تدریس علوم شریعت و شیوع تشیع و دینداری و کثرت مجالس و عزاداری بحدی فروغ یافته که قبل از چشم فلک در این بلاد ندیده هر طرف غلغله تسبیح و تحمید و همه تهلل و تمجید بمساح ملکوت میرسد جمع کثیر از مشرکین شرف اسلام و جرم غفیر از مخالفین بشرف ایمان مشرف گردیدند و اکثری بحسب سفارش پنجاب از حیطه داران باقی دار و بسبب اختیار نمودن مذهب حق از مواخذة معایب سرکاری خلاصی یافتند و اکثری از نو مسلمان بوظائف بیش قرار خلعت و راهوار و قاریافتند در آن روزگار هزار باغریا و مساکین از سادات و مؤمنین از قوچ ابواب خیرات و مبرآت کامران و کامکار گردیدند و در همین عهد عدالت مهد بهدایت و برهنمونی آن هاوی الانام اکثری از ذوات الاعلام محلی بحل توبه و استغفار مستحلی گردید بشرف جلاله نکاح مؤمنین و دیندار در آوردند این حال و تصدیق این مقال عبارت کتاب تذکرة العلماء مصنفه مولوی سید مهدی صاحب مرحوم نوشته میشود چون مصنفات جناب ممدوح اکثر حالات و صفات آن مجمع حسنات بالطاف عبارات بنحیر تحریر و تفسیر آورده اند تحریر آن مناسب نبود .

عبارت تذکرة العلماء جناب سیتاب معلی القاب مجتهد

العصر والزمان مولانا و مقتدانا سلطان العلماء الاعلام مرجع الفقهاء النعمان سید علامه عیدم العیدل و حیدر مجد جناب سید محمد دست برکاته و نعمت افاداته ،

خلفت الصدق جناب غفرانآب سید ولد ار علی طاب ثراه آنجناب بعد از
والد ماجد خود که احوال خیرالش بتفصیل مذکور شد افضل علماء زمان و اکمل نقباء
دوران و سرآمد متکلمین و سر دفتر مستبحرین است .

ولادت با سعادت آنجناب در روز هفدهم ماه صفر ۱۱۹۹ م کبیر و کبیده
نود و نه هجری در بلده لکنو صانها الله تم اتفاق افتاد تحصیل علوم عقلیه و نقلیه
بخدمت جناب غفرانآب پدر بزرگوار خود نموده در حدیث سنت بدرج کمال
فضل و اجتهاد و مرتبه هدایت و ارشاد رسیده جناب غفرانآب طاب ثراه
در رساله اجازة خود که برای آنجناب معلى القاب نوشته بودند بعد ذکر مراجع
علم و فضل و اجتهاد میفرمایند و در اینجا عبارت اجازة مرقوم است . و ایضاً
جناب غفرانآب در اجازة مشهور میفرمایند که من مدتی ولد امجد معزی الیه یعنی
جناب مجتهد العصر و الزمان را مرتقی بسوی مراجع کمال و متخلق بکرام اخلاق و محام
حصال یافته در خاطر داشتم که اجازة چنانکه معمول علماء کرام است برای او بنویسم
زیرا که اولایق این امر دیدیم اگر سائر فرزندانم پاره دل و ثمره جگر میباشند لیکن او
بفضل الهی در میان ایشان ممتاز است بانکه اکمل اولاد در روحانیه و نتایج نفسانیه
نورانیه است و چون بعضی امور در باب اینمطلب یعنی نوشتن اجازة مانع بود خصوصاً
ملاحظه حد و اواهل تعسف و عناد که معظم بضاعت ایشان سلوک طریق عوجا
و بهترین امور را بر بدترین محال می کنند اظهارات در تعویق افتاده بود تا آنکه وقت
اظهار آن در رسید و خوبی چیزیکه اراده اظهار شد ششم بر عقل حق پسند ظاهر شد

آنچه کنون خاطر م بود بمبصه ظهور در آوردم و اجازه دادم حق تعالی او سار و اولاً
 مارا بسوی بلندترین معارج علماء و قضی مدارج فضلاء مترقی گردانم که روایت کند
 از من جمیع روایات مرا از مصنفات اسلام و مؤلفات خاصه عامه در فنون علوم
 از کتب حدیث و تفسیر و کلام و اصول فقه و رجال و نحو و لغت و حکمت و قرأت
 و غیره که دخلی در علوم دین دارد تا این اجازه وافی و کافی باشد آنتی کلامه
 تحصیل کلام اشرف روح الله لطیف و از تاریخ تحریر اجازه مذکوره ۱۲۱۸
 یکمزار دو صد و سیجده سحری است . و تاریخ ولادت جناب مولانا و مقتدانا
 مجتهد العصر و الزمان دم طلعه العالی که مذکور شد ظاهراً میشود که سیرت شریف آنجناب
 در آن زمان قریب نوزده سال بوده الا آنکه آنجناب از مدتی پیش از آنست چنانکه
 از عبارات اجازه مذکوره ظاهر میشود بکالات اجتهاد و استنباط و سایر فضایل
 که در کتاب جناب غفرانآب طاب ثراه وارد است اقصاف داشت .

ذکاء فضل الله یؤتیة من یشاء و الله ذو فضل العظیم . لکاتبنا :

قبله دین و کعبه ایمان	رکن اسلام و مخیر عالمیان
حافظ شرع و ملت نبوی	وارث علم و زهد مرتضوی
فلک نعت صلاح و سداد	شمس اوج هدایت و ارشاد
نخبه اصفیای آل رسول	شمع مشکوٰة و دودمان بتول
مرجع عصر و مقتدای زمان	مہبط لطف حضرت یزدان
با دوائم بحفظ رب عباد	زیب افزای مسندار شاد

و جناب مولانا و مقدمات سید العلماء جناب سید حسین دست فیوضاتہ
 و راجازہ کہ برای اوستاد این حقیر جناب تقدیس آب جامع المعقول المنقول
 عمدة العلماء الفحول مولانا جناب سید محمد ہادی صاحب دم ظلہ العالی نوشتہ اند
 بعد از نقل کلام جناب غفرانآب کہ مذکور شد میفرمایند کہ حق تعالی رحمانی جناب
 غفرانآب در حق آنجناب متحقق گردانید زیرا کہ ماسائر برداران کہ کوچک تر از آنجناب
 بودہ ایم اقتباس انوار افادات آنجناب نمودہ ایم و از فیض علوم آنجناب تمتع و از
 داشتہ ایم و ایضا میفرمایند :

انا و کتبہ جمیع ذلک کتب الحدیث و الففہ و سائر العلوم عن اخی المعظم
 ذویہ المتکلمین الاعلام و اسوۃ المجتہدین الکرام مشخداً مہتداً الصمصام علی
 وجہ خرت لا بناع الاسلام و الضارب سہفہ الماسخ اللہ لدفاہم سافخ علی
 اعنان التواصب ذالک الثائب کالبرق الخاطف لابصار الخصام فامع البدع و
 دافع رؤس الطوائف الباطلہ و الفرغ الغویبہ و بانرہم بالضریۃ الحدیثہ
 و طاعن صدورہم بطعن الرماح الذی اریح اهل الاہمان من طالبی البرہان
 بافضل الارواح مؤسس اصل الاصول نفاذ الفروع و الاصول العلم الفرد و العالی
 الاوحد مولانا السید محمد لافال شمس افادانہ باذعہ .

آنحی کہ آنجناب از راه سیر محامد فانی و صفاتی و تہجد در علوم معقول و منقول
 خصوصاً جودت تحریر و متانت تقریر و مناظرات مخالفین و رد شبہات متبعین
 و نصرت مذہب ائمہ طاہرین و ابطال اقوال نصاب و سایر معاندین میان علماء

زمان و فقهاء دوران ممتاز است حتی که احدی از علماء عرب و عجم و سایر بلاد اسلام
 در این فضیلت عظمی باجناب نمیرسد از کلام که هست نظامش نور هدایت تابان
 و از تصانیف فیض نظامش لمعات حقایق درخشان صمصام دلائل با بهره اش
 رؤس شیاطین را در اندخته و راح بر اعین لامعه اش قلوب مخالفین را به
 ساخته و علاوه بر این جودت بیان فی البدیهه که دارد شاهد کمال صفای طبع
 مقدس آنجناب است حقیر که شیر التقصیر اکثر اوقات حاضر خدمت شایسته
 بوسان بساط فیض مناسط میباشد مشاهده نموده که آنجناب در وقت تکلم بی تأمل
 جواب آینه دقیقه را بکمال خویش بیانی و شیرین زبانی علی الفور بیان میفرماید
 که لطایف و نکات غرائب و استعارات آن بعد تأمل بر صحاب دین واضح
 میشد اکثر علماء دین و فقهاء آفاق خصوصاً مجتهدین عتبات عالیات مشایخ
 عراق اذعان کمال فضل آنجناب را در عبارات خود مرعی میفرمایند و شمه از فیض
 و تبحر آنجناب آنست که در این زمان احدی از مشایخ و فضلاء بلاد هندوستان که
 سلسله تلمذش باجناب بلاد واسطه یا بوسطه منتهی نباشد خصوصاً برادران
 نامدار آنجناب سیمای جناب مستطاب سید العلماء سابق الاقباب که عالم عید
 المثال و فقیه علی الاطلاق و در فضل و اجتهاد شهره آفاق اندکتهای مدینه مقبلس انوار
 علوم و ملقط در سجا فیوض آنجناب بوده اند .
 و از جمله تصانیف آنجناب کتابی مبعوط در جواب تحفه اشاعشریه عجد عزیز
 و هوی در مجت است لیکن چون نظر تاتی در آن نفرموده هنوز شیوع

نیافته است و دیگر رساله سیف ماسح و اثبات حکم مسح رحلین در وضوء
 مشتمل بر جواب رساله عبدالعزیز زماضنی اوستا و عالمگیر پادشاه که مقتضی
 نقض کلام شیخ بجاء الدین عالی علیه الرحمه در آن بوده تصنیف فرمودند ،
 و دیگر اکثر حواشی بر شرح سلم مولوی حمد الله است و رساله اصل الاصول در
 جواب کلام میر مرتضی حسین مرحوم که از تلامذه جناب غفرانآب بود و سبب
 میلان بر طبقه اخبارین اعتراضها بر بعض مطالب مندرجه اساس الاصول
 نموده بود و دیگر حواشی متفرقه بر بعض مقامات شرح صغیر جناب سید علی طباطبائی
 در مسائل فقهیه است و اینهمه در زمان جناب غفرانآب تصنیف فرموده بودند
 و دیگر کتاب مصمم قاطع و ابطال مذہب مخالفان و اثبات عداوت ایشان
 باہمیت طاہرین صلوات الله علیہم جمعین است و در ضمن آن جواز تغیر داری
 و بنای صورت و شبیه ضریح حضرت سید الشہداء را بدلیل قاهر باثبات رسانیده
 بودند و آن کتاب عدیم نظیر است و رساله طعن الترمح در باب قصه فدک
 قصه قرطاس مشتمل بر رد جواب بعض مطاعن مندرجه تحت اثنا عشریہ عبد العزیز
 دہلوی محتوی بر مباحث مینفہ با مطایبات لطیفہ است کہ دلہای جناب فرخانی
 و سینہای اجاب را چاکچاک میازد و دیگر رساله در باب متعہ است ،
 و دیگر کتاب ضربت جدیدیہ کہ در جواب کتاب شوکت عمریہ تصنیف بعض محققین
 معاندین معاصرین خود در مباحث متعہ املاء فرموده اند کہ مناش زیر فلک نیست
 و دیگر رساله ثمرۃ الخلافۃ کہ تصنیفی لطیف و تالیفی بنیعت است مشتمل بر آنکہ

شهادت حضرت امام حسین علیه السلام بنای خلافت غاصبین و بنا بر اصول موضوعه نرید
از خلفاء ایشان است آلی الآن کتابی در این بحث باین خوبی و لطایف در
تصانیف احدی از علماء اعلام یافته نشد و دیگر رساله عجلاله نافع در علم کلام
و اصول دین است و دیگر هم رساله ستم الفار در جواب بعض مخالفین معاصرین
املاء فرموده اند و رساله برق خاطف که هم در جواب و سؤال بعض مخالفین
در باب عایشه بنت ابی بکر است و دیگر رساله در نماز جمعه است که ناتمام مانده
و شرح زبدة الاصول شیخ بهاء الدین عالمی علیه الرحمه در اصول فقه که آنهم ناتمام است
و رساله فوائد بصریه در احکام زکات و خمس و غیره منسوب بنام حاج حسین
الدین فردوس منزل ابو الفتح محمد علی شاه طاب ثراه که زبان تصنیف بخطاب
نصیر الدوله معروف بود و دیگر رساله کشف الغطاء در جواب کلام مولوی
مادی علی مغفور که اعتراضها بر جناب غفرانآب نموده بود و رساله گوهر شامه
که آنرا در زمان نصیر الدین حیدر پادشاه در جواب فضیلت میان قرآن مجید و
اهلبیت رسول ثقلین صلوات الله علیهم تصنیف فرموده و رساله سبع سنه
در قرآن و رساله اجیاء الاجتهاد در اصول فقه و دیگر رسائل متفرقه است
بیرکت فیوض آنجناب نماز جمعه و جماعت و جمیع احکام شریعت زیاده تر از زمان والد
ماجد آنجناب در اقطار بلاد هند شیوع و رواج یافته و عالمی مسائل ضروریه صوم و
صلوة را شیخ ساخته بالجمله محامد و فضائل آنجناب زیاده از حد احصاء پادشاه محرم
جنت مکان ابو المظفر ثریا جاه مصلح الدین محمد امجد علی شاه طاب ثراه در زمان

سلطنت خود محکمه مرافعه شرعیه بحجت فصل قضایا و قطع دعاوی و خصوصیات مردم
 که بحکم شرع جناب سید المرسلین و ملت ائمه معصومین صلوات الله علیهم ^{جمعین}
 عمده مجتهد جامع الشرائط برای بیضا ضیاء انجناب مفوض فرموده بسیار مرا
 واحترام انقیاد انجناب مرعی میداشت حتی که روزی در خدمت انجناب تشریف
 آورده بکمال حین اعتقاد بلکه بتواضع و انابه رملقات فرمود و در شرع تشریف
 بر طبق فتاوی انجناب کوشید و با شعرا انجناب و سعی جناب سید العلماء و دست
 فیوضها مدرسید برای طلب علوم قرارداد و فضلاء کبار و مدرسین عالی وقار را
 بتدریس افاده علوم حقه معین فرمود در هر یک از نواحی ممالک محروسه
 شخصی مفتی را نامور نمود که احکام شرع بهنگام دعاوی بمنازعات متخاصمین و سایر
 این مملکت و حسب فتاوی انجناب جاری داشته باشد و نیز اخراج زکات
 از اموال شاهیه و تقسیم آن بر مستحقین بموجب اختیار انجناب اجراء یافت
 خلقی کثیر و جمعی از مؤمنین از فیض این نوال بکام دل رسیدند و هم از اموال
 خود جمعی از مؤمنین را در خفاه آنقدر عنایت فرمود که از فقر و احتیاج رسته
 مرتبه اغنیایافتند و ایضا پادشاه مرحوم جنت مکان مهسربنام نامی انجناب متضمن
 بخطاب مستطاب مجمع علوم دین و مرجع سادات و مؤمنین حافظ حکام شرع
 متین مجتهد العصر سلطان العلماء منقوشش فرموده بخدست انجناب دستاورد
 و منشیان دفتر را نامور فرموده که این لقب را برای انجناب نوشته باشد و قبل از
 منقوش شدن آن در جمله این خطاب لفظ مورد این اعتقاد و مجد علیشا تهنیز

شاهی بر آنجناب عرض کردند آنجناب از راه آنکس قبول نفرمودند و دست دعا نمودند که بجای مورد اعتقاد مورد غیبات نقش کنند تا ابهیچان بعمل آورند و پیوسته حال حسن عقیدت و خلوص ارادت حضرت پادشاه مرحوم بخدمت آنجناب یوماً فیوماً ترمیمی بود تا آنکه در قُرب او ان تحریر این مقام روزمیت و ششم ماه صفر ایاب که در سنه ۱۲۰۱ کبیر اردو و صد و شصت و سه هجری است آن پادشاه دین پناه به رحمت حق پیوست و بعد از آن توجبه و التفات پادشاه زمان سلطان دوران خاقان بن الخاقان ابوالمنصور کسندجه ناصر الدین حضرت سلطان عالم محمد وجد علی شاه خلد اند ملکه و سلطنته نیز در حق آنجناب قریب بهمه درجه است حق تعالی آنجناب را همیشه تا ظهور حضرت صاحب الزمان زیب افزای مسند اجتماع و هدایت و ارشاد دارد و ترویج احکام حضرت خیر الانام بذات بابرکات آنجناب یوماً فیوماً ترمزید گردد بحق الهستی و آله الامجاد .

و از جمله تواضع و انکسار و محاسن اخلاق آنجناب آنست که جناب مستطاب مولانا سید العلماء المصطفین جناب آئید حسین و امت برکاته را بر نفس نفیس خود مقدم داشته تفویض سایر امور دینی و دنیوی با آنجناب فرموده اند و از خصائص آنجناب آنست با وجود تواضع و انکسار کمال تکین و وقار دارند و جامع حکمت و شجاعت و جلاوت میباشدند الا آنکه اجتماع این دو صفت مثل جمع بین اهدای دشوار و نوادر روزگار است و یکی از محامد خصال آن آیت ذوالجلال آنست که در علماء کلمه حق پاسداری احدی نمی فرمایند و نفجوامی لا یخافون فی الله لومته لا یم از بدگویی

شرار التماس باکی و پروائی ندارد و با است که در اظهار احکام شریعت برخلاف
 مزاج ملوک سلوک فرموده اند ادام الله ظله العالی علی رؤس المؤمنین .
 و از جمله اولاد آنجناب که در علم و فضل و محامد خصال گوی سبقت از اقران ربوده
 جناب فضائل آب سید محمد باقر ادام الله آیامه است که ابر اولاد آنجناب است
 و جامع علوم معقول و منقول و حاوی فروع و اصول است و از جانب پادشاه مرحوم
 بمنصب عدالت دیوان اثنا عشری و خطاب منصف الدوله شریف الملک
 ممتاز است و کتب انیفه مثل کتاب تشیید مبانی الایمان در مناظره بعضی ^{لفظین} مخالفین
 و معاصرین و دیگر رسائل تصنیف فرموده است و در این اوان بتصنیف
 کتابی در رد مستهزی الکلام که یکی از مخالفین و نصاب معاصرین در جواب بعض
 رسائل جناب فضیلت آب خان عالی شان نادره الزمان سبحان علیجان
 ادام الله جلالة و اقباله بتالیف آورده است اشتغال دارد با وجودیکه خان مدوح
 هم کتابی بسوط و سبب امامت و رد کلام آن ناصبی نوشته .
 و دیگر از اولاد جناب مجتهد العصر و الزمان دم ظله العالی جناب مستطاب التید
 محمد صادق مرحوم مصنف رساله تأیید السلیین در رد نصاری و رساله در رد ^{لفظین} مخالفین
 مذہب و دیگر رسائل است که در اعظ خیر و فاضل مقدسیس بی نظیر و فضل و اوج برادر
 خود بود . تاریخ هجدهم ماه ^{۱۲۵۸} شعبان یکم از رود و صد و پنجاه و هشت هجری در عین عالم
 شیباب بر حمت حق پیوست و حزن و الم بسیار در مفارقت آن نونهال ^{فضل}
 و کمال بخاطر خاطر جناب مولای سابق الالقاب راه یافت .

و دیگر جناب فضایل کتاب سید مرتضی دم مجده است که با وصف شدت
 سین در اکثر علوم خصوصاً فنون درسیه و حکمیة و ادبیه مهارتی عظیم وارد
 و دیگر جناب فضیلت مآب سید عبداللہ سلمہ است که جامع کمال صفات
 و محامد اخلاق است و چندین رسائل مثل رسالہ خلاصۃ الاعمال در عبادات بزرگان
 ہندی و رسالہ عربیہ در رد فرقہ غلات کہ ہنوز نا تمام است و رسالہ مستی
 سبیل النجاة است و ادویعہ تالیف فرمودہ است و اکثر در خدمت جناب مولانا
 و مقتدانا سید العلماء دست برکاتہ حاضر بودہ است تمام تمام ضبط اوقات و
 رفع موانع تصنیف برای آنجناب مینماید حق تعالی ایثار با سلامت و غایت دار
 و افاضل بسیار از اہل دیار داخل تلامذہ جناب مجتہد العصر و الزمان و مظلہ العالی
 کہ احصای ذکر ایشان متعسر است از حبلہ اکابر و مشاہیر ایشان جامع لمعقول و
 لمنقول صاحب التحقیقات الدقیقہ و الافادات الوثیقہ جناب مولوی سید محمد
 کہ امامت نماز جمعہ و جماعت قصبہ بہوگلی وارد .

و دیگر جناب تقدیس آب فاضل مسد عالم و مجدد جناب میرزا محمد فیض آباد
 و جناب فضائل آب مشرفعلی و جناب فضیلت انتاب سید باقر شاہ بخاری
 و جناب تقدیس و تروع ایاب مولوی سید دلدار جہان مترجم احادیث
 مصائب اہلبیت طاہرین صلوات اللہ علیہم جمعین و دیگر فضلاء کبارند
 انتہی کلامہ .

چونکہ حکمت آب تقدیس انتاب حکیم محمد کاظم صاحب درسیہ الخود مستحق بہ

سوانح عمری مطبوعه ۱۳۰۰ سال شیوع و دینداری و رواج تقوی و پرهیزکاری در
 حالات امجد علی شاه مغفور تحریر فرموده بجنه مرقوم میشود، و بهی بزه :

حضرت آقا سید علی بلخاظ کمال پابندی شرع زکات مال خود که زیاده سه
 لکه روپیه میشد هر سال بر آورده بخد مت جناب مجتهد العصر میفرستاد که بمساکین و
 محتاجین تقسیم میفرمایند و آن ایام بردولت جناب قبله و کعبه از دحام خلایق و
 هجوم خواص و عام بیرون از حد حساب و شمار میشد پیش دروازه شارع عام برآوردن
 میشد و ستورات بسواری سوار شده میآمدند هر یکی را بمطلوب خود ما میرسانید
 واحدی نایوبیس و محروم نمی گردید چون در آن هجوم عوام اکثر کسانی که مستحق نمی بودند
 میگرفتند لهذا در سال دیگر تجویز شد که بشهادت معتبرین کسانی که استحقاق گرفتن
 زکات داشته باشند در ماه برای آنها معین شود پس هر یکی از مخصوصات قبله و
 کعبه اسماء عزیزان و دوستان و اهل جوار خود در فردی نوشته پیش نمودند
 ایشان در دفتر سرکاری نوشته تحووه برای هر کسی علی قدر مراتب حال جاری گردید
 که ماه بامه میگرفتند در زمانه سابق که بعضی از پادشاهان ایران پابند شرع بوده اند
 لیکن زکات مال احدی نداده این امر از سلاطین مختص بجناب امجد علی شاه بود و از جمله
 رواج دین بنا کردن مدرسه با تمام جناب قبله و کعبه در مقبره نواب جنت آرامگاه
 که مکانی بود نهایت وسیع گرداگرد آن چهار طرف دالانها و حجره ها بودند قریب سی
 مدرس که بعضی از آنها از علماء اعلام و کالمین فضلا بودند مثل مولوی میراج علی صاحب
 و مفتی میر محمد عباس صاحب و شیخ علی ظفر صاحب و مولوی میرزا محمد علی صاحب و

مولوی میر محمد علی صاحب و مولوی میر حامد حسین صاحب این صاحبان جامع معقول و منقول و حاوی فروع و اصول بودند و دیگر مدرسین مثل آنها کمالی نداشتند لیکن نظر لطافت و عنایات قبله و کعبه بعد از مدرسی منسوب گردیدند تنخواه مدرسین که بدرجہ اعلیٰ بودند صد روپیہ یا ہفتاد روپیہ و در ماہ ہر دیگر مدرسین سی یا چهل یا سببیت بود و ماہ ب ماہ بدون تاخیر وصول میشد و تنخواہ طلبہ بمقتدین چار روپیہ و در ماہ مسوئین شش روپیہ و در ماہ مستہین نہ روپیہ معین بود و ہمہ کس اہل انجمن ہوارہ مورد احترام و لطافت سلطانی بودند گاہ گاہ خود حضرت آقا سید علی بسواری ہوادار در مدرسہ رونق افروز شدہ ہر چار طرف دورہ میگردند و صد ہا خوان انواع طعام و شیرینی و میوہ کہ در تقریبات امر او مہاجان برای شاہ میفرستادند حکم میشد کہ باہل مدرسہ تقسیم نمایند در آن ایام ہر کسی را شوق درس و تدریس و تحصیل کمال بود بسیاری از طلبہ غیر ملازم برای تحصیل علوم در مدرسہ آمد و شد می نمودند .

و دیگر از پاسداری شرع بمین آنکہ آن شاہ دین پناہ از کل ممالک محروسہ خود شہرا بخانہ ہا برخواست کما یندہ شہرا بخانہ ہا خراب و مہندم گردانیدند و بنگ فروختند کہ دکانہای ایشان در لکھنؤ بکثرت بودہ حکم شد کہ دکانہای آنها تباہ و تاراج نمودہ ظروف بنگ شکستہ حقیقی چورس بر سر راہ انداختہ پایمال نمودند و بنگ فروختند مقہور و منکوب گردیدند و حکم شد کہ درختہای ٹاری ہر جا شکستہ باشند قطع و متصل کردہ شوند تا احدی استعمال ٹاری نکند و محال نماند کہ در آن ایام در شہر بکثرت بودند حکم قطعی برایشان جاری شد کہ ترک افعال نمودہ سر و گیسو ہا قطع نمایند

و لباس زنا نه ترك نموده ریشش گذارند و اگر تعمیل حکم نکنند شصت بدر کرده شوند
 اکثر زنا نه با را که مردمان مکاری در کوچ و بازار یافتند گرفتار کرده بذلت و خواری جعد و کوه
 سر آنها را میسیریند و کلی با از پانجاهم قطع می نمودند در خانه با فحشان عجب تملکه
 بر پا بود یک زنا نه مستی ندارد آنکه مشهور و معروف بود نهایت اهل مقدرت بجان
 قبله و کعبه پیغام فرستاد که آرزو دارم که جناب والا در این باب انکار نفرمایند که در
 دعوت ممنوع قبله و کعبه در جواب ارشاد فرمودند که اگر شما صیغه توبه بخوایند و
 وضع نسوان ترك نموده ریشش بگذارید البتة بجان شما دعوت قبول مینمایم و آلا
 فلا در آن ایام در ملک پادشاهی در جمع برکنه با و تعلقها یک مفتی مقرر شده بود که
 جمیع مقدمات و معاملات آن مقام بر پنج شرعی فیصله کرده شود و هر کدام مقدمه
 که دقیق تر باشد بحضور صدر الشریعه ارسال دارند که در آنجا انفصال باید چون توجه
 آقا سید اعلی تبرقی و ترویج شریعت سید المرسلین سجد کمال بود و در آن عهد
 صد با کافر مسلمان و هزار هاستی شیعه گردیدند و بعضی از عامل پیشکان که لکها پرو
 باقیان سرکاری ذمه ایشان بود از ادایش عاجز شده مقید بودند چون از کفر باسلام
 و از تسنن به تشیع گرانیدند لکها مبالغ با آنها معاف نمودند سبکدوش گردیدند
 مؤلف گوید هر گاه از نقل بعض عبارات فراغت یافت عنان قلم
 برعت رقم را بسوی تحریر بقیه حالات خجسته صفات معطوف میسازد هر چند
 مستی نمونه از خواری و قطره از سجاری میتواند بود لکن المیسور لا یسقط بالمعسور
 اندکی از بسیاری نکار شش خواهد نمود از جمله آن: این که رعب و جلال

آن آیت ذوالجلال خدا داد بود که اصحاب علم و کمال دار با ب حشمت و اجلال
 بکمال تعظیم و احترام برای قدم مہمیت لزموش سر و قد بر میخواستند و باستقبال
 و اعزاز و اجلال قیام و اقدام می نمودند و در پیشگاه آن ہادی انام بہ آداب نشستند
 و آنجناب گاہی از رعب و سطوت حکام و سلاطین عظام پروا و عقبتانہ فرمود
 فی البدیہہ بلا تکلیف جواب با صواب میدادند در آیام عذر بچواب صاحب
 چیف مکشربجا در دربارہ جہاد ارشاد فرمود کہ در مذہب ما بدون امام زمان
 جہاد کردن جایز نیست صاحب موصوف گفتند اگر امام شما بیائید ارشاد فرمود
 کہ ہمراہ آنحضرت حضرت عیسیٰ نیز خواہد بود ہرچہ حکم آنجنابین خواہد شد تعیل
 آن واجب خواہد بود

مذکرہ در بعض آیام محرم احرام قضیہ تبرآد قضیہ نصیر آباد
 بدین سبب بر پا گردید کہ سادات رفیع الدرجات شبیہ علم تعزیت شہیم بانوحہ
 و ماتم از طرف محلہ قضیانہ اہل سنت می بردند آنھما غلغلہ فساد و دود و بیدار
 تا افسران فوج شاہی رسانیدند چنانچہ بعض رسالہ داران افاغنے مع چند سوار
 مسلح و کتل و خنجر ایوان ہدایت بنیان آنجناب گردیدہ استمدعا مانعت از
 بدعت تبرآ می نمودند آنجناب فرمودند کہ در مذہب شان بدعت نیست بلکہ
 ثواب است آنھا گفتند کہ پس از راہ دیگر بروند آنجناب فرمود کہ این راہ فریب
 تر است و راہ دیگر بعید تر پس شما چگونه گوار امیدارید کہ در راہ دور و دراز عرصہ و راز
 بدعت نمودہ شود و باعث طولت این بدعت طویل و کثیر شما میشود بلکہ بہتر است

که راه قصیر برای بدعت یسیر منظور دارید

ذکر روزی فضلاء ذی علم بخدمت جناب علین مکان
در بعضی احادیث قیل و قال و بحث و جدال با هم میکردند چون آنجناب برخواست
نموده روی توجه جناب بیت الشرف فرموده با سنجار رسید تبصیر فرمود که این
شور و شفت برای چیست عرض کردند که در معنی و مفهوم حدیث کلمه و کلام است
و حدیث اینست **لا تسبوا عمرهم فیسبوا علیکم فی البدیهه** فرمود عمرهم بالفتح
و علیکم بالتشدید یعنی عمر را بفتح میم و علیکم بالتشدید

ذکر دیگر روزی جناب مولانا مفتی سید محمد عباس صاحب ^{نزه}
تفسیر مصنفه خود پیشکش آنجناب نمودند آنجناب پرسیدند چیست ایشان
عرض کردند روح القرآن آنجناب قول طلای روم نقل فرمودند :

من ز قرآن مغررا برداشتم

جناب مفتی صاحب نامش حسب ارشاد آنجناب برواح القرآن مبدل
ساختند هجین روزی مؤمنی بحضور آنجناب برای سفارش مفتی صاحب
بذریعه عرضی درخواست آنجناب بر پیشانی آن دستخط فرمود :

یا حضرت عباس علی وقت مدد ^{دست}

ذکر منجمله احوال کربت استمال آن قدسی حضال آنست که
در ایام غدر افواج قاهره سرکار کورنٹ بر شهر لکنو تاخت آورده قتل نهیب
وغارت آغاز نمودند آنجناب نیز مع بعض عیال تا بعض قصبات نواحی شکر

بجرت فرمودند اتفاقاً عسکره فوجی ده آنجا هم رسیدند دست تعدی و نهب و غارت دراز کردند آنجناب از اندیشهٔ بهتک حرمت ناموس و تسکلهٔ عیال و طفلان مترود گردیدند تا سید غمی و اعدا دلاری شامل حال آن فرشتهٔ حضال آنچنان بطور سیه که هرگاه عسکره فوجی تا مکان فرودگاه آن برگزیده آه درآمدند سرسنگینهای ایشان بخانهٔ مگسهای عسل بر جزد پس تمامی مگسهای عسل بر آنها هجوم آورده از رسانندای نیشهای خو خوار و پیکانهای زهر دار خود آنها را مجروح ساختند و چنان سرسیه و پریشان گردیدند که هر منتقسی را نفسی قیام آنجا دشوار شد و غیر از فرار چاره نداشتند و بمصدق ان الله جنود السموات والارض ظاهرا گردید . فائدة

از خواتیم شریفه آنجناب یکی سید محمد کنده بود که برخاتمهٔ قوامی احکام شرعیهٔ ثبت میفرمود و بر یکی درود منقش بود اللهم صل علی محمد و آل محمد که بر ناصیهٔ قرطیس تحریرات خاصهٔ ایت اختصاص ثبت میفرمود و برخاتمهٔ آنها مظهر فی السید محمد بن السید ولد اعلیٰ ثبت می نمود و فیصله جات محکمهٔ مرافعهٔ شرعیهٔ را بمنظر خطا و مرفوض محکمهٔ مرافعهٔ شرعیهٔ مرتین میفرمود و اگر جوابات خطوط بدست خط خاتم فیض اختصاص نام نامی خود تحریر میفرمود .

روزی خط بعضی رؤسا و ذی علم از بلا و بعیده رسید که برخاتمهٔ آن سید محمد خان بھادر نوشته بود آنجناب جواب آن مینوشت : سید محمد بی بھاد و برخاتمهٔ عریضهٔ های حضرت صاحب الامر مینوشت : المرؤب فی حجر رفیقه محمد بن علی بن محمد و بر بعضی جوابهای اهل سنت و نیز کتاب بوارق مصنفهٔ خود

تحریر میفرمود محمد بن علی صاحب ذوالفقار و علی العموم هر یک آنجناب را بلفظ جناب
قبله و کعبه یا مجتهد العصر و الزمان یا سلطان العلماء یاد میکند و کسی را در بسم مبارکش
برزبان نمیاورد .

فائده دیگر حال خلق و خلق و حلم و مروت آنجناب این بود که با ایشان
تمام هر کس ملاقات میفرمود و بهر خاص عام جواب سلام با تهنج و آهنگام میداد و کجا
تعطف و تطف و تفقه حال استفسار احوال فرموده کلمات مهربانی و قدر دانی
مبذول می نمود و آنجناب مأمولات و اسعاف مسؤلات مؤمنین و مؤمنات و تجویز
و تکفین اموات اردمی در می قدمی سخن قلمی روی مبارک بر بنی تافت و از ابواب
خیرات و مبرات و تبرعات هر آنچه از لکو کهار و پیه نزد آنجناب میرسید همه بار آورده
خیر می بخشید و گاه بی دآن سهمی نصیبی بلکه از مصارف خاص خود نیز بذل و ایشار میفرمود
و همچو خاصان آئی و نونهالان گایستان رسالت پناهی روی مبارکش از امور
غریبات دنیای دنی و زخارف دارفانی و شتهیهات نفسانی بر تافته و عمارتی بلند
ساخته و خشتی بر خشتی نهاده و شجری بر زمینی غرس نفرموده و در مطاعم و ملاسب
از حد و اساط بمؤدای خیر الامورا و سطحا چیرنی نیفروده الحق که زهدی و شست که
مانند بود زن و سلمان بحال و جمال دنیای ناپاید از زیب و زینت این عجوزه خدار
و عیش و عشرت پیر زال مکار دل نداد و با وصف افتد او خشت یار توجه بجمع ادخا
و طمع در هم و دینار نفرمود گویا در این حال شینا و با کمال بود که با وصف تلاطم امواج
دوست و مال نگر در اب اتصال آن دهن خاطر دریا مقاطر اتر ناخت و قلزم و خا

جود و سخا و بحر موج فضل و عطا بوده که بهای سهل مدعا را از آبشار لوث دنیا نشسته
میداشت و اگر گوهر بر اینیانی بود که با وصف گوهر افشانی فیض رسانی در حبیب
خود گوهر غلطانی ذخیره نداشت اکثر اوقات می فرمود :

با کمال احتیاج از خلق استغنا خوش است   بادمان تشنه مرون برب دریا خوش است
پسح کاری بی تأمل گرچه صائب نسبت   بی تأمل آستین افشاندن از دنیا خوش است

چنانچه هرگاه آن عالم ربانی ظل وجود شعشعانی از این دارفانی بجانب درجا ودانی
برداشت در همی مخزون و گوهری مکنون متروکه اش نیافتند که بر ورثه و اعقاب آنجا
تقسیم نمایند الا کتب دینیّه که در ماتم وفات آن قدسی صفات از سواد حروف و سطوح
لباس سیاه ماتمی در برداشتند پس آ وقت برابر باب بصیرت منکشف گردید که
آنچه در دست داشت همه را بسوی خزینه عامره ربانی و گنجینه مرصعات یزدانی
فرستاده زود راه سفر آخرت می ساخت تا این که متکفل تجمیر و تکلیف و مین
آن رهنمای مؤمنین بعضی از روحانیین دین مبین گردیدند و از متروکه اش در هم
و دنیا ری با اولاد امجا و آن عالی وقار رسیده

واقعه وفات جناب رضوان الله علیه

آما حالات وفات آن قدسی صفات آنست که چون شب پنجشنبه است

دوم ربیع الاول ۱۲۸۴ هجری رسید حجابان بارگاه قضا و قدر پرده مانی ظلمت و
اندوه غم و حجابهای صدمه و الم بر روی سوگواران ماتم انداختند آثار ضعف و ضحلال و عکالت
نزع و ارتحال پدیدار گردید تا این که وقت ثلث آخر شب داعی اجل بمصدق ،

بِأَبْتِهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ أَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً مَا مَيَّ حَمَلْتُ دَاوُدَ
 خَازِنَ رَوْضَةِ رِضْوَانٍ وَرِيضِ عَفْرَانٍ حَسْبُ مَنْطُوقِهِ أَوْ خَلُوبِ بَسْلَامِ أَسْمِينِ بَسْمِي
 مَوَادِّ نَعْمَاءٍ بِهَيْبَتِ صَلَاتٍ وَعَوْتِ مَنُودٍ لِاجْرَمِ نَفْسِ نَفْسِ آنِ عَالِمِ رَبَّانِي أَيْنَ خَالِدِ
 فَا نِي زَاكِدِ اشْتِهَاءِ بَعَالِمِ قَدْسِ جَاوِدِ نِي نَهَضَتِ فَرَمُودِ اَزِينِ وَقَعْدَةُ بَأَيْلِيهِ وَسَاخِرُ دَائِمِهِ
 دَرْمِيَّتِ الشَّرْفِ آنِ ذُو الْمَجْدِ وَالشَّرْفِ تَامِي اِهْلِيَّتِي شِ فَرْمَايِدِ وَامْتَحَدَاهِ بَلَنْدِ كَرْدَنْدِ كَوِيَا
 صَبْرُ وَتَحَلُّ اَزْ خَبْرِ غَمِّ مَانَدِ صَبْحِ مَاتَمِّ جَاكِ كَرْدَنْدِ آنْرُودِ كَوِيَا رُفُوعِيَا مَتِ خَيْرِ مَصِيبَتِ
 اَنْخِرِ نَمُونَةُ رَسِيخِزِ بُوْدِهْ كِهْ دَر تَامِي شَهْرِي جِهَانِ تَهْلِكَةُ عَظِيمِ پِيدَا كَرْدِيدِ مَضْمُونِ ،
 اِنَّ زَكَرَ لَهَ الشَّاعِرِ شَيْءٌ عَظِيمٌ مَوْفُومٌ اِذَا زُلْزِلَتْ الْاَرْضُ زَلْزَالًا يَأْتِي وَرُودِ
 چنين از دحام خاص و عام و هجوم عام اناهم و مجمع علماء فضل و صلحاء اكرام و غلغلۀ ناله
 و افغان خواص و عوم گاهي بر سر جبانۀ احدی دیده نشد و چنين شور شور صدای گريه
 و بكاء بر نفس کسی شنیده نشد صغير و كبير بر بنا و پير امير و فقير مؤمنين و مخلصين از صدۀ
 فوت آنرا همای دين بسين بی تابانۀ از خانۀ با برآمدند و سنوان پرده نشين در تامل خانۀ
 مؤمنين صدای گريه و زاری و ناله های افغان با شگباری بلند ساختند تا اينکه از
 غسل تجميز و تکفين آن يادى مؤمنين فرغت يافتند و وقت نصف النهار آن آفتاب
 هدايت و ماهتاب شريعت را در لحد مغفرت مھداندرون حسنيه جناب غفرانآب
 والد ماجدش مدفون ساختند و چادر نعلش آنجناب را تامل مؤمنين تبرک دانسته
 پاره پاره دست بدست ميگرفتند و بر سر و چشم مياليدند که اگر خزينۀ سيم و زر و گنجينه
 لعل و گوهر ميبود روکش اين غنيمت نمی نمود . اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاٰجِعُونَ

اکنون مناسب آنست که در این مصیبت عظمی و دانه گبری آنچه جناب علامه زمان
فنا نه دوران مفتی سید محمد عباس صاحب قبله اعلی الله مقامه بطور تاریخ
منظوم فرموده اند حواله قلم نموده آید .

تاریخ وفات آن قدسی صفات :

قبله دین کعبه ایمان جاب مجتهد	کز جو جوشش رونق محراب منبر داشتند
آیت نور الهی کز فروغ طلعتش	زره های کوی او با خور برابر داشتند
این همایون منظری کز سایه اقبال او	پادشاهان سرسبز و بهیم فسر داشتند
رهبر دین علی بوده است همنام نجبا	هیبتی از رعب او در قلب کافر داشتند
از رک و جان مخالف حال کلکشان پسر	خامه در کف یاکه از الماس نشتر داشتند
سنان هم مدح خوانند از صفای باطنش	گر چه از الزام و لهامی مکدر داشتند
در حکومت زهد و تقوی العجب ثم العجب	کیسه پر زرد داشتند و طبع بنور داشتند
حسن خلق و خوف محشر از جنابشان مگر	خنده بر لب داشتند و دیده تر داشتند
آه از سید محمد حیف از سید حسین	ده چه علم و فضل این هر دو برادر داشتند
تلخ شد عیش جهان گشتند بعد از هم روا	بسکه با هم ختلاط شیر و شکر داشتند
نیست بیجا گرد و بنفش او پیرو جان	دیده تر داشتند و شور محشر داشتند
در عرب یاد عجم در علم و فضل حسن خلق	کس نمی گوید که در آفاق همسر داشتند
هر چه از عقل رسا گویم ز غر و شان شان	آسمان خندد که آن شانان دیگر داشتند
شد در آفاق جهان ایشان رواج نقد	سکه گوهر نگین شاه خاور داشتند

گوئی شوق لقای دوست در بر داشتند	حیرتم از حال مرگ سید رضوانام
رفع ید و گرفتن اندک بر داشتند	با شنج در نماز آخر روز و وقت
رخت بر بستند و غم بزم آوردند	ساعت ده از شب بیت و دوم ماه
بیکه پاس خاطر مسکین مضطر داشتند	مینوشتند از پی سعی و سفارش رفقها
کاندر این کنج کج از خاک بستر داشتند	آه و اولیاه ما در یک مایوم پنجس
در جهان گرچه لباس کهنه در برداشتند	حله های نوبنو پوشیدند و خلد برین
آسمانی بود و ای از زمین برداشتند	سال تاریخ وفاتش را چه می پرسی برین

۱۲۸۴ هـ

ایضا : فات مجتهد العصر

۱۲۸۴

تاریخ وفات جناب سلطان العلماء از مولوی سید علی صاحب المتخلص کابل

بعلی خان اصحاب الحجة هم الفاضلون

۱۲۸۴

ایضا : منہدم گشت رکن دین مبین

۱۲۸۴

آما بر اوران اعیان انجباب که تلامذہ عالیشان در علم و فضل و تقوی

و توریع و حید زمان و فرید دوران بودند :

۱- جناب تقدس آب جناب سید علی صاحب کب عالم جلیل و فاضل نبیل بود

بتجربید وجود طبع قنماز و پیرائید مجد و شرف سرفراز بوده در ماه ۱۲۵۹ هجری در کربلائی

معلی انتقال فرمود و آن ارض مقدس مدفون گردید

۲- جناب تقدس آب سید حسین صاحب مغفور که عالم سمیع و مقدس

و متوریع بعده باقیات الصالحات بیا و کارش گذشت و در ۱۲۶۰ هجری وفات یافت ،

و در حسینیه جناب غفرانآب مدفون شد .

۳ - جناب تقدس آب علامه زمان فمامه دوران عالم خیر متبحر بنی نظیر جناب سید مهدی صاحب مغفوره در ۱۲۳۷ هـ وفات یافت در حسینیه مذکور مدفون شد .

۴ - جناب مستطاب قیوم المجددین اسوة المتفقین آیت الله فی العالمین علی بن مهکان سید العلماء السید حسین صاحب افاض علیه شایب الرحمة والرضوان که در هفدهم ماه صفر رحلت فرمودند و در حسینیه مذکور دفن شد .

اما اولاد آنجناب : که تلامذه اطیب صاحبان علم و رشاد بودند ، و در حین حیات آنجناب فوت شدند :

۱ - عالیجناب تقدس آب علامه خیر فمامه بنی نظیر صاحب المناقب و المفاخر منصف الدوله بهادر شریف الملک جناب سید محمد باقر صاحب مغفوره در هشتم ماه جماد الثانیة ۱۲۶۷ هـ بجوی وفات یافت کتاب تشیید المبانی در رد متنی الکلام در علم کلام و غیره یادگار ^{است}

۲ - جناب تقدس آب تورع انتساب عالم جلیل متبحر نبیل ذی الجود الفائق و افضل الزرائق جناب سید محمد ضامن صاحب چهارم ^{در ۱۲۵۹ هـ} در بجوی رهبر و عالم قدیس گردید کتاب

تأیید المسلمین و کشف الاستار و غیره در رد نصاری از تصنیفات آنجناب است

۳ - جناب فضائل آب فضل انتساب جناب سید عبدالله صاحب مرحوم که خلاصه الاعمال و سبیل النجاة در ادعیه و اعمال یادگار است و در ۱۲۰۲ هـ وفات یافت

۴ - جناب مستطاب زبدة المحققین قدوة المدققین ذی الفضائل العالیة و الفوا ^{ضیل} السامیه خلاصه العلماء جناب سید محمد مرتضی صاحب مغفوره که در ماه رمضان ۱۲۶۶ هـ رحلت فرمود

در تدریس دروس نظری نداشت و حاوی معقول و منقول بود .

۵ - جناب فضیلت آبا سید غلامحسین صاحب مرحوم که در عین عالم شایسته تقال فرمود

آما اولاد اجداد آنجناب که از ملائذ اطیاب صاحبان علم ورشاد بودند

و از عقب درگذشتند :

۱ - جناب مستطاب تقدس آبا زبده المجتهدین عمده المحققین الفایز

بدرجه الاجتهاد ملک العلماء جناب سید زبده حسین صاحب مغفور که میت و هم جواد

الثانی ۱۲۹۲ هجری رحلت یافت و اجازه ششقیه شاهد فضل اوست .

۲ - جناب فضائل آبا عالم لودعی فاضل المعی و المجد الاظهر جناب سید علی که

صاحب سلمه الله و ابقاه که اکنون یادگار جناب رضوان آبا و اکبر اولاد جناب غفران

آباست و بعهد های جلیله سرکاری بجهتدی سر فرز زوده و باوصف آن در تصانیف

کتب دینی مصروف بوده است چنانچه کتاب بشارات غیبیه و معارج العرفان

و اسرار حکمت و عنوان ریاست مقالات حکیمه و کنوز قدسیه و شوی گلده است

و صراط مستقیم و شرح خطبه ششقیه و دلیل متین و دیگر رسائل متوافره از تصنیفات

اوست بتاریخ یکم ماه ربیع الثانی در ۱۳۲۶ یکنه روز سه صد میت و هفت بعالم

جاویدانی ارتحال نمود و در حرمینیه جد امجد خود مدفون گشت .

۳ - فضائل آبا فاضل انتاب جناب سید محمد علی صاحب مرحوم که در راه

ربیع الثانی ۱۳۱۳ وفات یافت .

۴ - جناب مستطاب قدوة الحكماء المحققین اسوة العلماء و المجتهدین عمده الكلاء

المفتقین تاج العلماء سید علی محمد صاحب شہادہ کہ در ماہ ربیع الثانی سنہ ۱۳۱۲ بسوی

فردیس جنان نہضت فرمود فضائل اسجناب جداگانہ زیب رقم خواهد شد .

۵۔ جناب فضائل آب جناب سید عبدالحسین صاحب کہ در کربلا معلی در انتقال فرمود

آمانا لہذا اطیب اسجناب غیر از اولاد و حفا و بودند متصف بعلم و فضل سدا بودند

۱۔ جامع معقول و منقول حاوی فروع و اصول صاحب تحقیقات انیقہ و افادات

رشیقہ جناب مولوی سید محمد صاحب کہ امامت نماز جمعہ و جماعت تصبہ ہو کلی داشت

۲۔ جناب مقدس المعنی و فاضل لوزعی عالم مسدود و مجتہد جناب میرزا محمد صاحب فیض آبادی

۳۔ جناب فضائل آب فواضل انتساب جناب مولوی سید مشرف علی صاحب مرحوم

۴۔ جناب تقدس آب فاضل جلیل علامہ نبیل مولوی سید باقر شاہ صاحب بخاری مرحوم

۵۔ جناب فضیلت آب تقدس انتساب جناب مولوی دیدار جان صاحب مرحوم

۶۔ جناب فضیلت آب فواضل انتساب آغا محمد علی صاحب مرحوم .

۷۔ جناب فضائل آب مقدس اورع افاضل التمدیع جناب مولوی سید

علی صاحب محدث برادر خالہ زاد جناب تاج العلماء .

۸۔ جناب فضیلت آب جناب مولوی سید عبدالحی صاحب مرحوم محدث .

۹۔ جناب فضائل آب مولوی سید بہادر حسین صاحب مرحوم .

۱۰۔ جناب فضیلت آب مولوی سید سرفراز حسین صاحب مرحوم .

۱۱۔ فاضل کامل محقق باذل قاضی سید محسن رضا صاحب عرفت آغا سید نجفی مرحوم

۱۲۔ فاضل جلیل مولوی سید جواد شاہ صاحب کشمیری .

- ۱۳- فاضل کامل مولوی سید مصطفی شاہ صاحب کشمیری .
- ۱۴- زبدۃ المحققین قدوة المدققین ذی الحجۃ الاظمہ جناب مولوی شیخ علی اظہر صاحب مدرس اعلیٰ .
- ۱۵- فضائل نایب زبدۃ المقدمین عمدة المتورعین فاضل حلیل جناب مولوی سید حسین صاحب مرحوم .
- ۱۶- ذی الفضائل العالیۃ والافاضل النامیۃ جناب علامہ امام صاحب ^{تبریزی} .
- ۱۷- ذوالحجۃ الکامل مجمع الفضائل والافاضل جناب مفتی سید دلدار حسین صاحب ^{مغفور} .
- ۱۸- علامہ زمان فہامہ دوران حافظ جعفر علی صاحب قاری مرحوم .
- ۱۹- فاضل کامل عالم عامل ذوالفضائل العالیۃ والافاضل السامیۃ علامہ ^{بریلوی} جناب سید علی حسن حرسہ اللہ عن الحوادث والحن علاوہ ازایشان تلامذہ انجناب بیارند بقول مصنف وصاحب تذکرۃ العلماء کسی کم خواہد بود کہ بواسطہ یا بلاواسطہ مستفیض نگردیدہ .

فہرست مصنفات جناب رضوان نایب سلطان

العلماء مجتہد العصر طاب ثراہ :

- ۱- رسالہ سیف ماسح عربی در مجتہد مسیح رحلین بجاہ عبد الغریر استا و عالمگیر پادشاہ کہ روشیخ بہاء الدین عاملی علیہ الرحمہ نمودہ بعبارت لطیفہ و فقرات منیفہ و مضامین رشیقہ و براہین دقیقہ اقوال اہل صلاح و زور .
- ۲- رسالہ اصل الاصول عربی بجاہ فاضل کامل مولوی سید مرتضیٰ ^{ہمدانی} .

تمیز جناب غفرانآب که میلان باخبارین نموده اعتراضات بر مباحث اساس
الاصول نموده بود پس استنجاب آنرا بحرح و ابرام مالاکلام مقروح و مجروح خسته
اساس اصول قائم فرمود .

۳ - کتاب بوارق موقفه در مبحث امامت رد باب هفتم شاه عبدعزیز پور
که بدلائل مابره و بر این زاهد اراده قاطعه و حج ساطعه قطع و قمع
تبیان خلافت و رد اقوال ارباب بطالت فرموده .

۴ - حواشی متفرقه بر بعض مقامات شرح صغیر جناب سید علی طباطبائی
حل دقائق فقهیه عبارت عربیه تألیف فرموده .

۵ - کتاب مصمص قاطع در بطلان مذهب اهل سنت و اثبات عدالت
ایشان با اهل بیت علیهم السلام و جواز تعزیر داری فرقه ناجی و ناری تصنیف کرده
۶ - رساله طعن الراح در باب غصب فدک و قصه قرطاس
در جواب مطاعن سخفه اثناعشریه تصنیف فرموده و با سلوب متین و عبارات
رزین ابطال اقوال مخالفین فرموده .

۷ - رساله بارقه ضعیفیه که در آن جواز متعه بدلائل قاطعه و بر این ساطعه
فرموده و رد اقوال مخالفین عبارت متین رقم فرموده .

۸ - کتاب ضربت حیدریه لکسر شوکت عمریه در جواب شوکت عمریه ،
تصنیف سرآمد علماء مخالفین مولوی رشید الدین که در رد بارقه ضعیفیه نوشته بود
جوابت که چشم روزگار ندیده و چنین مطالب سدید و مضامین رشیده

و لطایف جدیده بگوش ارباب لطائف گوشش نرسیده باشد که نسبت سخنان
 سید العلماء میونسند که آن کتاب جلبل الشان منبع البیان ما اکره نفض منه
 ما ابره و خرب بنیان ما احکم فلما اصابنه تلك الفراء واخذت منه ما خذها
 عما فریب و لعمری انه بعمر غریب .

۹- رساله ثمره الخلافه و اثبات آنکه سبب شهادت امام عظیم بنای خلافت
 خلفاء ثلاثه بنا بر اصول موضوعه اهل سنت است و بطور ائمه الخلو شهادت حضرت
 امام حسین عظیم صحیح است ما خلافت خلفاء به نسبت این رساله جناب سید العلماء
 میفرمایند : وهی رساله طریقه بحق ان کتیب بالنور علی صفحات حدود الحور
 ۱۰- رساله عجایب نافعہ عربی در علم کلام و اصول دین با سلوب متین و عبارات
 ملاعبت آگین تصنیف گردید .

۱۱- رساله اسم الفار در بعض اهل شمار و تا بعان اهل فرار تصنیف فرموده
 ۱۲- رساله عربی در نماز جمعہ و جماعت بغایت جودت متانت نوشته
 ۱۳- رساله فوائد مصریه در احکام خمس و زکات و دیگر مسائل فقهیه نوشته
 ۱۴- رساله کشف الغطاء در جواب مولوی مادی علی صاحب مغفور
 که تعریضات بر سید خود جناب غفرانآب نموده بود تصنیف فرموده .

۱۵- رساله گوهر شامه در آداب سلاطین نامدار و جواب فضیلت
 اہمیت الہمار زینب رقم فرموده .

۱۶- رساله سبع مثانی در علم نحو که عبارت عربی پنج سدید و عنوان جدید ^{کرده} است

۱۷- رساله احیاء الاحیاء و تحقیق تقلید اموات بچنین عبارت تالیف گردیده

۱۸- رساله از اذاعه الفی در رد مولوی عبدالحمی و این رساله لاجواب در رد بعضی

نصاب پنج ثواب تصنیف گردیده .

۱۹- رساله قال التواصب و جواب بعضی افاضل نوبت تصنیف گردیده

۲۰- رساله استبداد بکر در عبارات انیقه و تحقیقات فقهیه دقیقه نوشته شده

۲۱- رساله در تحقیق نجاست عرق جنب از عزم با حسن پنج و متن کلام تالیف فرموده

۲۲- رساله بشارات محمیه در فضائل مصطفویه و مناقب مرتضویه تحریر فرموده

۲۳- رساله برق خاطف که از قوصف دلایل قاهره و عوصف حج باهره و

صواعق مضامین ناثره فرض احوال مخالفین خاک خاکستر میازد .

۲۴- حاشیه بر شرح سلم مولوی حمدانته گوئی بوقت تدریس جناب سید العلماء

طاب ثراه تحریر فرموده و رد آقاوال مولوی عبدالعلی نموده .

۲۵- الجذر الاصم که در آن رد شبهات و محل مغلفات با کمال تحقیقات و

تدقیقات تصنیف فرموده و جوابات عدیده بوجه سیده تحریر فرموده .

۲۶- رساله حفظ الحافظین در جواب اهل سنت بعبارت اُردو نوشته

۲۷- رساله در جواب بعضی اهل سنت که در ثبوت متعه نوشته .

۲۸- رساله در مسنده مواضع قضا علی وجه التصدیق بچنین رسال محضه

و متفرقه که در جواب مسائل فقهیه و کلامیه بسیار است که حصراً آنها متعسر است

الکامل العلامی جنابلاً آفاً علی البد

ابن رمضان بن زاهد اشیر وانی الدربند در علوم حکمیه و فلسفیه عالمی گنیا و در فنون ریاضیه و کلامیه عارفی بی همتا بود در کربلا مدتی اقامت داشت و با فایده مشتغل بود .

گویند که روزی جناب شیخ محمد حسن نجفی برای ملاقات جناب ملا آقا شریف آوردند و در دانشی سخنان دوستانه و ملاطفت محبانه فرمودند که جواهر مرادیده ملا آقا گفت مثل جواهر شام و خراسان من بسیارند و اشاره بخراسان خود که کتابی بسبوت فرمود از مصنفات اوست خراسان الاحکام در فقه شرح درّه نجفیه بحر العلوم تخمیناً یک بیت بوده باشد و رساله موسوم بکوهرت در صیقل و کتاب اکبر العبادات فی اسرار الشهادات در مصائب حضرت سید الشهدا علیه السلام تقریباً بیست بیت است و این کتاب نزد اهل تحقیق مشتمل بر مقام بسیار است چنانچه آئینه خواهی دانست و کتاب عناوین الاصول تخمیناً هفت هزار بیت است و کتاب خراسان الاصول در فنون اوله عقیده و فن تقلید و فن اولی از کتاب مذکور در حکمت مخصوصاً یعنی در بحث مبدا و معاد و مایعلاق بذلک و جمله کتاب تقریباً هشتاد هزار بیت است کتاب نوامیس القواعد در صناعت رجال تقریباً چهارده هزار بیت بوده است و رساله فارسیه در بحث تقلید و طهارت و صلوة تخمیناً هفت هزار بیت است بعضی گمراهان اینها را باورسایند بقصد استغاثه نزد ناصرالدین شاه رفته بود،

آن سال آمد و بعضی بلاد عجم اقامت کرده و مرجع بوده در این قریب زمان انتقال
 و وفات شریفش در ۱۲۸۵ سال کبیرارود و صد و هشتاد و پنج اتفاق افتاد ،
 و مولانا میرزا محمد آل او و الهامانی در تاریخ رحلتش این قطعه در سبک نظم کشیده
 فاضل در بند و من عصره فدکان   كهفًا للودج و موئلا
 فانصمت عری الهدی بفقده   وانقضت ظهو من فالو ابلی
 و هذا انا نعبه ارضنه   فد طار دوجه الى عرش العلی
 و صاحب کتاب المآثر در حق او میفرماید آخوند ملا آقا محمد در بندی صاحب
 خزان و سایر الشهاده و سعادات ناصری و غیره که در شرت و اعتبار و نفاذ
 و تشارصیت و علو قدر تالی حضرت شیخ الكل حجة الاسلام حاج شیخ مرتضی الاصفهانی
 قدس الله سره عزیز گمان میشد در حشمت و شکوه مما بت و دلیری میان ابناء سلسله
 علیه امتیازی بین داشت از فرقه بابیه زخمی بر صورت شریفش بود بعد از چندین سال
 مجاورت مشاهد مقدسه عراق بدار الخلافه آمد و مقدم مکرش با انواع تشریفات و احترامات
 پذیرفته شد در آیام عشره اول محرم هر ساله سپای منبروی از حامی عجیب فراهم میگردد
 و در عاشورا مخصوصاً از وی عادات دیوساران در جوامع مواج از تعزیه داران بصدور
 میرسد بی اختیار عمامه بر زمین میکوفت و گریان چاک میزد و بر سر خاک میریخت ،
 الغرض در حجت اهل بیت علیهم السلام رتبه رفیع داشت و در تعصب شریعت
 مقتدیه مقامی منبع .

فوت وی در ۱۲۸۵ سال کبیرارود و صد و هشتاد و شش شهری در دار الخلافه طهران

اتفاق افتاد آنتی کلام صاحب المآثر .

و علامه نوری رحمه الله شرح حال کتاب سیرالشماده تحقیق اینق فرموده که
 نقل آن در این مقام لازم است ، علامه مذکور در کتاب لؤلؤ و مرجان بتقریبی میفرماید
 و گاه شود که مؤلف کتاب از کثرت احلاص و شوق نشر فضائل و گریستن بمصائب
 سادات انا م علیهم السلام بازداشتن قوه تمیز صحیح از سقیمه التفاتی با بنامنداشته
 و فرقی بین آنها نگذاشته چه غرض او عظم دادن و بزرگ شمردن آن مصائب
 و سوزانیدن قلوب است پس هر چه سبب آن باشد بقول بعضی از ظرفاء انطیافیه
 خویش آمد بلکه کار را بانجام رساند که اخبار و اهیبه و حکایات کاذبه را بزرگ پاره اعتبارات
 ضعیفه و نکات سخیفه و استحانات بارده با اعتقاد خود محکم کرده و در عدد احادیث
 معتبره درج نماید بخاطر دارم که در ایام مجاورت کربلا معلی و استفاده از علامه عصر خود
 شیخ عبدالحسین طهرانی طاب ثراه که در تبحر و فضل و اتقان عدیل نداشت سید
 عرب روضه خوانی از حله آمد و پدرش از معاریف این طایفه بود و اجزاء کهنه از میراث
 پدر داشت خدمت شیخ استاد آورد و غرضش استعلام اعتبار و عدم اعتبار آن بود
 و آن اجزاء را اول و آخر نبود و در حاشیه نوشته بود که این از مؤلفات فلان و یکی از
 علماء جبل عامل از تلامذه محقق صاحب معالم را اسم برده بود چون در تراجم حاش
 مذکور بود مراجعه نمود اصلاً در مؤلفاتش اسمی از مقتل نبرده بود و چون در خود اجزاء
 مطالعه کردند معلوم شد که از کثرت اشتغال آن بکاذیب و ضمه و اخبار و اهیبه احتمال
 نمیرود که از مؤلفات عالمی باشد پس آن سید حامل اجزاء را نمی فرمودند از نشر آن و نقل

ولکن بعد از چند روزی بمناسبتی مرحوم فاضل در بندی آخوند ملا آقا مطلع شد و آن را
از آن سید گرفت و چون مشغول اسرار الشهادة بود روایات آن اجزاء متفرقا
در آن کتاب درج کرد و بر عدد اخبار و ایهیه و مجموعله بشمار آن افزود و برای مخالفین ابواب
طعن سخریه استنزه باز نمود و هتسش او را با آنجا کشانید که عدد لشکر کوفیان باه سیصد هزار
سوار و دو کرو پیاده رساند و برای جماعت روضه خوانان میدانی وسیع مهیا نمود
که هر چه کمیت نظر را بر آن بتازند با حزر رسانند و بر بالای منابر با نهایت توقیت
مستند ذکر کنند که فاضل در بندی چنین فرموده فاضل مذکور را از علماء مبرزین و
فاضل معروفین و در اخلاص سجا مس آل عبا علیهم آلف التحیة و الثناء بی نظیر بود
لکن این کتاب در نزد علماء فتن و نقادین احادیث و سیر بی وقع و بی اعتبار
و اعتماد بر آن کاشف از خرابی کار مقل و قلت بصیرت اوست در امور با آنکه خود
در آن کتاب تصریح بضعف روایات آن اجزاء و ظهور علامات کذب و وضع در آن
کرده و لکن نقل آنها در آن کتاب عذری خواسته که در خرابی باروایات اجزاء اثر است
و از مطالب عجیبه آنکه برای خودم مرحوم مذکور مشاهده نقل کرد که من در ایام سابقه
شنیدم که فلان عالم گفت یا روایتی نقل کرد که روز عاشوراء هفتاد ساعت بود من
در آن ساعت و در آنوقت آنرا غریب شمردم و متعجب شدم از نقل آن و لکن حال که تا
در وقایع روز عاشوراء کردم خاطر جمیع بایقین کردم که آن نقل راست و آنهمه وقایع
نشود مگر در آن مقدار از زمان این حاصل فرموده ایشان است بحجت طول زمان عین
الفاظ ایشان سجا طرمانده و در آن کتاب نیز از آن تقویت کرده و از این فقره بی سلیقه

ملاهاشم کاشانی

صاحب آثار میفرماید که ملاهاشم کاشانی خوشتن را در نجوم غیاث الدین جمشید نام
میدانست و این دعوی حقا که بی محل نبود در حیات مرحومین ملاحسین منجم زنوری و ملاان
منجم محلاتی عمل استخرانج و طبع تقاویم بمعیت این سه استاد عظیم بود و خواهم ایشان
بسای تقویمها میخورد و بعد از فوت الحسین این کار باین بزرگوار انحصار همیشه است تا آنکه
میرزا عبدالوهاب مرحوم بآستپهار علیقل میرزا وزیر علوم طبع تقاویم را تصاحب نمود پس
تلاهاشم از افسردگی تجارت پردخت و تقریباً در ۱۲۱۵ ل کهنزارد و دست و پست شد و
از این نشأه پرورد و رنج خلاص یافت حقا که در تمام استخراجات و احکام او احدی غلط
نیافت و خطی ندید آنتهی .

افاسید محمد باقر زینبی قومیدار

صاحب آثار میفرماید که از بزرگان مجتهدین بود و ریاستی عظمی داشت و میرمحمد
صالح و میرمحمد رفیع که هر دو از مجتهدین مسلم زمان صفویه اند از سلاف او میشدند
تلمذ و تکمیل مراتبش در محضر شیخ الفقهاء شیخ محمد حسن نجفی صاحب الجواهر بود
و زمانی نیز در معیت حاجی سید محمد باقر صفهانی حجة الاسلام گذرانید و در فقه اصول فقه
معقول تصنیفات پردخت و در خط نسخ و شکسته میان علماء کافه نظیرند
در ۱۲۱۶ ل کهنزارد و دست و پست شد و شش هجری چنانکه در تاریخ آثار السطان

نیز نوشته ام بقزوین درگذشت و شصت و پنجاه هشت ، و از اولادش
 آقا سید موسی در قزوین ریاست معتد بها دارد ، و میرزا ابوالقاسم ناظم العلماء
 قزوین میباشد و در خط تحریر و حسن محضر و فضائل دیگر وارث مراتب پدر است ،
 ایدها الله تعالی انتهى .

حاج میر محمد باقر محمد

صاحب آثار مینویسد که امام جمعه تبریز و رئیس اعظم آذربایجان بودند و مذاهب
 حق جعفری را حراست مردانه مینمود مقام فقاہت و اجتهاد آن بزرگوار مسلم جمیع
 مسلمین است خاندان ایشان با آذربایجان بیت علم و عزت و فضل و ریاست
 میباشد دولت را همواره باحوال رجال این دوده توجهات مخصوص بوده است
 فوت این فقیه در طهران اتفاق افتاد بسال ۱۲۸۶ م کینار و دوست و شتاب و شش برج
 اینجی

جناب العلامة الاجل والفہامة الاجل نادرۃ الدہر و باقعة العصر مولوی سید عجاز
 حسین

وی فرزند اوسط جناب فضل المتکلمین مولانا مفتی السید محمد قلی طاب ثراه بوده ،
 ولادت با سعادتش در شهر میرٹھہ بتاريخ بیست و یکم ماه رجب ۱۲۰۳ ہجری و قعدہ
 در مبدأ عمرش آثار جلالت و اعلام فحامت از ناصیہ او بہودید او آشکار بود
 بعد تمیز در اخذ علوم از خدمت والد ماجدش مبالغت فرمود و با وصف آنکہ
 خیلی ناز پرورده والدین بود اصلاً در اکتساب معارف و اقتناء علوم توانی را دلخیز

و قتیکه بر شد رسید در قوای ظاهری و باطنی فردیگان زمانه معدود میشد تو تش در بد
 بجدی رسیده بود که مرد قوی همی کل را بر روی سر ریش آینه بدست خود مرتفع حیات
 و ملکه اش در علم بجای بالغ شد که امثال و اقرا ن خویش را از تاب مقاومت میبازد
 بجهت والد ماجد خود در حفظ و حراست خزانه الکتب آمد خود ماسعی جمیله فرمود تا آنچه
 متولی آن گردید و بعد فوت آن مغفور در افزایش آن نهایت جهد مبذوله ظهور رسانید
 و در تصنیف و تألیف اشتغال ورزید و در خلال این اشتغال بهیات مناسبت
 دول نیز قیام میفرمود و مدارج عالییه و مناصب سامیه آنرا حاصل نموده و علو سمت و ابار
 نفس را خود بر عالم اشکارا میکرد و الاف مؤلفه را گاهی بنظر نمی آورد و قفاطیر مقنطره
 بجوی نمی شپرد و افعات لغت و حمیت استخجاب در این باب با نظر من نشین
 امین من الامس و قتیکه وزیر ملک اوده نواب علی قی خان مرحوم حاجتی با استخجاب پیدا
 کردند و توسط جناب میر انیس صاحب خواستند که مبلغی خطیر بطور نذر پیشکش نمایند
 بنجی ابا و استنکاف نمود که شر حش فی الجمله بحال مرحومین فی الجمله غیر مناسب میباشد
 همچنین و قتیکه بعد از نزاع سلطنت اوده از حال دولت انگلیسیه محاسبات
 و قرو زارت با استخجاب مغفوض گردید در استخال وزیر مرحوم و دیگر اعیان و ارکان خود مطالب
 بتصفیه حساب بودند و التجا با استخجاب داشتند و میخواستند بیک نگاه بی بسوی شان
 بنماید و هر چه خواهد بفرماید اما اصلا التفاتی بمصانعات شان ننمود و تقدیمات شان که
 گاهی بیک لکه روپیه هم رسید چنان رد میفرمود که گویا چند سنگریزه بی حقیقت
 میباشد بلی بر که اخلاق عالییه وارد همین شان متاع دنیا را بقدر می شمارد و در علو همتش همین

مطلب کفایت میکند که با وصف آنکه والد ماجدش طاب ثراه مبلغ خیر در میراث
 نقد گذاشته بود لکن اصلاً آنرا بصرف خود نیاورد و بر رواندین و اعیان و اقارب
 و آلائ آنرا مقصود نمود و بر خود آنچه از کدیمین خویش حاصل کرده بود صرف میفرمود
 عظمت و جلالتش بر ارکان دین و اعیان دنیا هر دو تسلط تام پیدا کرده بود و بحدی که علماء
 اعلام لکن در حله امور خود آنجناب را ملجأ و ملاذ خود میداشتند چنانکه وقتیکه جناب سلطان
 العلماء اعلی الله مقامه بعد فرو شدن عذر در معاملات خود بادولت انگلیسیه ^{بردی} تردد
 و افرواشتمند و محفل بود که بجرم مصانعت با بغاۀ ما خود شوند آنجناب را از وطن عینی کتور
 طلب کردند و در تعلیق خود الوحی الوحی العجل العجل قبل حلول الاجل تحریر فرمودند
 فی الفور آنجناب با وصفیکه تعلقات عدیده بوطن داشت ترک آنهمه گفته و لکن سید
 و جمله امور سلطان العلماء رحمه الله را با انجام رسانید و در هر امر معین و معاضد آنجناب
 ماند تا آنکه روزی آنجناب بجنوب بعض حکام بود که سلطان العلماء رحمه الله بغرض استنطاق
 مستحضر شد آنجناب بغرض احترام از کرسی خود برخاست و تا وقتیکه بمبالمغه تمام اجابت
 نشستن جناب سلطان العلماء بر کرسی از حاکم حاصل نکرد خود نشست با بحله جلالی که
 آنجناب نزد سلطان العلماء و دیگر علماء لکنموداشت و احسانا تیکه برایشان فرموده است
 قابل محمود و انکار نیست اما آثار جلیله آنجناب بعد بلوغ اشده علم پس پیش از آنست که
 به بیان آید در زمانیکه منتهی الکلام شایع شد و احدی بر جواب آن اقدام نکرد همین جناب
 بود که بمعاونت برادر صغر خود آیت الله فی العالمین مولانا السید حامد حسین طاب ثراه
 آماده شد و آنجناب را در تصنیف استقصاء الافهام اعانتی تام بخشید و همواره

در زیر نظر آیه الله طب شراه با استخراج مطالب و تنبیط مقاصد اشتغال داشت
تا آنکه استقصاء الافهام شایع شد و مکر مخالفین باین فتح مبین شکسته گردید و جناب
خود همی جداگانه تألیفات عدیده وارد :

آز انجمله *شذور العقیان فی تراجم الاعیان* و *آز انجمله است کشف المحجوب* و *آز انجمله*
عن آسیامی لکتاب و *آز انجمله* است رساله مناظره با مولوی جان محمد لاهوری
و *آز انجمله* است رساله در حال عمده المتکلمین میرزا محمد هالوی طب شراه و *آز انجمله*
کتاب *القول السدید فی رد الرشید الی غیر ذلک من المصنفات* صاحب ترجمه
در آخر عمر استیلامی امراض خیلی ضعیف و نحیف کرده بود باینجه بر اشتغال علمیه مواظبت
میسر نمود و در همین حالت اشتداد امراض و تسلط اعراض سفر حج و زیارت عتبات عالیات
اختیار فرمود جناب حجة الاسلام مولانا المفتی السید محمد عباس صاحب اعلی السیّد
مقامه در این سفر رقمیه که بسنجاب مرقوم داشته شد در اینجا مشبت میشود تا شطری از
جلالت شان صاحب ترجمه واضح گردد و همی بده :

بسم الله الرحمن الرحیم
الا العالم الغامل الکامل الفاضل لفواصل بین الحقّ والباطل ،
المعفود علیه الا نامل بقیة الا اخر والا وائل الله شد الرواحل مع جسم ناهل فی خبر
المرحل اسبغ الله علیه لطفه الکامل الشامل واوصله الی ما هو له آمل اما بعد فطلع طالع
ولمع لامع وشرق شادق و برق بارق انا ناکتاب کریم من نقاب علم کاشف انقاب
عن الملام بوجه حسن بر نبل الآلام و بزج الکروب و بزج القلوب واعظم شیء ستر فی
من کتابک الشریف استقامة عنصرك اللطیف و ما حصل لك فی الامراض من التخصیف

وكيف يستغرب ان الضعيف قوي باليسر والحال ان الهلال اذا صار صابداً ،
ومن يتوكل على الله فهو حسبه ان الله بالغ امره فاجعل الله لكل شئ قداً
وها ان اذا مبتهل الى الله ان يلبسك عافية كافيته شافية نامية عافية عافية الدنيا
والآخرة ويوصلك الى بينة الحرام ومشاهدة الامنة العزة الطاهرة وكيف لا يدعو لك
ويبفائك في الدنيا بقاء الدين ويجوئك مات المعاندين واما المرسومان المحنومان
المعلومان فهما وان كان من طرز غيري من الخلان ولكن كررت فيهما النظر ^{فمنها} وسنظر
بحسن النظر ولو اجهت براعي لما اهتدك الى ارض من هذارشداذ كنت كما انبانك
في ارضنا حال لو ادر معها يمتاعن شمال والآن اردت ان اكتب بيده كتاباً على
لسان سلطان العلماء ثم ارسله وان طالك المسئلة وضوء المجال واضح جلي
فاستحرت الله سبحانه فما خار له ففقت كتاباً من تلقاء نفسه وان لم اكن بدلاً
من جابرة القدسي والميسور لا يدفع بالمسور والله ولي الامور واما فولك
كان الغرض هو الاستبرالك بروائع بيانك الموثق الخ فلا يخفك باحني
ان الاصحاب يعملون بالاستصحاب وهو مشروط ببقاء الموضوع وبقاؤه
هنا ممنوع لما كبرت سني ووهن العظم مني ماله وللاذب مع ما طرء من
الضعف والذب وقد دهل كرب كرب ان يسي معهما المر منتهى الالب منها
ما فقصناه عليك ومنها ما لم تنهه اليك واما اشكوبتي وحرزتي الى الله نعم كان
لذوق هذا الفن فيما يظن والشئ يحد كان وكان اذ لم يبع اشره الآن هل هذا
الا كما يقال هذا الفقير كان غنياً او هذا المدنف كان فوياً او هذا الميت كان حياً

فبايتها الفاتر ابالبركات الخاير الاحسن الملكات الفسكا الدعاء من ربه وربكاه
ارجو منه ثغاله بكان يختم له بالرؤوان والعفو والغفران واسود عكاه الله واستكناه
اباه سالهين غانين ان الله رؤف بالعباد والله خير حافظا وهو ارحم الراحمين

عجاس بن علي عفي عنهما

آنجناب در شای این سفر به بلدی از بلاد معموره اسلامیة که میر سید تفتحص و
تجسس از کتب قدیمه اسفا عتیقه میفرمود و بجهت شطری و افزاز آن برای خزانه
الکتب خود حاصل نموده و بهمین سبب امروز خزانه الکتب آیه الله فی العالمین طاب ثراه
از دیگر خزانه های کتب باج خواه میباشد و قتیکه صاحب ترجمه بعقبات عالیات مشرف
با علماء اعلام و فقهاء کرام آنجا محادثات و مکالمات مجالسات فخرانه بعمل آورد و
بهمین سبب اعتماد سلطنته وزیر علوم ایران تدارک الله بالعفو والغفران در کتاب المناثر
والآثار نوشته است که در آخر مذکور خواهد شد بالجمله صاحب ترجمه بعد عود از این سفر
بسبب تحمل مشاق علمیه و عملیه خیلی رنجور گردید و آخر در روز پنجشنبه هفدهم شوال
یکهزار و دو صد و هشتاد و شش هجری قبل صبح صادق ره گرای عالم بقاره گردید
و در حسینیة جناب غفرانآب طاب ثراه قریب مزار مطهره والده ماجدش اعلی الله
مقامه مدفون شد مزار فائز الانوارش تا بحال در آن معروف و معلوم میباشد

عجاس بن علی عفی عنهما
آنجناب در شای این سفر به بلدی از بلاد معموره اسلامیة که میر سید تفتحص و
تجسس از کتب قدیمه اسفا عتیقه میفرمود و بجهت شطری و افزاز آن برای خزانه
الکتب خود حاصل نموده و بهمین سبب امروز خزانه الکتب آیه الله فی العالمین طاب ثراه
از دیگر خزانه های کتب باج خواه میباشد و قتیکه صاحب ترجمه بعقبات عالیات مشرف
با علماء اعلام و فقهاء کرام آنجا محادثات و مکالمات مجالسات فخرانه بعمل آورد و
بهمین سبب اعتماد سلطنته وزیر علوم ایران تدارک الله بالعفو والغفران در کتاب المناثر
والآثار نوشته است که در آخر مذکور خواهد شد بالجمله صاحب ترجمه بعد عود از این سفر
بسبب تحمل مشاق علمیه و عملیه خیلی رنجور گردید و آخر در روز پنجشنبه هفدهم شوال
یکهزار و دو صد و هشتاد و شش هجری قبل صبح صادق ره گرای عالم بقاره گردید
و در حسینیة جناب غفرانآب طاب ثراه قریب مزار مطهره والده ماجدش اعلی الله
مقامه مدفون شد مزار فائز الانوارش تا بحال در آن معروف و معلوم میباشد

در این واقعه عظیمه و حادثه فحیمه قطعات تاریخ که علماء کبار و شعرا نامداران شایسته کرده اند بسیار از بسیار است ، شطری از آن در اینجا مرقوم میگردد :

از آنچه است این قطعه که جناب مفتی صاحب علی الله مقامه انشا فرموده نوشته

نوفه اعجاز المحسن واته	من جلّه الاصحاب فولا محققنا
لفذ زار مفاها و حجّ تسکعاً	و جاهد اهل النصب لم یعی مطلقاً
و کابد غربا و النوا سیر مدّه	فغرب فی ذاک السقام و شرفنا
له کتب فی الردّ منه علی العدی	و منها کتب جامع طال عولفنا
و کان له عز و نفس ابیه	و صبر علی عسر و ان بک مطلقاً
و حاول ان یلفی المحسن مجاوراً	ولکن لفاء الله فد صا و اسبغنا
اسرا من زاره قبل موته	ببوم ان احفظنی تبرع اصدفنا
و قال بحسن الظنّ انک با اخی	لجهد حقاً و ما ان مملفنا
فلما اناه الموت هلّل معلناً	و قد هبّ الاکفان کلا منمفنا
رضم الی بردٍ لاهرام حجه	فلنسوف المولّد حسین و فرطفنا
اعدّها من قبل عام و فاته	بعده اعوام فالبس ما انمفی
و قد حازد بنا و رو فینین	للسون لکبلا یبذلوه انصدفا
ففلک بواکبه و قلّ شرّاته	کذلک اهل الجهد و الزهد و النعمی
اعتباس ان یزل الی التّرب شخصه	فکم عمل منه الی الفلک ارنمفی
فاتخ له لا یخرعن لمانه	فچپاه فی جنّات عدن بها النعمی

وایضا الجنابه :

یافت از حج و زیارت شرف عجاظین
 الفت میت که در غم زیارت جان داد
 دشت امسال سر حار و رو کرو به خلد
 بقلم آمده تاریخ جوان یکتا رفت
 همچنان دشت و گرباره تمنا حسین
 بود از بسکه دلش عاشق جانبا حسین
 رزمی از هشت بهشت در آغاز حسین
 قبر جنت شد و آبا و اجداد حسین
 ۱۲۸۶ هـ

ایضا الجنابه :

عجاظ حسین لما فد نوافه الله
 لما انطست بنجوم انوار الهدى
 من ولد محمد علیه الرحمة
 ارضت لذك غاب بد الامته
 ۱۲۸۶ هـ

ایضا الجنابه :

فاضل و دیندار عجاظ حسین
 باز در سرو دشت شوق کربلا
 کرد چون رحلت از این ظلمت سرا
 از خواها غاب بدر الامته
 ۱۲۸۶ هـ

ایضا الجنابه :

دیدم بغمان و درد خلقان جمه
 گفتم ز کجا ست این مصیبت گرو
 وزیر طرف انبوه و بلا غمه
 زد بانگ بمن که غاب بدر الامته

وایضا جناب مدوح تاریخ وفات صاحب ترجمه را از قرآن مجید باین سخن
 استخرج فرموده : هَمْ عَرَفْتُمْ مِنْ قَوْفِهَا عَرَفْتُمْ .
 عده نطق و برسم تمییه

وایضا بحجاب : فدا فلك شمس العلم والبيان .

حاج میرزا حسن

صاحب آثار افاده نموده که حاج میرزا حسن برادر کهنتر فقیه کبیر حاج سید محمد
 قصیر است بخدمت برادر نامور و شیخ محمد تقی صاحب حاشیه معالم تحصیل و
 تکمیل کرد و با جتهاد رسید و در ۱۲۱۷ هجری یکهزار و دویست و هشتاد و هفت
 بمشهد مقدس رضوی درگذشت و در مسجد پشت سر حرم مدفون گردید است

مولانا میر محمد علی الملقب بقائم الدین بن امیر اجوائی

الکلمنوی وی از جمله علماء زمان و فضلاء دوران وحید عصر و فرید پیر بوده
 تحصیل علوم عقلیه از جناب مولوی عبد الحکیم بن عبد الرب بن سراج العلوم
 الفرنگی محلی و از مولوی تراب علی نموده و علوم نقلیه را از جناب اسوة العلماء
 الکرام فخر الفقهاء العظام جناب سید حسین الملقب بجناب سید العلماء
 اکتساب فرموده و اجازه روایت از جناب افضل المتکلمین سلطان العلماء
 محمد بن السید ولد ار علی القصیر آبادی وی فاضل مقدس متورع و شاهر بوده
 تحصیل علوم از جناب اسوة المجتهدین مولانا السید العلماء السید حسین طاب ثراه
 و جناب عمدة العلماء الکرام صدر الفضلاء العظام جناب مولانا السید مرتضی بن
 سلطان العلماء طاب ثراه نموده در هشتم ماه شوال ۱۲۱۹ هجری یک هزار و دویست و نود

هجری بعالم جاودانی ارتحال نمود .

مولانا ممتاز العلماء السید محمد تقی بن السید بن

الملقب بسید العلماء بن مولانا ولد ار علی النصیر آبادی طاب ثراهتم .
 ومی قدوة العلماء الاعلام اسوة الفقهاء الکرام مجتهد الانام ملاذ لفضل
 الفخام جامع المعقول والمنقول حاوی الفروع والاصول بوجه فضائل و کمالات
 اظهر من الشمس و امین من الایمان بیابند و از فرط اشتها محتاج به بیان نیست
 تحصیل حمله علوم از والد ماجد خود فرموده و بدرجه اجتهاد رسیده و بجای انتخاب
 مسند افادات راز نیست بخشیدند . ولادت با سعادت آن در سال ۱۱۲۳ کبیر
 دو صد و سی و چهار است .

و در سال کبیر او دو صد و هشتاد و نه وفات آنجناب است بتاریخ بیست
 سوم ماه رمضان المبارک از صبح تا وقت چاشت تصحیح تفسیر خود که موسوم
 به نیایع الانوار است فرموده و آخر شب بیست و چهارم ماه و سال مذکور بعالم
 بقا و ارتحال نمود و در حسینیه بنا و تعمیر کرده خود مدفون گردید .

از مصنفات او است ارشاد فی فضیله الدعاء عربی ارشاد المؤمنین
 فارسی حدیقه الواعظین عربی ترجمه الواعظین ارشاد المبتدین فی الفقه عربی
 کتاب الطهارة والصلوة هدیة المسترشدين شرح تبصرة المتعلمین عربی در دو مجلد
 دعوات فاخره عربی فی الدعوات کتاب الصراعات فی الدعاء کتاب الاستغاثات

عربی فی الدعاء غوث اللامد عربی عجاب فی علم الاعراب وغینة السائل فی المسائل
رسالة فی جواز امامتہ من لم یتینین ورفقه عربی مرشد المؤمنین فارسی نخبۃ الدعوات
الفراد البہیۃ شرح فوائد صمدیۃ تمنج الطامعات عربی و سایل المسائل تفسیر نیلیج
الانوار تا سورۃ نساء عربی . و صاحب تذکرۃ العلماء ورحمۃ اوینیوید جناب
فضائل آب علّامی فہامی فقیہ المعنی المتورع متقی ممتاز العلماء فخر المدرّسین جناب
سیّد محمد تقی ادام اللہ علاہ و زاد فی مدارج ارتقاہ اوسط اولاد جناب مستطاب سیّد
العلماء الاعلام سند الفقہاء الکرام علامۃ الزمان فقیہ الدوران مولانا و مقتدانا
جناب السیّد حسین دم ظلّہ العالی وارشد و اعلم و اتقی و افقہ و اورع و اکمل الشیخ
در مراتب فضل و کمال و مدارج فقہ و اجتهاد و تبحر علوم معقول و منقول و فنون فروع
و اصول با وصف حدیث سن گوی سبقت از امثال و اقران خود ربودہ و در مدارج
ورع و تقوی و زہد و تواضع و فروتنی و سایر محامد حصال و محامد صفات برترہ تصویبی
رسیدہ ولادت با سعادت آنجناب در روز شانزدہم ماہ جمادی الاولی سن ۱۳۲۱
یکہزار و دوصد و سی و چہار ہجری اتفاق افتاد و از ابتدا ہی سہن تمیز مصروف
اکتساب علوم بودہ گاہی در عالم صبا مثل سایر اطفال مشغول بہو و لعب نمازہ و عنان
ہمت خود را ہمیشہ بسوی تحصیل و فضل و کمال معطوف داشتہ

آقا سید علی بن رضا خان اولیاد بحر العلوم

برادر سید حسین که طبع بلندی در شعر دارد و فقیه است و مجتهد تحریر
از تصانیف او کتاب برهان قاطع شرح مختصر نافع که الحال طبع شده
و به نظر رسیده .

صاحب آثار میگوید که آقا سید علی بن آقا سید رضا بن السید بحر العلوم
مشهور فی ممالک ایران و الهند و الروم از جمله عظامه علماء و کبراء رؤسا بود اگر چه
اصلا و اهلا ایرانی میباشد اما کلیه بیت بحر العلوم در عراق عرب و غالباً نجف
می نشیند سید مشارالیه ریاستی عظمی داشت و وجه معلوم که همه ساله از
هند برای محصلین اثنا عشرتیه بعراق عرب می آید چون حضرت شیخ الطائفة
حجة الحق مرتضی الانصاری بموجبی مستر و ساخت وی پذیرفت و سالها
بدست این بزرگوار میرسد و دومان ایام در تمام ممالک شیعه امامیه از
بیوتات محترمه قدسیه است فقاہت و اجتهاد و تقوی و فضایل و مزایای
دیگر هیچگاه از این دوده مفارقت ننموده این گرامی است حقیقتاً سید بحر العلوم
بزرگ را انار الله نعم برمانه آنست .

و میرزا حسین نوری در حجتہ الماومی در شان او میفرماید :

حدیثی التید السند و العالم المعتمد المحقق الخیر والمضطلع البصیر
السید علی سبط السید اعلی الله مقامه و كان عالماً بمرزاة الشرح حسن نافع جداً

وایضاً در در اسلام میفرماید العالم المحقق، التحریر اسوه العلماء و قدوة
الفضلاء السید السید و الحبر المعتمد السید علی دام ظلّه سبط السید المودب بحر العلوم
قدس سره انصهی .

قطعه تاریخ وفات جناب حجه الاسلام مولانا آقا سید علی طباطبائی
نجفی تبرکاته مضجعه از تیاج افکار استاد العلماء سنا و الفقهاء جناب
مفتی سید محمد عباس الشوشتری طاب ثراه .

لم صرت ذات ظلام بانیم صبا   کان نجوم سماء العلماء قد غرنا
لا ل بحر علوم مانم جلال   همی به ماء عین العلم وانکبا
مات الفقه کبر الشان منزله   طباطباهم من احرز الرئبا
سمی نفس رسول الله وارثه   وانه لعلی محددا و اباً
وللمدیج عبارات فلا سبقت   لکن براعی براعی الشان والادبا
لا اسطیع ثنا حسب ونبه   فان ذلك اعنی مصفع الخطبا
پائلمه وقعت فی الدین وانکرت   فلك الهدایه لولم یرک العضا
ارخت فی مصرع عام الوفاة له   آها لبحر علوم ماؤه نضبا

ایضاً ولها بالفارسیته :

سحر که صبا از پیام هموم   وزین گاستان کرد و سموم
جناب فلک ترسبه سیدی علی   که بوده است سیلطان اهل فنوم
از آن خاندانی که در اهل علم   در خشنده کالتشس بین النجوم

نه تنها عراق است مدّاح او   که صیقلش رسیده است تا شام و روم
 چو خست سفر بست زین خاکدان   بپاگشت ماتم در این مرز و بوم
 فلک جامه در نیل ز دوازده شجون   زمین خاک بر سرش فشانند غم
 صباگشته بیدل ز تاریخ فوت   روان شد به فردوس بحر علوم
 ۱۲۸۹

الحبر العلامی الفاضل محمد اسد اللہ علیہ السلام

ابن سید حسن المعروف بحاجی آقا ابن السید محمد صاحب المفاتیح الطباطبائی
 الحائری از اعظم مجتهدین امامیه و اکابر فقہاء مذهب جعفریہ جامع مکارم اخلاق
 و فقیه علی الاطلاق و مرجع عوام و خواص عراق بالاتفاق بوده رفعت و جلال شأن
 و شرافت و نبالت و دوام آن سلاله خاندان سید الانس و الجات کاشمش فی
 الاشراف است .

حاج ملا شفیعا در روضه بهیمة آورده که سید حسین بن سید محمد صاحب مفاتیح
 معروف بحاجی آقا فرزند سید میرزا علی نقی و او فاضل و عالم مجتهد بصیر است و
 قاضی و مدرس و رئیس حائری است از تصانیف شریفه او است دره حائریه
 که پاره از آن از مجتهد بیوع در این بلاد شیوع یافته و جناب مولانا سید علی محمد بن
 سلطان العلماء که از جناب استخواب مجاز بودند بمن فرمودند که درای آن دیگر چیست
 کتاب مزبور هم بتصنیف رسیده و دیگر منظومه لطیفه موسوم به فریح الاحتیاج فی
 مناسک الحج و از تصانیف استخواب رساله عملیه در بیان مسایل عبادات

و صاحب آثار در ترجمه اشش چنین می نگارد :

حاج میرزا علی نقی طباطبائی از اعاظم مجتهدین کربلا بود و از ریاست شهرت
و اعتبار دین و دولت سهمی عظیم و حظی وافز داشت چون این بزرگوار نیز صلاً
و ابلاً ایرانی است اسم شریفش در قلم آمد اعلی الله تعالی فی الجنة مقامه آتی
و صاحب الموائد در احوال حاج میرزا علی نقی طباطبائی خلف حاجی آقا
ابن سید محمد مجتهد بن العلامة میر سید علی صاحب الریاض میفرماید که وجه
و شیقه هندی بدست ایشان جاری میشد و باین سبب بدگو بسیار داشت و
مرجع کافه طلاب و مراجعات بود و در ماه صفر ۱۲۱۹ هـ یک هزار و دویست و شصت
و نه درگذشت فرزندش بکر بلا بین الحرمین معروف است انتهى .

جنازة فاضلة مع آداب بن العلماء الأدب فرین الفخر
و النباة الربانیین و الفضیلین فی الفضل و النجاه
مولانا السید محمد فاضل قدس سره :

عالمی که اعلام و تقوی و ورع را حامل و بر آقا لیم علم و عمل با استقلال و اثبات عامل و در
استجماع جهات فضل و کمال بر فضلاء و عصر فاضل و انعامش افاصی و ادانی را
شامل شیعش شمه قلاده خضوع سجاده اشش فلک اطلس خضوع منظر لطیف
ازل روشنی چشم علم و عمل بوده و غطی که گرمی تقریرش شهورات فانیه و بها

میسخت و حسین کلاش دیده مار از تظاره زخارف و نیامید وخت میسجای
 بیماران امراض قلوب ماسی آثار بدعات و ذنوب جود و سخایش را منت برابر مطیر
 و بنده احسانش بر صغیر و کبیر بوده با وجودیکه دنیا می دنی در انوار اقبال اجلالش خاضع
 و امارت و عمارت در ریاست جاه و مال و منال در بارگاه سطوت قره یونی اش
 خاشع لکن اوقات را بنفس نفیس در کمال زهد و تعلیم و تربیت و افاده و وعظ
 هدایت مردم سلیمان و ارمینک میداشت و جد اول و مواعظ زاجره و او هر روز
 عترت طاہره بر شطوط و قلوب انام می نگاشت بگی سہمت والایش مصروف
 اقامتہ جمعہ و جماعت و نشر احکام و آداب شریعت بود و با سہم مشارکت با اہل دنیا
 در متاع و ضیاع و توفیر مال و اجتماع جاه و جلال قلبا و باطناً از ایشان مباہلت می نمود
 و بالطائف سترت و خفویہ و اخفویہ منازل سلوک عوالم علویہ را می پیود چنانچہ
 جناب امام الموحدین قطب العالمین جناب امیر المؤمنین علیہ السلام در عہدیکہ
 بحضرت قبلہ عارفان و کعبہ مؤمنان التتقہ الصدوق اثبت مصداق یخرج
 الحی من لمیت قرم الجرد و الفخر محمد بن ابی بکر رضوان اللہ علی نفسہ در وقتیکہ اورا
 بولایت مصر ممتاز فرمود میفرماید :

ان المتقین ذهبوا باجل الدنيا و آجل الآخرة فشاركوا اهل الدنيا في
 دنياهم ولم يشاركهم اهل الدنيا في اخرتهم سكنوا الدنيا بافضل ما سكنت واكلوا
 بافضل ما سكنت واكلوها بافضل ما اكلت فحظوا من الدنيا بافضل حظ
 به المرفون واخذوا منها ما اخذها المجابرة المنكبة ثم انقلبوا عنها بالان يبلغ

والمعجز الراجح مخفی مباد که اشتغال با مناصب و مناسک اسباب و مهتد و
 اموال و جنات و اغراس و دور و قصور و ضیاع و عقار دنیا منافی تقوی و زهد است
 اگر از وجه جلال حاصل گردد و مانع انصراف نفس در طاعت و عبادت نگردد و ضبط و ضبط
 او بقوین شرعی و عطیة حکمیة عمیة باشد اما از اخبار آنچه دلالت بر این معنی دارد از جناب
 ائمه اطهار صلوات الله علیهم پس مقتضای حدیث کافی که معصوم فرمود :

نعم العون علی تقوی الله العنی .

و قال امیر المؤمنین علیه السلام : لو ان رجلاً اخذ جمع ما فی الارض و اداد به وجهه الله

فهو زاهد و لو ان ترك الجميع و لم یرد وجه الله فليس بزاهد .

و اما آثار اخبار سلام الله علیهم پس جناب ختم المرسلین بان زهدیکه مشهور عالمیست
 در بلاد مختلف و مقامات عدیده عقار و زمینها خاصه خود داشته و حتی ارضی بیطه
 و اشجار کثیره فذکر که حق خالص آنجناب بود بحضرت صدیقه کبری مشکوة انوار علی
 فاطمه زهرا صلوات الله علیها همه فرموده بود و تا حال حیات خود بر مسلمین هرگز صدقه
 نفرمود همچنین از زهد الزاهدین فی العالمین جناب امیر المؤمنین علیه السلام باغات
 و زراعات بسیار و زمینها میداشته و آنرا در وجه بر خویر و مواسات فقرا و مسکین
 مسلمین صرف میفرمود و بروایت ابن ابی الحدید آنها را در حالت حیات خود
 بر فقرا تصدق فرموده .

قال ابن ابی الحدید فی شرح نهج البلاغه فی شرح قوله علیه السلام (التهج)

ومن وصیئته بما یعمل فی امواله کبها بعد منصرفه من صفین هذا ما مرنا

عبد الله على بن ابي طالب في ما له ابتغاء وجه الله ليوحي به الجنته ويعطيني به
الامنيه . الشرح :

قد عابت العثمانه عليه عيبه . وقالت ان ابا بكر مات ولم يخلف ديناً
ولا درهما ، وان علياً عليه مات وخلف عفاً كثيراً لغيره فخلا ،

فيقال لهم قد علم كل احد ان علياً عليه استخرج عبونا بكده بالمدينه
واجبى بها مونا كثيراً ثم اخرجها عن ملكه وصدق بها على المسلمين ولم يمت
وشئ منها في ملكه الا ترى ما ينضمه كتب السيرة والاجار من منازعه الزبير بن
على وعبد الله بن الحسن في صدقات علي ولم يورث علي عليه بنين فليلا

من المال ولا كثيره الا عبيده واماءه وسبعائة درهم من عطاءه ترك ليشري
بها خادماً لاهله فبقيها ثمانينه وعشرون درهما على حساب المائة اربع دينار هكذا

كانت المعاملة بالدرهم اذ كان علي لم يعمل بيده يحرث الارض بسنفي
الماء وغيره من التخل كل ذلك بباشره بنفسه ولم يسبق منه لوفئه ولا لعقبه فليلا

ولا كثيراً وانما كان صدقة بانجبر الله رواه ابو بكر فان كان علي عليه محباً ايضاً
ونخله فكذلك رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وهذا كفر والحاد وان كان

رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم انما ترك ذلك صدقة فرسول الله صلى الله
عليه وآله طار عنه الخبز في ذلك الا واحد من المسلمين وعلي كان في حبوته

قد انبت وعند جميع المسلمين بالمدينه انها صدقة فالتهمه اليه في هذا الباب
ابعد انتهى كلامه ببعض التلخيص .

و چون این کلام ابن ابی الحدید که از جمله عشاق و شیفتگان خلفاء ثلثه است
 چنانچه بر ناظرین کتابش مخفی نخواهد بود مضمون آن عدیده بوده که بعد از سابقش بر دستم
 اما اولاً پس نماید مقصود ما بوجه اتم می نماید و هو ظاهر و ثانیاً جناب امیر المؤمنین
 در این فعل سخا و وجود و اخراج صدقات افضل از جناب رسالتاً بود که در حالت
 حیوة خود تمامی مملوکات عقار و اموال را که بکده یمن و عرق حبین حاصل فرموده بود
 که در وجه صدقات و خیرات خرج فرموده و جناب رسالتاً مملوکات و عقار و
 ارضی خود تا حالت حیات خود بر احدی صدقه نفرموده و احدی از مسلمین سواى حضرت
 خلیفه اول و تالیه با تخرع این شهادت زور جرات نکرده چگونه باشد که آنحضرت
 هیچکس را شاهد بر این صدقه قرار نداده و ثالثاً اشعار تضعیف خبر کبری
 محض معاشر الانبیاء لانورث ما ترکناه صدقه کرده بفروله و ما در محض
 الخبر فی ذلک الا واحد من المسلمین

و رابعاً تبکیت فاضل محمود فخر رازی بوضوح پیوسته که در تشکیکات حدیث
 خاتم میفرماید که جناب امیر المؤمنین ع مرد فقیر بود از کجا که خاتم باین گران قیمت بسایل
 داده باشد جوابش از اینجا روشن شد که آنحضرت چندین ارضی و نخل را مالک بود
 و مالک خلیفه از آن حاصل میفرمود و بر چنین شخص اطلاق فقیر آنکس کند که فقیر لعقل
 و یتیم الفهم باشد اما چون مثل حضرت عثمان غنی اموال را در قضای شہوات
 و اطعمه لذیذہ و اتمه نصیبه و وجه مفسد از عطای فسقه فخره و غیره صرف نمی فرمود
 بلکه بعضی را در مصارف ضروریه خود و عیال خود انفاق میفرمود و اگر در راه خدا

باهل استحقاق میداد و میداد تا آنکه صفرا لید میماند و کسب معاشش در گریه میبرد
 البته باین اصطلاح اگر آنحضرت را فقیر گویند بجا است پس شخصی که بر چندین
 املاک قادر باشد عجبی نبود که اگر یک انگشتری خرید کند و در راه خدا بدهد و جواب
 تحقیقی که انگشتری از کجا بود و سائل که بود در مقام خود مذکور است وجود و سخای
 حضرت عثمان غنی اگر چه عبرت به قصوی رسیده بود اما جناب عایشه را این قدر
 ملول ساخته بود که بوجه محرومی سابقه خطیر بیت المال فتوای بیچاره خلیفه میدادند
 و میفرمودند که : **أَفْلُوا نَعَثَلًا فَلَ اللَّهُ نَعَثَلًا** چنانچه شرح این قصیده
 لطیفه در کتاب فتوح ابن اعثم کوفی که این زمان بفقیر رسیده تمام تفصیل مذکور است
 کسیکه خواهد با سخا جوع نماید و قدرت قادر علی الاطلاق را تماشا فرماید ،

و بالجمله علاوه از اخبار و آثار ائمه اطهار صلوات الله علیهم ما تعاقب الليل و
 النهار بعضی از اکار علماء فرقه امامیه و اعظم معاشر شاعشریه نیز از اهل ثروت و دولت
 و در اصلاح امور زراعات و نظم و نسق دور و قصور بسیار حاذق و مایل بودند
 و این امر قاج در کمال علم و عمل ایشان نگردیده .

چنانچه حضرت استاد البشر غیاث الحکماء طاب ثراه در آخر شرح اشبات
 واجب صدر الحکماء که پیش فقیر موجود است در ترجمه پدر بزرگوار خود جناب صدر
 المدققین علیه الرحمه میفرماید که حضرت صدر قدسیس ستره در نظم و نسق ممالک دنیوی
 خود زعمارات و زراعات هم از اکل افراد بوده و ثروت و عمارت و حشمت و جلالت
 این دو دامن عالی با وجود کمالات علمیّه و عملیّه که در افراد سادات افراد نبی آدم تمام

بودند محتاج بیان نیست البته کلام در این امر است که شایان شان علماء
 و عرفاء فقرست باغنی بمعنی الاولویة پس ایراد این بحث محلی اوسع میخوابد چیزی
 از قواعد شرعیة محل تقرر باشد در تمامی زمان عمارت و امارت و ثروت و دولت
 مولانا عصمة الله رحمه الله از افعال و حرکات و سکناات جناب مدوح اصلاً مشاهده
 و مسموع احدی نشده الا اینکه در کتب فیلهما در صطبیل خانه آنجناب بودند که نگاه داشتن
 و سواری بر آنها شرعاً مکروه است سبب یقینی را نمیدانم اما دو احتمال در اینجا بخایم
 میرسد اول اینکه اغلب راهبها در آن زمانه نامهور و خراب و همیشه های مخدوش
 و منقوش و پرخطر بوجه مساع حیوانات مساع و انسان مساع که عبارت از
 قطع الطریق است بودند که مسافران را سواری فیل نسبت بر مرکب دیگر خوب
 مزید امن و طمانینت بود خاصه در ایام بارش که راهبها زیاده تر دشوار گذار بودند کنگی
 نیست که در این زمانه حکومت نصاری لندن امن ظاهری از قبیل استقامت
 مشارع و شوارع و احترام اقسام معابر و ارتفاع خدشات طرق قطع اطرق و بر
 اقطاع بلاد هند بوجه کامل نظم و منق یافته آما ظلمهای دیگر ایشانرا حصری و پایانی
 نیست ملخص احوالش اینست که ملک هند در تمامی اقالیم در کثرت اموال و ثمنه
 و جواهرات ممتاز و معروف از قدیم الایام بود و حالاً نوبت باین رسید که صاحبان
 انگلیز از انواع احتراع طرق جور و ظلم مردم هند را باین حد رسانیده که از تمامی کنگ
 فقیره محتاجتر شده اند و علاوه اینست که مال را بر بردن ایمان را از اهل هند بردند و
 سخنان من بیچاره تنها بر زبان آوردند بلکه از غایت شهرت و بداهت خود بعضی

از اکابر اقوام ایشان اقرار کرده اند و بتفصیل تمام در اخبار ما درج کرده اند چنانچه ترجمه آن
 در اوده اخبار مورخه ۲۵ اکت ۱۸۸۲ م مطبوع گشته و منشی این مضامین بدین
 حیرت زا و حسرت افزا فاضل حکیم ج سمور - ر - ف میباشد و این سختم تمخیص کتب
 از هزار سخانش میباشد علاوه از این مدام در اخبار ما از این قسم مضامین درج میشود
 که کس بفرماید رسد اما شور الغیث دو قدم هم از جای خود حرکت نمی کند و ثانیاً نجاب
 معلى القاب سید الشجعان عین الایمان لیث الاحجام لهطل الضرفام قدوة الامراء
 العظام عمدة الرؤساء الکرام السید الامیر الکبیر السید ضیاء الله طاب ثراه که برادر عینی
 جناب فضیلت پناه حقیقت آکنه مولانا عصمة الله قدیس سره و سپه سالار افواج
 قاهره جناب نواب فلک جناب پسر بارگاه انجم سیاه حضرت نواب مرشد اکابر
 اعلی الله و جهة فی علیین بودند با اشاره و امر جناب سید امیر کبیر احتمال دارد که نگاهدا
 فیلها واقع شده باشد و باید که تراجم صولت و ثروت و شدت با سر و شجاعت شهادت
 جناب سید امیر کبیر علیه الرحمه که بحیل زهر دادن بعض سادات نونره واقع شده در
 مقام دیگر مذکور است و این کتاب چون در ذکر علماء و عرفاء شیعه تألیف شده
 مناسب نیست که تفصیل احوال امراء امامیه را متضمن باشد و بالجمله با این همه
 شوکت و جلالت ظاهری و باطنی و با این همه قصور عمارات عالیه که سلسله آنها
 قطعات بسیار زمین را احاطه کرده بود و جمله اسباب و آلات عمارت و
 امارت حتی نوبت خانه هم داشته اینقدر متواضع بود که با مساکین سادات همچو
 یکی از آنها می نشست و با آنها طعام می خورد و این از خصائص احوال و اخلاق اولیاء

و انبیاء است عارف دلمی علیه الرحمہ در ارشاد القلوب آورده کہ :
 کان سبلان ، یکایس مع المساکین و یقول مسکین جالس مسکینا .
 و اہتمام عظیم در اقامہ مجالس عزای جناب سید الشہداء علیہ آلاف التحية و الثناء
 میداشت و عمارت حسینیتہ آنجناب کہ پختہ بود بعض آثارش را در صغر سن
 دیدہ ام الحال از تغیرات روزگار با سطح زمین برابرست شغف شدید با تلاوت
 قرآن جمید داشتہ دولت عظیم و عشق کامل داشتہ بحضرت ائمة اطہار و کاسما
 بابی الائمة سید الموحدين قطب المخلوقين امیر المؤمنین علیہ السلام در خاطر اقدس و علی
 آنجناب ساری بود

دل شکستہ من جُبت بوترابِ درو عزیز بیت کہ می تا بد آفتاب درو
 و نمی خواست کہ ساعات یل و نهار را بدون اذکار ائمة اخیر سلام اللہ علیہم ضایع
 و مهمل گذارد حتی در لحظات عین او ہم حب خزان الوحی و تراجم ہر ائمة علیہم السلام
 سرایت تمام کردہ بود و نصب العین خود ساختہ بود کہ خطوط شعاعیہ قوت باصرہ
 مسقط و مہبط نفوس و خطوط مدایج جلیلہ حضرات معصومین صلوات اللہ
 علیہم جمعین باشد باین جہت کہ در حدیث وارد شدہ کہ نظر کردن بر نقوش اجداد
 فضائل ائمة علیہم السلام ہم عبادت است .

و قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ : من نظر الی فضیلہ من فضائل
 علی بن ابیطالب عفر اللہ الذنوب الی الذنوب البتہ بالنظر
 رواہ العلامة الادلبی فی کشف الغمۃ من الکتب السننہ ، و العلامة

الحلی قدس سره في كتاب كشف الپهين في فضائل امير المؤمنين وهو كما لنواشر
 وللهذا بر خشبات ابواب عمارات عاليه خود نادعلتبا مظهر العجايب
 بجده عونالك في النوائب ، كلهم وعم سبجلى ، بولايتك باعلى باعلى باعلى
 بجدتيه مد نظر باشد نقش فرموده بود اما اينقدر خوشخط بخط نسخ وجلي بود که
 نظيرش از نظرم خطيکه بر چوب کنده باشند تا ايندم نگذشته يك چوب از آن
 ابواب تا حال با قيمانده است که اورا فوق الباب نصب کرده اند .
 از نقش و نگار در ديوار شکسته آثار پديد است صناديد عجم را
 مزار مبارک اسجناب در ارض نونره واقع شده ، استقى .

مولانا الشيخ جواد ابن الشيخ حسين نجفي

وی از فضلاء زمان و علماء و دوران بود چنانچه جناب الميرزا حسين النورى
 در دارالسلام مي فرمايد شيخ ائمه عراق و فضل الاتقياء على الاطلاق معدن علم
 و افضل السادات شيخ المشايخ شيخ الجواد ابن الحجر الجليل و الراح في علمي الحديث
 و التتميل الذي لم يرعبادة و زبدة نظير و لا بديل المولى الصفي الوفى شيخ حسين نجفي
 و ايضا در مقام آخر از او يك منام ذكر فرموده و هي هذا :

احل العلماء المبرزين و الفضلاء المكرمين ابني لوجع العين و
 اشنت و طال زمان الرمد الى ان بسوا منه فلزم دانه و صار جلسا من اجلاس
 بينه فقدم تلك الاوقات و جل من فضلا العجم زايرا و كان مجتلا مكرما ،

فزار المولى محمود «كلبد دار» فلما جلس عنده سئل عن الفاضل الزبور هل
 عندكم في المشهد الغروي رجل يقال له السيد محمد الزينى قال نعم وما علمك
 به قال افمن مهر فنّ الطبا بنة وايت بلبله في العجم مولاي ام المؤمنين عليها
 في المنام فقال له اذهب به الى التجف وعالج عين السيد محمد الزينى فانتهت
 وامثلك امره وهانا منهجى لذلك فقام المولى من جنبه واذهب به الى
 بيت السيد واسناذن ودخل وقال ان معى احد فضلاء العجم يريدان بيع
 عينك فاسنوحش وقال انه لا اعطى بعد ذلك عينى بيد العجم فقال له
 ما موردك ثم فص عليه رؤياه ففرح واذن له فاشتغل بالمعاجزة فيما مضى
 في ايام قبله وقد ذهب ما كان به من الرد قال سلمه الله ثم وقد توسل
 السيد في حال رده بابيات انشأها هي :

ربى بجاه المصطفى وآله   خيرا الورث من غائب وشاهد
 اعد لعيني الضياء عاجلا   يا خبير عواد بخبير عائد
 اربع وعشر جعلتهم   و سائلى اليك في الشدائد
 بكفى جميع الناس جاه واحد   فعافنى بجاه كل واحد
 انتهى

السيد محمد باقر السلطان آبادي

جناب ميرزا حسين التورى در دار السلام مي فرمايد :

السيد السندي والحجر المعتمد العالم الغامل وفدوة ارباب الفضائل

البحر الزاخر عمدة العلماء الراسخين السيد محمد باقر السلطان آبادی .

السيد هادي بن السيد علي بن السيد صالح بن السيد

مهتد الموسوي ابن اخ السيد صدر الدين العاملي لاصفهان في المجاور
لمشهد الكاظمين . چنانچه جناب الميرزا حسين نوري در دار السلام في بيان
السيد السند والحق الموثق حميد الخصال عديم المثال العالم العامل عين
الامثال جمال السالكين ومنازل الفاصدين السيد هادي بن السيد محمد علي الموسوي

آقا حاج ميرزا محمد شريف المشهد الملقب بشريف العلماء

وحي ازاكابر فضلاء وعلما عصر خود بوده و در مشهد مقدس رواج دين ميسر نمود
ديگر احوال كرامت اشتمال شان معلوم نشد و الله اعلم از حاذق صاحب رسیده
آقا ميرزا محمد امام الحرمین عالمی بوده . از حاذق صاحب رسیده .

السيد الحسن بن السيد علي بن محمد باقر بن السيد علي بن محمد

الحسيني لاصفهانى جناب الميرزا حسين نوري در دار السلام مي فرمايد :
السيد الموثق الفاضل الارشد الورع العالم النقي الامير السيد علي بن العالم الجليل
الفقيه النبيل فدوة ارباب الخفيين ومن اليه كان يشد الرواحل من كل فج
صبغ المبرع من كل شين ودرن الامير السيد حسن بن السيد علي بن الامير

محمد باقر بن الامیر اسمعیل الواعظ المحسنی الاصبهانی البسه الله حلال الامان
وحشره مع سادات الجنان انتهى .

السید ابوالقاسم السید معصوم الحسینی الاشکوری

جناب المیرزا حسین النوری درواری السلام می فرماید :
العالم الفاضل وفدوی ارباب الفضائل الثقة الثقة الصالح الزکی ،
المولای النبیل الریاض السید ابوالقاسم بن السید معصوم الحسینی الاشکوری
اصح الله تعالی شأنه و صانه عما شأنه انتهى .

آقا میرزا ابراهیم سبزواری شریعتی

جناب ایشان از اجلای سادات بنی فاطمه و اباعن جد ذوالتریاستین جمع
املاک موقوفه حضرت رضا علیه وآله الطاهرین و ابناؤه الطیبین صلوات الله رب
العالمین در تحت تصرف ایشان است که از هفت هزار نوکر حضرت ، هر که را نصب
و عزل کنند مختارند و قطع نظر می توانم بلامبالغه عرض کنم که مثل سبزواری
ملک متصرفه ایشان از ارث و زرعید است دست جویش خاک گور خانه را با
گوهر میفشانند و زبان شکر پریش در مذاق تلخکامان یاس شربت امید میافشانند
خدا دانا است که در حضور مبارکش یاد وطن از خاطر خود مسافر میرود و در علم کلام
بخصوص مناظره و جدل قطع نظر از اینکه کمالی دارند که صاحب مذاق و شوق اند .

الميرزا محمد باقر بن المولى السلاسي

چنانچه ميرزا حسين نورى در دارالسلام مى فرمايد :
العالم العامل فده ارباب الفضائل وزين الافران والامائل الثقيفة
الصالح الميرزا محمد باقر ولد المولى السلاسى بن مولانا زين العابدين السلاسى

الحاج ابو الحسن المازندراني

چنانچه در دارالسلام مذکور است :
العالم الورع الثقى المقدس الزكى الوفى الوالد الروحاني الحاج
ابو الحسن المازندراني الموطن في مشهد الحسين عجلت عليه .
ايضا قال في مقام آخر فلك هذا المولى كان عالما فاضلا كاملا مازناسكا
عابدا متخلفا باخلاق الروحانيين مخترطا في سلك العلماء الراسخين
الذين تعرفت الرهبانية في وجوههم عليهم سباء الخاشعين وفقه الله نعم انتهى

الشيخ حسين المازندراني

چنانچه ميرزا حسين نورى در دارالسلام مى فرمايد .
الشيخ الفاضل الصالح المقدس الورع الشيخ حسين المازندراني
المجاور في مشهد الغروي ، انتهى .

مولانا ابوطالب السلطان آبادي

چنانچه میرزا حسین نوری در دارالسلام می فرماید :
 العالم الفاضل النقی الصالح الزکی الامعی الحاج المولای ابو طالب
 السلطان آبادی الحجاور فی المشهد العرفی حفظه الله نعم وهو من خیار اهل
 العلم و عدلهم و زیدة الانقیاء و سندهم .

محمد علی بن عبد الجبار السلطان آبادی

تلاش فی عبادت او احسن اجازة موسومہ بروضه بیته بتقریب ذکر علماء و افاضل
 منجمله تلامذہ خود آورده گفته که منجمله ایشان عالم کامل و فاضل ادیب و ارباب محقق
 و مدقق ندیده ام مثل او کسی را از تلامذہ خود در فطنت و ذکاوت و سرعت انتقال و قوه
 جدال بوده باشد محمد بن علی بن عبد الجبار السلطان آبادی و بدرستی که او اول
 کسی است که من اجازة داده ام و اذن و رخصت داده ام او را در افتاء و مرافعه و
 محاکمه بین الناس مگر اینکه محمد بن علی مذکور قدس سره در آخر عمر مائل بطریق
 تصوف بوده و ترک اشتغال کما هو حقہ نموده و در اوائل حال خود شدید الشوق
 بود بجانب تحصیل دین و تربیت طالبین که تربیت فرموده جمعی کثیر از طلبه علوم
 دینی

مولانا آقا علی رضا ابن العالم الجلیل الحاج مولی محمد

التائبی الاصفهانی از علماء معارف اصفهان و از خانواده رفعت و جلال
 و فطانت بوده چنانچه جناب میرزا حسین نوری طبرسی در شان او فرموده :

و بعضی واقعات که دلیل علو منزلت و عظمت اوست نقل نموده چنانچه در کلمه طیبہ میفرماید :

جناب عالم تقی زاهد صفی آقا علی رضا اصفهانی همیشه زاده مرحوم خلیفہ آشیان حاج کلباسی اعلی اللہ مقامہ کہ از صلحاء مجاورین و سرآمد اتقیاء عاقلین فرمودہ کہ وقتیکہ مایل شدم بمطالعہ نہج البلاغہ و بعد از تفحص بدستم نیاید قبل از ظہر حرم مطہر جناب امیر المؤمنین علیہ السلام مشرف شدم و بعد از زیارت بزبان فارسی عرض کردم کہ اگر مصلحت بداند نسخہ انجمنی التفات فرماید کہ چند روزی از مطالعہ آن منتفع شوم پس بیرون آمدم و بحجت ادای فریضہ بجاعت رفتم بمسجد شیخ حلیل و فقیہ نبیل شیخ حسن خلف خاتم المجتہدین شیخ جعفر نجفی اعلی اللہ مقامہ و مشغول شدم بناقلہ نظر شخصی در پہلوی من بود کہ اورا تشاخصم و سابقہ باونداشتم بعد از ادای دو رکعت چون خواستم برخیزم رو کرد بمن و گفت نہج البلاغہ بسیار خوبی دارم میخواہم چندی نزد شما باشد مطالعہ کنید پس متحیر شدم از سرعت اجابت انگاہ رفت و نسخہ را آورد دیدم نسخہ ای خوشخط مذہب صحیحی است با حواشی بسیار خوب پس شکر آئی بجای آورده از او گرفتم و مدتہا از فیض مطالعہ او محظوظ و بهره مند بودم انتہی

و ایضا جناب نوری طاب ثراہ در دارالسلام از او بعضی روایا نقل کردہ و تعریف و توصیف بلیغ فرمودہ من شاء فلیرجع الیہ . انتہی .
و ایضا در جتہ تاوی در شان او میفرماید حدیثی بہ العالم العامل و اعاد

الکامل غواص غمراث الخوف والرجاء وسباح فبإذن الزهد والنفي و
 صاحبنا المفيد وصديقنا السيد الاغا علی رضا بن العالم الجليل الحاج
 مولی محمد الثانی بنی رحمهما الله بن العالم البدل الودیع النفی صاحب
 الکرامات والمقامات العالیات المولی زین العابدین بن العالم الجلیل
 المولی محمد السلیمان فیلسوف قدس سره نلبذ ابنه الله السید السند والعالم السند
 فخر الشیعه وزینة الشریعة العلامة الطباطبائی السید محمد مهدی
 المدعو بمجرالعلوم اعلی الله درجته انتهى .

مولانا آقا سید هادی عالمی لکھنوی

آز مشایخ علماء مشہد کاظمین علیہما السلام است علامہ نورمی نورا تہ مقدمہ
 در تعریف و تجلیل این بزرگوار بسیار کوشیدہ و بعض حکایات والہ بر عظمت شان
 او نقل نموده ، چنانچہ در کلمہ طیبہ فرمودہ کہ :

جناب سید سند و عالم معتمد آقا سید ہادی عالمی الاصل کاظمینی لکھنوی
 برادرزادہ عالم جلیل و جبرئیل آقا سید صدر الدین است نقل کرد کہ در سال
 یکہزار و دویست و ہفتاد و ہشت گرائی شدیدی در عراق عرب پیدا شد و چند
 روز بر ما گذشت کہ قادر بر تحصیل گندم نشدیم قدری در خانہ داشتیم بروز ما با آب
 طبخ میکردیم و بہمان قناعت داشتیم تا اینکہ از طوبت برنج در دشکم بعضی از
 اولاد پیدا شد پس از خانہ بیرون رفتیم بجهت تحصیل مقداری گندم کہ شاید

بآن معالجه شود و هر جا که گمان میرفت از دکان و خانه رفتم بدست نیامد تا اینکه
 بقیمت بسیار رضی شدم پیدانش چون نایوس شدم پناه بردم بروضه مطهره
 جوادین ، پس از کشف حال مستعی شدم مقدار گندم را که بآن مرض را رفع کنم
 بخانه برگشتم دیدم بصرن خانه زیاده از سی من تبریزی گندم سفید پاک کرده که یک
 من ازان در تمام عراق پیدانیش پس پرسیدم از کجاست گفتند مردی آورد
 و گفت این مال فلان است و اسم شما را برد چون از اسم او سوال کردیم ،
 گفت محمد پس شکر کردم و زیاده از مقدار حاجت را در میان همسایگان و فقراء
 تقسیم کردیم و در بلد از هر کس که آغوش محمد بود پرسیدم منکر شد و تعجب میکرد از آنکه
 چنین احتمال در حق او برود آنتی .

مولانا آقا سید حسین الشوشتری

از علماء معروفین نجف اشرف بود ، جناب ثقه الاسلام علامه نوری
 نورانته مرقدہ این بزرگوار را با تبخیل تمام یاد فرموده ، و بعض واقعات داله که
 بر بزرگی شانیش ولالت دارد نقل کرده چنانچه در کلمه طیبیه می فرماید :
 جناب عالم جلیل سید نبیل آقا سید حسین شوشتری و نجف العلماء و صلحاء
 مجاورین نجف اشرف از ائمه جماعت رواق مطهر و در نزد علماء آن بلده طیبیه
 معزز و محترم فرمود و قتی با جناب سید العلماء و عماد الاقویاء صاحب اللغات
 العالیة و الکرامات الباہرة حاجی سید علی شوشتری و فخر المحققین و خاتم المجتہدین

و جلال الملة والدين علم الهدى الشيخ مرتضى الانصارى اعلى الله نعم مقامهم
بزيارت كربلا مشرف شديم چون وارد شديم باسبجار فتم بمزنگيه همیشه باسبجا ميرقم وديم
صاحب منزل از من پريشان ترست پس بزيارت حضرت عباس مشرف شديم
وبعد از فراغ از نماز و زيارت نزد شباك آدم و عرض كردم اي مولاي من ميدانيد من
از روز شايام و چيزي ندارم هنوز كلامم تمام نشده بود كه ديدم از شباك چيزي حرکت كرد
و نزد من افتاد و آن يك عدد شامي بود كه قيمت او در آنوقت دو قران و نيم بود پس
آنرا بتعجيل برداشتم از خوف خدام و شكر الهى بجا آوردم .

و نیز نقل فرمود كه شبى جنابان سابقان سيد و شيخ قدس الله سرهمايل
كردند كه در نزد من غذا خوردند پس از اظهار مسرور شديم و بجانۀ آيدم در نزد اهل خانه خيزي
نيا فتم پس ساعتى متحير مانده كه چه تدبير كنم ناگاه نظر عيال بكنجى از كنجهاى خانه افتاد
چيزى ديد پر سپيد كه اين چسبست پس از جاي خود برخاستيم و عصائى كه در دست
داشتيم باسبجا زدیم كه ناگاه در اهرم بسيارى از ديوار ميرنجت چنانكه كسى از اسبجا ميرزد
پس آنرا گرفتيم كه از جانب خداوند جل و علا است ، انتهى .

أَفَاسِدُ الْعَابِدِينَ السَّيِّدِ مُحَمَّدٍ الطَّبَّاطِبَا

ملا شفيقا در روضه بهيه بتقريب تعداد اولاد اجداد جناب سيد محمد صاحب
مفاتيح الاصول آورده و گفته كه آقا سيد حسين پير سيد محمد صاحب مفاتيح پير است
فاضل و كامل آقا ميرزين العابدین كه از ائمه جماعتست در قبه مباركه حارثيه بالامى

سراقدیس با قامت جماعت مشغول است و صاحب روضه آنجناب را
بعالم فاضل ستوده و از به اهل زمان خود گفته استی .

المحقق الصدق اخوند ملا محمد حسن النوبختی

حاج ملا شفیعا در ذیل فاضل تلامذه و اکابر حجابزه خود فرموده و اخوند مذکور
باین کلمات ستوده :

العالم الرتبة والمحقق الصمدان والزاهد التارك للدنيا الفاني و
المحقق اللبس له ثانی و الجامع للأصول والفروع الولد الروحاني اخوند
ملا محمد حسن النوبختی دام عمره الشریف .

و گفته که اخوند مذکور چونکه در زهد و عبادت و تقوی فایده قصوی دارد محتاج به بیان
نیست و همچنین بوجه کمال مهارت او در اصول و تحقیقاتش در فروع ظاهر و غیبا
و مستغنی عن الشرح و البیان است و اخوند مذکور دام عمره بوجه شدت حسیاط
او متصدی امراض و بدم و رفع خصومت ایشان نمیشود و احترام میفرماید با وجود
اولایق است باقی و حقیق است بعهده قضا بلا تأمل و خفا این است عبارت
ملا شفیعا : استاد اخوند ملا فرور در وصف او کفاه بهذانی شرحه و علوم مرتبه
در آثار مرقوم است که آقا سید حسن تو سیر کانی از محمد بن بزرگ و ارباب تصنیفات
و رؤساء خطه فائز بود آقا سید هاشم پسر مشار الیه هم از فضیله عصر است
استی .

آفا محمد مہک مجہد خلف حاج محمد ابرہہ کربا

فقیہ معروف مشہور بودہ . صاحب آثار مینوسید کہ ذوقہ استدلالی
 مجلدات بسیار پرداختہ و حکیم قآنی را در مدح وی قصیدہ بیت غزالتی
 و قصیدہ مذکورہ کہ صاحب آثار اشارہ بان فرمودہ این است : قصیدہ
 ای زلف یار من از بس معنبری
 ہم سایہ چمی پیرایہ مھی
 گر چہ در آتشی پیوستہ سرخوشی
 مرغ مطوقی مشک مخلقی
 جان معظمتی روح مکرمی
 دل خطبہ وفا خواند فراتو
 باری بروشنی کوی کہ کر و می
 بندی ہر دمی دلہا بخرمی
 از شک و چہر من پس سیم در ز تراست
 چون چہرہ بخیل چون ساقہ نخیل
 پیرا من قمر از مشک ہا لہ
 غائب بود عنہم تا در مقابلی
 گوی نہ کا فر ہم گوی نہ ظالمی
 یک تودہ نافہ یک طبلہ عنبر می
 آذین گلشنی زیب صنوبر می
 مانا یارسی یا پور آذر می
 شام معلق دود مدور می
 زرق مجتبی مکر مصور می
 کز پایہ چنمین مانند غیر می
 خسی فراز گنج مانا اثر در می
 زلفا بوی تو نیکو دلاور می
 جعد ابجان تو بید تو انگر می
 پر عقدہ و خمی پر چین و چنبر می
 برگردن پری از نافہ پر گر می
 حاضر بود ولم تا در برابر می
 والله کہ ظالمی بانہ کہ کافر می

ظالم نه چرا مردم بچون کشتی
 طوفان اشک من عالم خراب کرد
 یا اینکه از گناه داری زخمی سیاه
 بر موفون دمندا فسونگران بود
 گردیو راهزن وردزد خانه کن
 بال فرشته زان رو مگر می
 در موی پرشکن شیطان کند طن
 بر موفون دمندا فسونگران تو
 آن چهره آشت تو دود آشتی
 گاه بی شکل میم برگشته حلقه
 این خود ضرورت کرم فم تو علم
 تو درخور من و من درخو تو زانک
 هم من بحسن شعر مقبول عالم
 زلفا سیتا شیت زانز و که تو
 مهدی مادی آنکه نو کرده عدل
 هر جا که قهر او فردوس دور نمی
 ما قدر جاه کردم زند عد و
 با چشم و جسم و خصم با قهر تو کنند
 کافر نه چرا ایمان ز کف بری
 تو سیاهی مگر نوح پیمبر
 در باغ جنتی برگرد کوثر
 هم مایه فسون هم خود فسونگر
 یا آن سپر عی یا این برادر
 لام نوشته زابر و در
 مویا تو خود بفر شیطان دیگر
 هم مایه فسون هم خود فسونگر
 و آن روی مجربست تو عود مجرب
 گاه بی چو نقش لام خمیده چمبر
 تو خود عطسه میزنی از بس معطر
 تو نادری بحسن و من در سخور
 هم تو بحسن شعر مشهور کشور
 چون خلق صدر دین نیک بو خبر
 آئین احمدی و قانون حیدر
 هر جا که مهر او عین کور
 کور و بهامزن لاف غضنفر
 هم موی ناجی هم شره خنجر

مسخر زمین از روی رای تو
 اخیر کائنات خازند تو کلی
 طبعت ز فرط جود ما کرده فریفت
 با تو اگر حسود دعوی کند چه سود
 زادی گر از جهان خود برتری زان
 صفر است اگر هیچ لیکن با سر
 صفری تو در جهان لیکن ترا در
 بهر عمل خدای دادت بدر جایی
 یک نکته گویمت از بنده گوش
 القانگی ز دل اصغاکنی بسع
 گو در لباس خود گوئی ز من سخن
 طرزی ذکر شنو تا گر بنیت عیان
 تو یک تنی بذات یک از پر صفات
 هست آن هزار و یک و این نیست بجای
 من نیز یک تم لیکن بهی کنم
 یکتن بصد لباس یکتن بصد س
 تا آینا خموش بسر سخن بهوش
 اسرار خالصگان در مضر عوام

چونانکه آسمان از ماه و مشتری
 ابرار حکمات برگ اند و تو بری
 خاکت سیاه را از زر جعفری
 بی شعله کی کند انگشت انحرکی
 او کم بها خرف تو پاک گوهری
 افزون شود عدد هر که که بشتری
 بقراید از عمل آئین سروری
 تا خود بیاد کج ویرانه سر بری
 اما بشرط آنکه ز انصاف نگذری
 بستانی آشکار و در خفیہ پیری
 پس تو ز لعل خو بچو سکنذری
 از سلاک شعریه ز راه ساحری
 افزونی از هزار چون نیک بنگری
 الفاظ مشترک آن به که بستری
 گاه بی سخنوری گاه بی قلندری
 که همسرانایس که همدم پری
 هم منیت ساحری هم منیت شری
 دین به کسی نگفت در منطق دری

الحاج امیرزا برهمنجهد علی سبزواری

صاحب مآثر مینویسد که گذشته از مقام علم و عارفان شرعیستادری و معنیست
معقول و منقول و همت او در تمام ایران جاریست شرح احوال او در ترجمه سبزواری
از مطبع آتش آورده ام ، مدآئمه طلاله و انالنه آماه آنتهی .

سیدالجنهدهن میرزا ابوالفضل الحسنی الحسینی

اهم جمعه دار الخلفه اعلى الله مقامه صاحب مآثر میفرماید :
که این خانواده در ایران بسیار بزرگ است علم و عقل و فضل و تقوی
و قبول علم و ریاست تا آنکه هیچوقت از این سلسله منسوب نیقاده نیای
اعلامی ایشان میر عبدالواسع خاتون آبادی رضوان الله علیه با مجلسی اول
سمت مصابرت بلکه معاشرت داشته و فرزند بزرگوارش میر محمد صالح
که فقیهی فحل و دریای علم و فضل بود بمصابرت علامه مجلسی ثانی نائل شد و باشارت
مجلسی علیه الرحمه استبصار را از کتب اربعه شرح کرد و شرح علامه مشارالیه
بر کافی تکمیل فرمود و کتاب حدائق المقربین که در کشف از حقایق احوال ملائکه
و انبیاء و ائمه و سفراء و سادات و علماء میباشد از اجلده آثار و تصنیفات است
و خلف بزرگوارش میر محمد حسین سبط علامه مجلسی در فقه و حدیث
و تفسیر و حسن خط یگانه زمانه بود تصانیف بدیع پرداخته و علماء عصر را

باجازات نواخته است از جمله اجازه کبیره وی که شیخ زین الدین خوانسار
 داده و نام آنز مناقب الفضلاء نهاده از تقاضای آثار آن روزگار است و آن
 اجازه را مقارن محاصره صفهان در فتنه افغان بقریه خواتون آباد از ناحیه
 جی ختم فرموده و از آن سیاحت عظمی نیز شرحی موحش در طی سخن درج نمود
 و این عالم جلیل اول کسی است از سلانه نبیل که بمنصب رفیع امامت جمعه
 نایل گردید چه این مقام عالی علی التوالی بمیرزا محمد تقی الماسی صاحب بجهت
 الاولیاء خلف میرزا محمد کاظم ابن عزیز الله ابن محمد تقی المجلسی بن مقصود علی
 اصفهانی رسیده بود و او خاله زاده ابن میر کبیر است پگاه وفات وصی
 خویش را با این بزرگوار قرار داد لاجرم امامت جمعه نیز که منصب وی بود با وصی
 مشارالیه رضوان الله علیه اختصاص گرفت و از آن تاریخ همی در میان علماء
 انجاب اوست و خلف وافر الشرف وی میر عبدالباقی امام جمعه نیز از جمله
 علماء عصر خویش بود و چون زائرًا بعراق عرب رفت اکثر مجتهدین و محدثین عبا
 مقتدی از وی اجازه گرفت از آن جمله است سید سحر العلوم ،
 و منصب جلیل امام جمعه دار الخلافه از این دو دمان کرامت نشان نخست
 از جانب خاقان مغفور میر محمد مهدی مبرور تفویض رفت و چون او درگذشت
 حسب الارث والا سید حقایق با خداوند این عنوان که او حد آفاق بود
 انتقال یافت ریاست عظمی و بسط ید و نفاذ امر در و اج حکم او را از ابناء عصر
 احدی نداشت و تمام عمر عزیز در نشر احکام و قضاء حوائج و حفظ حدود حرمت

اسلام گذاشت درجه اجتهاد و علو مقام فقاهت و تفصیل اسانید و اجازات
 و سایر مراتب علمیّه وی در نامه دانشوران ناصری بشرح مسطور است .
 مضمون مقدمه سلسله این بزرگوار در داخله دارالخلافه ناصره در بین صحیح عقیدت و حب
 حضرت عبدالعظیم مراد مدفن مسلمانان است و مطاف ملائکه آسمان نورآینه
 مرقد و شرف مشده آنتهی .

میرزا زین العابدین امام جمعه دارالخلافه

در کتاب المآثر مذکور است : که او از اجله علماء طهران است و قهار
 بزرگ ملت و دولت ایران فضلای با بهر دارد و ریاستی قاهر و در ورع و تقوی
 و جلالت شان و علو مقام نیز از طراز اول محسوب می گردد از سیماهای شریف
 و شمایل مبارکش انوار حق گذاری لامع است و آثار بزرگوار و ساطع بحسن
 خلق ملکات محموده و خصال سیئوده قلب مسلم و ذمّی را صید فرموده و در
 بند بجانّه بندگی قید نموده است چون والد جلیلیش میرزا ابوالقاسم
 امام جمعه سابق الذکر طابت تربته در گذشت و چنین خلقی بزرگوار بر جا
 گذاشت مقام امامت جمعه و جماعت و تولیت جامع کبیر سلطانی و
 سایر شئونات و مراتب حسب الارث والا استحقاق باین برگزیده آفاق
 انتقال یافت و از دیوان عزیز در این خصوص فرمان و تشریف بصدور رسید
 و هدایت امر که شخصاً بتحصیل و تکمیل فنون می پرداخت عم معظّمش :

میرزا مرتضی صدرالعلماء و رانائیب خویش ساخت ولی در این تاریخ از بیست
 و شش سال است که بذاته مباشرت و طایف و اعمال این منصب رفیع و متحمل تکالیف
 و اجباء این مقام رفیع میباشد و در دین و دولت و ملک و ملت اعتباری فائق
 و اقتداری خارق بهم رسانیده در بسط ید و نفاذ امر و سماع کلمه و قدرت ترویج و حفظ
 حدود تالی پدر بزرگوار است و لکن بعد از فوت حاج ملا علی محمد کنی قدس سره
 امور اوقاف مدرسه فخریه بمقام ریاست عظمی و کیاست کبری وی موکول افتاد
 بهمان علو ذات و شرف عنصر و امتیاز نسب و اصل فیم و فضل و سایر مزایای و جایای
 این عالم جلیل ذات آفدیس شاهنشاه اسلام پناه آئیده الله را بیدل توجهات
 و مرام خارق العاده و عوت نمود تا آنکه وی را بشرف مصابرت من بین علماء
 العالم قرن اختصاص فرمود و تا کنون موافق آنچه در باب اولاد و حفزه صلب
 مبارک شاهنشاهی نیز از این کتاب مستطاب نوشتیم اوج سلطنت عظمی را دو کوب
 سعد از سپهر این صهر طالع شده و ساطع گردیده :

وان غلاما یابن کسبه و هاشم لافضل من نبط علیها لثمائم

انتهی مختصراً .

حاج میرزا محمود بروجرودی

صاحب آثار مینوسید که او از سلسله طباطبائیة استخا است در امر معروف
 و نهی عن المنکر قلبی قوی داشت و از این جهت چند بار بدر بارگردون مدار حضور

بر منظومه بحر العلوم شرحی بطور مزج بر نگاشته و در جبه فضیلت خود را نمود و حجتی
گذاشته رحمة الله علیه آنتهی .

مولی علی فاروق آبادی

ساکن دارالسعادة رنجان صاحب آثار میگوید که او از کمترین مجتهدین بود
در اصول و فقه کتابهای با تحقیق نگاشته و یادگار گذاشته آنتهی .

میرزا عبدالرحیم مجتهد فهاوندی

ساکن طهران ، صاحب آثار میفرماید که او در فقه و اصول از فحول بود و
بدریسه فخریه دارالخلافه تدریس می نمود و بوظیفه این منصب معاش
میگذرانید در تقوی و عدالت وی احدی را مجال تأمل نبود رضوان الله علیه آنتهی .

آفاستاد فزونی

صاحب آثار میفرماید که او از افاضای مجتهدین و اجله حفظه شریعت دین بود
در علم فقه مقام تحقیق او را از معاصرین احدی انکار نداشت ولی در اصول مسلم تر
می نمود غالب اوقات قوانین محقق ممتی را عنوان افادت قرار میداد و بان کتاب
کریم عقاید عظیم داشت هم بر قوانین حاشیه نگاشته که بطبع رسیده است و بر معالم
الاصول نیز تعلیقه مبسوط پرورخته بزهد و تقوی و قدس او کمتر کسی دیده شد و آن علما

عقد وزاهد عصر بمشیره زاده حاج سید رضی الدین مجتهد قزوینی است ضوان الله علیهما

حاج آقا محمد مجتهد بن محمد آبادی

صاحب آثار تحریر میفرماید : که او فقیهی فاضل و الحقیق عالمی عامل بود و در کمال عدالت و دیانت بقضاء دارالخلافه و فیصل خصومات اشتغال داشت و در جمیع دوران اشتهار روزگار اعتبارش که بگنجهت شرعیته گذشت احدی او را مورد قبح نتوانست ساختن حتی اشخاص محکوم علیم خلف الصدق او جناب آقا حسین اینک بجای پدر بزرگوار در مسجد نشست میرزا عبد الکریم که محله سنگلج است اہم جمیع دارد و نجم آباد قریہ های الکای ساوجبلاغ طران است آنتی .

حاج مولانا محمد مجتهد

صاحب آثار رقم مینماید که فقیهی متبحر و محدث متبع و محقق متدرب میباشد و ساکن دارالسلطنه قزوین است و در تاریخ تألیف این کتاب ریاست شرعیہ آن خطہ من جمیع الجہات باوست و در آن مملکت جرب شایستگی و سزاواری عامہ و در حسن بیان و تفہیم و قایلین قدرتی تامہ دارد و در انواع علوم شرعیہ تصنیفات پرداختہ مادامہ ایام ترویجہ آنتی .

افاسید اللہ ابن آفاسید محمد باقر حجت الاسلام

افتخار امثال و اشہابہ عالم آوہ در اخلاق و تقاوت و نقاوت زادت و
عبادت و نقاہت او حد اہل عصر است و از تلامذہ آقا سید ابراہیم و شیخ
محمد حسن است

حاج مولیٰ محمد اشرفی

صاحب آثار در حق او مینگارند حاج مولیٰ محمد اشرفی مجتہد از مفاخر مذہب
جعفری و حج فرقی حقہ میباشد گروهی از اہالی ایران او را تقلید می کنند این
بزرگوار در میان علماء عصر بجمع مابین شریعت و طریقت اختصاص یافته است
از دور و نزدیک ہمہ کس بجان و دل زادت وی میوزند و از فحول رؤساء عصر
بیان منبر او را کسی ندارد و تادمہ تقم ظلالمہ انتہی مافی المآثر .

مؤلف گوید: کہ این بزرگوار باوصف علو مقدار و عظمت جلالت

خود خیلی معتقد سادات رفیع الدرجات است .

جناب شیخ علی اکبر طهرانی کہ از سلالہ حاج ابراہیم کلباسی صاحب نجیبیاست
بیان میفرمودند کہ یک مرتبہ این بزرگوار مریض صعب گرفتار شد ہر گاہ بیماری
طول کشید یکی از سادات عالی درجات را کہ در آن اصقاع بسیادت و شجاعت
معروف مشہور بود طلبید و از او درخواست کرد کہ آب و ہن خود را در دہن این
بزرگوار بیندازد آن سید خیلی ابا و انکار و این بزرگوار نہایت مبالغہ و اصرار
میفرمود تا آنکہ سید فریاد بمفاو الامرفوق الادب ناچار گردید و مثال مر این بزرگوار

بعل آورد چون این بزرگو از نیت خالصه در این باب داشت بجز آنکه تعالی شفای
معجل از آن مرض یافت آنتی .

آخوند ملا محمد حسن لنهائوندک

صاحب روضه بهیته بتقریب ذکر تلامذه خود فرموده که منجمله ایشان :
فاضل عالم عابد محقق مدقق آخوند ملا محمد حسن لنهائوندی است در این ولایت
رغبه نخبه اوند مشغول بمباحثه و رفع خصومات خلق الله مصروف و بگرم است
و این امور مشکله را با وجودیکه در محل و مقام خود قرار گرفته انصرام میفرماید آنتی

حاج آقا محسن علی

صاحب آثار میفرماید که جامع معقول و منقول است بر ایست و ثروت
و مزایای دیگر بر اقران تقدم دارد و از این جهت همواره محسود بوده و خواهد بود آنتی

حاج سید بانجهند علی

ساکن سلطان آباد از مشایخ و معمرین علماء و بزرگ عصرت و بدرویش نهادی
و بی تعیینی شتهار تمام دارد کذافی المآثر ، آنتی .

شیخ راضی بن شیخ محمد نجفی

صاحب مآثر میفرماید از اجلتہ ائمہ فقہاء و مجتہدین و در طبقہ اولی از رؤسائے مذہب جعفری بود و در نجف اشرف توقف داشت در این دولت علیتہ بقصد زیارت عتبه رضویہ بطهران آمد و احترام و ازدحامی کہ در تشریف مقدم چنان رئیس اعظم شایسته بود بطور رسید گروہی از علماء عجم شاگردان این بزرگوارند اعلی اللہ تعالیٰ درجۃ انتہی .

در اسفار الانوار از مصنفات جناب آیت اللہ فی العالمین مولانا سید حامد حسین معروف بفردوس آب طاب ثراه در وقایع تاریخ نیم جمادی الآخر ۱۲۱۳ یکمزار دو صد و ہشتاد و سہ مذکور است .

وفدوم فیہ آخر النہار الفاضل العالم التخریج الصدرا لکبیر المقدس الاولیٰ ع
شیخ العلماء والمجتہدین و رئیس الفقہاء والمسئفین بن اللہ یقال فیہ انہ انفقہ
اہل هذا العصر افضل هذا الدهر الشیخ الراضی زادک معالہ و هو جل
معمرنا ہر السنین ام نجاوزہ فجلس نحو ساعہ و تکلم باشباء سال عن
حال الہند و علمائہ و هو لفلذ خلنہ باہل الہند لا یعلم احوال ہذہ
الذبار حیث انہ سال هل نکون فی الہند ذراعہم لا انتہی .

الشیخ جواد نجفی

صاحب مآثر میفرماید کہ این بزرگوار از مشاہیر زآ بود و در سلسلہ علماء
وین و حفظہ شریعت و آئین اورا نیز بشمار میآوردند در نجف توطن داشت

و در این دولت ابدیت بر نیت زیارت آستان علی بن موسی سلام علیه
بمملکت عجم آمد و در عقبات ائمه عراق وفات یافت آنتی .

آفاسیدک شو شکر نجفی

از احفاد سید نعمت الله جزآری است وی موفقت و مرافقت سفر
و حضر باشیخ مرتضی نجفی انصاری داشت و بوجہ ثروت و دولت اکثر
اعانت شیخ میکرد بفقہ و دقت نظر معروف و مشہر میباشد علماء او را
مسلم میداشتند .

صاحب آثار و حقی او مینویسد : حاج سید علی شستری عالم عالم
عارف کامل و فقیه فاضل بود و ریاضات شرعیہ و مخالفت نفس مشہور است
در جرگہ رؤساء مذہب از کسانی معدود میگردد که صیت علو مقامش تا ہجرت
رسیدہ شیخ الطائفہ استاد اکمل مرتضی الانصاری او را بر جمیع صحاب
خویش علماء و علما ترجیح میداد بلکہ حضرت سیدتاد مذکور را میگویند باوی در
مقام ارادت بود بعثما الله المقام المحمود آنتی .

مہر محمد ہاشم مجتہد حہا سوئے

صاحب آثار میفرماید کہ او اصلاً از خوانسار است و فعلاً در اصفہان
ریاستی عظمی دارد خاندان ایشان بعلم و عمل مشہور است اسلاف عظام

از دوران صفویه تا کنون بفقاهت و اجتهاد آراسته اند با جازه روایتی این
سلسله گروهی از علماء عصر نائل میباشند صحبتش در طهران ادراک گردیده است

شیخ جعفر بن محمد علی لنوری

اصلاً الطهرانی موطناً . صاحب آثار در ترجمه او مینویسد که او از اجله مجتهدین
و مروجین دین بود از خدمت شیخ اجل فقیه عظیم شیخ محمد حسن صاحب الجواهر
درجه علیاء فقاہت داشت و بطهران در مسجد حاج سید عزیز الله امت عمت
میکرد هم بار الحلافه درگذشت و کججزه که بر بین شخص وارد صحن صدوق علیها الرحمه
مقابل حجره فرار آقا محمد مهدی نواب است مدفون گردید و آن دو حجره
بر طرفین درب صحن فرور از سمت داخل واقع شده است و برادرزاده صاحب
این عنوان حاج شیخ رضانی التایرخ در طهران از اتقاء و اختیار شمار میآید

ملا علی بن فی خیاچی

صاحب آثار مینویسد که او از مشاهیر مجتهدین قزوین بود ، خیار از قرا
خالصه آن خطبه میباشد مشارالیه در اصول و فقه پیوسته درس و تدریس میکرد و
غالباً خود در شهر قزوین شریعت را ترویج می نمود اعلی الله مقامه آنتی

شیخ صالح شمشیری

صاحب مآثر میفرماید : که فیض حلیل القدر و مجتهدی عظیم آشان در مملکت خوزستان و آن حوالی مرجع ملت و رئیس دینی امروز همین بزرگوار میباشند زیرا نگارنده نایب الایامه عربستان بود از جانب مرحوم ضیاء الملک حاج علیخان اعتماد السلطنه والد مؤلف غفر الله له صحبت این فاضل فرزانه و عالم یگانه را کمتر دریافته است اطال الله بقائه آنتهی .

مولی محمد سبزواری خلف مرحوم حاج ملاهادی

صاحب مآثر میفرماید حکیمی فرزانه بود و پیش از پدر وفات نمود ترتبش خود در بقعه والد بزرگوار خارج صندوق از سمت جنوب است و آن بقعه صحن بر تربت طیب حاج مذکور است که اعلی القصور مرحوم میرزا یوسف آشتیانی صدر اعظم برپا ساخته خدایش ثواب جزیل و اجر جمیل دهد آنتهی .

حاج ملا علی مجتهد طهرانی مشهور بحاج میرزا خلیل

صاحب مآثر میفرماید که او از آیات الهیه و براهین قاطعه طریق جعفریه بود و در فقه است و اجتهاد مقامی بسیار بلند داشت حتی حاج ملا مادی مدرسه طهرانی که از اجلة محققین محسوب میگردد بعد از فوت شیخ الفقهاء استاد کل حاج شیخ مرتضی خوص را با علیت او ارشاد مینمود و در پایه زهد و تقوی وی چنان طبع بستن نمی توانست و در زمان حاج میرزا خلیل طبیب طهرانی که از اولاد

عصر بود بجلالت مسلم بود اولاد و حنفه اش جمله بعلم و فضل موصوف و بزرهاد
 تقوی معروف میباشند از صاحب این عنوان کرامات ظاهره و مناسبات
 باهره اشتهار دارد و شطری از علو قدر و رفعت رتبه این بزرگوار در کتب حافظ
 العصر ظهیر الشیعه العالم الربانی الحاج میرزا حسین الطبرستانی بنظر رسیده است
 اعلی الله فی الجنان مقامه آنتی .

افان شیخ علی مجتهد شرعی در اسلام آباد ^{مکین} طهرانی

صاحب آثار مینگار که از افاضل فقهاء دارالخلافه است و در وثاقت و
 تقوی و حسن خلق اطلاعات متنوعه و تتبعات متکونه مسلم این شهر میباشد
 در رجال تالیفی نافع دارد و بر حسب مشیت شانانه جامع ناصری را که بر اسلوب
 جامع عباسی است بر اقبه خاص میرزا سعیدخان بنام همایونی بزنگاشته
 زاد الله توفیقه آنتی .

حاج شیخ هادی نجف آبادی

در آثار مذکور است که امر و زار مجتهدین مسلم دارالخلافه مرجع حکومت شرعی
 و در جرگه مجتهدین عصر بدر و پیش نهادی و بی تکلفی قیامی مخصوص دارد و در
 زهد و ورع بسیار کم عدیل است و با علماء هر مذہب و هر آئین این دوست میدارد
 محاببا با کافه دانشوران فرق دنیا و رؤساء دینی هر سئله مجال است میفرماید

حاج میرزا محسن مجتهد اردبیلی

بنابر افاده صاحب آثار از فاضل علمای آذربایجان بود و در فقاهت و فضایل دیگر مقامی رفیع داشت و از حیث ریاست نیز به سچکس و قعی بنی نهاد و شرفی وافر بهر سبب یافتند .

آقا سید جعفر طباطبائی

صاحب آثار مینویسد که پسر نامور آقا سید صادق مذکور بود و در فقاهت و فضایل دیگر مقامی سامی داشت و در حیوة والد ماجد شیخ سبجانی درگذشت و مجمع الفصحاء اشعاری از او ذکر کرده رحمة الله علیه ، آنتهی .

حاج شیخ زین العابدین المازندرانی

صاحب آثار میفرماید که او مجاور حائر شریف امروز بعلو مقام فقاهت بسیار کم نظیر است گروهی عظیم از شیعه عراق و ایران و هندوستان او را تقلید میکنند قنوی و می غالباً قرین سهولت است فرزندان این رئیس اعظم و فقیه افخم را نیز شنیده ایم که از اجله علماء میباشند و جلّه فقهاء ، و از مصنفات او است ذخیره المعاد که در آن تمام ابواب فقه جمع نموده بطور اسئله و اجوبه و نیز از او است زینة الحیاد و غیر ذلک و مات آن بزرگوار در ماه ذی قعدة ۱۳۰۹ قمری .

سَعِيدُ الْعُلَمَاءِ مَا زَلَكُنِي

صاحب آثار نینویسده که او از افاضل مجتهدین بود و ریاستی معتد به جادشت
و بعضی از اهل تحقیق او را با شیخ الطائفة استاد کل مرتضی الانصاری هم سنگ
میکفتند این بزرگوار بلاحق منطق و فصاحت بیان یگانه روزگار بنظر میآید علم حضرت
آندیس سپایون را نسبت بوی اقبالی عظیم و توجیحی عن تصمیم بود اعلی الله مقامه

الْحَاجُّ الْمُبْرَزُ مُحَمَّدٌ حَسَنُ بْنُ شَيْخِنَا الْمَلْفِيِّ الْحَبِيبِ الْأَسْلَامِ

وی از افاضل علمای کرام و متفقیین اصولیین عظام بوده از جمله مصنفات است
شرح بر رسائل شیخ الطائفة شیخ مرتضی الانصاری هستی به بحر الفوائد علی شرح
الفوائد کتابت بسوط . و صاحب آثار در شأن او میگوید :
میرزا محمد حسن اشتیانی سلمه الله تعالی در تاریخ جمع این تالیف از رؤساء
بزرگ دار الخلافه است تحصیل تکمیل وی در خدمت استاد الكل شیخ
الطائفة تاج الحق شیخ مرتضی شوشتری انصاری رضوان الله علیه شده از
وقتی که این بزرگوار بطهران آمده است تکمیل اصول و فقه بر سبک جدید و رسید
عظمی پدید شده بعد از مرحوم حاج ملا نادی عمده تلمذ طلاب و مستفیدین در دار
الخلافه بر این دانشور یگانه است و سالها میگذرد که زحمات حکومت شرعیته
کلیه بر عهده وی قرار گرفته ادام الله ایام افاضاته آنتهی .

آقا سید رکن محمد قزوینی

صاحب آثار افاده می نماید که خال مفضل آقا سید علی صاحب تعلیق معال
وحاشیه قوانین بود و در قزوین متعلقا تش ریاستی بزرگ و مجلس فقه خارجی
بمشابه رؤساء عراق عرب مشون بگروهی بسیار مستعدین علماء عجم داشت بجلالت
قدر و عظمت شأن آن بزرگوار در این گونه اختصار نمی گنجد قدس الله سره انتهى .

حاج سید ابوبکر

صاحب آثار گفته که او از اجلته مجتهدین قزوین بود و محکمه عام داشت انتهى

شیخ محمد طاهر زفولی

صاحب آثار مینویسد که او متفقی است اصولی در ایالت خوزستان ریاستی تمام
و شهرتی تامه دارد صیبت فقاہت فضیلت زهد و تقوی و ورع و قدسی و می
تاب همه جای رسیده است و از ایران بسیار بلاد اسلام کشیده زمانیکه بنده نگارنده
از جانب پذیر نائب الایالات عربستان بود فیض محض و فوز زیارت این عالم
جلیل القدر عظیم الشأن را بکلمات ادراک نمود انتهى .

شیخ محمد کمال ابن الشیخ علی الشیخ الاکبر

فقیه اهل البیت جعفر^۴

در آثار مرفوم است که وی پدر بزرگوار شیخ هر دو عم اکرمش موسی بن جعفر و حسن بن جعفر که بعنوانی مخصوص نیز مذکور افتاده از مجتهدین و حفاظ احکام شریعت دین بوده اند و مشهور است که شیخ فقیه اکبر کاشف الغطاء عن کل ما خفی و آستر در حق اعتقاد رتبه اجتهاد خواسته و نیز این دعاء بر نشان نشسته است آنتهی

ملازمین العابدین مجتهد بروجرگ

در آثار مذکور است که او از شاگردهای مشهور ملا علی مجتهد بروجرگ است و در خطبه مسطوره بقضا و حکومت شرعی و مباشرت امور حبیبیه اشغال داشت آنتهی

ملا میرزا محمد اندامانی طهرانی

در آثار مذکور است که از درجه نخستین مجتهدین بود و بسطید و نفاذ امر و قبول کلمه اقیازی بین داشت و از این جهت مدرسه فخریه طهران تدتهد بدست وی بود ، الحق مشارالیه نعم الله برضوانه علیه در ترویج شرعی و اغاثه ملومین و قضاء حاجات مسلمانان و فصل خصومات از روی توفیق اسلام و موازین مذهب حق بعر خود کوتاهی نکرد و غالباً بر کافه علماء دارالخلافه ریاست و تقدم داشت نور الله مرقده ،
و آندرهان قریه بیت ازری ، آنتهی

الحاج ملا رضا استرآبادی

ومی مجتهد جامع و کامل بوده و صاحب ششیر و شجاع هم بود بارها با ترکان جنگ کرده آخر الامر در جنگ کشته شد .

چنانچه صاحب مآثر میگوید : حاج ملا رضا استرآبادی مشهور بشهید رئیس عظم استرآباد گرگان مجتهد بزرگ سرحد ترکان بود و با انجاعت جنگهای طغی میکرد تا هم بدست آنطائفه وحشی شهید شد قدس الله روحه آقا میرزا حسین مجتهد استرآبادی ، هكذا ذكره في المآثر ، انتهى .

مولانا الحاج السيد ابوالسید محمد رضا طباطبائی

ساکن تبریز و می مجتهد بحزین و فاضل خیر تحصیل علوم و فنون عقلی و نقلی در کرمان و یزد و مشهد مقدس و عتبات عالیات کرده در کرمان تحصیل کتب الهیه از حاجی سید جواد شیرازی نایل کرمان نموده استجا شرمی عربی بر مشاعر ملا صدرا نوشته صاحب تصانیف کثیره است آرا بجمله منظومه است در منطق مبسوطه که خودش شرح آن کرده و کتابیت مبسوطه در مثل و کتاب وسیله الوسائل فی شرح الرسائل که در آن شرح رساله استصحاب و حجیه منطه و اصل برانیت و تعادل و تراجم که اینهمه از تصانیف شیخ مرتضی نجفی انصاری است و موسوم بفراد الاصول میباشد شرح کرده شرح مذکور در تبریز چاپ هم شده و دیگر کتابیت در سینه میراث باقواعد حسابیه در عربی و آن کتاب استدلالی است و سینه و قراءت و در همه علوم از جفر و سطرلاب

و نجوم و غیره تصانیف دارد و کتاب لوائح اللوحین فی اسرار شهادة الحسین علیہ السلام
در عربی در شش مجلد است این کتاب را با استدلال تمام نوشته مسموع شده
که جلد اول آن بیست و پنج هزار بیت دارد و دیگر در هر قرن مختصری نوشته .
ولادت شان در ۱۲۵۷ سبعم و خمین بعد الماتین والالف واقع شده
طبع شعر خوبی دارد قصائد غزاً و منشآت بلیغ هم دارد ، در اوائل در نجف شرف
خدمت شیخ مرتضی نجفی انصاری قراءت اصول کرد و ایضاً در نجف اشرف
از شیخ رضی در فقه تا وقتیکه فارغ شد بعد از آقا سید حسین ترک حظی وافر برداشته
و نیز از شیخ محمود طهرانی در معقول در مشهد مقدس از خدمت ملکه سلطان
ترسبی در فقه و اصول و از حاجی ملا ابو محمد مشهدی در معانی و بیان و از آقا سید موسی
بهمانی در صفهان بعض کتب معقول خوانده و از ملا محمد علی محلاتی و شیخ محمد
کجوری در فقه تحصیل نموده و در کربلا از شیخ زین العابدین المازندرانی تحصیل
فقه نموده و اجازات از علماء و اساتذہ خود یافته .

صاحب آثار در احوالش چنین میگوید حاج سید محمد باقر نیرودی بعد از تکمیل
علوم شرعیة در عقبات عرش درجات به بند رفت و از آنجا بعراق عرب بازگشت
مجاورت نجف جست و بعد از چندی به تبریز رفت و بطهران آمد حضرت شرف
والا ولیعهد دولت جاوید ممد را با وی عنایات و توجهات بود عاقبت بمجاورت
کر بلا عازم گردید و بهما نجا در گذشت بر آئینه نور تفسیر نوشته و بر رسائل شیخ اجل
مرتضی الانصاری با تصنیف دیگری از وی در یک مجلد بدر السلطنه تبریزی

مطبوع گردیده است آنتی مختصراً .

حاجی ملاصاف منی

از مجتهدین معروف و مجتهدین قم بود و در رجال و فقه ید طولی دارد .
 و صاحب آثار چنین مرقوم میفرماید که حاج ملاصاف قمی مجتهدی فاضل بود
 و از مشایخ بزرگ شیعه بشمار میآید و در اخبار و آثار تبعی کامل و استقرائی شامل
 داشت ، از متفردات او آنکه چیدن موی ریش از بیج بحدیکه شبیه تراشیدن هم
 باشد منع نمی فرمود عطر الله تربته آنتی .

حاج سید جلال مجتهد کرمانی

صاحب آثار نوشته است که او عالم ربانی و اوحدی بلاتانی بود و در فقه و
 اصول و فنون و معقول از جمله فحول معدود میگروید وی را ملاذ اسلام و کهنه انام
 و حافظ احکام و هر چه از این گونه بوده باشد گفتن بجا و در خور است علیحضرت
 اقدس سیهامیونی در خطه کرمان اقامت اصحاب او را با خصوص بفرمود تا مادر
 انشاء کردند خلد الله سلطانه آنتی .

افامیرزا سید علی اکبر مجتهد نیشابوری

مقیم دارالخلافه طهران . صاحب آثار فادیه می نماید که او از اجلاء تلامیذ

شیخ الطائفة استاد اکمل حجة الحق مرتضى الانصاری است و چون آن
 بزرگوار درگذشت و بازار علم کاسد شد و آن مصر کمربت خراب و آن نیل افاضت
 سراب گردید این عالم عامل و فقیه فاضل نیز باریان بازگشت منسوبانش که از
 ایمان دولت بودند ویرادر طهران نگاهداشتند و اینک در کمال مقدار مشغول
 تدریس و ترویج افاضت و امامت و حکومت است ساحت محکمه آن بزرگوار
 تاکنون بهیچ توهم مشوب نشده و دامن اصحاب و اتباعش هرگز بتمتی نیاموده
 باری وی بعلو مقام اجتهاد و تبحر تام در فقاہت و حصول متفق علیه جمیع فحول است
 و از حیث تقوی و ورع و بی تکلفی و درویش منشی نیز در اعلی درجه تسلیم و قبول .
 اطال الله بقائه انتهى .

شیخ حسن بن نجف بن رئیس الاکبر فقیه اهل البيت الطاهر ^{جعفر}

در اثر مرقوم است که مجتهد مسلم بود چنانکه غالب اولاد و حنفه آن بزرگوار بناید
 الهی دارای مقام اجتهاد و اندک چه وی نیز مثل برادرزاده سابق الذکر شیخ
 محمد محمد بن ابی بن الشیخ علی بن الشیخ جعفر علیه الرحمه از موضوع ما خارج است
 که ایرانی نیست اما در بیغ داشتیم که در این فهرست اسامی سامی علماء و فقهاء آیات
 از نسل شیخ اکبر شیخ جعفر صاحب کشف الغطاء نامی نیاموده باشیم انتهى

شیخ حسن بن الشیخ العلاء المحقق الاعظم شیخ ^{الحاکمین}

در آثار مسطور است که مجتهدی جلیل القدر و رئیس کریم الاخلاق بود و در مشهد
کاظمین توطن داشت اگر چه وی نیز در این باب از این کتاب خروج موضوعی
دارد که ایرانی نیست ولی خواستیم در این فهرست اسامی علماء از فروع اصل
الاصول و محل الفحول استاد الاعظم شیخ اسد الله الکاظمینی صاحب کشف
القناع نامی برده باشیم آنتهی .

شیخ لطف الله مجتهد حجا و نجف اشرف

صاحب آثار افاده بخوده که آن بزرگوار از اهل اسكندريه است ،
در فقا هست و علم اصول تجریدی بهم رسانیده از محصلین و طلبه این دو علم گردید
همه روزه در محضرش فراهم شده استفاده میکردند بنیان تقدیس و
توزع و تقوی هم محکم است اشتهار تام وصیت فضل و غزرات ماده جهاد
نیز بسیر افتاده و در حرکت آمده است ، سلمه الله تعالی آنتهی .

حاج ملا فتح الله شاردی لادهاد

صاحب آثار میفرماید از جمله بزرگان فقهاء ایران و مسلمین مجتهدین
دار است لطنه قزوین بود شرح لمعه را غالباً در سفق قرار میداد الهامی قزوین
عقیدت خالص با وی میوزیدند و مسجد او در این وقت بشریعت مآب
ملا مادی که همیشه زاده اوست تعلق دارد .

حاج میرزا جواد آقا مجتهد کمالی صاحب السلطنۃ تبریز

در آثار مذکور است که ایشان در تمام آذربایجان بریاست کلیه مطاعیت عامه ممتاز است و این بزرگوار در علم فقه و اصول از جمله فنحول محسوب میگردد و در حدیث و تفسیر و رجال و کلام نیز نخستین شخص تبریز است بلکه تمام آذربایجان و اعتباراتش در دین و دولت و اقتصادش در ملک و ملت محتاج بیان نیست ادام الله تعالی ایام تأییداته و تسدیداته آننتی .

شیخ محمد حسین فروغی نوبلی حاج آقا شریف

صاحب آثار میفرماید که از فنحول مجتهدین عصر و کبراء فقهاء زمان بود و بنوبلی استهار و ریاست عظمی امتیاز کفی داشت . فوت او را محققانیدام که از این دولت در کدام سال بوده طیب الله شراه آننتی .

الحاج آقا میرزا نصر الله مشهدی

از فقهاء و فضلاء مشهد مقدس عالمی عدیم المثال و مجتهدی بیحال حج تمام سکنه نجف مقدس میباشد .
صاحب آثار ترجمه او را باین الفاظ ادا نموده حاج میرزا نصر الله مشهدی رئیس بزرگ و عالم مشهور خراسان بود مراتب فقه و حکمت را در خدمت

حاج سید محمد حائری و حاج میرزا سیح طرانی و حاج ملا نادری سبزواری تکمیل کرد و تصانیف سودمند یادگار گذاشت و اسامی آنها را در جلد ثانی مطلع الشمس نوشته ایم انتهى .

میرزا ابوبکر کاشانی

مدرس مدرسه خاقان مغفور که در شهر کاشان ساخته اند در فنون معقول و ریاضیات استاد مسلم بود رحمه الله علیه کذا فی المآثر انتهى .

استاد الاسانید آقا علی زین العابدین خلیف مرید آقا عبدالمطلب

صاحب آثار مینوید که تدریس مدرسه مرحوم میرزا محمد خان سپهسالار قاجار واقع در دارالخلافه طهران باو متعلق میباشد در معقول و منقول از جمله فحول معدود است هم در حکمت متعالی تدریس مینماید و هم در کتب فقه استدلالی و در میان جمیع علماء عصر در قصر قاست و صفر جبهه آن بزرگوار کس دیده نشد چنانکه بعلوم نظر و صنعت شائس صنعت شمسی را خود برای العین مشاهده فرمود و در استخاره و تقال قرآن کریم نظری آتچنان صائب دارد که اخبار از ضمیر و غنا میکند پدر و برادر این فقیه عامل و حکیم کامل هر دو از علماء بزرگ عصر خود بودند و در فنون شرعی و حکمیه و ریاضیه از اساتید محسوب میگردد نیز الغرض امروز ولایت طهران بلکه مملکت ایران بوجود مسعود این بزرگوار همی افتخار میکند و اظهار اعتبار مینماید

کشته شده مثاله و مد ظلاله انتهی .

مولانا محمد سلیمان بن محمد رفیع بن عبدالمطلب بن علی الشنگاری

ولادت شریف در سنه یک هزار و دو صد و سی و چهار یاسی و پنج واقع شد
تحصیل علوم نزد اجله علماء کرام مثل آخوند ملا صفر علی لاریجی و حاجی ملا
محمد صالح برغانی و آخوند ملا عبد الکریم ایروانی و حاجی ملا محمد استرآبادی و حجت
الاسلام آقا سید محمد و حاجی محمد ابراهیم کلباسی و شیخ محمد حسن نجفی و شیخ
حسن بن شیخ جعفر نجفی و شیخ محسن خفرو شیخ مرتضی و آخوند ملا آقا
در بندی نموده و اکثر بخدمت جناب آقا سید ابراهیم صاحب ضوابط تحصیل
فقه و اصول و رجال فرموده از تصنیفات اوست در علم تفسیر :

توضیح التفسیر در چند مجلدات است ، جلد اول در قواعد تفسیر دوم از
تفسیر سوره حمد تا بیست و سه آیه تفسیر سوره بقره سوم تفسیر آیه اول بیت
وضع للناس چهارم تفسیر آیه امانت پنجم تفسیر آیه قاب تو سین او ادنی
هشتم تفسیر سوره واضحی نهم تفسیر سوره فیل دهم تفسیر سوره نصر ،
نهم تفسیر سوره قدر فارسی دهم تفسیر سوره قدر ، عربی یازدهم تفسیر سوره قدر
ایضاً عربی و از هر دو سابق کلان تر است و آنرا باسم معتمد الدوله نواب
فرزند میرزا تصنیف فرموده و در علم صرف شرح تصریف رنجانی شرح
بر شرح تقارانی بر تصریف رنجانی حاشیه بر شرح تصریف ملا سعد

در علم صرف شرح منظومه سابقه شواهد شرح منظومه شرح امثله سیده
 شریف در علم نحو شرح رسایل جرجانیة شرح فارسی بر عوامل ملاحسن ،
 شرح ثمانا شواهد عوامل ملاحسن شرح صمدیه تعلیقه بر سیوطی حاشیه
 بر شرح جامی شواهد بر شرح جامی شرح حدیث ابی الاسود دثلی شرح لغز
 شیخ بهائی در اسم زنده منظومه در نحو رساله مؤنثات سماعیه در علم منطق
 حاشیه بر کربرای منظومه منطق حاشیه بر حاشیه ملا عبدالعزیزدی بر تهذیب منطق
 شرح دیباچه شرح شمسیه علم مناظره منظومه صغیر در علم آداب مناظره
 منظومه مطوله در آداب مناظره در علم معانی و بیان منظومه علم معانی
 و بیان و بدیع شرح دیباچه مطول فارسی شواهد اشعار مطول فارسی ،
 رساله فارسی در علم بدیع حاشیه بر مطول منظومه در علم اعداد منظومه در علم
 اعداد رساله فارسی در علم اعداد در علم رمل و جفر و حساب رساله در رمل
 و رساله در جفر منظومه در حساب شرح فارسی خلاصه الحساب علم بهیت
 حاشیه بر تشریح الافلاک بعلم لغت کتابی که در آن لغت اضداد جمع نموده
 مصیبت کتاب بحر البکاء مرآئی فارسی عربی قریب صد عدد است جمع
 المصائب مرحله حسینیة مواعظ متقین قهرت مواعظ متقین
 اسرار المصائب فہرست اسرار المصائب اکلیل المصائب فہرست اکلیل المصائب
 انیس الیومین علم کلام و معقول دعاء منظومه در کلام شرح منظومه شرح فارسی
 بر تجرید شرح بر شرح فاضل متی بر حدیث سیه مثل ہا بل رایت رجلا قال نعم

دالی الآن ایضا شرح فارسی بر حدیث مذکور شرح بر حدیث کیل شرح
 بر بعض فقرات دعاء کیل شرح دعاء سحر کبیر شرح دعای مختصر الحجة
 من اول الدنیا الی فانها شرح زیارت رضویة شرح دعاء معروف
 یا من ارجوه لكل خیر الفیة منظومه در عدل و توحید فهرست الفیة توحید شرح
 منظومه توحید شرح وصایای حضرت امام رضانا منظومه اثبات نبوت
 خاتم الانبیاء صم فهرست منظومه نبوت حاشیة بر منظومه نبوت رساله
 حدیث: ستغرق امتی اصل این رساله تصنیف والد مولانا مرحوم بوده مگر ناقص بود
 از تمام نمود الفیة منظومه در خلافت بلا فضل حضرت علیا فهرست منظومه
 الفیة سابق الذکر شرح عربی منظومه امامت شرح فارسی بر منظومه امامت
 در علم درایت هدایة الدرر الیه العصابة شرح وجیزة شیخ بهائی حواشی
 بر شرح درایة شهید ثانی علم رجال قصص العلماء موسوم به تذکره العلماء ،
 کرامات العلماء در آن کرامات علماء ارجع نموده است علم اصول شرح فارسی
 در بحث عدم صحت سلب قوانین تقریرات اصولیة منظومه اصول رساله
 اصول بی نقطه منظومه الفیة در اصول شرح الفیة اصول لسان الصدق
 در اصول تعلیقه بر قوانین حجت قرائت قراء سبعه رساله در عدم لزوم
 تعلیقه علم رساله در تراجم تعلیقه بر کتاب معالم ایضا حاشیة دیگر بر کتاب مذکور تعلیقه
 بر تعلیقه سلطان بر معالم رساله در تحقیق وضع الفاظ برای اعم از صحیح و فاسد موضوع
 له لفظ صلوة در علم فقه کتاب بدایع الاحکام شرح شرایع الاسلام حواشی بر ریاض

المسائل تعلیقہ برروضہ بہتہ منظومہ الفیہ در قواعد کلیہ فقہ نظم رسالہ الفیہ
 شهید اول حاشیہ فارسیہ بر الفیہ شهید رسالہ در وضو رسالہ در نیت ،
 علاوہ این کتب و رسائل مرقومہ دیگر کتب و رسائل بسیار دارد کہ تفصیل
 در قصص العلماء در احوال خود ہمہ را بالتفصیل مرقوم فرمودہ من شاء فلیرجع الیہ
 لیکن اکثر این تصانیف بمعرض طبع نرسیدہ آنچه شایع شدہ از درجہ تحقیق
 و تنقید نازل است و سیما قبول میشود نمیکرد و خاصہ قصص العلماء کہ اکثر آن مشتمل
 بر حکایات عامیہ و فی الواقع از قبیل قصص باطلہ است کہ بیچ اصلی ندارد و این
 ابدًا محل اعتماد نمیدانند تصنیف این کتاب بمحض سادہ لوحی و عدم تمیز صدق
 از کذب آنرا وارد نمودہ .

صاحب آثار در ترجمہ این بزرگوار خیلی بلاغت بکار برده چنانچہ گفته :
 میرزا محمد تنکابنی فقیہ مقدس صادق سلیم القدر سادہ لوح بود و بتالیف
 قصص العلماء علم تراجم رجال را قریب انفعال نمود آنتہی .

سید ابوطالب لاریجانی شاہاندیشی

صاحب آثار مینویسد کہ او از افاضل سلسلہ جلالیہ است کہ بسید جلال الدین
 اشرف میرسند و امروز در لاریجان نافذ الحکم است آنتہی .

میرزا مرتضی ملقب بصدیق العلماء

صاحب مآثر افاده مینماید که برادر میرزا ابوالقاسم خواتون آبادی است که امام جمعه طهران بود و بعد از فوت برادر چندی بنیابت ثقة الانام امام بن الامام میرزا زین العابدین امام جمعه حالیه دارالخلافه امامت جمعه و جماعت کرد آنتهی .

شیخ محمد تقی مجتبیٰ صاحب مشهور تصوف

صاحب مآثر میفرماید که در عدالت مسلم مردم آن ولایت است بل و غیره شرح مقامات عالییه وی را از تاریخ علماء خراسان تالیف صدر الافاضل و غیره الا مثل آقای میرزا عبدالرحمن مدرس آستانه رضوی دام علاه باید خواند و در جلد اول مطبع آتشمیس نیز ذکر این بزرگوار بر سبیل اختصار کردیم آنتهی .

حاج سید اسمعیل عقیلی

در مآثر مذکور است که از مردم مازندران عالمی عامل است و فقیهی فاضل چندی در دارالخلافه طهران مقیم بود و فعلاً در عتبات عالیات عرش درجات مقدسه عراق مجاورت گزیده تالیفات چند بفارسی در عقاید و اختلاف ساخته و بر حنی از آداب توفیق بطبع کتب او پرداخته آنتهی .

آفاسید بیچ بافروشه

بنا بر آفاده صاحب مآثر از مجتهدین مشهور طبرستان است در بعضی از مسافرتهای

همایونی با زندران بشف با زدید نایل گردید آنتی .

آفاسید محمد صفا الاصطخری السکنی

در آثار مذکور است که او همیشه زاده شیخ محمد تقی اصولی صاحب الحاشیه است
کتاب فصول شیخ محمد حسین و کتاب شرح لمعه را کس مشل و تدریس نمیکرد علی تم مقابله

حاج شیخ محمد بن شیخ حاج ابراهیم زاک عصفور

بنابر افاده صاحب آثار پس از پدر امام جمعه بوشهر شد شرح فرید از حالتش بنظر حاضر

آفاسید علی بروجرک منوطن اصفهنا

بنابر افاده صاحب آثار عالمی است جلیل آنتی .

میر عبدالحسین المرحوم پسرانصر فارا ارضان مسکن

صاحب آثار میفرماید که او تدریس اول آستانه مبارک رضوی است در فروع
و اصول و مسموع و معقول تدریس مینماید و در غالب شعب حکمت و سطحی حواشی و تعلیقات
و رسائل دارد و حجتش بتفصیل ادراک شده از حسن محض و سعت خلق لطف ترکیه و
فکرت صحیحه نصیبی لایق و متمتی فایق یافته ادام الله ایام افاضاته آنتی .

شیخ عبدالحسین ستری

بنابر افاده صاحب آثار از علماء بزرگ و ائمه جماعت دارالخلافه طهران بوده است

حاج شیخ عبدالحسین

صاحب آثار مینویسد که این بزرگ از اولاد حجة الاسلام حاج مولی علی کنی است
و در دارالخلافه سمت امامت جماعت دارد انتهى .

آقا سید علی بنیادی

صاحب آثار مینویسد که او از ائمه جماعت طهران است در بازار پانار مدرسه و مسجد
باختصار ساخته و خود شخصی در آنجا با است جماعت و تدریس علوم شرعی میسر و از سلسله تدریس

شیخ محمد حسن خلف مولی جعفر اسرآبادی

بنابر افاده صاحب آثار از فضلاء علماء طهران است انتهى .

شیخ محمد حسن فنی مشهور بنیادی

صاحب آثار افاده مینماید که او در فقه و ادبیات نیکوست مدتی در دارالخلافه
طهران توقف داشت انتهى .

آقا حسین مجتهد فنی

بنابر فادۀ صاحب آثار بعلم و عمل شتهار دارد آنتهی .

حاجّ مولیّ محمد حسن مجتهد کاشانی صاحب بحیثیة استاد

بنابر فادۀ صاحب آثار این بزرگوار در فقاہت ریاضیات ید طولی دارد آنتهی

پیر فخر الدین کاشانی

در آثار مذکور است کہ این بزرگ در میان سائے اولاد حاجّ مولیّ احمد بن مولیّ

محمد محمدی بن ابی ذر زرقی رضوان اللہ علیہم ریاست تامہ دارد آنتهی .

آفا سید مصطفیٰ مجتهد خلف الصدّی حاجّ سید حسین

کہ فاضلی کامل است و عالمی عامل و از حاجّ شیخ محمد باقر اصفهانی مجتهد

تصدیق اجتهاد دارد و در ادبیات و فضائل دیگر نیز نذیرا نظیر آنتهی .

پیر محمد کاشانی صدیق پیر ابو تراب مدّ مدّ خافان

بنابر فادۀ صاحب آثار در شعب ادب و حفظ قصاید شعراء عرب عجب عبرت آنتهی

حاجّ سید محمد باقر عراقی ساکن الخلفیہ

بنابر فادۀ صاحب آثار از فقہاء و ائمّہ جماعت طهران است و مناظره و جدل تسلط

عجیب دارد آنتهی .

حاج مولی محمد صادق صباغ کاشنا

در آثار مذکور است که از اجله تلامذه حاج مولی مادی سبزواری بود در فقاهت
وزهد و اخلاق نیز نهایت امتیاز داشت اعلی الله مقامه آنتهی .

میرزا محمد شیخ الاسلام تبریزی

پسر حاج میرزا علی صفر شیخ الاسلام شرحی مزید از احوال این بزرگ بنظر قلم
نرسیده آنتهی کذا فی المآثر .

آقا سید محسن بهمنانی

ستوی جامع سلطانی که از ابنیه و آثار ممتاز خاقان نغفور است جز این عنوان
مختصر که صاحب آثار آورده شرح زائد بر این از احوال این بزرگ مشاهده نشد آنتهی

حاج مولی نفی اردکانی

من اعمال قزوین بنا بر افاده صاحب آثار در منطق و نحو است اما بود و تدریس میکرد
و ملک ارداق بر سبیل سیورغال در دست امیر سپهسالار نصرالله خان نصر الملک امیر
تومان است آنتهی .

آقا سید آفارومی

شیخ الاسلام ارومی لهذا ذکره صاحب کتاب المآثر والآثار انتهى .

میرزا احمد آقا امام جمعه دارالسلطنه تبریز خلف الصدق حاج میرزا جواد آقا مجتهد سلمه الله تعالی سوامی این عنوان موجب که صاحب مآثر آورده شرحی مفید بر این در احوال صاحب ترجمه میشود نگردیده انتهى .

میرزا ابوالقاسم شیخ الاسلام تبریز خلف الصدق حاج میرزا علی اصغر شیخ الاسلام تبریز صاحب مآثر در ترجمه این بزرگوار بر همین مقدار اکتفا نموده است
میرزا اسد الله مشهدی برادر کتمیر میرزا هدایت الله بن الحاج میرزا عسکری امام جمعه مشهد مقدیس صاحب مآثر میفرماید در سال نوزدهم از جلوس پهلویون در امامت جمعه مشهد رضوی، نائب برادر خویش گردید انتهى .

حاج مرتضی قلی مرندی که بلبق علم الهدی معروف است .
صاحب مآثر در ترجمه این بزرگوار اکتفا بر همین نموده .

حاج مولی محمود نظام العلماء معلم بندگان اعلی حضرت قدس سره
چون شرحی غیر از این کلمات در مآثر مذکور نبود، مؤلف قاصر نیز اکتفا بر آن نمود
میرزا فخر الدین بن الحاج مولی اسد الله حجه الاسلام البروجردی
در مآثر مذکور است که از مجتهدین و اهل ذوق و عرفان بود و در بر وجود و وحدان ریاست داشت و شعر هم میگفت ثنوی وی بنظر رسیده و اولادش بسیارند
آقا نورالدین بروجروی برادر اعیانی میرزا فخر الدین مذکور و آقا جمال الدین

مبرور است صاحب آثار میفرماید که ما در این سده بزرگوار صبیته حجة الحق میرزا ابوالقاسم قمی صاحب توأمین بوده و حجة الاسلام حاج مولی اسدالله بعد از فوت میرزا رضوان الله علیه بشرت این مصابرت نایل گردیده فتحعلینان صبا ملک الشعراء در تاریخ این عرس میفرماید که :

عقل گفتا اسداللهی باز بهدم دخت ابوالقاسم شد
 آقایی نور مزبور بزمین و ذکاء، انجوبه عصر بود و بحدت نظر و فرط فطانت شهرت
 تام داشت در عقولان شباب در عقبات عالیة ائمة عراق بر جای که در حوزه شیخ
 الكل مرتضی الانصاری اعلی الله مقامه تکمیل مراتب تحصیل اشتغال داشت
 در گذشت آتشی .

مولانا السید بابا الحاج السید بن العابد الموسی

او فاضل عالم او جدا مجد بوده بتاریخ بیت و دوم در ماه صفر المنظر روز دوشنبه
 ۱۲۲۴ هیکه زار و دیت و بیت و شش متولد شده و تحصیل علم از شیخ محمد تقی
 و سید محمد بن السید عبدالصمد الاصبهانی و آقا سید محمد بن الامیر سید علی الطباطبائی
 نموده و اجازات از اساتذة خود دارد .

و از تصانیف اوست : روضات الجنات فی احوال العلماء و السادات
 و در آن علماء فریقین را ذکر نموده است و اکثر علماء عامه را ذکر نموده و بسیار کم علماء خاصه
 از تصنیفات اوست احسن العتیة شرح الفیة در فقه قررة العین در احوال عقلاء

فارسی رساله در تفصیل ضروریات الدین رساله در امر بالمعروف و نهی عن المنکر
و تعلیقات بر شرح لمعه و قوانین و غیر ذلک و بعد از حال خود حال جد خود را با
منوال ذکر نموده همیشه نبرده و گفته که :

جدی بسیار زاهد و عابد و متورع بود و بسبب تورع تمام عمر امانت و قضا
و فتوی نداد و در قضا، حوائج مؤمنین بسیار کوشش میکرد از او کرامات و خرق عادت
بسیار است ، منجمه آن اگر کسی را تعویذ نوشته داد یا کسی را برای چیزی گفت
فوری اثرش هویدا و آشکار شد ، در ۱۱۶۳ هـ کهنزر و یکصد و شصت و سه متولد شد
و تا تحصیل علوم از پدر خود نموده و مجاز از جانب پدر و از جانب جناب آیت
محمد مهدی البغفی اشتهر بجزالعلوم و از جانب میرزا محمد مهدی بن آیت
ابی القاسم الموسوی الشهرستانی الحائری و از جانب شیخ یوسف البحرانی صاحب
حدائق ناطره و از جانب سید علی طباطبائی صاحب شرح کبیر و غیر ذلک
تعلیقات کثیره بر کتب فقه و حدیث دارد .

وفات آن مرحوم در وسط ماه رمضان المبارک در ۱۲۴۰ هـ کهنزر و دو صد و چهل و یک
گذافی روضات الجنات و صاحب آثار میفرماید که میر محمد باقر صاحب
روضات الجنات از رؤساء دارالسلطنه اصفهان و برادر میر محمد هاشم مذکور در
عنوان جدا گانه است در فقه و حدیث و تراجم علماء سلف و خلف و فنون فضا
دیگر بر اقران ترجیح دارد کما بخانه این خانواده را با بهمت عظمی می ستایند در کتاب
نامه دانشوران ناصری هر جا که عنوان میر معاصرست مقصود این خداوند معالی و نامرست

آقا شیخ محمد حسین مجتهد خلف الصدق حاج شیخ محمد باقر
اصفهانى مجتهد رحمه الله عليه صاحب مآثر فرموده که فقاهتش مسلم است و در حقیقت
از علماء بزرگ بشمار میآید .

آقا سید جعفر قزوینی :

صاحب مآثر می نویسد که از سلسله مرحوم حاج سید جواد است و امر وز در
سلطنه قزوین از رؤساء علماء و اجلّه فقهاء بشمار میآید و مجتهد قضا و
مسجد امامت وى بسى عام است در این سلسله فقه و اجتهاد و ریاست
از قدیم بوده کما بجانّه اسلاف این خانواده تا کنون باقی مانده و فعلاً در دست
این بزرگوار است .

حاج میرزا ابوالقاسم کاشانی :

صاحب مآثر میفرماید که عالم ربانی و فقیهی در آن خطه الامانی بود و
و جاهت را با اجتهاد و فقاہت توأم داشت و در مزایای بسیار بی نظیر بود
رضوان الله علیه انتهى .

حاج میرزا هبته الله بر وجودی خلف مرحوم میرزا محمود طباطبائی
صاحب مآثر مینگار که تفضل و تقوی و حسن خلق میان سادات طباطبائی
بر وجود ممتاز و ریاست ایشان بروی قرار گرفته انتهى .

میرزا ابوالقاسم کاشانی خلف جلیل مولی محمد بن مولی احمد زراتی
صاحب مآثر افاده نموده که این سلسله پدر بر پدر مرقع شرع اطهر بوده اند

صاحب ترجمه درکاشان ریاستی داشت و حکومت شرعیہ میکرد و در حصول
 مهارتی عظیم بهم رسانید و در رد قائلین بحجیت ظنون خاصه کتابی ساخت آنتهی
 حاج سید اسمعیل خراسانی :

صاحب آثار می نگارد که از فضلاء و ثقات مشہد مقدس رضوی است
 در نزد حاج سید شیخ چالقی مدتی تلمذ کرده همانا از وی مجاز شده آنتهی .

میرزا نصر اللہ فارسی الاصل مشہدی النسل :
 در آثار مذکور است که از مدرسین آستانہ فرشته پاسبان حضرت ضویہ
 بود و در فنون مسموع و معقول علوم فروع و اصول از اساتید و فحول محبوب میگردد و
 در تقوی نیز مقامی سامی داشت از شیراز بخراسان آمد و در مشہد رضوی توطن
 جست اینک اولاد وی در آن خطہ مبارکہ میباشند و خلف الصدقش اقتحار
 الافاضل اعتضاد العلماء میرزا عبد الرحمن بجای پدر مدرس اول عقبہ مقدس است

میرزا جعفر تولیسرکانی :
 در آثار مسطور است که از فضلاء فقہاء و بدرجہ اجتهاد نایل بود فرزند ارجمندش
 شیخ محمد نیز از علماء معتبر این حدود معدود است آنتهی .

حاج ملا فیض اللہ دربندی :
 صاحب آثار می نگارد که عالمی فاضل و محدثی کامل است اصلاً از باب
 الابواب دغستان و فعلاً در دار الخلافہ طران میباشند در تفسیر و حدیث و
 فقہ اصول و ادبیات مهارتی وافر دارد و در نبی از منکرات و حفظ حدود شرعیہ

وارغام انوف ظلام بی اختیار است احیاناً بوعظ مسلمین و تشکیل مجالس ارشاد و هدایت عامه میسر دازد و مردم را با استماع تحقیقات و مطالب وی و عظمی و میلی مفروض است چرا که با حاق شریعت مقدسه سخن میراند و از تاویل و تطبیق مابین ظاهر و باطن که سیره سائرین است اجتنابی سحت میورزد اینک بدانحالند نزد خویش و عوام قرین قبول تام و در نهایت اعزاز و احترام است آنتی .

میرزا حسن خلف عالم ربانی آقا محمد علی مازندرانی :
صاحب آثار میفرماید که از افاضل علماء دوران و ساکن دار السلطنه ^{صفت است} آقا حسین نجم آبادی :

برادر حاج آقا محمد رحمة الله علیهما بنا بر فادۀ صاحب آثار در فقه و حصول عجب و نخل بود و بچوانی در عقبات ائمه عراق سلام الله علیهم وفات یافت آنتی
میرزا ابوالقاسم شهیدی قزوینی :

صاحب آثار مینگارده که این بزرگ پسر ارشد حاج ملا تقی برغانی علیه الرحمه است و در دار السلطنه قزوین بطیور ریاست عامه و نفاذ کلمه اختصاص مین داشت

آقا محمد بن الحاج عبد الخالق قزوینی :

صاحب آثار مینویسد که از علماء آن خطه و در کتب عربیه و ادبیه لایستما شرح مطول سعد الدین تقفازانی بر تلخیص المفصاح تدریس میگرفتند بلکه این علوم را تاسیس می نمود شاگردان وی که باصفهان و گیلان و قزوین و غیره هستند و یا بوده اند از حد شمار بکنار ندر رضوان الله علیه آنتی .

میرزا هدایت الله خلف حاج میرزا عسکری مجتهد :
 صاحب آثار میفرماید که امام جمعه مشهد مقدس رضوی هم گردید و این منصب
 جلیل در سال نوزدهم قمری از جلوسیس بهایونی با وی حواله رفت و دو دوه ایشان
 در خراسان بیت فقاہت و جہالت و نبالت و جلالت است رحمہم شد انتہی

ملا یوسف حکمی :

صاحب آثار میفرماید که در دارالسلطنہ قزوین اولین استاد کتب حکمت
 متعالیہ بود و افاضل طلبہ علوم عقلانیہ را آن بزرگوار ترتیب میفرمود و در زهد و تقوی
 و عبادت نیز تالی مذشت انتہی .

ملا محمّد زرخانی که امام جمعه زرخان بود :

در حکمات استاد اعظم بود و از ریاضیات نیز اورا صاحب مقامات بلکه
 کرامات میدانند طیب الله شراہ

میرزا عبد الواسع زرخانی :

بنابر فادہ صاحب آثار از مجتهدین زرخان است و تفضیلی فرید بر این
 از احواش بر حقیر منکشف نگردیده انتہی .

میرزا محمد ابن الحاج المیرزا علی نقی ابن حاج ملا رضا ہمدانی
 صاحب آثار میفرماید کہ در فقہ و اصول و حدیث و حکمت و کلام و عرفان
 ید طولی دارد و این اوقات غالباً متوقف طهران میباشد و مردم بمجلس مو عظم
 و تذکیر وی میلی عجیب دارند مشارالیه از بیت حکمت و عرفان است پدرش

حاج میرزا علینقی از اجلّه علماء و حکماء بود و جدا مجدّش حاج ملا رضا صاحب
 منقح النبوة در اثبات نبوت خاصه و در تنظیم فی تفسیر القرآن العظیم که بر
 مطبوع افتاده از فحول اسانید معقول است و شهرت حاج ملا رضا از باب
 رد بهیزی مارٹن پادری تا بمالک اروپا نیز رفته و میرزا محمد رضا از طرفی نیز با
 میرزا محمد اخباری متأخر شنید صاحب التصانیف البدیعه و المقامات العجیبه
 می پیوند پس اگر مومی الیه را اوجدی عصر و ماده دوره دوران بدانیم بعید نیست که
 سلاله این بزرگانست و نتیجه این چنین و اثمدان مصنفاتش :
 نتیجه الصوارم فی الفقه و الاصول و منظومه تجرید مع الشرح و تریج این
 و تئیه التئیه و رساله فی احوال الحجّه و دیوان اشعار است انتہی .

میرزا زین العابدین خلف مرحوم حاج سید محمد باقر حجه الاسلام
 صاحب آثار میفرماید که از علماء معتبره اصفهان بود .

میرزا محمد باقر صدر العلماء و اراخلافه طهران :

صاحب آثار میفرماید که از اجلّه سادات خاتون آبادی است و در علم و
 فقاہت و شهرت و جاہت مقامی بلند یافته و در فضل و تقوی و زہد و ورع و در
 عدالت و رتبہ نبالت و جلالست منکر ندارد و منصب صدر العلماء فی بعد از بزرگان
 میرزا رضی آقا باوی راجع گشت مدائمه عمره اعزیز انتہی .

حاج مولی حاج محمد طهرانی :

صاحب المآثر می نگارد که جامع المعقول و المنقول بود و از کافه فنون

و عامه صناعات ربطنی عظیم داشت و در مدرسه مرحوم دوستعلیخان نظام
الدوله تدریس میکرد و قتیکه استاد الحکماء و المتالمین حاج مولی باوی سبزواری
اسرار الحکم را بنام کرامی این شاهنشاه اسلام پناه آیده الله تصنیف کرد
غزیت ملوکانه بر آن بود که این کتاب را باین جناب مذاکره فرمایند باری در
مراجعت از حج نیابتی نظام الدوله مشارالیه بین الحرمین بر حمت حق فایز گردید
و منصب تدریس آن مدرسه وراثتاً به برادرش ملا صادق قرار گرفت :

حاج میرزا یحیی قزوینی :

در آثار مذکور است که در فنون عربیه استادی معظم در سطوح فقهیه
مدرسی مسلم بود بر شرح جلال الدین سیوطی الفیه را تعلیقات نافع نوشته
در محبت اهل البیت علیهم السلام مقامی منیع داشت و آخر عمر در قزوین
تفسیر میگفت و احیاناً موعظه میکرد انتهى .

آقا سید موسی بهمانی :

از اجله سادات و بزرگان بهمان از منصب و بزرگی اعتزال و رزید
بزی درویشان میماند و در اصفهان تحصیل علوم کرد و برای اخذ علوم سفر
اختیار کرده تا بهرات رسید و در آنجا حاشیه بر مطول نوشته در علوم ادبیه نظریه
بود و در حکمت و طب و علوم ریاضی بغایت استاد بود حاشیه بر قوانین
هم دارد و بنا بر برقیه حکمت که داشت شرح بر مثنوی مولوی نوشته غالب
اوقات طعام نمی خورد تا آنکه سجده شکر طولانی نمیکرد و از خوف الهی اکثر شبها گریه میکرد

صاحب آثار میفرماید که آقا سید موسی همدانی از فضلا آن ملک معدود
میکردید و برای تکمیل ادبیات تابشهرات رفته بود و رساله در سیه ارسطو
بفارسی نوشته رحمه الله علیه آنتی .

آقا سید موسی قزوینی خلف میر شجاع :

در آثار مسطور است که امروز از مدرسین سطوح است و در قزوین جماعتی از
طلبه علوم شرعیّه بروی شاگردی می کنند و فقه الله آنتی .

حاج میرزا احمد قزوینی خلف محوم ملا صفر علی مجتهد گیلانی :

صاحب آثار میفرماید که از علماء و ائمه آن ولایت بود و در مسجد مدرسه
مولی و یردی خان واقع در محله قومی میدان قزوین امامت میکرد چون فرستاد
برادرش بجای وی برقرار گردید در این تاریخ او نیز بر حمت الهی فایز شده است

ملا عبد الوهاب بشتی :

بنابر افاده صاحب آثار از علماء و ائمه قزوین بود و سطوح فقیه را در مسکن

آقا سید رضا خیابانی :

صاحب آثار میفرماید که از قضاة و مشاهیر علماء قزوین بود آنتی .

آقا شیخ صادق مجتهد قزوینی :

صاحب آثار میفرماید که در رساله برغانیها بر حمله ریاست دارد و در قزوین

حکومت شرعیّه میراند و خود را برافاضل آن خطه مقدم میداند آنتی .

شیخ اسماعیل بن آقا محمد بن الحاج مولی تقی الشهد البرغانی القزوینی

صاحب آثار میفرماید بآنکه مادرش قررة العین بایه مشهوره مذکوره
در تواریخ است خود در تقوی و فضل و قدس و عدل صاحب مقامی سالی
بود و بمنبرسانی ملیح و بیانی مطبوع داشت آنتهی .
ملا محمد کزازی ساکن سلطان آباد :

در آثار مینویسد که از نبهاء فقهاء است و بکثرت حفظ و حسن تقریر و حدت
نظر وجودت قریحی میان اقران امتیاز دارد آنتهی .

میرزا ابوالقاسم بن میرزا زین العابدین امام جمعه دارالمخلاف
صاحب آثار میفرماید جوهر شرافت است و از عنصر نجابت حقیقتی او را
از محمد مهد توفیق پارسائی و ملکه بزرگواری نصیب کرده و تقوی و ورع و شوق بر
تحصیل مقامات و تکمیل مراتب را در نهادش نهاده است .

ولادتش در بیت دووم ذیقعه ۱۲۸۲ ال هزار و دو سیت و هشتاد و دو
بطهران رخ نمود و از بدایت امر و اوایل عمر با کتاب همنز و آقناء دانش همی پرداخت
تا بر حسب استصواب جناب مستطاب تچه الاسلامی حاج میرزا حبیب رشتی
در صفر ۱۳۰۳ بجوار مشاهد مقدسه عراق زاد ائمه تعظیمها مستعد گردید نیک
در نقل تربیت علامه مزبور بتکمیل علوم شرعیه اشتغال دارد از طلعت شرفیش
آثار بزرگواری ظاهر است و انوار حق گزاری با هر و هر که در عموم و نسب شجره اصالت
وی ببیند و آنهمه علماء و مجتهدین و حفظه شریعت بنگرد این آثار و اطوار بدیع نداند
شرف تابع کابر اعن کابر کالفرج انبوابا علی انبواب آنتهی

ملا محمد ابراهیم کرازی اصلاً قمی خاتمه :
 صاحب آثار نیکارو، که خلف مرحوم حاج زین العابدین مازندرانی است
 که عالمی فاضل و دانشمندی بزرگوار بود و از موطن اصلی خویش مازندران بخراسان
 در آستانه شریفه بخاک سپرده شد، و پسرش :
 ملا محمد ابراهیم که فقیهی فاضل و عالمی عامل بود از آستانه بقم خست گشود
 و هم آنجا رحلت نمود آنتی .

المیرزا محمد مهدی الکاشانی :
 صاحب روضه بهیه بتقریب ذکر تلامذه خود آورده و گفته از جمله آنها
 فاضل و عالم عامل میرزا محمد مهدی الکاشانی است، و صاحب آثار در حق او نویسد
 میرزا محمد مهدی الکاشانی فقیه نبیه و حیه بود و در دارالمؤمنین امامت عجات
 و امر قضا و حکومت مشغولی مینمود آنتی .

حاج ملا محمد مهدی بروجرودی پسر حاج محسن مجتهد
 صاحب آثار میفرماید که دقیق النظر ذکی الخاطر بود و در بروجرود بتدریس علم
 فقه و اصول و تفسیر اشتغال همی داشت، از او بانرا و انقطاع و انفراد میل
 زیاد احساس میشد رحمة الله علیه آنتی .

حاج آقا محمد بن آقا محمود بن آقا محمد علی بهبهانی :
 صاحب آثار میفرماید که از مشایخ و بهاء فقهاء سلسله بهبهانی بود
 و در مسجد حکیم دارالخلافه امامت جماعت می نمود و از خاطر عاظمه یار لونی نسبت

بآن عالم جلیل و فاضل نجیب اصیل قبالی زاید الوصف مصروف میافا و
 و اکنون پسرش سحر العلوم داماد حجة الاسلام حاج ملا علی مرحوم در جای پدراست
 و از مر و جین شرح انور انتهی .
 آقا علی اکبر بر و جودی الاصل مقیم دارالخلافه خلف الصدق آقا جمال الدین ^{مجتهد}
 صاحب تأثر می نگارند که بعلم و فضل و ثاقت عدل امتیازی بین دارد از قرآن
 و در علم حدیث و فن تفسیر و شعب ادب بمقامی سامی نایل گردیده بعد از رحلت
 پدر جلیل القدرش مسجد و محراب و منبر و مدرسه مرحوم دوستعلیخان نظام
 الدوله حب الارث و الاستحقاق بروی اختصاص بهم رسانید آن جناب
 کامل بفرط فطانت و وحدت ذهن و توقد خاطر و لطف قریحه از دو نیای اعلامی
 خود حاج ملا اسد الله حجة الاسلام و میرزا ابوالقاسم قمی صاحب القوانین
 بخرمید هر که نژاد از دو کس دارد این نیک پی ادا م الله تعالی ایام تأییده آنتهی
 ملا فیض الله هروی :

مفتی آن خطبه بود و در ۱۲۶۱ هـ لیکه زار و دویست و شصت و هشت
 مطابق سنه خامسه قمریه از جلوسیهس بهایون که مردم هرات و بلخجات آن
 بطیب نفس و میل خاطر طالب رعیتی ایران و عضویت ممالک محروسه
 گردید و عرایض عاجزانه بجا کپای جواهر آسای مبارک معروض داشته
 و اظهار عبودیت و انقیاد کردند بعضی از عرایض آن تاریخ را مفتی مذکور
 بشخصه حمل دارد و مورد انواع تملطفات و شفاقات شاهشاهانه افتاد آنتهی ^{نیز}

آقا شیخ محمود عراقی :

بنابر افاده صاحب آثار از مجتهدین مسلم دارالخلافه است در مسجد محرم آقا بهرام بامات جماعت و ترویج احکام می پردازد از تقریرات مدرسین شیخ الطائفه استاد الكل مرتضی الانصاری را فقها و اصولاً بوجه اشباع ضبط کرده و تدوین فرموده است علماء عظام و فقهاء فحام از این رهگذر بتالیفاتش محتاجند و در این سنوات کتابی بنام دارالسلام در احوال حضرت خجسته تها علیه السلام بفارسی تألیف کرد و مطبوع افتاد آنتهی .

ملا رضا :

بنابر افاده صاحب آثار از مشاهیر علماء اشرف البلاد بود آنتهی .

شیخ محمد مهدی عبدالرب آبادی :

شمس العلماء در آثار میفرماید در علوم شرقیه با اسانید شرکت میکند بانخصوص در فنون ادب و شجون حدیث و شعب تاریخ و احوال رجال از صنایع و شمار میآید و خویشتن در صناعت انشا کمایراد اویشا نخستین شخص عصر میندازد که بدار سلطنت قزوین صرف و خورادر حضرت پدرش حاج آقا آخوند سابق الذکر که عالمی حلیل بود تحصیل نمود و معانی و بیان را نزد آقا محمد بن الحاج عبدالخالق که دوزر دیک و دور همه جا مشهور است تکمیل کرد و اصول و فقه را از مجتهدین العصر و رئیس المصر آقا سید علی طاب شاه و حاج مولی آقا سلمه الله فرا گرفت آنگاه از قزوین بپهران آمد و سالی چند در مدرسه دوستعلیخان نظام الدوله غفر الله له بتکمیل مرتب

همی پردهخت تا مقارن قرن ثانی سلطنت جاودانی بر حسب انتخاب نواب
 رضوانام علیقلی میرزا اعتماد السلطنه وزیر علوم در مجلس تالیف کتاب نامه
 دانشوران ناصری شرف عضویت یافت همانا آن فاضل فرزانه دستاورد گنج
 از فرط فطانت و شدت ذکا و وحدت ذهن و توقد خاطر و لطف قریحه و سعت
 تتبع و غزارت تجرأ آیات عصر است و آحاد و دهر و آثار بسیار دارد آرا بجمه است
 کتابی که بر حسب علیحضرت آفدیس صاحبقرانی خلد الله سلطانه در شرح احوال
 ائمه مذاهب اربعه اهل سنت و جماعت ساخته و بر اسلوبی بدیع پرداخته .
 و بعد از آن آباد قریه است در بلوک دشتی قزوین از تاریخ گزیده خواججه
 مستوفی مستفاد میشود که این ده در مقتصد نیز دائر و عامر بوده است انتهى .
مؤلف گوید که این فاضل جلیل بآیه الله فی العالمین مولانا :
 السید حامد حسین طاب ثراه خیلی اخلاص غایبانه و معتقد کمال فضل و جلالت
 آنجناب بود چنانچه عبارت حجت السعاده وی که در ترجمه جناب مرحوم نقل خواهد
 شهادت آنتی .

حاج شیخ محمد علی اصفهانی :

صاحب آثار میفرماید خلف با شرف مرحوم علامه اجل شیخ العصر
 حاج شیخ محمد باقر بن شیخ محمد تقی صاحب الحاشیه است بدار السلطنه
 اصفهان در علوم شرعیة لایسما الفقه و الاصول از مدرسین و مروجین و مجلس
 افادت و افاضتش بوجود فاضل محصلین مشحون میباشد انتهى .

آقا سیدیحیی :

صاحب آثار میفرماید که او از جمله سادات اخوی دارالخلافه بود و ضوآن تهته

علیه آنتهی .

حاج ملا رضا مجتهد دامغانی :

صاحب آثار میفرماید که این بزرگوار عالمی بود و ربانی و زیاده بر این شرح

احوال و نوشته آنتهی . ملا محمد تقی کاشانی مقیم طهران :

صاحب آثار مینویسد که از مشاهیر فقهاء و مشایخ علماء است فی التاریخ

هفتاد و سال از عمرش گذشته و او آخر عمر را همی در قضا و فصل خصوصاً گذراند

آثار بسیار دارد از آن جمله است سیفیه النجاة در فقه و هدایة الطالبین که بطبع رسیده

و بحر الفوائد در هفت جلد مشتمل بر انواع دانشهای سو مند و جامع الاصول که قبلاً

و جامع المواعظ و رساله شق القمر و رساله رد نصاری و توضیح الآیات و وسیلة

النجاة و نجم الهدایة و ایضاح المشتبهات و غیر ذلک آنتهی .

ملا محمد هاشم ساکن زین آباد من قرمی قزوین :

صاحب آثار مینویسد که از فقهاء مشهور بود و بر طریقه اخباریه میرفت و نسلماً

از دودۀ قاجار قزوینی بشمار میآید و این تخمه همانا از عمده سلاطین صفویۀ انا رته

برایینم در ملک قزوین توطن گزیده اند که از معتقدین آن اجاق و مریدان

آن دوده بوده اند و صفویۀ درخت شهر قزوین را کرسی سلطنت و پایه سریر

قرار دادند و از قاجار قزوین که غالباً به پرولی و بجاوری متصفند مردم نامی
 برآمده امیرگونه خان ساری اصلان که از صنایع سردارهای شاه عباس ^{طی}
 و صاحب حمام قاجار واقع در دروازه سلطنت قزوین است از این گروه جلاد
 پرتوه بود خدمات و زحمات او را در راه دین و دولت از تواریخ صفویه میباید
 خواند و کذا فرزندش عباسقلیخان در نوبت سلطنت قاجاریه حسین علیخان
 سردار که از اجله نواد خاقان مغفور فتحعلیشاه بود نیز از ایشان است محاربات
 وی تواریخ این سلسله را مشحون ساخته و کذا برادرش حسن خان
 و کذا لک لطفعلی بیگ عبدالرب آبادی نام ریشک آقاسی باشی شاه شهید
 آقا محمدخان که در حمل جنازه آن سلطان گیتی سیستان باستان ولایت نشان
 همراه بود و از معاصرین مرحوم نجف خان عبدالرب آبادی سرهنگ که از فتنه
 سیلار و فتح هرات و حراست کلات زجهای منکر از تیغ و قضاک همی ^{دست}
 از نواد امیرگونه خان فر بود و کذا مقرب الخاقان سلیمان خان زین ^{آبادی}
 که فی التاریخ از مباشرت خدمت گذاری و فراوانت جان نثاری استعفا
 کرده است آنتی .

شیخ محمد حسن متی و زوایی :

صاحب آثار میفرماید که از وزراء مقیم دارالخلافه عالمی عادل است و فقیهی
 فاضل او را با خاندان مرحوم حاج ملا محمد کرمانشاهی که عالمی ربانی بود و با خاقان
 مغفور فتحعلیشاه قاجار معاشرت و اشت ارتباطی من القیدم و خصاصی من التمیم آنتی

شیخ احمد بن ملا محمد جعفر ساکن میامی :
صاحب آثار میفرماید که در مسموع و معقول ماہر است و غالب تحصیلش در حدیث
فیلسوف الزمان حاج ملا نادوی سبزواری شده آنتی .

ملا محمد بیدگلی الاصل شمیرانی الموطن :
صاحب آثار میگرد که عالمی عامل بوده و فقیہی کامل و در قرئہ ذرا شیب
می نشسته اولادش ملا محمد جعفر و آقا شیخ حسن و آقا شیخ حسین و آقا
شیخ علی و آقا شیخ احمد جلد در طهران از فضلاء و اتقیاء محسوب میگردد آنتی
حاج شیخ عبدالحسین بسطامی :

از علماء ایران زمین است و شرح مزید از حالات او بنظر مؤلف نرسیده
کذا فی المآثر .

شیخ محمد صالح شاہرودی : عالمی مشہور بود کذا فی المآثر .
شیخ علی اکبر شاہرودی :

از علماء دیار عجم میباشد و شرحی از احوال او بنظر قاصر نرسیده کذا فی المآثر
ملا عبدالمؤمن بن ملا زین العابدین ساکن میامی :
صاحب آثار میگرد که در خدمت آقا سید حسین ترک کوہگری تحصیل کرده
و در شریعات مقامی لایق یافته آنتی .

میرزا ضیاء الدین خلف ملا احمد مذکور :
صاحب آثار می نگارد و در دولت آباد ملایر فقہاً و اصولاً تدریس میکند .

برادرش آقا محمد مهدی بن ملا احمد نیز بحفظ حدود شرع می پردازد و صحبتش در طران ادراک شده است .

ملا علی نهاوندی مجاور غری شریف :

صاحب آثار افاده می نماید که محقق است کم عدیل و امروز در علوم شرعی استادی او را همه تسلیم دارند بشهادت اثبات شده . که این مجتهد محقق و محقق جلیل استغال بعلم اصول متعارف معمول را تجویز نمی نماید و میفرماید که این فن معنی روزگار و مبطل اعمار قرنهای بسیار هیچ نبود و فقاہت کریمه بی روز بروز میفرود حاشا که شارع مقدس باین اطنابات و اکثارات که لاشک از تکمیل مقام فقاہت عظمی عائق است رضادهد آنچه از مسائل حقه اصولیه در تحقیق احکام شرعیه در کار است اندکی از این بسیار است بلکه یکی از این هزار است .

میر سید حسن مدرس اصفهانی :

صاحب آثار میفرماید که علامه زمان و محقق دوران بود گروهی از مجتهدین بزرگ در محضر مبارک و مدرس میمون وی تربیت یافته اند اجل و اکمل ایشان سید المجددین حجه الاسلام و المسلمین آقای حاج میرزا محمد حسن شیرازی زمانیکه اصفهان بوده اند و کفی بذلک فخر است .

میرزا ابوالعالی ابن العلامة حاج محمد ابراهیم کرباسی :

صاحب آثار نگاشته که این بزرگ از اجله علماء و جده فقهاء معدود میگردد .

آقا سید محمد باقر سجاسی :

صاحب مآثر فرموده که در قزوین منشی است و قیسی فاضل بود آنتهی .

شیخ محمد حسن یزوی :

از علماء دارالعباد یزید میباشد و در طهران نیز مسند افادات را رونق میبخشد

کما لا یخفی علی من راجع کتاب المآثر .

آخوند ملا صادق بروجرودی :

صاحب مآثر نوشته که فقیهی فاضل و ادیبی ماهر و متتبعی با رع است

وفی التاریخ در طهران میباشد آنتهی .

حاج شیخ عبدالرحیم شوشتری :

صاحب مآثر فرموده که از مشاهیر شاگردای شیخ الفقهاء حجة الحقی رئیس

الاسلام مرتضی الانصاری میباشد و فی التاریخ در سبزوار مشغول تدریس و ترویج است و کرامتی که او از مقرب درگاه باری شیخ علامه انصاری و دیده در

پشت کتاب آن بزرگوار مطبوع است آنتهی .

آقا علی ترک ساکن یزوی :

صاحب مآثر افاده کرده که فقیهی مفتح بود و رئیس عظم و خداوند وجود و کرم آنتهی

آقا سید عبدالرحیم :

صاحب فضایل السادات فی التاریخ در طهران است کذا فی المآثر .

حاج میرزا محمد حسین مجتهد سبزواری :

صاحب مآثر نگاشته که در آن مملکت از مروجین شریعت است و میگویند

از تخته الاسلام رئیس الشیعه حاج میرزا محمد حسن شیرازی تصدیق اجتهاد و در آنتهی

ملا حسین بن ملا محمد باقر :

از اهل ده ملازهدی فاضل است و فقهی متبع آنتهی کذا فی المآثر .

حاج ملا علی سمنانی :

در آثارش مسطور است که عالمی ربانی است ما بین علوم عقلیه و فنون نقلیه

جمع کرده و در سمنان شهرت و ریاست دارد در حکایات حضور شریف فیلیوت

اعظم حاج ملا مادی سبزواری را ادراک نموده بعضی از علماء و ظاهریان

و انشور ما بر حسب بردند و پاره اعتراضات آوردند چون فیلیوت اعظم خاتم

المحققین حاج استاد وی تصدیق او داشت ناچار سخنان معترضین را باطل

بر طاق نیسان گذاشت آنتهی .

سید جعفر :

از علماء اشرف البلاد است کذا فی المآثر .

ملا اسمعیل :

از علماء اشرف البلاد است کذا فی المآثر .

ملا حسین بن آقا باقر بروجرودی :

صاحب آثار افاده می نماید که از مجتهدین مسلم و از تلامذه معتبر مرحوم حاج

مولی اسد الله تخته الاسلام بروجرودی است و از جمعی کثیر مجاز بود و اجازات خود را

بطور طومار همی داشت آنتهی .

ملا اسدالله :

از علماء اشرف البلاد است کذا فی المآثر .

آقا شیخ علی بروجرودی :

صاحب مآثر می نگارده که از جمله شاگردان مرحوم حجة الاسلام حاج ملا اسدالله

بود و بزهد و ریاست و علو درجه فقاہت اشتهار داشت آنتهی .

سید ضیاء الدین اهل قلعه بروجرود :

صاحب مآثر میفرماید که شاگرد حجة الاسلام بروجرودی بوده .

حاج میرزا داود بروجرودی :

صاحب مآثر می نگارده که ارشد اولاد حاج ملا اسدالله بروجرودی حجة الاسلام

و از مشاهیر متوجهین احکام معدود بود و بمصاهرت مرحوم سید محمد محمدی

بجر العلوم تشرف داشت آنتهی .

آقا محمد ابراهیم :

از علماء شهر اشرف طبرستان است کذا فی المآثر .

آقا شیخ احمد :

از علماء مازندان ساکن اشرف البلاد است کذا فی المآثر آنتهی .

حاج میرزا ضیاء الدین بروجرودی :

برادر اعیانی حاج میرزا داود بود رحمة الله علیه کذا فی المآثر .

حاج میرزا عسکری شریف بروجرودی :

صاحب آثار می نگار و که از فضلاء اولاد حاج مولی اسد الله حجة الاسلام است
 میرزا محمد محمدکبرادر اعیانی او نیز از افاضل عصر بود آنتهی .

آقا صدرالدین امام جمعه بر وجود :

و این منصب را این سلسله در این دولت همی برسبیل وراثت میدارند
 و مشارالیه خلف میرزا علینقی آئی الذکر است کذا فی المآثر .

میرزا علینقی امام جمعه بر وجود :

صاحب آثار میفرماید که در فقه و اصول و منطق و اعراب از صنایع بسیار
 بود و نژاد ایشان بمشایخ کاشان میرسد که تربت آن جماعت در آن ولایت
 مزاییت مشهور منم اشخ سلیمان المجهت قدسی سره آنتهی .

ملاحسن شعبانگردی قزوینی

صاحب آثار نوشته که مجتهدی مسلم و در تتبع و مزید فضل بر کاتب معیارین
 مقدم بود در مملکت قزوین ریاستی خطیر و شهری جهانگیر داشت در قنون
 چند کتابهای سودمند ساخته از جمله مقتلی که مجتهدانه پرداخته بطبع رسیده است
 و در فرزندانشندشش : آقا جمال الدین و آقا صدرالدین هر دو فی تبار
 در دار الخلافه توقف دارند آنتهی .

حاج آقا مجتهد رشت :

صاحب آثار نوشته که از علماء بزرگ دارالمراست و از حجة الاسلام
 و المسلمین حاج میرزا حبیب الله رشتی مدظله العالی تصدیق اجتهاد و دارد

والد بزرگوارش حاج میرزا حسن خلف حاج ملا میرزا جان نیز در مملکت
گیلان ریاستی عظمی داشت و بجزید فضل و نفاذ حکم مسلم آن ایالت کبری بود
میرزا محمد حسین شریعتی در تبریزی :

صاحب آثار میفرماید که از جمله علماء آذربایجان است و در نجف اشرف
تألیفات عمومی ایجاد کرده و بکاری بزرگ و خدمتی شگفت توفیق یافته
شیخ عباس نخساوندی :

صاحب آثار نوشته که در درسه و انکی طهران باامت جماعت و تدریس طلاب
می پردازد انتهى .

شیخ عبدالنبی مجتهد مازندرانی :

صاحب آثار رقم فرموده که از فضلاء شاگردان حجة الاسلامی میرزای شیرازی
روحی فداه است در کتب مقدمات تخصصی شرح مطول بر تلخیص تجریمی
فوق العاده دارد این زمان در طهران اامت جماعت و درجه معتد بها از شهرت
بهرساییده و ثاقت و عدالتش نیز فادحی نیست همه روز در فقه و اصول مجلس
درس منعقد میسازد و بتحقیقات عالییه می پردازد بر رسائل شیخ علامه انصاری
شوشتری و بر شرح تلخیص تعالیق با تحقیق نگاشسته زاد الله توفیقه انتهى
میرزا آقا نخساوندی :

صاحب آثار میگوید که فقیهی نبیه و مجتهدی محقق بود و در بر وجود نمی نشست
و تکمیل اصول را نزد حاج سید شافع استاد اصول کر بلائیته کرده بود و از اقبال دنیوی

هیچ بره نبوده آنتی .

شیخ محمد مهدی اللاریجانی الاصل :

صاحب آثار میفرماید که در قصبه حضرت عبدالعظیم فقیهی جلیل
النشان است با مرحوم رئیس المجتهدین حاج ملا علی کنی شرف مصابرت
وارد آنتی .

میرزا حسن حلینی معروف بمولانا :

صاحب آثار رقم زده که از فلاسفه مشهور است و در صفهان حکمت متعالیه را
تدریس بلکه تاسیس میفرمود آنتی بعضی گفتند که این نوبت هایدون ادرک
کرده لهذا در قلم آمد آنتی .

حاج ملا محمد علی مجتهد امام جمعه رشت :

صاحب آثار رقم فرموده که از اجلّه علماء عظام و عمرین فقهاء فحاش است
و در آن ملک مدار شرعیات و صاحب ریاست معتد بها میباشد آنتی .

حاج میر عبد الباقی مجتهد رشتی :

صاحب آثار افاده می نماید که فاضلی کامل و ریشی معتبر است و ولات
رشت وی را بسیار محترم میدانند آنتی .

حاج میرزا محمد مهدی بحر العلوم خلف الصدق حاج ملا رفیع

صاحب آثار میفرماید که از نجباء علماء گیلان است و اجلّه فضلاء انسانان است

حاج محمد ابراهیم رشتی مشهور بجاجی مجتهد :

صاحب آثار افاده مینماید که این بزرگوار خلف مرحوم رئیس الفقهاء حاج
 ملا رفیع مجتهد گیلانی است از فقاہت و ریاست بهره بزرگ دارد و در دارالمیزان
 بشرعیات و فیصل امور عامه می پردازد انتہی .

حاج میرزا محمد علی قاسم راجه داغی :

صاحب آثار ینگار دارد که از اجله مجتهدین و مروجین شریعت و دین است
 در فقه و اصول و اخبار علوم عربیه و فنون ادبیه مقامی منبع و رتبه رفیع دارد در این
 فنون غالباً صاحب تصنیف است .

شرح و تفسیری بر خطبه مشهوره حضرت سیده نساء العالمین علیها صلوات
 اللہ علیہا

والملائکة والتناس جمعین نوشته بطبع رسیده چند سال قبل از آنکه
 رضویہ رفت و مرحوم میرزا عبد الوہاب خان آصف الدوله که در آنوقت حکمرانی

ایالت خراسان بمرسانید اور از زمانی برای اجرای خیالات صحیحہ و ترویجات شریعیہ
 که در نظر داشت در مشهد مقدسیہ متوقف ساخت تا بعد چندی از آنجا بطهران

ورود نمود و مورد مراعہ فوق الوصف علیحضرت ہمایونی گردید چنانکہ در ضمن جراید
 دولتی نیز اشارہ کرده ایم و مقام تدریس و توجیحات مدرسہ مسجد سلطانی از

مسئدات عظیمہ و آثار فخریہ این دولت را با وی موکول فرمودند و پس از خدایی
 بموجب تمنای اعلی دارالسلطنہ تبریز با ذریعہ آن رفت و اینک در آنخطہ بشریہ

پاک و مشیبی ستودہ بتدریس علوم و ترویج احکام قیام می نماید و اہتمام میفرماید
 و فقہ اللہ تعالی انتہی .

میرزا عبد الغنی قراجه و غمی الاصل ساکن دارالسلطنه تبریز
صاحب آثار نیکار که در فقه و اصول و تفسیر و علوم عربیه و شعب ادب
مارتی کامل و حدقی فائق دارد و او برادر میرزا حاج آقا مدرس ریاضی است
النجین است چند سال قبل جذبی مقیم دارالخلافه بود علماء عظام با او تبکیریم و احترام
همی سلوک میفرمودند و در این تاریخ دارالسلطنه تبریز از وجود او قرین تقدم و تبریز است
منظومه اش در فقه مطبوع افتاده علی المعین انتهی .

آقا محمد صالح کرمانشاهی :

صاحب آثار میفرماید که از جمله علماء و مشاییر رؤسا بود بزرگی خاندان

ایشان مشهور تمام ایران است اعلی الله مقامه انتهی .

شیخ عبد الرحیم ابن آقا عبد الرحمن کرمانشاهی :

صاحب آثار میفرماید که از مشاییر عهد و عطاء و علماء عصر است و در آلاء

اعتباری و واقدری کامل حاصل فرمود انتهی .

آقا شیخ علی ساری :

صاحب کتاب المآثر میفرماید که از جمله فقهاء و علماء مشهور ساری است

و در سال ۱۲۹۲ در آن خطه بجنور مبارک رسیده و این غیر آقا شیخ علی ساری

دیگر است که فقط نامش جداگانه مذکور گردید انتهی .

حاج میرزا حبیب الله المشهدی :

صاحب آثار می نگارند که از جمله فقهاء بزرگ و مجتهدین سترک خراسان است

در مسجد گوهر شاد آغا بااست جماعت می پردازد مناقب و فضایل بسیار دارد
 در نظم شعر نیز طبع سرشاری بهم رسانیده است صحبتش مکرراً اتفاق افتاد آنتهی
 حاج ملا عبد الله قند هاری الاصل مشهدی المسکن :
 در آثار مذکور است که از شاه میر شایخ و کبرای علماء عصر است و تالیفات بسیار
 و تصانیف نغز دارد که ثبت آنها در جلد ثانی مطلع الشمس آورده ایم آنتهی
 شیخ محمد حسن بار فروشى المعروف بالشیخ الکبیر :
 صاحب آثار می نگارو که از علماء بزرگ خطه بار فروشى است و در آن
 ولایت بعنوان شیخ کبیر مشهور میباشد در ۱۲۹۲ الهم شهر بار فروشى حضور
 بهایونی را ادراک نموده بافتخار باز دیدن نایل گردید آنتهی .

شیخ محمد حسن ناظر طهرانی :

صاحب آثار فرموده که از فقهاء وقت است و در فقه و ورع و قدس
 نیز قاطح ندارد و او برادر حاج ملا آقا بزرگ مرحوم میباشد نظارت مدرس
 فخریه طهران بر حسب توصیه واقف موفق با این دوده همی بوده و خواهد بود

آقا سید حسین بن سید رضا البروجردی :

صاحب آثار میفرماید که در اصول و رجال از اجله شاگردان سید چاپلیقی
 بوده و در تفسیر و حدیث بر سید دارابی تلمذ نموده و در عداد و منها فقهاء آنها میباشد

حاج ملا عبد الحمید کوه رودی :

صاحب آثار می نگارو که از طایفه قاضی حسین عالمی جلیل و فاضلی بزرگ

حاج سید شفیع چابلقی بروی در بعضی کتب عربیه و ادبیه شایسته گردیده
فرموده اگر چه شک و ایرام و ادراک وی این چهل سال شمسی عهد شاهنشاهی را

شیخ علی نقی بروجردی :

صاحب آثار افاده کرده که شیخ الاسلام دارالستر و فروز بهست و عالمی
عالم و فقیهی فاضل و بدرجه اجتهاد نایل میباشد صحبتش مکرر ادراک گردیده آنتی

آقا سید ابوطالب بروجردی :

صاحب آثار می نگارد که از اصحاب حاج میرزا محمود بود و در تاریخ تالیف
این کتاب حسب الاستحقاق مرجع شرعیات امور حسبیه آن مملکت است
شرف صحبتش مکرر اتفاق افتاده آنتی .

آقا سید علی گلپایگانی :

از مجتهدین مسموع القول آن خطبه بود کذا فی المآثر .

ملا علی اکبر خوانساری اصلاً اصفهانی توطناً :

صاحب آثار می نگارد که از تلامذه علامه اجل سید صدرالدین عالمی بود
و از سید اجازه روایت داشت و مجیز مذکور البسه الله حلال النور از سید
بجر العلوم اجازه روایت گرفته آنتی .

ملا علی اکبر بروجردی اصلاً قمی عاقبتاً :

صاحب آثار میفرماید که از اجلاء علماء و فحول فقهاء بوده از مشایخ شایسته گردید
سید اجل چابلقی معدود میگردد آنتی .

شیخ محمد حسین کاظمینی :

از فحول علماء اعلام نجف اشرف بغایت مقدس و متورع بوده
 کتابی دارد بزرگتر از جواهر الکلام شیخ حسن نجفی ، نامش هدایة الانام است
 و مختصر آن مستی بیغیة الخاص و العام .

صاحب مآثر ترجمه اش باین عنوان آورده شیخ محمد حسین کاظمینی
 اصلاً و نجفی مسکن متفقین اعظم است و مجتهدی بین المسلمین مسلم شریعت
 قدر و علو مقام و درجه زهد و ورع و وثاقت و تقوی وی تمام آفاق را فرو گرفته است
 ملا محمد صالح مازندرانی اصلاً اصفهانی مسکن :

صاحب مآثر فرموده که مجتهدی معتبر و از تلامیذ شریف العلماء بود انتہی
 میرزا سید علی اکبر مجتهد :

صاحب مآثر نگاشته که مدتها بر حسب دعوت حضرت والا سلطان
 مسعود میرزا ظل السلطان مقیم صفهان بود و آنجا تدریس علوم و ترویج حکام
 میفرمود انتہی .

حاج ملا محمد تقی مجتهد محللاتی :

صاحب مآثر فرموده که از مشایخ علماء و معرین فقهاء و اجله رؤساء بود انتہی
 حاج میرزا محمد نھساوندی خلف میرزا ابوالقاسم مجتهد
 صاحب مآثر افاده نموده که از اکابر علماء آن خطه است انتہی .

حاج سید محمد تقی بحر العلوم :

از ستمین علماء نجف بود کذا فی المآثر .
 میرزا محمد جعفر مجتهد اشتیانی :
 شرحی مزید از احوالش بنظر قاضی صدر رسیده آنتی .
 آقا سید جواد بحر العلوم نجفی :
 صاحب مآثر میفرماید که در نجف اشرف عالمی بود مشهور و رئیس عظیم بود
 و در همان خطه مقدسیه بشرف ملاقات بندگان اعلی حضرت اقدس

همایونی نایل گردیده آنتی .
 العالم الصغیر شیخ حسین نجفی :
 عالمی دانا و شاعر مکیا بوده قصائد بسیار در مدح حضرت امیر المؤمنین ^{ورد} علی ^{علیه السلام}
 و در مآثر مذکور است شیخ محمد حسین خانواده شیخ الكل صاحب
 الجواهر است در نجف اشرف بشرف ملاقات ذات اقدس شایانه مستعد
 گردیده آنتی .

حاج میرزا ابوالقاسم اصفهانی ؟
 ابن آقا محمد مهدی ابن الحاج محمد ابراهیم کر باسی از بطن همشیره
 حجة الاسلام حاج سید اسد الله صاحب مآثر نگاشته که از عظامه علماء
 وقت است در نجف اشرف بحضور همایونی رسیده آنتی .
 میرزا جمال الدین شیخ الاسلام ارومیه :
 صاحب مآثر میفرماید که میرزا جمال الدین در مدافعه شیخ عبید الله و سید

سبیل قبائل اکراد جمیتش بدخلیت عطسی داشت .
 حاج سید تقی قزوینی :

صاحب آثار میفرماید که خداوند کرامات و مقامات از اجله علماء بود بلکه
 از جمله اولیاء و رتقوی و کان یضرب به المثل و در منزلت کان یستقی به الغمام
 عجائب ادعیه وی در هفتاد من کاغذ نمی گنجد اجاقش مقصد آفاق است
 تصنیفات دارد الفیه نحویش بدین مطلع است :

قال التقی بن التقی بن الرضا مفتخرًا بالمصطفى المرتضى .
 شیخ یحیی :

از اجله علماء طائفه مفیده شیراز است کذا فی المآثر .

ملا ابراهیم قمی داماد شیخ مشکور :

صاحب آثار فرموده که در طهران مجتهدی بزرگی بود فرزندش علی بن

ابراهیم القمی فعلاً در شرح شبابت و اعجوبه نواب آنتهی .

آقا کریم روحنی قزوینی :

صاحب آثار فرموده که از مشاهیر اصولیین و علماء مجتهدین بود و غالباً

در مدرسه مولی و یردی خان تدریس میفرمود بعضی از علماء طائفه روحنی ها

قزوین در اعلی المامل مترجم است آنتهی .

حاج میرزا شفیع تبریزی :

صاحب آثار فرموده که از مشاهیر شاگردای شیخ عظم احمد بن زین الدین

درمانی محدود دعوی رکنیت نمود و پیش از فتنه شیخ عبید الله نقشبندی
بریک چند از آذربایجان بیرون آمده بگمگرفت و آنجا ماندگشت و فرزند
هنرمندش میرزا موسی را بر جای گذاشت آنتی .

آقا سید عبدالکریم طهرانی :

مدرس فخریه دارالخلافه صاحب آثار فرماید که بعد از فوت میرزا
عبدالرحیم نهاوندی بر حسب انتخاب مرحوم تاج الاسلام و المسلمین حاج ملا علی
کنی قدس سره وی در آن مدرسه بر سینه افادت نشست آنتی .

شیخ جعفر خلف الصدق آقا شیخ محمد طهرانی :

صاحب آثار میفرماید که از ائمه جماعت مسجد جامع طهران است و توفیق
اوقاف آن بعنوان سلطان العلماء مشهور است و با صابت و جلالت مذکور
آنتی .

آقا سید ابراهیم لویانی :

صاحب آثار میفرماید که از معتمین علماء و عظامه ائمه دارالخلافه است
در مسجد سر بلک نماز میگذارد و مردم بعدالت و جلالت وی احتقاد در نسخ دارند
از فقه و حدیث و برخی دیگر از علوم شرعی نیز بهره مند است خلف الصدق آقا
سید محمد باقر بزمی تبع و مزیت فضل بر اقران بر اعنی بین دارند آنتی .

آخوند ملا غلام حسین بن ملا ابوالحسن :

صاحب آثار فرموده که پدر و پسر هر دو از مشایخ علمای در شمار میآیند آنتی .

مولانا ابوالحسن المتقدم ذكره :

در نامه: نشوران ناصری بشرح مسطور است و مقام فقاہت و جہد و تتبع و ادبیات و اطلاعات این فرزند دانشمندش ہمہ جا مشہور آنتی

آقا سید عبداللہ بن سید اسمعیل بہبہانی :

صاحب آثار میفرماید کہ از معارف علماء و اراخلافہ طہران است ،
در علوم شرعیہ علی الخصوص فن فقہ رتبہ رفیع دارد و خویشتن را بدرجہ اجتهاد و
نائل میگرداند و از این رہگذرا بجن حکومت میسازد و بکار قضا میپردازد بعد از فوت
پدر نامورش کہ از اجلہ مجتہدین و پاسہ بانان شریعت دین بود مشونوات
و مراتب مسجد و محراب و روایتش باین فرزند دانشمند رسید کہ اکبر وارشد اولاد بود
و شایستہ ہدایت سلمہ اللہ تعالی آنتی .

ملا محمد ہزار جرسی ساکن طہران مشہور بسبویہ :

صاحب آثار میفرماید کہ در کافہ سطوح منقولات تدریس باہرانہ میفرمود

لا سیما الکتب العربیہ اعلی اللہ مقامہ آنتی .

میرزا ابوالقاسم شیرازی مقیم طہران :

در معقول و منقول تدریس میفرمود کذا فی المآثر .

ملا محمد محمدی حجار طہرانی :

صاحب آثار فرمودہ کہ فاضلی سحت بزرگوار بود و در مدرسہ فخریہ دارالخلافہ بانافت و

انادت شتغال داشت و در کافہ سطوح تدریس میکرد آین تعالیق و حواشی کہ بر جلد

عاشق بکار الانوار است از مرحوم اعتضاد السلطنة وزیر علوم شنیدم که از آن
 بزرگوار است علامه الزمانی حاج ملا مادی مدرس طهرانی قدس سره او را بعد از
 فوت بخواب دیده و فرموده بود که موت و احوال برزخ چگونه است بگو تا بدانیم
 گفته بود : حلوی تنگانی تا نخوری ندانی ، آنتهی .

حاج سید حسن حکمی :

خلف حاج سید نصر الله دار الخلافه طهران در علوم عقلائیة کافه
 مدرس مسلم بود و بر غالب اقران مقدم کذا فی المآثر .

میرزا حسن نجفی :

از مجتهدین اصفهان در مسجد و الفقار نماز جماعت میکند و بجان خویش
 تدریس و حکومت مینماید علماً و عملاً منکر ندارد کذا فی المآثر .

ملا عبد الرسول فیروز کوهی مقیم دار الخلافه :

فاضلی کاملی است و در علوم شرعیة بدرجات عالیہ انانیل گردیده کذا فی المآثر

حاج ملا یوسف استرآبادی مجاور نجف :

عالمی فاضل و محل وثوق شیخ الكل مرتضی الانصاری علیه الرحمة بود

کذا فی المآثر .

شیخ محمد تقی بن اشیر حسن البرجم شیخ سدا

اشهری از علماء کانطین فی التاریخ جانشین پدر نامور است کذا فی المآثر

شیخ محمد طاهر رشتی : در کربلا ریاست و شت کذا فی المآثر

آخوند ملا آقا حکمی قزوینی :

صاحب آثار میفرماید از فحول فلاسفه اسلام است صدرالدین عصر خود بود طالبین علوم عقلانیة از اقصای بلاد ایران باستان وی میرسیدند و میبوسیدند و مرحوم آقا رضا قلی قزوینی در حضرت آن حکیم بزرگوار پرورش یافت که شهره شهر باشد آنتهی .

حاج ملا صالح برغانی قزوینی :

صاحب آثار میفرماید که از فحول مجتهدین بود و صاحب تصانیف بسیار و آثار استوار در خاندان بزرگوار است چنانچه در ترجمه برادرش حاج ملا تقی شهید نیز اشارت رفت آنتهی .

حاج شیخ احمد زیدی :

از جمله افاضل مجاورین کربلا است کذا فی المآثر .

میرسید علی زیدی :

از جمله افاضل مجاورین کربلا است هم مجلس درس دارد و هم مسجد است

حاج ملا شفیع قاضی عسکر :

شرفی مزید از احوالش بنظر قاصر نرسیده آنتهی .

میرزا محمد بهدانی :

صاحب آثار فرموده که از فضلاء واجله کاطمین در غالب علوم تخصیص

ادبیات ما هاست و مراعات رعایای ایرانی در آن حدود بر حسب حکم بالیوزایران با او میباشد آنتهی .

مؤلف گوید که از تالیفات اوست قصص البیوت فی نصوص المواقیت که در آن مقاطع عربیه تاریخیه از نشاء خود فرستیم آورده و این فاضل خود را با نام المحرمین مشهور میکند . و بر تصانیف آیه الله فی العین فردوس نآب طاب ثراه تقریظی بسبوط دارد که در سواع الانوار مطبوع شده است و نیز بحار مآرت و مهارت او در فن ادب دلیللی واضح و روشن میباشد .

ملا محمد تقی هروی :

تحصیل علوم و فنون در اصفهان نموده از آنجا بعقبات رسیده مدتی در نجف اشرف در سیس فقه و حصول گرفته تالیفات بسیار دارد لایماد فقه و حصول بطرز عجیب و اسلوب غریب نوشته و در فنون حکمت و ریاضی مدخلتی تمام دارد وی بغایت مرتاضی و عابد و پرهیزکاری بود صاحب آثار در ترجمه او میفرماید : آخوند ملا محمد تقی هروی از اجله شیخ

مجاورین کربلا است و در علم و فضل مقامی عالی دارد آنتهی .

آقا سید محمد بن المرحوم حاج سید محمد تقی :
آل بحر العلوم فی التاریخ در نجف و جد وثیقہ ہندی بدست اوست کذا
میرزا رفیع طباطبائی نظام العلماء تبیین
از اجله افاضل آذربایجان و تالیفی مطبوع دارد کذا فی المآثر .

آقا میرزا محمد علی امام جمعه سابق اصفهان :

از فضل و هنر سہمی وافر داشت و مخصوصاً در حکیات زحمت کشیده بود ،
کذا فی المآثر .

حاج میرزا ہاشم امام جمعه اصفهان :

صاحب آثار می نگار و کہ امروز رئیس بزرگیت در آن مملکت از تقیہ
و فضل قطعی عظیم دارد اہالی از دانی و عالی اورا بجان دوست میدارند اعتبار
بدولت نیز بہر حد کمال است حضرت اشرف والا ظل السلطان و ہر اہل حق
و انفاذ احکام وی ہر بیچ و قیقہ فروغی گذارد از اللہ تائیدہ آنتہی .

ملا حسین کرمانی :

از علماء اصفهان است ، کذا فی المآثر .

ملا عبد الجواد حساسانی :

صاحب آثار فرمودہ کہ مدرس کبیر از علماء مشہور اصفهان بود و فقہ
و اصول و طب و ریاضیات و ادبیات جملہ مہارت کلی و تدری عظیم داشت

آقا سید محمد رضا بن آقا سید صادق مجتہد طهرانی :

صاحب آثار میفرماید کہ از معارفین علماء دارالمخلافہ و محل وثوق خواص
و عوام است و در حسن خلق و ملکہ تقوی و بسیاری از فضایل دیگر منکرند
و دیگر مسجد و محراب و منبر و مسند مرحوم والد ماجد جلیش با وی اختصاص یافتہ
و فی التاریخ برای زیارت بخراسان رفتہ آنتہی .

میرزا محمد رضا بن میرزا محمد مهدی بن ملا محسن شیرازی
 الاصل خوزانی المسکن :

صاحب آثار مینگارد دانشوری است از کشور اصفهان فقه و اصول را در دست
 میرزا سید محمد شمشانی و حاج شیخ محمد باقر اصفهانی اندوخته خط نسخ را
 نیز بسیار نغز و شیرین مینویسد و در این صناعت از اساتید شمار میآید در عسرت
 قلم اعجاب است ای بسا روزی که یکبار بیت بخط خوشخط کتابت کرده و تاکنون
 قریب چهار صد مجلد کلام الله بزرگاشسته و بر صفحه روزگار از خود یادگار گذاشته
 و جدیش ملا محسن از مجتهدین فارسیست و جنب سمرای خویش در
 محله سید میر محمد از شهر شیراز مدرسه احداث و کتابخانه مقبره بر آن وقف نمود
 و فرزند سعادت مندیش صاحب این عنوان میرزا ابوالقاسم مذکور که
 از ثقات و عدول است حکایت کرد و گفت در سال سی و هشتم از سلطنت
 جاوید آیت در واقعه دیدم که اعلیحضرت آقا سید هایونی ارواحنا فداه وارد
 روضه حضرت امیر المؤمنین علیه السلام شده بروجه استعفا تاج و شمشیر از سر
 برگرفت و بر ضریح آقا سید نهاد و عرضه داشت یا امیر المؤمنین؟ و گیر پادشاه
 نمی خواهم فی الفور ضریح مقدس شکافته دست یداللهی برآید و تاج
 بر تارک هایونی نهاد شمشیر بر کمر بست و بی کم و بیش این عبارت فرمود که
 امر خلاق دو عالم است بایستی تو پادشاه باشی خدا لله ملکه و اجری فی کجا
 السعادة فلكه انتی عبارة المآثر .

آقا شیخ محمد علی ششتری :

خلف قرین الشرف شیخ الزنادا و حد الا و تاد حاج شیخ جعفر
مجتهد ششتری رضوان الله علیه در خوزستان ریاست کلیه دارد مدانه نظام

کذا فی المآثر .

حاج آقا نور الله خلف الصدق حجه الاسلام حاج شیخ محمد قاسم

صاحب آثار مینگارو که از اجله فقهاء و عظماء علماء اصفهان است پس از

تکمیل مراتب قضاوت در نجف اشرف بگم رفت و فریضه حج گذارده
باصفهان آمد فی التاریخ دو سال است که آنجا بندریس و ترویج دین قرین شرف

انتهی .

حاج سید جعفر خلف با شرف حجه الاسلام حاج سید محمد قاسم

صاحب آثار می نگارو که از عظماء علماء اصفهان میباشد و در مسجد پدر بزرگوارش

با ماتت جماعت می پردازد سله الله تعالی آنتهی .

آقا سید مؤمن :

خلف با شرف حجه الاسلام حاج سید محمد باقر علیه الرحمه از عظماء علماء اصفهان

بود کذا فی المآثر .

ملا محمد باقر فشارکی :

در جرگه علماء اصفهان مشهور است و بطهران نیز مکرراً آمده مسجد و منبرش

رونقی لایق دارد و روحی فائق کذا فی المآثر .

میرزا محمد حسین خراسانی مدرس مقیم دارالخلافه
از قدامد مدرّسین طهران است و در کتب حکمت علیا و وسطی تدرّس میفرماید

کذافی المآثر .

آقا سید محمد مهدی طهرانی :

صاحب آثار میفرماید که عالمی معروف بکمال تقوی موصوف بود و در سبب
حاج سید عزیز الله واقع در دارالخلافه امامت جماعت داشت و در عرض سال
بهره روزه گروهی انبوه بروی اقتدار میگرد آنتی .

ملا سلیمان نیکه باعنی :

صاحب آثار نوشته که از مشاهیر اقطیاء علماء این دولت معدوم میگردد
و نیکه باغ قریه بیت از بلوک خلیجستان عراق آنتی .

حاج سید محمد باقر قآانی :

صاحب آثار فرموده که از مشاهیر علماء این عهد بشمار میآید
قآان قریه بیت در بلوک خلیجستان عراق آنتی .

شیخ ملک محمد بروجرودی :

عالمی عامل بود و در محله سرچشمه طهران با امامت جماعت می پرداخت

کذافی المآثر .

حاج مولی شکر الله بن مولی لطف الله لواسانی سینکی

صاحب آثار میگارد که تحصیل را با صفهان رفت و آنجا در خدمت

استادالاساتید میرزا محمد علی قایمی و غیره بتعلم ریاضیات پرداخت و در حضرت
استادالاساتید آقا میر سید حسن مدرس کسب اصول فقه کرد و بطهران باز
گردیده بجنب مشرف شد و فیض مدرس به تلمذ حجت المحدث شیخ مرتضی علی آمد
مقامه دریافت و فی التاریخ فرزون از سی سال است که در طهران میباشد .

فَضائل السادات در اخبار و منتخب المختوم در ادعیه از او است انتهی .

حاج سید محمد علی لاریجانی طهرانی مسکن :

خلف الصدق حاج سید محمد تقی علیه الرحمه :

صاحب آثار میفرماید که از اجلّه سادات عالی درجات ایران اند ،
سلسله ایشان که غالباً در قریه و میان امیری از الکاء لاریجان جمعند خود را
از علوی موسوی رضوی تقوی میدانند ،

و نسب بشاهزاده ابراهیم و امامزاده زرین کیا که از ارثاد موسی المبرقع ملقب
به بود ابنه جعفر بارض قم است میرسانند ائالی طبرستان و ملحقات آن
تا شیر نذر سبعمه باین سلاله را میگویند از عجائب است بموجب تجارب انتهی

آقا سید صالح خلخالی :

صاحب آثار میفرماید که شگرد ارشد سید المحکماه و المتنا تهین فلیوت
العصر و الزمان میرزا ابوالحسن اصفهانی مشهور بلقب جلوه است خود در فن
حکمت و علم کلام و سطوح فقهیه و اصولیه در مدرس و دوستعلیخان نظام الدوله
که در دار الخلافه طهران میباشد تدریس مینماید الحقیق و زهینی و قیق و فکری عمیق دارد

از آثار قلمیہ اش یکي ترجمہ و شرح دوازده امام منسوب بشیخ اکبر محیی الدین بن
العربی است کہ بنام بندہ نگارندہ برنگاشته و دیگر نقل فرزند شیخ المجددین
حجتہ الحق استاد الکلم رضی الانصاری از عربی بفارسی ایده اللہ انتہی .

آقا سید محمد کاشانی خلف مرحوم حاج سید حسین :
صاحب آثار فنی نگارندہ کہ از مشاہیر علماء دارالمؤمنین است ہم تدریس مینماید
و ہم موعظہ میفرماید و ہم با ماست جماعت می پردازد انتہی .

حاج میرزا محمد حسین قمی متولی باشی روضہ فاطمیہ
زادہ ما اللہ شرافتہ و فریثہ

صاحب آثار میفرماید کہ از جملہ فحول و رجال صناید ارباب فضل و کمال است
مقتبل عمر و شرح مشاباب در کتاب معارف و اقیانای آداب گذرانیدہ
بموجب شجرہ معتبرہ کہ زیارت شد نزادش با میر سید حسین کرکی عالمی مشہور
بہ خاتم المجددین دخترزادہ محقق ثانی میرسد و آنہز گوار پس از دولت صفویہ
و شیوع تشیع و طریقیہ جعفریہ از جبل عامل بایران آمد و مقدس تبرکیم تمام قلمی
شد تولیت عبات مقدسہ ممالک محروسہ مثل مشہد الرضا و معصومہ قم
و عبد العظیم نجفی علیم السلام و مرزات اردبیل با وی تفویض توکیل گردید
خود و اولادش ہمی در تولیت آن بقاع و قیمی آن قباب میپرداختند
از این سلالہ مطہرہ است میرزا سید محمد متولی مشہد مقدس کہ اورا رجال
دربار دولت نادری در ۱۱۶۳ بعد از مغزولی و مکحولی شاہرخ میرزا بمناسبت دخترزاد

شاه سیلمان ، شاه سیلمان ثانی خوانند و پادشاهی برداشتمند و با مجله صاحب
این عنوان کارهای ریاست را همی بوراشت میسازد لاجرم این تشریف بروی
نیک میبرازد .

ان السرى اذا سئى بنفسه وابن السرى اذا سئى اسراهما انتهى
حاج ملا عبد الرحيم نجف آبادى من اعمال اصفهان
صاحب آثار فرموده که رئیس بزرگ مجتهدی فخر بود و کتابش در حصول
وفقه بطبع رسیده آنتی .

میرزا محمد علی قزوینی :

صاحب آثار مینویسد که میرزا محمد علی قزوینی متولی باشی آستانه رضویه
اوائل عمر در عبات عرش درجات عراق عرب تحصیل علوم شرعیة زحمتهما
کشید و در فقاہت و علوم دیگر مقامی بلند بهم رسانید مدتها در دیوانخانه علیہ
عظمی بقونین شرع و موازین عرف حکومت و قطع خصومت میکرد مدتی است
که این شغل بفرزند همنمندش میرزا محمد شفیع صدر دیوانخانه تعلق یافته
و خود بتولیت مشهد الرضای که منصب موروث اوست می پردازد و کارهای
آستانه مبارک را موافق میزان شرع میسازد و از امور و اعتراض بابا غرض

ملا قاسم نخوی :

صاحب آثار میگوید که ملا قاسم از اکابر طایفه نخوی قزوین بود و این
طایفه نژاد ملا محسن نخوی صاحب زینة المسالك فی شرح الفیة ابن مالک

وحاشیه بر حاشیه ملا عبداللہ یزدی و شرح منظومہ شافیہ ابن الحاجب
 و رمح المخط و تعلیقہ خلاصہ الحساب و تفسیری کبیر و غیرہا میباشد و بنای
 اعلائی مشارالیه ایشان ہمانا از اہل طالقان بودہ و خط نسخ را بشوہ بسیار سیرین
 مینوشتہ کتب بسیار بقلم آن بزرگوار و تصنیفاتش و غیرہا کہ ہمہ وقف اولاد
 در دست مشارالیم کہ ہمہ در اہل لطنہ قزوین یکین میباشد بنظر رسیدہ انتہی

ملا ہادی سخوی قزوینی :

صاحب آثار میفرماید کہ ملا صادق قزوینی از مشایخ نحوہای مذکورین
 در قزوین بود انتہی .

میرزا حسن خان اصفہانی :

در آثار مسطور است کہ میرزا حسن خلف وافر اشرف ملا علی نور علی طبیب
 تعالی تریبہ از فحول جامعین بین المعقول و المنقول بود و در صدارت عظمی میرزا
 آقا خان از اصفہان بطهران آمد و تشریفات فوق الوصف بدید ،
 از جملہ میرزا آقا خان صدر اعظم بکینوبت ہزار تومان تقدیم محضر
 آن دانشور حکمت پرورداشت رحمۃ اللہ علیہما انتہی .

حاج سید اسمعیل حسینی ساوجبلی :

صاحب آثار میفرماید کہ حاج سید اسمعیل حسینی ساوجبلی شیخ الاسلام
 آن ملک است و در علم و فضل مقامی عالی دارد و فرزندانش ہنرمند حاج
 سید ابو محمد کہ از وطن صبیئہ شیخ المجتہدین حاج میرزا احمد میباشد بانواع

فضائل آراسته است و از هرگونه محامد پیرایه است .
 در سفر حج سفرنامه نگاشته و منازل بامین و مشق و کوفه را که خط ذهاب
 ایاب اهل بیت عصمت علیم السلام است بدرستی ضبط کرده آنتهی .

حاج مولی باقر و عظم طهرانی :

صاحب آثار میگوید که حاج مولی باقر و عظم سالها در طهران باقیاراقرا
 مسلم است و از میان مشاهیر اهل منبر دائره تتبع و تبحر او اتساعی یافته علماء
 عظام و مجتهدین عصر نیروی را بسیار محترم میدانند و او را یک درجه مخصوص
 از مروجین شرع می‌شمارند مطالب و مرویاتش بصحت و متانت ممتاز است
 تألیفات چند از این واعظ دهنمند بصدور رسیده است :

از آنجمله است جسته انعم فی احوال عبدالعظیم در طی مقاصد این کتاب
 کتبی تبرج طهرانی و علماء و مشایخ آن پرداخته درینجا که این کتاب را مبشر طبع
 از نفع انداخته آنتهی .

حاج مولی علی بروجرودی :

صاحب آثار می نگارد که حاج مولی علی برادر مرحوم حاج ملا اسد الله حجت
 الاسلام است خلف الصدیق وی آقا شریف در فضل و فقاہت از اقران
 امتیاز دارد آنتهی .

شیخ ابو محمد خراسانی :

صاحب آثار میگوید که شیخ ابو محمد خراسانی از مشاهیر مشایخ شهر مشهد است

و از آنجمله جماعت مسجد گوهر شاد میباشد آنتهی .

میرزا عبد اللطیف طسوجی :

صاحب آثار باین عنوان ترجمه اش نوشته : میرزا عبد اللطیف که اربیب و ادیب بود و بحکم بندگان علیحضرت شهبازی دهم سلطانه کتاب الف لیله را از عربی بفارسی نقل نموده و اثری لاین گزشت و جناب میرزا محمد محسن خان مظفر الملک خلف الصدق آن عالم فاضل دهم اقباله نیز بر سیره پدرا در ادبیات و انواع صناعات استاومی نامور آنتهی .

میرزا عبد المطلب کاشانی :

صاحب آثار باین عنوان میفرماید که میرزا عبد المطلب کاشانی مشهور به ادیب در شعب ادب و علم ادب رنج بسیار برده و خون جگر خورده و در فن ادب و احاطه ببلغت عرب و تفسیر و طب مسلم است آنتهی .

آقا سید فرج الله کاشانی :

صاحب آثار میفرماید که آقا سید فرج الله کاشانی در تاریخ و فن ادب و تاریخ رجال متبع کافی دارد و بتالیف کتابی در تراجم وزراء اسلام مشغول است آنتهی

صدر الافاضل میرزا غیاث الدین کاشانی :

در آثار مذکور است که میرزا غیاث الدین کاشانی که در علوم عربیه و فنون ابویه و حسن خط و امتیاز تحریر شخصی است مشارالیه آنتهی .

میرزا حسن فسوی شیرازی :

در آثار مشهور است که میرزا حسن از اجله افضل شیراز است نزدش به
سید صدرالدین علی بن احمد میرسد تاریخ فارسی نامه از تصانیف اوست
والحق اثری جلیل و تاریخی عظیم میباشد آنتی .

میرزا جعفر بهدانی :

در آثار مشهور است که میرزا جعفر بهدانی مشهور بتخلص ریاض استاد اعظم ادبیات
بوده و در آثار و رسائل و انواع فضائل مقامات پیوده و بر منوال بدیع الزمان
و حمید الدینی مقالات پرداخته

میرزا حاج آقا :

صاحب آثار میفرماید که میرزا حاج آقا که از اهل قراجه داغ مقیم تبریز قصبه
اهر تولد یافته مردی بود فاضل و ادیب و در اکثر علوم معقول مهارت تام داشت
در ریاضی بسرحد استادی نایل بود و در علم هیئت و نجوم و استخرجات کسی با
او برابری نمی توانست تشریح و حواشی بر قضایا و مقالات تحریر تقلید سیرس و
محیطی نوشته تقویم و احکام را در کمال صحت میپرداخت چنانکه الآن هم در
آذربایجان تقویمهای بطبع رسیده او حاضر است در احکام موالید سلیقه مخصوصی داشت
تصنیفات و تألیفاتش اکنون در نزد برادرش عمده العلماء العظام میرزا عبدالحق
قراجه داغی است که مجتهد و فاضل و ادیب عصر میباشد .

و فوتش تخمیناً در سال نهم از جلوس بهایونی

حاج ملا عبد الله الرزقانی الواعظ :

صاحب آثار میفرماید که ملا عبد الله زرقانی در شیراز از شاه پیر بابا تیباز است
از حکمت و تفسیر و فنون فضائل دیگر قسمتی او فریافته است .

شیخ عبد العظیم لوزابی :

صاحب آثار ینکار در که شیخ عبد العظیم عالمی باورع است و در قریه
حکندر « حنکیار » می نشیند ولی بطهران قشلا میشی میکند و با است
جماعت میگردد فنون شرعی را در عقبات عالیات عراق عرب اندوخته و
اصول و فروع تدریجی لایق بهم رسانیده عالم ربانی ملا محمد مجتهد مشهور بفنل
ایروانی طابت تربته شرحی مشیح در تجید و بی بزرگاشسته است .

حاج ملا علی صفر :

صاحب آثار میفرماید که حاج ملا علی صفر لواسانی الاصل طهرانی مسکن
عالمی عامل است و بمحلّه شهر چشمه بمسجد جدید البناء جناب حاج میرزا عجماسقلی از
وزرا و دربار اعظم بامامت جماعت می پردازد است .

ملا علی صفر بروجرودی :

صاحب آثار میفرماید که ملا علی صفر صاحب نورالانوار و رسائل دیگر است
که بفارسی ساخته عالمی متعبد بوده است .

ملا فتح الله :

صاحب آثار در حق او گفته که قاضی کردستان است و از عظماء علماء آن
سلمان است .

ملا یعقوب سیادونی :

صاحب آثار باین عنوان ستوده که ملا یعقوب سیادونی من توابع قزوین عالمی عال است و در قزوین و عتبات تحصیل کرده آنتی .

ملا یعقوب اسفروزی من اعمال قزوین :

صاحب آثار باین عنوان نگاشته فقیهی فاضل است و از جعفر نیز بی ربط نیست آنتی .

شیخ محمد شالی از قصبات قدیمه رامند قزوین :

صاحب آثار و رحمت او نوشته در فقاہت و درع بلا قاج است و سلسله مشایخ شال از قدیم بیت علم و تقوی بوده اند آنتی .

ملا لطف الله شیخ الاسلام کردستان :

و از وجوه آن سامان آنتی کذا فی المآثر .

میرزا محمد حسین ہمدانی :

از مجتہدین آن ملک و رؤساء آن خطہ کذا فی المآثر .

میرزا ابوالحسن :

صاحب آثار میفرماید کہ او بر وجہ جدی الاصل و طهرانی لمکن سپر ملا علی مجتہد بر وجہ جدی در محلہ سر سخت دار الخلافہ صاحب مسجد و محراب و ایشیتما و اعتبار بوده و بعد از وی پسرش آقا جلال الدین اینچنین است و ملا علی مذکور از حلقہ فحول مجتہدین عصر شاهنشاه مبرور محمد شاه طاب ترہ است

وی خود در حیات تحفه المحقق فقیه اعظم میرزا ابوالقاسم انجالبقی بن المولی حسن البجلانی صاحب القوانين مرتبه علیای مصابرت وی ناآل گردید .
 سبحان الله که یکی از فرزندان چنین فقیه نبیه از بطن کریمه مشارایا مشهور
 باقا جمال الدین بروجردی از دُعاة بابیه شد و سنت پسنوح احیا کرد و کافه
 ایسباط محقق متی علی الخصوص اعلام فخرًا و اجلهم قدرًا بروجردی سابق لعنون
 پسر تحفه الاسلام حاج ملا اسدالله طالب شاه را که بنام و نسب و نسبت بهیم شیطان
 رحیم بود در بادئی امر بسی شرمنده ساخت و بهم دو جعفر :

کاین بود صادق بدان کذاب بُغیت تنها صادق در نام جعفر داشتند
 آقا منیر الدین از علماء اصفهان را حضرت آفریدگار از این افتخیر و تارح
 ساخته و بتجلی صفت مخرج الحق من المیت پرداخته و از دیدار پدر بزرگوار است
 و بر فراز منبر بروی طعن میزد و صریحاً بروی لعن میکند :

همه کس ناخلف پسر دارد من بیچاره ناخلف پدرم آنتی
 میرزا محمد علیخان سرتیب و محمد سیر شیرازی :
 صاحب تأثر میفرماید که در علوم ریاضیه ایرانی سرآمد افاضل علماء عصر است
 مجسطی و تحریر اقلیدس را بهتر از وی کسی نمی تواند تدریس کرد سمیت قدیم و جدید را
 کامل ساخته و بعضی از فنون جدیده سپاه گرمی را در دارالفنون و طی تحصیل نمود
 در تاریخ تبیض این باب که سال چهل شمش است از جلوس هما یونی نامور
 متوقف خراسان میباشد آنتی .

میرزا علی اکبر خان شیرازی :

صاحب آثار میثکار و که میرزا علی اکبر خان که بلبق علم (روزن قلم) اشتهار داشت برادر میرزا محمد علیخان سرتیب مهندس شیرازی است که بعنوان جنس نامش بردیم این شخص در علوم ریاضی ایرانی و فنون ادبیه و معرفت منطق استادی حافظ بود و بفرط فطانت و شدت ذکاوت و وحدت ذهن و توقد خاطر اعوجبصر محسوب میگردد قطب نامائی با مختصرا اختراع نموده که در تعیین زوایا و ارتفاعات و تشخیص العباد کواکب و بعضی دیگر از مطالب که از اسطرلاب مغنی است انتهی

آقا محمد مهدی ارباب اصفهانی :

در آثار مذکور است فاضلی است کامل و در تاریخ و جغرافیه و سیهت عتیق و جدید و نجوم بطیموسی و اروپائی بمقام عظیم نائل جغرافیهای اصفهان از تألیف او در ذیل جزایر دولتی بطبع رسید و تاریخی مینوسید بر اصفهان موسوم بر نصف جهان

انتهی

میرزا عبدالصمد خامنچی :

صاحب آثار میفرماید که میرزا عبدالصمد خامنچی استاد ادب است و حجتی لغت عرب شعرا با طبعی مستقیم و قریحی بس صحیح و سلیم موزون میسازد فعلا در خامنه که از قراء تبریز است سکنی دارد انتهی

فخرالافاضل حیدر خان قاجار :

در آثار مذکور است که حیدر خان قاجار از اجده تلامذه فیلسوف جلیل آقا علی

مدرس زنوری سلمه الله است غالب کتب حکیمه و کلامیه و ریاضیه را اسیرتادان
تدریس میکند از سالها در مدرسه حاج میرزا محمد خان سپه سالار قاجار که در طهران
واقع است انرا درگزیده بر ریاضت نفس اخلاق ستوده و ملکات پسندیده
بهرسانیده بلکه ذاتا درویش صفت و فقر دوست و عارف پیشه و صوفی منش و وارسته
و بی تعیین است انتہی .

شیخ زین العابدین هزار جریبی :

فقیهی نیمی بود در طهران مدرس میرزا صالح امامت میکرد انتہی کذافی المآثر
میرزا محمد حسین الملقب بمحمد الشرعیه :
در آثار مذکور است که میرزا محمد حسین از نژاد میرزا ابوطالب اصفهانی مُحشی شرح
سیوطی است بر الفیه ابن مالک اسلافش در معیت اسلاف سرکار شریعتیه
میرزا زین العابدین امام جمعه از اصفهان بطهران آمده اند و در این خاندان کرم و قوت
آنچنان همی بوده و همیشه که سلمان در دوده عصمت و نبوت مشارالیه خود در فن
صکوک و سبکات که علامه آملی در نفایس الفنون آنرا از علوم فروع شرعیة شمرده است
و شرحی بر قواعد آن برگاشته مهارتی فائق و حدقی لایق دارد کتب شروط معانی
و عقود و ایقاعاتی که در مضر شریف جناب مستطاب امام جمعه مومی الیه میگردد جمله
بتعبیر و تحمیر اوست و شرعیات ملل مختلفه دارالخلافه نیز از وزارت جلیله امور دول
خارج و ملل متباینه داخله بیان و بنان اورا جمع گردیده و هم غالباً در مسجد سلطانی
دارالخلافه از جانب جناب امام سابق الالاقاب بانشاء و خطب رسمیه می پردازد

و مناسب هر وقت را خطابه از خاطر خویش می آفازد اینک از چند سال پیش
که بر حسب حکم بهایونی بلبق مقصد الشریعه مدعو است و بر تحت تشریف دولتی محضاً

انتہی شیخ محمد طاهر :

در قصه حضرت عبدالعظیم از اجله ثقات است و مرجع شرعیات
کذا فی المآثر .

صدر الافاضل مولی حسن تسلیم :

ادیبی بارع و شاعری مشهور بود رساله الصبح الصادق از اوست کذا فی المآثر
جناب الشیخ موسی بن الشیخ جعفر الخجفی طاب ثراهما
از مشاییر جاہیر علماء و اذکیاء فضلاء و مرجع اکابر کلاً بود .

صاحب تذکره آورده که جناب شیخ از معاصرین جناب سید محمد بن آقا سید
علی طباطبائی بود اکثر علماء نجف اشرف بجزئیات استفادہ علوم نموده بشرف تلمذ
شرف اندوز بودند مجتهد عظیم الشان و فقیه جلیل القدر بود در نجف اشرف مقام
پدر نامدار خود بود مرتبه عالی در فقه و اجتهاد داشت مدتیست که وفات یافته است

الشیخ علی بن الشیخ جعفر الخجفی :

از جمله فقہاء زمان و اجله علماء عظیم الشان بود از تلامذہ اش علماء نامدار بهم
رسیدند از جمله ایشان عالیجناب مقدس القاب قدوه مجتهدین زمان و
زنده متبحرین دوران جناب سید ابراہیم قزوینی کربلائی بود .

آقا محمد علی بن آقا محمد باقر المازندرانی الخجفی :

جناب او مشهور ببقا هست و نیابت و در جمیع علوم صاحب مهارت بود ،
 و از ملائذہ جناب شیخ المشایخ العظام و رئیس الفقہاء الکرام حضرت شیخ جعفر
 خجفی صاحب کشف الغطاء طاب ثراہ است .

و صاحب روضہ بہیہ در ذیل اساتذہ و مشایخ خود معدود نموده و بعد مدح بسیار
 و کلام زاہد اور عاتقہ و کَانَ فی ضیق من المعیشۃ ولم یقبل لہ الدنیا ابداً ، سمعتہ آنہ
 تزوج بنت میرزا باقر المعروف بنوآب و ہورئیس فی اصفہان فاضل متبحر فی
 المعقول و کَانَ مدرساً فی المنقول ، ولم یتفق لقائی لہ بعد الترویج راح الی بلدہ
 قمہ و بہامات ظاہراً انتی کلامہ .

مولانا عبد الفتاح بن علی الحسینی المراغی :

از فضلاء زمان و تلامذہ جناب شیخ علی بن شیخ جعفر خجفی المتقدم ذکرہ بود
 از مصنفات اوست کتاب عنایین الاصول و قوانین الفصول کہ بنظر مؤلف
 رسیدہ در آخر کتاب مذکور میفرماید :

وقع الفراغ من تصنیف ہذہ النسخۃ بید مؤلفنا المنفق الی رحمۃ اللہ المتحسر علی ما
 فرط فی جنب مولانا عبد الفتاح بن علی المراغی الحسینی فی عصر الیوم الثامن و العشرین
 من شہر رمضان المبارک من ۱۲۴۰ ست و اربعین بعد الالف و المائین من الحجۃ
 النبویۃ علی ہاجرۃ السلام و نتیجتہ فی ارض الغری مشہداً امیر المؤمنین علی علیہم السلام
 بینی و بینہ فی الدارین و رزقنی ما تقر بہ العین مولانا موضوعاً از معاصرین ملا احمد رزاقی علیہ الرحمۃ

مولانا شیخ حسین الزائر نجفی :

از اکابر علماء عالی مقام و عاظم مجتهدین ذوی الاحترام و معاصرین تحفه السلام صاحب جواهر الکلام بوده .

مؤلف تذکره العلماء آورده جناب علامی فہامی المعنی شیخ حسین زائر نجفی از افاضل مجتہدین مجاورین نجف اشرف است در تبحر علوم و مدارج فضل و اجتهاد گوی سبقت از اقران ربوده در این زمان با وجود جناب فقیہ عیدم النظر شیخ محمد حسن نجفی ادام اللہ تالیہ علم اشہار در آن مکان ملایک آشیان برافرازد اگر چه علماء بسیار در آنجا بمنزلہ اجتهاد رسیده اند لکن مسموع شد کہ احدی بعد از مرتبہ جناب الشیخ سابق الذکر در مرتبہ جناب موصوف نیست تصانیف دقیقہ و نریقہ دار

الحاج ملا نور علی المازندرانی :

ملا شفیعا درروضہ بیہیہ از جملہ مشایخ و اساتذہ خود شمرده و گفته کہ در خدمت ملائی موصوف چندی درس اصول گرفتہ ایم ، وی از تلامذہ آقا سید محمد صاحب مفاتیح ، والد ماجد آستانجباب آقا سید علی طباطبائی است و ہم در خدمت جناب حاج محمد ابراہیم کرباسی اعلی اللہ مقامہ استفادہ فرمودہ مدارج عالیہ استنباط و اجتهاد فائز گردید وی از باعث ضیق معاش بجانب بلدہ خرم آباد بنا بر طلب محمد علی میرزا حلف شاہ دیندار فتحعلیشاہ قاجار سفر نمود و در آنجا بحکم میرزا موصوف متصدی امور شرعیہ و مقدمات امور دینیہ قضا و افتا بود سالانہ وظیفہ پنجمصد تومان مصارف خود را مییافت و بجز شحالی میگذرانید دیگر شغلی نداشت

نداشت باین سبب بر مرتبه علیانائل نگردید بلکه از مرتبه که فائز شده بود مخط گردید
وفاتش قریب تالیف این وجیزه واقعه از وجوه اشتغال بامر قضا و
افتاء و عدم وجود طلبه علوم در آنجانب از تصانیف او چیزی بمنصه نظور نیامده است

آقا مهدی بن حاج ابراهیم کر بوسی :

از ذکیاء علماء و فقهاء بود استفاده علوم از والد ماجد خود حاج ابراهیم کر بوسی
و آقا سید محمد باقر رشتی فرموده و هم دختر آقا باقر موصوف در عقد آقا مهدی بود
مؤلف تذکره العلماء در اواخر احوال پدر عالی مقدارش بتقریب ذکر تلذذ
نادران بزرگوار ذکر نموده که از جمله ایشان فرزند ارجمندش فاضل کامل آقا مهدی
و هم فضله است که قائم مقام اوست آنتی .

بالحجه آقا مهدی موصوف بسیار حدید الذهن و عالی طبع بوده در اواخر هم
جناب سید اسد الله خلف آقا سید محمد باقر رشتی در نجف اشرف بخدمت جناب
شیخ محمد حسن نجفی مصنف جواهر الکلام رسیده و از آنجناب اجازه یافته بعد از
مدتی از مراجعت بوطن خود انتقال فرمود رحمه الله تعالی .

و پسر ارشد او فاضل مجد آقا محمود هم فضله که اشتغال بعلوم دارد و یادگار گذارشته
بکذا سمعت من بعض الاعلام ابقاهم الله الی یوم القیام ، از مصنفات آقا مهدی
نکود شرح کتاب ارشاد المسترشدين که از تصانیف والد ماجد و حاج ابراهیم کر بوسی
علیه الرحمه است .

مولانا محمد حسین القزوينی :

از مجتهدین ذی وقار و فقهاء کبار است .

در تذکرة العلماء مذکور است جناب تقدیس القاب حاوی علوم دینی
سید محمد حسین قزوینی منسوب است بسوی قزوین که از بلاد عجم است .
و در این ایام مجاورت کربلای معلی وارد مجتهد ثقه و فاضل عظیم الشان از مشایخ علماء
و معاریف فقهاء دوران است و تصانیف جلیله دارد .

مولانا السید مصطفی المازندرانی :

آز علماء اعیان و فقهاء مازندان و سادات عظیم الشان است .
مؤلف تذکرة العلماء آورده جناب سیادت مآب عالم ربانی جناب سید
مازندرانی قدیس ستره از مازندان است و در این زمان شرفیاب مجاورت کربلای
معلی است در علم و فضل و اجتهاد شمره آفاق است و صاحب مصنفات .

ملا علی صغریزوی :

از مجاورین کربلای معلی و از کلماء مجتهدین زمان است در مرتبه فضل و ^{حقیقت}
علم اشتهار داشت گویند که در سال گذشته بر حمت حق پیوست بگذرانی
تذکرة العلماء .

میرزا محمد حسین الساری :

منسوبست بسوی ساره بسین مملکه که از توابع مازندان است علی ماسمعناه
بالحمله آنجناب از افاضل مجاورین کربلای معلی و مشایخ مجتهدین آنجا است
فقیه عالی مرتبه و عالم عظیم انزرت و تصانیف انیقه دارد بگذرانی تذکرة .

الشیخ سلیمان بن احمد بن حسین بن عبد الجبار البحرانی
 اصلاً من بعض بلاد بحرین است که از قدیم الایام مسکن علماء و فقهاء اہمیت
 بوده است و آنجناب در بلدہ مسقط کہ شہری مشہور باصل بحر عمان است اہمیت
 دارد و مسند نشین علم و کمال و فقیہ عدیم المثال است از تصانیف شریفہ اوست
 کتاب در بحث نبوت باین دیار رسیدہ راقم الحروف ہم بزیراقتش مشرف شدہ
 و ہم شرح لمعہ ثانی تصنیف فرمود و فیما بین شیخ سلیمان موصوف و مولانا
 آقا سید حسین المعروف بسید العلماء طاب مرقدہ رسم مکاتبات و مراسلات جاری
 و بعض خطوط شیخ فرزبور مع مکاتبہ جناب مدوح بنظم رسیدہ .

میرزا محمد مسیح الطہرانی :

منوب است بسوی بلدہ طہران بکسر طاء مہملہ کہ از بلاد مشہورہ عجم و در این
 از منہ تحتکاه سلاطین آن دیار است از مشاہیر علماء زمان و فقہاء دوران است
 در بلدہ مذکور تشریف دارد صاحب تصانیف اینقہ است از آنجملہ رسالہ
 در بحث صلوة و دیگر مسائل دارد کہ ذکاقل .

آخوند ملا علی اکبر الخوانساری اصلاً و الاصفہانی موطناً :

تمیز رشید مولانا سید محمد بن میرزا معصوم خراسانی مشہدی است و او
 تمیز رشید مولانا بحر العلوم آقا سید مہدی طباطبائی طاب ثرا ہما بوده .

ملا شفیعا در روضہ بہیہ آخوند مذکور از مشایخ خود آورده و گفته :
 و من المشایخ المعاصرین الذین استجرت منهم و اجازنی العالم العامل الترابی

المحقق المدقق الاخ المسدد والرفیق الشفیق المحجد الاکبر ملا علی ابراهیم الخوانساری
انتی .

مولانا حمد الله بن فضل الله بن شكر الله السندليوي :
منوبت بسوي سيندليكه از توابع لکنو است وى عالم المعنى ضليل
يلمعى جامع معقول ومنقول حاوى فروع ووصول بود از تصانيف او حاشيه
بر شمس بازغه و شرح سلم العلوم بر تصديقات بغايت مشهور و معروف است
و شرح زبدة الاصول للشيخ بهاء الدين العاظمى نيز از مصنفات اوست
چنانچه در كشف المحجب مذکور است شرح زبدة الاصول للفاضل الجامع بين
المعقول والمنقول حاوى الفروع والاصول حمد الله بن فضل الله بن شكر الله
السندليوي صنفه فى عهد ابى منصور خان الظاهر انه كان شيعيا ان كان
بعض كلماته فى مصنفاته لا يتخلو عن جنوح ظاهرا الى المهضومه والله اعلم
وقال صاحب المحسن الميتين فى احوال مولانا غفرانما تاب طاب ثراه وقرءوا
الكتب الدرسيه فى المكنه ششتى وقرء فى عنقوان شبابه بعض الكتب
الدرسيه عن الفاضل المسمى بالسيد غلام حسين الدكن آبادى ثم قرء تصديقات
شرح سلم من الفاضل الكامل الملا حيدر على المتوطن سيندليه رضى الله عن جد
وابيه وكان حنفى المذهب وكان ابوه لمسمى بحمد الله وهو شارح تصديقات سلم
ومحشى شمس بازغه للملا محمود ابى حفور مى و شارح زبدة الاصول للشيخ بهاء الدين
قديس سره وكان شيعيا اما ميئا وكذلك والده لمسمى بملأ شكر الله كان على

الحقّه عالمًا کاملًا جلیلاً حادّاً فاجراً حمداً لله ، ثم أخذ العلوم الدّریسیّة من الفاضل المدقّق
والکامل المحقّق الملاّ باب الله وكان ارشده تلامذته الملاّ حمداً لله المغفور وكان حنفی المذّهب

و استادا لابنه الملاّ جیدر علی المتقدّم ذکره انتہی .

ملاّ عنایت اللہ بن عنایت اللہ :

وی عالم عامل وفاضل ذمی الشرف البتّی وفضل البتّی مقدّس متوّجع بود

از تصانیف اوست مجمع الزیارات در زیارات ائمّه معصومین صلوات اللہ

علیہم جمیعین کذا فی کشف الحجب .

ملاّ آقازین العابدین خان لکهنوی :

وی عالم تحریر فاضل خیر ذمی الشرف الباذخ وفضل الشافح بوده

از تلامذہ جناب عفراناب رئیس الفقہاء العظام سمیع العلماء الکرام آیتہ اللہ فی

العالمین مولانا السید ولد راعلی طاب ثراه بوده .

از مصنفات اوست رسالہ در حصول واجبار چنانچہ در کشف الحجب مسطور است

رسالہ فی الاصول والاجبار لزبدۃ الاعیان آقازین العابدین استخرجا من

اساس الاصول لعفراناب انتہی .

ملاّ خیر اللہ الالہ آبادی :

وی عالم فاضل کامل متکلم بوده و معاصر با جناب علامہ فہامہ سند متکلمین

مولانا مفتی محمد قلیخان طاب ثراه بوده ، از تصانیف اوست جواب تحفہ شاہ عبدالغنی

دہلوی موسوم بہ ہدیۃ العیز چنانچہ صاحب کشف الحجب میفرماید :

جواب التمهيد للملوي خير الدين الاله آبادي سمعت والدي رحمه الله انه كتب علي
 جملة الابواب لكنني رايت منها جواب الباب الرابع اسمه هدية التميز
 السيد حمايت حسين النيسابوري اصلاً والكنيتوري موطناً
 اشتهر بالسيد علي بخش طبيب فاضل بوجه نسبت تلمذ بجناب غفراناب
 مولانا السيد دلدار علي طاب ثراه وداشته .

درگشف العجب مسطور است كتب ترجمه اساس الاصول لاآية الله في
 في العالمين مولانا دلدار علي طاب ثراه لتسيد حمايت حسين النيسابوري الكنتوري
 ودر آينه حقهما مذكور مسطور است : منبع الفضائل مجمع الفوائد زبدة اهل
 علم وكمال نخبة اهل فضل وافضال سرآمد اذكياء عصر سمرخيل كملاء دهر سيد حمايت
 حسين المعروف بسيد علي بخش النيسابوري اصلاً والكنيتوري موطناً صاحب معراج
 عليه ومقامات رفيعة است ودر اكثر علوم مدخلت دارد خصوصاً در علوم دينيه
 وفنون عربيه و تحرير نظم و شرف لغت عربي و دو واوين عرب با اكثر ملاحظه نموده ترجمه
 اساس الاصول كه از مصنفات جناب سيد وهم ظله است از سيد ممدوح
 يادگار است .

مولانا السيد رحم علي و هلوي استا و صاحب ترجمه :
 وي از جمله علماء بلا اناشل و كملاي افاضل متكلم خير جبر خير بوده و سيد موصوف
 استاد اچي ميان كه برادر محمد شاه پاوشاه دهلي بود و نيز جناب رئيس
 المتكلمين اكل المحققين افضل المدققين جناب مولانا ميرزا محمد صاحب ترجمه اثنا عشرية

از مولانا مذکور تحصیل علوم عقلیه و نقلیه فرموده از مصنفات اوست بدرالدجی
در بیان حدیث سیفرف آتی کذا فی کشف الحجب .

مولانا محمد بن علی محمد الفیض آبادی :

و هی عالم عال فاضل کامل صاحب ورع و تقدیس بوده .

از مصنفات او الاستیة المحمّدیة للزمانة و التصانیف الیهودیة فی دلائل عصیة ^{الموصوف}
تاریخ فراغ کتاب مذکور ۲۲۵ کینارود و سیت و سیت و پنج بوده کذا فی کشف الحجب .

مولانا السید مرتضی بن محمد :

عالم عال فاضل کامل متورع مقدس و متقی ذی الفضل الشایخ و الشرف

البازخ بود ، تحصیل علوم نزد آیتة الله فی العالمین جناب مولانا السید ولد از علی

طاب ثراه نموده از مصنفات اوست رساله اوزان شرعیة مطابق اوزان

هندیة ، رساله تحفه حسینیه در اصرار صلوٰتی قلبیه چنانچه در آینه حق نما

مسطور است : فاضل کامل عالم عال همیشه بھار گایستان سیادت گلاستہ

بوستان نقاوت جناب علامی فنا می میر مرتضی رضی الله عنه کہ مرد مقدس

و عالم بوده و بکلیہ صلاح و سداد آراستہ و بزبور علم و حلم پیراستہ بود اما میل ^{بعباد}

اخبارین داشته و رسائل عدیده تصنیف فرموده : مثل اسرار صلوٰة

و غیر آن و تعلیقات و تألیفات دیگر ہم دارد کہ از آنجمله رساله تمام در باب علم

حجیت طواہر کتاب بنا بر مسلک اخباریہ آن خزیر بجزیر آورده اخلاص لغیرم حج

از ہندوستان بہت کہ معظمہ زادہ الله شرفاً نہضت فرموده و در اثناء راه ^{مجاہد}

نوت شد رحمه الله .

در کشف الحجب مسطور است : التَّحْفَةُ الْحَسَنِيَّةُ فِي الصَّلَاةِ الْقَلْبِيَّةِ لِلسَّيِّدِ
مِرْقَاضِ بْنِ مُحَمَّدٍ طَيْبِ النَّوَسِ كَانَ مِنْ تِلْمَازِةِ آيَةِ اللَّهِ فِي الْعَالَمِينَ مَوْلَانَا السَّيِّدِ
وَلِدَارِ عَلِيِّ طَابَ ثَرَاهُ مَاتَ فِي طَرِيقِ الْحَجِّ وَكَانَ يَمِيلُ إِلَى طَرِيقَةِ الْأَجَابِيَّةِ صَنَفْنَا
لِمِيرِزِ أَحْسَنِ رِضَا خَانَ الْمَرْحُومِ وَذَكَرَ فِيهَا أَسْرَارَ الْأَذْكَارِ وَأَعْمَالَ الصَّلَاةِ وَمَقَدَّمَهَا
وَقَرَعَ مِنْهَا فِي سَنَةِ ١٢٠٢ ثَمَانِينَ وَمِائِينَ بَعْدَ الْآلِافِ .

و در حصن مئین مسطور است : میر مرتضی کان فاضلاً و كاملاً و عام مقدساً
یَمِيلُ إِلَى طَرِيقِ الْأَجَابِيَّةِ وَسَافِرٌ لِادْرَاكِ الْحَجِّ فَتَوَقَّيْ فِي أَسْنَاءِ الطَّرِيقِ فِي بَلَدَةِ فَخَائِي
وَهِيَ مِنْ تَوَابِعِ مَلِكِ الْيَمِينِ وَاقَعَتْ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ الْمَحِيطِ وَوَدِنَ فِيهَا وَلَهُ عِدَّةُ رِسَالٍ
كُرِّسَتْ لِأَسْرَارِ الصَّلَاةِ وَرِسَالَةٌ فِي مَسَلِكِ الْأَخْبَارِ وَغَيْرِ ذَلِكَ مِنَ التَّعْلِيقَاتِ
وَالتَّائِيَّاتِ أَنْتَهَى .

مولانا السید عظیم علی البنگوری

نسب به بنگور از توابع دہلی است وی عالم تحریر فاضل خیر المعی ادیب
لو ذمی صاحب القریمہ الوفادۃ و الطبیعة النقاۃ بودہ تحصیل علوم نزد
جناب آیتہ اللہ فی العالمین مولانا السید ولد ار علی طاب ثراہ فرمودہ .
از مصنفات اوست رسالہ در فضیلت نکاح مؤبدہ و منقطع و حب نساء
و اولاد و رسالہ در رد صوفیہ کذا فی کشف الحجب .

و در آئینہ حق نام مسطور است : متوقد المعنی میوہ باغ سیادت و جہت

حادث شرافت مدقق ذکی و متفطن لودعی سید اعظم علی که صاحب ذہن و کمال است و معقول و منقول را بدقت تمام تحصیل فرموده و قانع و مجمع خوبیات و از غایت خودداری و کشیدگی مزاج از اساتذہ و بزرگان لوای انزوا برافراشته است
الصدر الاکبر والبدرا الانور جناب السید علی صغیر بن الحاج محمد شفیع الموسوی الحسینی العلوی الچا پلہقی :

خلف ارشد جناب حاج محمد شفیع رشادت اور در علوم فقہ اظہر و مہارت اور فنون درسیہ و علوم رسمیتہ اشہر و الدما جدا و در آخر اجازہ برادر جناب سید معروف آقا کوچک کہ مشتمل است بر اجازہ ہر دو برادر جناب سید را بدین اوصاف می ستاید :

وقد اجزت لانیحک ایضاً من صلبک الولد الاعز الحنفی الفاضل العالم
 العامل المحقق المدقق التالک مساکت التحقیق والتدقیق ذوالفظانۃ الزکیۃ
 والسلیقۃ المستیقیمۃ الامعی الاورعی اللودعی الذی بین اقرانہ کالتقر لمضیی
 البالغ بحدہ الایکید الی مرتبۃ الارشاد والاصاعد من حنیض لتقلید الی مرتبۃ
 الاجتہاد الخبیر بطریقہ علمائنا الامامیۃ والتجدیر باستنباط الاحکام الالہیۃ قرۃ عینی
 وثمرۃ فادی المستی بعلی صغیر بلغۃ اللہ الی مراضیہ وجعل مستقبل اوقاتہ خیر من
 ہاضیہ .

و صاحب مآثر مینویسد کہ حاج سید علی صغیر سپردیکہ حاج محمد شفیع چاہتی است
 بر پدرش و حاج میرزا محمود بروجرودی و شیخ الطائفۃ استاد الخل حاج شیخ تقی

رحمہ اللہ تلمذ نموده است و در علم رجال کتاب جامع مرتب بر طبقات نوشته
استی .

مولانا السید محمد بن عبد الغنی الفیض آبادی :

وی عالم نبیل فاضل بلا مثیل و حید فی الزمان فرید فی الاوان بوده ،
تخصیص علوم عقلیہ و نقلیہ بخدمت جناب آیہ اللہ فی العالمین مولانا السید
ولداری علی طاب ثراه نموده و گوی سبقت از قرآن و امثال خود بوده از مصنفات
است الرحم المصقول فی نہور اعداء آل الرسول و کتاب آئینہ سخن
تاریخ فراغ تصنیف آن کتاب یکہزار و دویست و سی و پنج ہجری اتفاق افتاد
کذا فی کشف المحجب .

و در آئینہ سخن نامذکور است : عالیجناب معلی القاب جامع معقول
و منقول حاوی فروع و وصول منبع صلاح و سداد مجمع فلاح و رشاد العالم العالی
و الجہد الفاضل زبدۃ المحققین و اسوۃ المذققین صاحب اخلاق کریمہ و اشفاق
جسیمہ خازن خزائن فنون عقلیہ گنجور کنوز و قائق و حقایق نقلیہ الفاضل
الاوحد الامجد السید محمد زاد اللہ افضلہ خلف جناب معلی القاب سید عبد علی
سابق الذکر شنار و دریای منقول سیاح بیدای معقول و وجودت طبع و حدت
دہن مملو فہم و نظیر و سہیم ندارد و صاحب تصانیف و تألیف شریفہ و حوشی
و تعلیقات دارد جلالت شأنش بسیار در فیض آباد رحل قامت انداختہ و
باوصاف حمیدہ و اخلاق پسندیدہ موصوف است انتہی .

مولانا السید جعفر المعروف بابی علیخان الموسوی البناری ثم الدهلوی

وی عالم لودھی فاضل لمعی صاحب القرینة القادة والطبیعة النقادة
وہم عصر جناب عمدة المتکلمین جناب مولانا محمد علیخان طاب ثراه ، آرزو صانیف
شریفہ اوست کتاب شفاء المسلمین رد تبصرۃ الایمان سلامت علی بناری
و تکمیل الصنہین در مطاعن شیخین جواب باب دہم تحفہ اشاعشری و معجزہ ہر
رد باب نہم تحفہ اشاعشری و معین الصادقین جواب رجوم الشیاطین
و در کشف الحجب مسطور است : شفاء المسلمین بالفارسیہ شرف الین
الانخباری زین الابرار نقادۃ الامثل الموفق بجلال التماثل السائل المعروف بابی علیخان
الموسوی البناری ثم الدهلوی نقض فی تبصرۃ الایمان سلامت علی البناری
فی الکلام .

مولانا السید نظام الدین حسین الکنوی :

وی عالم جلیل خبر نبیل ماہر علم معقول و منقول ناشر فروع و اصول مقدس
و متکلم ادیب بودہ و از تلامذہ جناب آیت اللہ فی العالمین مولانا السید دلدار علی
طاب ثراه بود ، آرزو صانیف اوست مطارق الحق و لمقین رد کتاب
معاول لعقول میرزا محمد اخباری الذی ہوا و علی اساس الاصول لغفرانہ
و کتاب حکیم الامانی و در آئینہ حق نما مذکور است عالیجناب رفیع
اللقاب زبده المحققین و المدققین فخر الحاج و المعمرین طائف کعبہ علمین

محرم حرم شریعت سید المرسلین مرکز دائرة علوم عقلیه محور فون نقلیه زبدة
المصطفین سید نظام الدین حسین لازال موقفاً بنشر العلوم الدینیة و ترویج المعارف
الحقّة الیقینیة در علم کلام و اصول فقه و دیگر علوم شرعیة مهارت تام دارد و همچنین
در علوم ادبیة و فن منطق و حکمت با قسا ممالا سیمابالهندسته و حسابیه برانبل
روزگار فائق است ظنظنه مهارتیش در علوم هبیت و هندسیه بگوش فلک
اطیس رسیده آقلیدسیس یکی از جابهان بطلیموس از خادمان حاشیة
اوست گمان ندارم که در عرب و عجم هم نظیر داشته باشد چه جای هند و سستان
اکثر اوقات عزیز زاد مطالعه کتب دینیة صرف میفرماید اما حیف است که
تصنیف و تالیف کمتر متوجه میشود مع هذا بعضی رسائل که تصنیف فرموده ،
تحصیل از ادراک کنه محاسن و دقائق آن عاجز اخلاق کریمه و تواضع
و فروتنی و عاجزی بسیار دارد چنانچه افتادگی و شیوه خاکساری اختیار کرده
که نزد اکثر مجول الحال گردیده لهذا بعید نیست که کسی از نامعین کلمات مرقومه
محمول بر مبالغه نماید و الامر یس کذلک ، گاه گاه بشعر و سخن هم توجه مینماید
اشعار مغرب در عربی و فارسی بسیار دارد ، با لحنه هیچ علی فنی نیست مگر
اینکه در آن ید طولی و مهارت کلیه دارد ستمه الله انتهی .

مولانا محمد مقیم بن جمال الدین حسین الحسینی الاسترآبادی

دی عالم جلیل فاضل نبیل فی الفضل الشّامخ و الشرف الباذخ بوده ،

از مصنفات اوست رساله فی المعاد ، چنانچه در کشف الحجب مسطور است

رساله فی المعاد بانفارسیه للفاضل العالم والعالم الکامل محمد مقیم بن جمال الدین
 حسین محمدی الایسترآبادی وهی رساله حنثه قدسیه تعوب فیها مباحث المعاد
 واجاب عن شبهات اهل الزندقه والاکحاد انتی

الحکیم سید باقر علی بن الشین سید قمر الدین :

المخاطب بملک الشراء المتخاص بملک احسنی الجعفری السوفی پتی :
 ازفاضل حکامی کبار دامثل علماء نامدار است ، تلمیذ رشید عمده المتکلمین صفوة
 المناظرین جناب میرزا محمد صاحب دهلوی صاحب ترتیبه اثنا عشریه بود وار منهل
 افادت و سر شیمه افاضت او ارتواء تام و تفضلع تام حاصل نمود از تصانیف اوست
 کتاب حج باهره وراثبات امامت ائمه اثنا عشر سلام الله علیهم و بیان فضائل
 مناقب ایشان از طرق مخالفین از ملاحظه آن کتاب وسعت اطلاع و طول
 باع او برناظر ما بر بخوبی ظاهر و باهر میگردد ، و نیز از تصانیف اوست جواب شبهات
 فاضل رشید تلمیذ عبدعزیز دهلوی برصوارم و حمام جناب غفراناب .

چنانچه در کشف الحجب مسطور است : جواب شبهات الفاضل الرشید
 تلمیذ عبدعزیز دهلوی علی الصوارم و الحمام للفاضل الجلیل والعالم التلیل الامیر
 اللوذعی البارع فی الفنون العقلیة الماہری فی العلوم الثقلیة الحکیم باقر علیخان تلمیذ
 صاحب الترتیبه الاثنا عشریة .

جناب حکیم صاحب مذکور باجناب علام مولانا مفتی سید محمد قلیخان طاب
 اخلاص و اختصاص بی اندازه داشتند چنانچه از مکتوب برعت اسلوب ایشان

که در مدح کتاب نفاق اشخین تصنیف جناب محمود تحریر فرموده اند واضح و
 لایح است چون مکتوب مذکور قابل درج این کتاب بود لهذا بجنسه نقل کرده میشود
 و هو هذا :

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله جعل المتخاطبين فيه على منابر من نور
 القيمة والصلوة على من اصطفاه الله بخدمته الرسالة وجباه واجنباه بالشرع
 والكرامة وعلى عنقه الطاهر من الذنوب اهل العصمة والامانة وبعد شلبي
 چون ضامراً باب ايمان صنفی و تحیتى مانند خاطر اصحاب ايقان ازكى متحف
 و محكم نموده بافصاح ناب و ايضاح مطالب مبی پردازد که چون آواز مکارم
 آن قُدوة الاکرام آویزه مسامع عالمیان وصیت و فور معالم آن اسوة الاعمال
 گوشواره آذان جهانیان و خیل خیل مناقب جمیله و جهان جهان فضایل حلیله
 عالی بر آینه و افواه عوام و خصوص کمثل السائر و ائراسائر و برخی از آن بزبان صدق
 بیان غفرانآب حاوی علوم معقول و منقول واقف موقوف فروع و اصول
 استادى بل ستاد الكل فى الكل المتفرد الا واحد مولانا ميرزا محمد رضى الله عنه وارضاه
 و جعل فى بحوثه الفردوس مشواه سامعه افروز عقیدت اندوز گشته غائبانه
 تخم اذعان علوم فضائل آن منبع لفضائل در مزرعه طوبیت خلوص طینت کاشته
 دانه ناموی آن بود که خود را بچیت کتاب سعادت مصاحفت مشوبت افادت
 بقصبة میر طهر رساند تا آنکه تشریف بمطالعہ رساله نفاق اشخین که در کشف
 تبیس تمیز رشید رئیس المضلین المبیس تصنیف شده باعث از دیاد آن

اعتقاد و تمنی گشت غرمت سابقه مصمم تر گردیده لیکن بحدوث موانع متعدده
 و عوائق متجدده آن اراده خیرآزاده از کمن قوت بختیر فعل نمیرسید لهذا اخص
 کیش میخواست که تاریخ حجب مباعدت صوری و دفع سبب افتراق و
 مجوری طوری گردیده که موجب فتح ابواب مراسلت مفاوضات مهارق
 سبب آمد و رفت مکاتبات و غنائق شود تا بوسیله آن چهره نیاز خود را در سبیل
 ضمیر انوار تخمیر نماید حتی که بمصداق خبر صدق اثر المؤمن اخو المؤمنین و عینه و دلیل
 ثواب اراءه این طریق نیز رفیق مقبسان انوار محفل هدایت منزل گردید از نظر
 غیبی نوازشنامه که است ختامه در اسعد اعیان و اشرف اوان چون طائر فرخ
 فال اقبال مشعر عطف عیمیه و مخبر ملاطف عظیمه و وصول شرف شمول فرموده دل
 خلوص مشتمل را تفریحی و جان نیاز تو امان را ترویجی حاصل شد که دبیر خوش تهر
 خامه از تحریر عشر عشر آن معرفت بعجز و تقصیر است مشکور اعطاف گوناگون و
 الطاف از حد افزون گردید و وضوح مودت و اتحاد استجاب با حضرت والد مقفور
 مبر و حشره الله تع مع موالیه الطیبین الاطهار مؤکد آن رسوخ دینی و مؤید خلوص
 یقینی گردید حتی سبب آنه جل شانه ظل عاطفت و ارشاد آن مکرم است نه
 برفوق مؤمنین محدود دارد بحد و آله الامجاد صلی الله علیه و آله یوم التناد و حقر لعبا
 نیز از عوائد فواید مجالس فیوض موانس بهره و گرداند ثمانیا آنکه باستشعار تفضیل
 ابواب سنیه مصنفه در رد تحفه اشاعشریه خاطر عقیدت مآثر اکثر تعلق پذیر است
 رجاء و اثنی که با آنها تعزیز مخلص صادق شود بلکه چون ذکر تصنیف شریف کلاماً

بخدمت و لامرقت جناب نجم الدوله سید محمد رضا خان صاحب بهادر ولد
 ارشد نواب ابوالقاسم خان صاحب مرحوم که رکن رکن سرکار شاهی و مظهر
 بر محامات دین کماهی اند و بر نیاز شعار نیز حکمت هم ندی غایت و
 احسان بیکران مبذول میفرمایند شده و بکرات و مرات فرموده اند که آن کتاب
 مستطاب را بشرط امکان باید طلبید تا نقل آن گرفته آید که موجب شهرت آن
 کتاب و باعث تذلیل نوصب ذوی الاذنا ب است که خدا ملتس که هر مای که مستطاب
 باشد خصوصاً باب امامت بدست یکی از قدامان این صوب مرحمت شود تا نقل
 آن کرده شود ثالثاً آنکه ظاهر و هوید است که کتب عامه در اینجا قلیل الوجود و حقیق
 بکتب رجال و احادیث این طایفه مانند صحاح سیته و شروح آن و مسانید و غیره
 و تهذیب الکمال فی احوال الرجال و میزان ذهنی و لسان المیزان در ابطال دلائل
 تحفه اشاعریه بیشتر میباشد اگر برخی از آن در کتابخانه والا باشد فهما و الا بعضی
 ارشاد شود تا بطلب آن پرداخته اگر بهم رسد روانه بخدمت عالی نماید آنحضرتی

مولانا ولایت علی بن غلام رسول الاکبر فورمی :

عالم عامل فاضل کامل و حمید عصر فرید هر بوده از تصانیف اوست سیف حمید
 در جواز نقل ضیح نحسین ؟ چنانچه در کشف الحجب مسطور است : السیف الحیدری
 فی جواز نقل ضیح نحسین ؟ ردیفه بعضی فصول کتاب صلوات المستقیم لعبدی التوب

مولانا میرعلینقی متخلص لبامانی :

از جمله علماء رفیع المراتب و نبلاء عظیم المناصب بوده از جمله فضائل

و علو کمالاتش اینست که در جمیع سبایض ابراهیمی حسب الامر ابراهیم علیخان بن علی مرادخان عامل کشمیر انارالله برمانه اشتغال داشت ، آحواشی او که بر نسخه عتیقه کتاب کافی در کتبخانه جناب آیه الله فی العالمین فروس آب جناب مولانا آیتام حسین اعلی الله مقامه موجود است دلیل واضح بر فضل و کمال او میباشد .

مولانا السید علی ثامن البیلی :

منسوب به سبله که از توابع پرتاب کده است ، وی فاضل اجل و عالم اجل مقدس و متورع جلیل الشان رفیع المکان ذوی امارت و ثروت بوده تحصیل جمله علوم از والد بزرگوار خود نموده از مشاهیر فضلاء عصر خود شده و معاصر جناب سلطان العلماء بوده و نیز جد مادری جناب المرحوم مولانا السید محمد هکملق به ادیب الآتی ذکره بوده .

تاریخ وفات و تصانیف او از احفاو او که موجود است معلوم نشد .
آخوند ملا محمد رضا کشمیری الاخباری :

معاصر جناب غفراننا ب طاب ثراه ، از جمله فضلاء عصر و علماء و دهر و عابد متقی جو از اهد تارک الدنیا بوده ، عمر شریفش را در عبادت و درس و تدریس و مطالعه کتب صرف نموده گاهی بدنیاداران رغبت نکرد غذایش نان خشک و نمک جو کوب بوده و بسترش حصیر کهنه بوده که بر او استرحت میکرد چنانچه میگویند که جناب نواب معین الدوله که وزیر جناب نواب آصف

بها در نور الله مضجعه بود ، روزی بر فیل سوار میرفت و تکیه قریب و آره
 آن مولای موصوف رسید پائین آمد و عرض کرد که من بخدمت تو حاضر خواهم شد
 ملای موصوف ابا و انکار کرد و گفت من فقیرمستم و نزد من سوای حصیر که منهد دیگر چیزی
 نیست و نزد من سوای فقیر دیگر نمیاید و از ملاقات من چه سود است و جناب ملا
 ابا پیش سلاطین و امراء و رؤساء عمائد شهر شریف نمی برد تا آنکه فوت شد
 میگویند که همیشه از سائیدن گندم معاشش او بود گااهی خود میسائید و گااهی
 غلام و گااهی جاری می سائید و از اجرتش نفقه عیال خود میکرد و بقیه را بر مساکین
 و فقراء تقسیم می نمود و تمام عمر خود را با این منوال بسر نمود تا آنکه بعالم جاودانی ارتحال
 نمود ، از سببک الله

مولانا السید نجف علی المدنی اصلاً ثم لکشمیری

ثم الفیض آبادی مسکنا و مدفننا معاصر جناب غفرنا تاب طاب ثراه
 از جمله علماء عالمین و فضلاء کالمین فقیه عابد زاهد متوہد مقدس صالح تارک
 الدنیا بوده و در عهد نواب آصف الدوله انار الله بر نامه در فیض آباد بوده .

از مصنفات اوست تاریخ آئینہ حق نما ، مکالمات حسینیه و کلمات
 حسینیه و دیگر تعلیقات بر شرح المع و غیر ذلک دارد چنانچه در تاریخ آئینہ
 حق نما احوالش مرقوم است و ظاہر میشود که سید موصوف مائل بتصوف بوده ،
 چنانچه از مکاتبات او که در جواب جناب غفرنا تاب طاب ثراه نوشته ہوید است
 و اصل جناب نجفعلی مدینہ طیبہ است بعد از آن جد اعلاش بکشمیر وارد شده

در آنجا قاضی و وزیر و جناب سید موصوف به فیض آباد آمد و هم در لکنو بمقامت
 نواب آغا حیدر نیای بوری سرفراز بوده و اطفال نواب مذکور که مشهور به علی جاهد
 والا جاه بودند ایشان را درس میداد ، و از آئینه حق نامیه استفاد می شود که در ۱۲۲۹
 هزار و دویست و میت و نه وارد شهر لکنو شده بود .

میگویند که روزی جناب موصوف در حمام بود شخصی در حمام دخل شد و سید
 که این دلاک است پس بجناب سید خطاب نمود و گفت که بیا و خدمت ما کن و
 اشاره کرد بدلاک کردن پس جناب سید حسب العرض آن شخص در خدمت او مشغول
 شدند تا آنکه آن شخص از غسل فارغ شد پس بعد از فراغ آن شخص چیزی بخدمت جناب
 سید موصوف قصد دادن کرد پس جناب سید فرمودند که من خدمت شما قریب بی
 الله کرده ام پس آن شخص از حمام بیرون رفت و از بعض اجاب خود ذکر نمود آن جناب
 حلیه اش استفسار کردند آن شخص حلیه بیان نمود ایشان گفتند و می بر تو مگر ندانستی
 که آن عالم ربانی است و اسم شریفش را بردند پس این شخص بخدمت آن جناب آمد
 و سر خود را بر قدم مبارک میگذارد و جناب سید سر او را برداشت و معانقه کرد و چوایش
 پرسید این شخص از فضل خود غرق در بای انفعال شده عرض کرد که من عفو تقصیر من بخوام
 جناب سید عفو تقصیر کرد و میفرمود که من برادر منمین را خدمت میکنم که خداوند عالم
 معاصی مرا عفو کند و تو نیز برای من دعای مغفرت کن ، آری سبکة الذنب .

مولانا سید شاکر علی :

از تلاذه جناب غفران تاب معدود میباشد چنانچه در آئینه تقصیر مسطور است

که سید سند فاضل کامل مہبط فیوض ازلی مولوی شاکر علی رحمہ اللہ است بعد تحصیل کتب عقلیہ و نقلیہ با وجود کبر سن کہ بمصدق اشتمل الراس شیباً گردیدہ و چون در بعضی رویای صاوقہ نامور تحصیل علوم دینیہ بخدمت جناب سیدان گردیدہ بناء علیہ با استفادہ کتاب معالم الاصول مشغول گشت .

مولوی احسان علی :

از ملاذہ جناب غفرانآب طب شرہا بودہ چنانچہ در اثنیہ حق نامسطور است مجمع الحسنات منبع الکمالات زبده دودمان سعادت نخبہ خاندان خلافت فاضل لودعی مدقق المعنی سید احسان علی مرحل علوم عقلیہ و نقلیہ را بقدم تحقیق و تدقیق طی فرمودہ با استفادہ شطری از عماد الاسلام و اساس الاصول و شرح اربعین بخدمت جناب سید دوم نطلہ پرداختہ سلیم و ذکی الطبع است .

حکیم میرزا علی بن حکیم بن میرزا علی محمد سمیع :

المشہور بمیرزاہجو از ملاذہ جناب غفرانآب طب شرہا بودہ چنانچہ در اثنیہ حق نامسطور است : سلانہ الاطیاب و نقاۃ الاسجاب زکی المعنی میرزا علی خلف ابکر جناب حکیم میرزا محمد سمیع کہ مشہور بمیرزاہجو مغفور است میرزا مدوح در کربلاء معلی نشو و نمایانہ آخر چون باین بلدہ آمدہ مدتی استفادہ علوم عقلیہ و نقلیہ و دریس شرح تخرید ملای توشچی وغیرہ بخدمت جناب سید مشغول بودہ از خلص مخلصین محسوب و در اکثر علوم خصوصاً علم طب علم اشہا برابر فرستہ و اسجاب نیز در بارہ میرزای مدوح رافت و مرحمت را پیوستہ مبذول میفرمودہ

مساعی جمیله آنحضرت امام بارگه والد مغفور شیخ

مولانا السید المرتضی :

از جمله تلامذه جناب آیه الله فی العالمین جناب مولانا سید ولد ار علی طاب ثراه
 میباشد . چنانچه در آئینه حقیقت کورست زبده ازکیاء فحاشم نخبه علماء اعلام
 صاحب الذهن الثاقب والحدیس الصائب ذوالمفاخر والمناقب عالی
 الکعب فی العلوم العقلیة طویل الباع فی الفنون الثقیة السید الرضی المرتضی در
 جمیع علوم لاسیما در علم منطق قصب سبق از معاصرین ربوده صاحب تدقیق
 وفکر عمیق است فضلی از جنس عالی نوع کمالش بیان نتوان نمود وافیته بر همین آن
 نتیجه حجج الهیة را بر ادله باطله فلسفه قیاس نتوان فرمود و تقریرات متقدین
 در بیان حصال طبیعه اش پیش از محله قدائیة نیست و شرح تهذیب اخلاق
 در تصور متأخرین بیرون است لهذا اقتصار بر تصدیق و اذعان باید فرمود و از
 رسم تحدید آن اعراض باید نمود و در ساله که در باب علمیت صفات و جب
 نوشته دلالت بر کمال و دقت فطانتش دارد تعلیقات انیقه و فوائد دقیقه که مبنی
 از کمال دقت دینی بر نهایت متانت است بجز تحریر در آورده در این زمان حمید
 رکن اقامت وارد غالباً بر کلام مولوی عبدالعلی ناصبی نقص و جرح نموده و
 قاضی القضاة را در مباحثه الزام فاشش داده تفصیلش امنیت که روزی قاضی
 نجم الدین قاضی القضاة بلده کلکته ساکن قصبه کاکوری که یکی از قصبات سواد
 لکنوات در محفل تالیماً بعلمائمه ذکر میکرد که گروه شیعه بسبب سفاقت ناوای

میگویند که بنده فاعل مختار فعل خود است و نمیدانند که چون علم الهی متعلق بهر کی از افعال زید مبتلا شده پس اگر خلاف علم الهی بعمل آرد لازم آید که او سبب جاهل بوده باشد و علمش متغیر پس لابد که زید آنچه خواهد کرد مطابق علم الهی خواهد بود و در کردن آن مجبور چون سید مذکور هم در آن مجالس بود و بسبب حرارت دین سکوت نمود فرمود که اگر علم الهی باعث شود بر بنیکه زید مجبور باشد پس لامحاله حق تعالی نیز در افعال خود مجبور باشد زیرا که علم الهی تعلق بان گرفته و حال آنکه نزد شیعه و سنی بالاتفاق اولی قادر و مختار است آخر الامر قاضی مذکور مصمم گردید .

حکیم میرزا علی شریف خان :

از ملاذده جناب غفرانآب میباشد ، چنانچه در آئینه حق نامسطور است
 معذره ارباب ذہن و ذکا نخبه اصحاب مجد و علا و حید عصر فرید و ہر جناب حکمت
 آب میرزا علی شریف خان مدقق بی نظیر و محقق قدسی ضمیر است یگانہ دوران
 و کیامی زمان است و در مکارم اخلاق و حید آفاق است مدح ذہن و ذکا و سنجیدگی
 خارج از حیض بیان است و در اکثر علوم تحقیق و تدقیق بسیار فرموده در علوم حکمیہ
 ہمارت تام دارد خصوصاً در علم طب و در نقص کلام مخالفین دین تحریراً تقریراً
 سرگرم میباشد و تعلیقات و حواشی رفیعہ بر بعضی کتب کلامیہ و طبییہ نیز رسالہ تحقیق
 در طب ہم دارد انتہی . در حصن متین مسطور است : المیزر علی شریف خان
 ابن الطیب محمد زمان خان کان فاضلاً کلاماً و ذکیاً جیداً طبییاً حادثاً مدققانی
 اکثر العلوم و لحواشی کثیرہ علی الکتب الکلامیہ .

واما ميرزا محمد زمان خان فكان في زمانه من مشاهير اطباء واخذ علم الطب
 من الطبيب علوي خان المذكور اتمه ميرزا محمد هاشم بن الطبيب محمد هادي قلندر
 السيد مظفر الدين علوي ينتهي نسبه الى محمد بن ابي حنيفه وكانت ولادته في
 شهر الصيام سنة ثمانين بعد الالف من الهجرة النبوية في دار العلم شيراز ثم
 ورد في الهند سنة الحادي عشر بعد المائة والالف من الهجرة المقدسية وحضر
 في خدمته السلطان عالمكير في زمانه كان الملك في القلعة المسماة بستانه ،
 فخلع عليه وترقى وفاض بالمنصب الكبير وعينه عند قره عينه محمد اعظم شاه قد
 استولى على الملك السلطان بهادر شاه لقبه علوي خان و اضاف له
 الاوراد والمنصب الذي كان فوق المنصب السابق ولما جلس على سرر السلطنة
 سلطان محمد شاه قره وكان لا يستعجل الابه وخصه بالانعام والكرامات و
 وزنه في الميزان من الفضة واعطاه ما جاء في الوزن وزاد له على المنصب الامارة
 منصبا آخر يقال له منصب شش هزارى بسية الى هزار يعنى الالف وهو
 لفظ مصطلح سلاطين الهند في درجات المناصب السلطانية وعين له شهرية ثلاث
 الالف روفيه ولقبه معتمد الملك ثم خرج حين ورد في دار السلطنة دلهي نادرساه
 استولى على واليها كما مر ووصل صيت كماله الى سامع السلطان نادرساه فطلب
 واكرمه ولازمه وخصه بمزيد القرية والمصاحبة ووعده بان يرسله الحج حتى اذ منبه
 ثم ارسله بعد الورود في ولايته الى مكنة معظمة ليتصرف بالحج وبعاداء مناسك
 الحج رجع مرة ثانية الى دار السلطنة دلهي واصل فيها سنة ست وخمسين بعد

المائة الحادية عشر من الهجرة المقدسية وودفن في فضاء الروضة المعروفة
بدرگاه نظام الدین و هو علی فرسخین من خارج حصار الدہلی نحو الجنوب و استخرج
یاریخ و وفاته بالفارسیة : بر فلک رفت میسجای جدید .

وله مصنفات كثيرة ومنها جامع الجوامع فی علم الطب و غیر ذلك ،
وكان لمیرزا محمد زمان خان المذكور ولداً آخراً اسمه ظفر علی خان و هو كان ملاطراً
لشمس الدولة الموصوف في زمره الاطباء و مقبول القول عنده .

مؤلف گوید کہ پند قرابادین از نظر احقر گذشته کہ بعضی در زبان عربی و
بعضی در زبان فارسی بوده و رساله در احوال چوب چینی الموسوم بعین الحیوة فارسی
و خلاصه التجارب فارسی و حاشیه بر شرح اسباب و علامات عربیة و غیر
ذک آن نوشته و جناب مولانا السید مرتضی الجفی مدفا جلی تعریف و توصیف
الحکیم مذکور میگردد و میگفت در علوم مختلفه مهارتی داشت .

مولانا السید عبدالعلی :

از تلامذه جناب غفرانآب علیه الرحمة چنانچه در امینة حقنا مسطور است
رفیع منزلت سلاله احفاد رسول خلاصه اولاد بتول نوباده حدیقه سیادت و
سروری و شمشاد گلستان دینداری و دین پروری در دوح تقدیس و کمال
بدر برج رفعت جلال غره ناصیه عبادت و نقاوت قره باصره زادت و کرامت
السید المحیب النسیب و السید الاریب الادیب العالم العاقل و الورع الکا
الاعبد الازهد السید عبدالعلی از اعظم اتقیای دیندار و اکابر کلمای تقوی شعار است

در این اوان امام جمعه و جماعت در بلده طیبه فیض آباد میباشند حقا که در حرارت
 دین و اقتناع شرع سید المرسلین یگانگی و یکتای دوران است بسبب
 نصیبی در اظهار حق طبیعی آنجناب است اکثر عوام از آن زبده انام شاکمی و بوسه بر رخسار
 که اگر بیده انصاف نظر نمایند باید که ملازمانش را در غیظ و حرارت دین معذور دارند
 از امانی دنیا مناسبتی ندارد بسیار خضوع و خشوع داشته و کثیر البکاء و در ایام عرس
 محرم بوده عزادار و ماتم جناب سید الشهداء خامس آلعبا علیه التحیه و التنا، میلاده
 چنانچه سید علی نقی بن بهاء الدین و غیر ایشان جمعی کثیر اظهار فرموده اند
 که حال شدت و عزادگشت بکاء آنجناب باین مرتبه است که بمجرد رؤیت هلال ماه
 محرم رنگ مبارکش متغیر میشد و مشغول گریه و زاری میگردد و تمام عشره در جرع و ذرع
 و گریه و بکاء و خواندن مرثی حضرت سید الشهداء در مشغول میباشند و از اکل و شرب
 هم غافل می شود و پهای از حجره خود نمی نهند .

مولانا میرزا فخر الدین احمد خان بهادر :

المعروف بمیرزا جعفر از تلامذه غفرانآب طاب ثراه بوده .
 چنانچه در آئینه حقا مسطور است جناب غفرانآب متمم قوانین ریاضیه
 حاوی مسائل هندیه محیط دایره فضل و کمال مرکز کوه حشمت و جلال مربع
 نشین سیند امارت و فرزند اختر برج ریاست نیر عظیم فلک دولت و
 اقبال شمس بارغله سیما و فضل و انضال سخن سنج و قدردان ارباب هنر جناب
 میرزا فخر الدین احمد خان بهادر المعروف بمیرزا جعفر رحمه الله و جعل الخیر له

در وقایع عقلیه و نقلیه لاسیما هندسه و علم هیئت و مسائل حسابیه بر تبه قصوی
 فائز گردید و در حسن تقریر و تحریر عظیم نظیر بوده و در مضامین نجوم گوی سبقت از یگانگان
 ر بوده و اسرار استخراج تقویم با حسن تقویم میفرمود و در نظانت و استقامت رای
 احدی از امرای عظام و رؤساء فحاح در هندوستان سپیم و نظیرش نبوده بلکه در
 ایران و عربستان باین جامعیت کسی از امرای مسموع نگردیده بدرج قران السعین
 جمال و کمال رسیده و در علم فقه و اصول استعداده و فروقه کامله داشت و در انشاء
 عربی فارسی و حسن خط و وجود طبع میان رؤساء مثل و انباز خود داشت سابق
 که جناب معلی القاب سیستوده آداب سلالة الاطیاب آقا سید حسین بن سید یوسف
 داماد جناب مستطاب فخر المجهتین و استاد المحققین آقا سید علی طباطبائی طاب ثراه
 وارد این بلده شده بود اکثری از مباحث رساله اسرار استخراج تقویم بخدمت
 مرزای مرحوم اسستفاده می نمود بنابراین حاسیده مدوح به منجم مشهور گردید و جناب
 میرزای مغفور در بدایت حال کتاب شرح لمعه تا بحث صلوة و شرح مطول المغنی
 و غیره را بحضور جناب مجتهد الزمانی دم فله گذرانیده و تحقیق و تدقیق طی مراحل
 مطالب را فرموده رساله صیدیه که بنام نامی عالیحضرت خورشید منزلت
 جمشید صولت سلیمان شوکت آصف سیرت نواب آصف الدوله بجاورد
 جنت آرامگاه نورانده قبره تصنیف فرموده اقوال فقهاء علماء عظام و اخبار
 ائمه انام علیهم السلام در آن درج نموده ولالت بر علم و کمالتش دارد و در ابتداء زمان
 انعقاد جمعه و جماعت دارد و جده و جد بلیغ در حضور جماعت داده و بتصنیف قدس

مشغول بوده .

مولانا السید علی صغریٰ سید بھاء الدین :

از تلامذہ جناب غفرانآب طاب ثراہ بوده ، در آئینہ حق نامسطور است
کہ جناب مقدس القاب سید المعنی و ذکی لودعی فاضل کامل عالم عامل مورد عنایت
فیوض خالق اکبر سید علی صغریٰ سید بھاء الدین نہایت ذہین عالی دارد و حدید
الطبع متوقد عظیم النظیر است در وقت طبع نظیر خود ندارد و حید زمان فریادوان
سلمہ اللہ .

مولانا میرزا زین الدین بن احمد خان بہادر

المعروف بمیرزا محسن بن میرزا فخر الدین احمد خان بہادر از تلامذہ
جناب غفرانآب طاب ثراہ میباشد ، در آئینہ حق نامسطور است سلمہ
امراء کرام نخبہ اذکیاء فحام ذوالمفاحر و المناقب جلیل المآثر و المناقب زینت
بخش و سادہ جاہ و اجلال گوہر کمیتا در بای علم و کمال منبع فصاحت و بلاغت و
معدن رشادت و براعت عواض قاموس فنون ادبیہ تصحیح صحاح علوم لغویہ
زبدۃ الاعیان فخر الأمثال الاقران جناب میرزا زین الدین احمد خان لمعروف
بمیرزا محسن دم الطافہ خلف الصدق جناب مستطاب میرزا فخر الدین احمد خان
بہادر سابق الذکر اکثر اوقات بتصحیح کتب دینیہ میباشد و در فن عروض
و قافیہ ہمارت دارد و اشعار خوب از سائج افکار جناب مروج است .

مولانا میرزا کلب حسن بن احترام الدولہ :

ویر الملک میرزا کلب علی خان ہیئت جنگ بن میرزا محمد تقی اصفہانی :
 وی از جہ فضلہ عصر و نبلاء دہر متکلم ادیب جواد ذی رتبت و صاحب ثروت
 بودہ ، از تصانیف اوست کتاب جامع اخبار حج کہ در ۲۲۲۱۰ میکزارد و دوصد و
 چهل و دو ہجری تصنیف فرمودہ .

مولانا میرزا محمد رفیع المعروف بمیرزا مغل :

از تلامذہ جناب غفرانآب طاب ثراہ ، در آئینہ حقنا مسطور است
 جناب رفیع الاقباب مجمع اوصاف حمیدہ منبع اخلاق پسندیدہ فاضل دقیق
 و ذکی محقق میرزا محمد رفیع المعروف بمیرزا مغل در اکثر علوم عقلیہ و نقلیہ سیما
 منطق و طب ہمارتش حاصل است و شعر مرغوب و خط خوب و دیگر حامد جلید و
 مناقب جمیلہ و اخلاق کریمہ بسیار دارد .

مولانا الشیخ علی ظہر :

کہ از افاضل زمان و ماہرین دوران بودہ تحصیل علوم نزد جناب سید العلماء ^{نوفہ}
 چنانچہ در تذکرۃ العلماء و ضمن احوال تلامذہ جناب سید العلماء مسطور است کہ
 فاضل کامل مدقق مخیر قلیل النظیر جناب مولانا علی ظہر سلمہ اللہ القدر الاکبر کہ
 در اکثر علوم خصوصاً در علم فقہ و اصول فقہ شہرہ آفاق است و تصانیف متعددہ مثل
 رسالہ در جواب معارضات بعض اخبارتین معاصرین وغیرہ دارد شاہد کمال فضل
 و تبحر اوست مدرس عظیم الشأن و مدرس رفیع المکان است .

مولانا السید حسین المرعشی :

وی از جمله فضلاء زمان و متوسّسین و متورّعین و وران بوده تحصیل علوم نزد جناب
 سید العلماء نموده چنانچه در تذکرة العلماء مسطور است و ضمن تلامذة جناب سید العلماء
 مسطور است : فاضل مقدّس ذوالصفات القدسیّة و الکلمات المملکیّة جناب
 مستطاب مولوی سید حسین المرعشی دام ظلّه العالی که در فضل و تقدّس و تبحر اکثر
 علوم خصوص فنون درسیّه و فقیهیه قلیل العدیل بل عدیم البدیل است و از قدما و اصحاب
 آن عالیجناب است و هم بخدّمت جناب غفرنا ئاب طاب شراه رسیده بدارج
 اعزاز و اکرام ممتاز بوده است .

نسب شریفش : سید علی مرعش بن عبیدالله بن الحسین بن الحسین
 الاصفهانی زین العابدین علی بن الحسین علیم السلام میرسد ، لهذا عمرش
 معروف است و بعضی از اجداد اجدادش سلطنت بلاد ماوراءالنهر داشتند
 و با بجملة آنجناب بشریت ملکی سیرت و عالیست قدسی سیرت باوصف عاقل
 سکوت هرگاه متوجّه افاده و درسیس و بیان افادت مطالب غامضه علوم عالیّه
 میشود و دقیقه از تفسیر و تطبیق آن نامرعی نمی گذارد و مستفید صحبت درسیس او گاهی
 از افاضات تحقیق او بمنزل مقصود نمئی باشد .

صاحب تذکرة در او اخراحوال آنجناب را در غایت مرتبه ورع و تقوی و
 حکم و حیا و صلاح و سداد یافته ام لعسری قتل ما یوجد له نظیر و لاینبئک
 مثل خبیره .

میرزا محمد علی الکشمیری :

که فاضل جلیل و مستبحر نبیل ادیب ماهر و مقدس بوده ، جمله علوم از جناب
سید العلماء طاب ثراه اخذ نموده ، و در حصن متین مسطور است :
المیرزا محمد علی الکشمیری و هو فاضل متبحر کامل فی العلوم الادبیه و له عمارة تامه
فی العربیه .

السید عباس میرزا بن السید احمد الحسینی

اباً و الرضوی اماً ، و می از فضلا ، زمان و نبلاء او ان ادیب متقی متورع
مقدس بوده و تحصیل علوم نزد مولانا میرزا محمد ذکی که از تلامذۀ جناب سید
حسین معروف بر سید العلماء بوده نموده . و با جناب آیه الله فی العالمین جناب
سید حامد حسین قبله طاب ثراه غایت اتحاد و موافقت داشت و از جمله
تصانیف اوست کتاب الحصن المتین فی احوال الوزراء و السلاطین بالعربیه
السید احمد الحسینی الرضوی :

والد السید عباس میرزا بوده او هم از صاحبان علم و فضل بوده .
تحصیل معقولات از جناب مولانا یاد علی النصیر آبادی که از بنی اعمام جناب
غفر نائب طاب ثراه بوده کرده .

مبارک حسین خان بن نور الحسین خان بن

تاج الدین خان بن علی حسن خان اللمکتوی

فاضل حلیل مدقق نبیل متورع مقدس باهر فی العلوم العقلیة متوحد فی العلوم
 الثقیة سیما فی الفقه والاصول بوده ومولانا مبارک حسین خان از خانوادۀ
 خدایشیان جناب سبحانعلی خان مرحوم بوده جمله علوم بحضور جد خود تحصیل
 نموده بعده بمشهد کربلا تشریف برده واز عمدة المجتهدین العظام وفخر المتفقیین
 الکرام الشیخ مرتضی الشوشتری البجفی تحصیل علم فقه ووصول نموده ودر کربلا
 معلی فوت شد وهاجا مدفون گردید ، ودر حصن متین مسطور است مبارک
 حسین خان وهو فاضل حلیل سعید تقی ورع سعید حید فی علمی الفقه والاصول
 یسکن فی المشهد الشریف الکربلا وكان یعتد المجتهد المعظم المجد الشیخ مرتضی
 الشوشتری البجفی وایضا در کتاب حصن ورجای دیگر مذکور است :

واما تاج الدین حسین خان فكان محباً لاهل البیت علیهم السلام ملتزماً
 بتعزیه سید الشهداء صلوات الله علیه کثیر البكاء جواداً یحیی العلماء و
 السادات وجیهاً بیض اللون کان تاج الدین حسین خان وسبحانعلی خان
 عن متوسلی الدولة السیحیة وکانا مامورین علی خدمته لخصیص فی نواحی الکربلاء
 معروفین بالعقل وعلم وانبیهم فطلب النواب سعادتعلی خان المخاطب سمن
 الدولة بتوسط بعض الاراکین تاج الدین حسین خان وعین له شریة ثلثمائة روفیة
 ثم تحرك سبحانعلی خان بعض ارکان الدولة ان یذکره عند النواب لیطلبنی فطلبه
 وجعل له شریة ثانی روفیة وهاکانا من قوم الکنایة وکانت اخت کل منازحته
 الاخر وکانا یبها اتحاد ومودة ازید من مودة اخوین عینیکی .

وَأَمَّا قَوْمٌ كَبَنُوهُ فَبَفْطَحَ الْكَافَ وَسَكُونُ النَّوْنِ وَفُتْمُ الْبَاءِ الْمَوْحِدَةَ وَسَكُونُ الْوَاوِ
وَالهَاءِ السَّكَنَةَ آخِرًا وَهَمَّ قَوْمٌ مَعْرُوفُونَ لَا يَعْرِفُونَ وَجْهَ تَسْمِيَتِهِمْ بِهَذَا الْأَسْمِ ،
وَيَخْتَلِفُ اقْوَالُ النَّاسِ فِيهِمْ فَقِيلَ أَنْتُمْ كَسَاءُ الْمُسْلِمِينَ سِوَى السَّائَاتِ وَقِيلَ
أَصْلَهُمْ مِنْ إِتْرُونَ وَكَانَ بَعْضُ مَنْ آبَاءُكُمْ مِنَ الْمَشَائِخِ الْكِبَرَاءِ وَلَمَّا وَرَدَ فِي الرَّسَدِ
تَرَقَّى بَعْضُهُمْ فِي اللَّهِ بِأَنَّ أُنْتِي مَوْضِعُ الْحَاجَّةِ مِنْ الْحَسَنِ .

مولانا السيد عبد الله شبر الكاظميني :

وي از علماء كبار و محدثين و الابار مقدس متورع عالم جليل فقيه نبيل بود

چنانچه جناب العلامة مولانا الميرزا حسين النوري القطرسي در دار السلام ميفرمايد
حدثني الشيخ الاقدم لمعظم المكرم قدوة المحققين و عمدة المدققين الشيخ السيد
الكاظميني اعلى الله مقامه و دخل على العالم المؤيد السيد السند الركن المعتمد جناب
السيد عبد الله شبر الكاظميني فتعجب من كثرة تصانيفه و قلده تصانيف نفسه
ما كان عليه من الفهم والدقة والاطلاع والاستقامة بالافريد عليه فيئله عن
سر ذلك فقال انما كثرة مؤلفاتي عن توجبه الامام الهمام موسى بن جعفر عليهما
السلام فاني رايت في المنام فاعطاني قلماً وقال كتب ممن ذلك الوقت
و فقط لذلك فكل ما برز مني ممن بركة هذا القلم قلت كان يعرف في عصره
بالجلسي الثاني بكثرة تصانيفه ، و هذا فرست ما لفظ :

الاول شرح مفاتيح و هو مجلدات ، مجلد في شرح ديباجة ٢٢٠ بيت .

مجلد الطهارة و الصلوة ... بيت ،

- مجلد الزكوة والخمس والصوم ٢٠٠٠٠ بيت
- مجلد الحج ١٤٠٠٠ بيت
- مجلد النذور واخويه والحدود ٣٠٠٠٠ بيت
- مجلد النكاح ٣٥٠٠٠ بيت
- مجلد المعاملات ٣٧٠٠٠ بيت
- مجلد القضاء والشهادات ١٥٠٠٠ بيت . اجمع ٢٣٣٠٠٠
- ٢ - شرح آخر صغر منه لىسمى بالمصباح الساطع ١٠٠٠٠ بيت
- ٣ - جامع الاحكام فى الاخبار جمع فيه احاديث الاصوليين والنقمة من كتب الاربعة وغيره فى مجلدات :
- مجلد فى التوحيد ٣٠٠٠٠ بيت
- الكفر والايان ٣٣٠٠٠ بيت
- المبدء والمعاد ٢٥٠٠٠ بيت
- الاصول الاصلية ١٢٠٠٠ بيت
- قصص الانبياء ٣٠٠٠٠ بيت
- احوال خاتم الانبياء صلى الله عليه وآله ٤٠٠٠٠ بيت
- القرآن والدعاء ٦٠٠٠٠ بيت
- الطهارة ٢٤٠٠٠ بيت
- الصلوة ٥٠٠٠٠ بيت

- الزكوة ونحوها والصوم ٢٠٠٠٠ بيت
- الحج ٥٠٠٠٠ بيت
- المزار ٢٠٠٠٠ بيت
- المطاعم والمشرب ٥٠٠٠٠ بيت
- الغصب والمواريث ٢٧٠٠٠ بيت
- النكاح ٣٠٠٠٠ بيت
- المعاملات ٢٤٠٠٠ بيت
- الخاتمة الرجالية ١٠٠٠ بيت
- ٤ - مختصر هذا الكتاب المسمى بجامع الاحكام في ٤٠٠٠ بيت
- ٥ - مختصر الآخر في ٣٠٠٠٠ بيت
- ٦ - جلاء العيون في ٢٢٠٠٠ بيت
- ٧ - مختصرة المسمى به منتخب الجلال في ١١٠٠٠ بيت
- ٨ - مثير الاحزان في تعزية سادات الزمان في ٧٠٠٠ بيت
- ٩ - تحفة الزائر ١٢٠٠٠ بيت
- ١٠ - سحبة الزائر في ٦٠٠٠ بيت
- ١١ - زاد الزائر في فارسي مشله
- ١٢ - ذريعة النجاة في ٧٥٠٠ بيت
- ١٣ - انيس الذاكرين في ٦٠٠٠ بيت

- ١٤ - روضة العابدين مجلده ان : الاول في عمل اليوم والليلة والاسبوع
 والثاني في اعمال السنة في ١٤٠٠٠ .
- ١٥ - تسليمة الفؤاد في الموت والمعاد ٨٠٠٠ .
- ١٦ - تسليمة المحررين في فقد الاقارب والبنين ٤٠٠٠ .
- ١٧ - تسليمة الفؤاد في فقد الاولاد
- ١٨ - منج السالكين في الاخلاق ٢٠٠٠ .
- ١٩ - زاد العارفين في الاخلاق مثله .
- ٢٠ - صفاء القلوب في الاخلاق في ٢٥٠٠٠ .
- ٢١ - شرح خطبة الزهراء عليها السلام ١٥٠٠٠ .
- ٢٢ - شرح التمام المسمى بكشف الحجاب للدعاء المستجاب ٢٠٠٠ .
- ٢٣ - اللامعة في شرح الزيارة الجامعة ٤٠٠٠ .
- ٢٤ - المواعظ المنثورة ١١٠٠٠ .
- ٢٥ - عجائب الاخبار ونوادر الآثار ١٢٠٠٠ .
- ٢٦ - الانوار الساطعة في العلوم الاربعة : معارف ، واخلاق ، وعجائب
 المخلوقات ، وفقه ٨٠٠٠ .
- ٢٧ - تحفة المقلد ٣٠٠٠ .
- ٢٨ - رساله اخرى في تمام الفقه استدلال ٦٠٠٠ .
- ٢٩ - خلاصة التكليف اصول وعبادات ٥٠٠٠ .

- ٣٠ - مطلع الغيرين في لغة القرآن وحديث احد الثقلين ٢٣٠٠٠
- ٣١ - منبئة المحصلين في حجية طريق المجتهدين ١٢٠٠٠
- ٣٢ - بغية الطالب ٦٠٠٠
- ٣٣ - طب الائمة عليهم السلام ١١٠٠٠
- ٣٤ - ارشاد المستبصر في الاستخارة ٢٠٠٠٠
- ٣٥ - البرهان المبين في فتح ابواب علوم الائمة المعصومين ٣٠٠٠٠
- ٣٦ - المحق اليقين في اصول الدين ١٥٠٠٠
- ٣٧ - البلاغ المبين في اصول الدين ايضا ٣٠٠٠
- ٣٨ - الجواهر المضئية في الطهارة والصلوة ٣٠٠٠٠
- ٣٩ - مناسك الحج ٢٥٠٠٠
- ٤٠ - مصابيح الانوار في حل مشكلات الاخبار ٢٧٠٠٠
- ٤١ - صفوة التفاسير ٣٢٠٠٠
- ٤٢ - الجواهر الثمين في تفسير القرآن المبين
- ٤٣ - كتاب آخر في تفسير القرآن ١٨٠٠٠
- ٤٤ - المذهب في الاخلاق ١٢٠٠٠
- ٤٥ - طريق النجاة ١٣٠٠٠
- ٤٦ - شرح نهج البلاغة ٤٠٠٠٠
- ٤٧ - رسالة فارسية في العبادات

- ۴۸ - رساله اخري فارسيه في الطهارة والصلوة .
- ۴۹ - رساله في النجوم بحسب ماورد من الشرع .
- ۵۰ - رساله فيما يجب على الانسان .
- ۵۱ - رساله في فتح باب العلم .

۵۲ - رساله في عمل اليوم والليله اربعون حديثاً على ترتيب الحروف
وغير ذلك من الحواشي والقيود واجوبه المسائل قدس الله روحه ونور صحبه آتني

مولانا مظفر علي بنارسي :

وی از فضلاء زمان و نبلاء دوران بوده تحصیل علوم نزد مولوی و حمد علی صاحب
که از مشاهیر فضلاء اہل سنت بود نموده و علوم نقلیہ را از جناب مولانا سید العلماء
ابن غفران آید نموده بود .

الشیخ محمد جعفر ابن الحاج میرزا آقا :

الطهرانی اصلاً و التجفی موطناً از تلامذہ ملا شفیعاً است ، چنانچه ملای ندو
در احسن اجازہ مستمی بروضہ بہتہ فی الاجازة الشفیعیة اورا باین الفاظ ستودہ
وگفتہ کہ منجملہ ایشان :

العامل الكامل الفاضل الميوط باطراف الكلام والتناظر على بصيرة في الاخبار
الواردة عن اهل بيت العصمة شيخنا الشيخ محمد جعفر بن الحاج ميرزا آقا الطهراني
اصلاً و التجفی موطناً وفقه الله لمراضيه در حسن خلق و علم وجودت فعم و وثاقت نظير ذلك
اين است كلام استادش در حق او و بعضی از اعلام در حق او نوشته اند

الشیخ جعفر الطرانی تلمیذ الشیخ محمد حسن صاحب الجواهر من مشایخ العلماء
 فی الآفاق له شرح نتائج الأصول قد ذکره استاذہ فی الروضة البہیة وجاب آیة
 فی العالمین مولانا و استاذنا فردوس مآب السید حامد حسین طاب ثراه وجعل الحجة
 مشواہ بر حاشیہ روضہ بہیة کہ در کتابخانہ استخواب موجود است بخط مبارک خود نوشته
 در ترجمہ شیخ محمد جعفر :

قد تولد یوم السبت خمس عشر من ذی القعدة الحرام من شهر رجب ۱۲۲۹ الف و
 مائین وتسع وعشرین فی الطران کذا ذکرنی ہذا الشیخ واردا فی الخف الاشرف
 فی الرابع عشر من جمادی الاخری ۱۲۸۳ ثلث وثمانین و مائین بعد الالف
 من الهجرة . وانا القاصر حامد حسین .

وصاحب آثار ینویدہ شیخ محمد جعفر بن حاج میرزا آقا اصلا طرانی است
 ولی در نجف اشرف سکنی داشت نامش در عداد مجازین از حاج سید شفیع چاق
 مسطور است انتہی .

السید محمد بن السید باقر شاہ الکنشیری البخاری

کہ خود را بہ فخر العلماء مخاطب ساخته در بلدہ لکھنؤ نشو و نما یافتہ اولاد رسالت
 سیدتفیدین خدمت سید العلماء آقا سید حسین طاب ثراه بود بعد از آن بعبت
 رفته با استفادہ اشتغال ورزید بعد چندی عود بلکھنؤ نمود چون سودای خامش در
 گرفتہ از وساوس شیطانی و تسویلات نفسانی کلمات نامربوط و محملات بیہودہ
 بر زبان میرزد بالجملہ در اکثر علوم، سچو ریاضی و غیر آن مہارت داشتہ و سر از ہمت

افاضل تافته و فیض استفاده یافته هر طب و یابس که بخیاالش میرسد آنرا حقیقت
 و معارف پنداشته از بوالهوسی و خودداری در بر فرزند دخل نموده مستقلانه سخنان
 بی سرو بن در هم میبافت و اعوجاجی سخت در سلیقه اش پیدا بود قدم در هیچ
 مقام و ذریب استوار نداشت گاهی خویش را بگلمابستی و گاهی بصوفیه حستی و
 گاهی از تمکلمان گفتمی و در سلک هیچ فرقه در شمار نیامدی آخر بتباهی عقاید شرت
 یافت هو شمندان از حالش نفرت کردند از دانشوران و از کیا و کناره گرفته با ساده دلان
 بیخردان بی خبر لیت بود آنکس از مذمت میکرد و اینها را استیاش می نمود و مصداق
 حالین قسم اشخاص است آنچه عارفی گفته جمعی اخبار تعلیل از سر بیرون ^{خفته}
 فطرت اصلی را سرنگون ساخته اند بطواهر نبوت و توابع آن قانع نباشند و از
 خود سخنی چند بیوده تراشیدند بطبع شان گذارد که با سر تعلیل روند و نه توفیق شان باشد
 که بوی تحقیق بشنوند *مَدْبَذِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لِأَلِي هُوَ لَأَ وَا لِأَلِي هُوَ لَأَ سَيَرُوص*
 بعد مراجعت از عتبات اکثر اوقات مشغول درس و افاده داشته در ایام صیام و غیر آن
 بنای وعظ بر پا گذاشته همچو رعاع عوام کالانعام را گول میداد تا آنکه والی مرشد آباد
 طلب نمود و قدری وظیفه معین فرموده .

مولانا الحاج محمد باقر البهبهانی الجفنی :

صاحب اللمعة الساکبة از افاضل از کیا نام و نبلا و ذوی الاحرام بوده
 در ارض اقدس نجف اشرف علی سیکنها الآف الیته و له شتاء مصروف
 تصنیف و تکمیل کتاب و معنی سا که میباشد و چون در میت و پنجم جمادی الاولی

١٢٨٣ سال يكيزارودويت و هشتاد و سه سيد اجل و خريه اكل زبدة المتألمين
 قدوة المتكلمين مولانا و استادنا السيد حامد حسين طاب ثراه و جعل الحجة مشواه بزيار
 مشاهد مقدسه كربلا و ارض اقدس نجف اشرف رفته بودند با مولانا موصوف
 ملاقات فرموده صحبتها داشته شد چنانچه در اسفار الانوار كه متضمن كفيته اسفاً
 آن ديوار و مشاهد و مزار فاخر الانوار ائمه اخيار عليهم صلوات الله الملك الفقار است
 ميفرمايد :

لقيت الملا محمد باقر و هو مصنف كتاب الدرعة التي كبت اليه شتمه على مجلدات
 عايدة ذكر فيه احوال المعصومين من رسول الله الى القائم عجل الله فرجه و سهل مخرجه
 و هو الان مشغول بتاليف جلد الترجمة و هو مجلد تاريخ القائم عليه السلام حسن مجلدات
 هذا الكتاب و رايت عنده كتباً عديدة من كتب الاخبار للقدماء نقلت او املها
 لا دخان في كشف الحجب و رايت عدة كتب من مناقب اهل البيت للعامة
 و من احسنها كفاية الطالب في مناقب علي بن ابي طالب و هو ملك
 جناب الشيخ عبد محسين دم مجده و كتاب توضيح الدلائل على ترجيح الفضائل
 لشباب الدين اتمخ

و راينجا كتب كثيرة ذكر نموده بعد از آن فرموده : و بالجمله فلا اظن الان احداً يملكون
 عنده كتب عن كتب الاخبار للقدماء اكثر مما عند الملا محمد باقر و هو مشغوف بجمعها
 و ترويحها و اشاعتها و هو في مكان حسن الخلق و التواضع و الوداد و الثقة لاهل الاليان
 سيما لمن كان مشغوقاً بالعبور على كتب القدماء و قد اتى الي مراراً و رحلت اليه مراراً

و کتابہ اللمعۃ الی کتبہ لما تخرج العلماء و سیکتبوه بحسن التالیف و الاحتماء علی ما
لم یظفر الیه غیرہ الخ .

ملا محمد تقی بن احمد بن زین الدین الاحصائی

راقم الحروف بر احوال آنجناب مطلع نشده و یک رساله در تحقیق این امر
که اجساد ائمه معصومین بعد دفن و موت بجانب آسمان میبریزانند از تصانیف
آنجناب بنظر فقیر رسیده اول آن این است :

الحمد لله و کفی و سلام علی عبادہ الذین اصطفی بعد فیقول فقیر اللطف الاتق
الالهی محمد تقی بن احمد بن زین الدین الاحصائی اسئل الله علیه و علی جمیع اخوانه منین
الخ الیه السلام .

الشیخ علی بن احمد بن زین الدین الاحصائی

از فضل ملا در زمان خود بوده چنانچه ملا شفیعاً در ضمن احوال شیخ احمد احصائی
والد شیخ علی مذکور فرموده و او را پسری است فاضل مستی بشیخ علی کتم قائم مقام پدر
خود بود در بلده کرمانشاهان آنتی موضع الحاجه .

عبد التسمیع بن محمد بن علی بن احمد بن محمد سمیع کهزوبی

صاحب شذور العقیان آورده که عبد التسمیع المذكور عالم فاضل معاصر من
تلامذۃ السید ابراهیم الموسوی القزوینی الکر بلائی صاحب ضوابط الاصول و ارتض
اوست شرح نتائج الافکار چنانچه در کشف الحجب مذکور است شرح نتائج الافکار
فی الاصول و الاخبار لمحمد سمیع بن محمد بن علی الیزدی المعاصر فرغ من تصنیفه فی محاد

والعشرین فی شہر ذی الحجۃ ۱۲۵۶ھ است و خمسین بعد الالف والمائتین .

السید محسن بن السید ابی القاسم :

صاحب روضہ بہیہ آورده در ذیل تلامذہ خود کہ السیّد السند والرکن لمعتہ السالک
فی مسالک المتحقّق والعارض فی بدایع التّدقیق البالغ الی مرتبۃ الارشاد الصّاعد من
حقیض التقلید الی اوج الاجتہاد قرۃ عینی وثمرۃ فوادی السید محسن بن السید ابی القاسم
و کفۃ سید محسن مذکور درینولا یعنی در زمان کتابت اجازہ مذکورہ کہ سنہ
طوبت بیت اللہ الحرام سفر نموده قبل از این سفر مشغول بعمدہ قضاوت بین
اتنایس در قبضہ سلطان آباد و نواحی آن می بود . این است کلام حاج ملا شفیعاً

در حال جناب سید محسن مذکور و اللہ العالم بختایق الامور .

آخوند ملا محمد السلطان آبادی :

صاحب روضہ بہیہ در ذیل تلامذہ خود منسلک فرمودہ و اورا باین الفاظ ستودہ
کہ از حجلہ ایشان عالم فاضل و محقق عامل و مدقق کامل آخوند ملا محمد سلطان آبادی
معروف بکبیر است و او فی الحال در سلطان آباد از رؤساء و قضاات است
بوجہ کمال وثاقت و دیانت او عند الناس انتہی .

الحاج محمد حسین بن الحاج علی مراد الکوہرودی

صاحب روضہ بہیہ در حجلہ افاضل تلامذہ خود اورا باین الفاظ ستودہ کہ
منجملہ ایشان عالم فاضل ادیب اریب حاج محمد حسین بن الحاج علی مراد الکوہرودی
و حقہ اللہ تعالی انتہی .

الفاضل آخوند ملا احمد الخوانساری :

صاحب روضه بهیة بتقریب ذکر معاصرین خود آورده و گفته از جمله ایشان
فاضل عالم محقق آخوند ملا احمد دم عمره صفاش از خوانسار است تحصیل علوم
پیش حضرت استاد شریف اعنی شریف العلماء و پیش شیخ محمد تقی صفهائی
صاحب حاشیة المعالم فرموده و آخوند موصوف در این زمان در شهر دولت آباد
مرجع طالبین و عوام میباشد .

آقا میرزا محمود ابن علی نقی الطباطبائی :

صاحب روضه بهیة بتقریب ذکر معاصرین خود آورده و گفته : آقا میرزا
محمود ابن علینقی الطباطبائی و هومن اهل بردجرد اصلاً و مسکناً در بلده بر جسد
مرجع خلائق بوده در امور عامه و حبسیت از تصانیف او شرحیت بر منظومه
بحر العلوم آقا سید محمد مصطفی الطباطبائی که تاریخ اتمامش روز جمعه ۲۳ جمادی الاولی
۱۲۶۹ تسع و ستین بعد الالف و المائین است الموسوم بالمواهب السنیة
فی شرح الدرّة الغرویة .

و میرزا محمود موصوف پسر ابن اخ بحر العلوم مستی بسید جواد است و او سیدی
جلیل و رئیس شهر است و معین فقراء و مساکین و رئیس علماء و مسلط بر
جباره و ظلمه بوده ، نسب شریفش سحاب امام حسن علیه السلام بدین منوال است
میرزا محمود بن السید علینقی بن السید جواد بن السید مرتضی بن
السید محمد بن السید عبد الکریم بن السید مراد بن شاه اسد الله بن السید

جلال الدین امیر بن احسن بن مجد الدین بن قوم الدین بن اسمعیل بن عباد بن
 ابی مکابم بن عباد بن ابی محمد بن عباد بن علی بن حمزه بن طاہر بن علی بن محمد بن
 احمد بن ابراہیم الملقب بطباطبا ابن اسمعیل الدیاج بن ابراہیم الغمر بن الحسن المثنی بن
 الامام المحسن المجتبی علیہ السلام سبط المصطفی ابی محمد الحسن بن الامام امیر المؤمنین

علی بن ابیطالب علیہ السلام .

آخوند ملا ابراہیم بن الحاج زین العابدین :

الاستانہ المازدرانی تلامذہ شفیعا و رسکات تلامذہ خود آورده و گفته :

از جمله تلامذہ من عالم عامل فاضل کامل محقق آخوند ملا محمد ابراہیم بن الفاضل
 الکامل مرحوم الحاج زین العابدین الاستانہ مسکنا و مدفنا و المازدرانی صلوات

دام عتره .

السید حسن القایینی الخراسانی :

صاحب روضه بیته بتقریب ذکر افاضل تلامذہ خود آورده و گفته از جمله

ایشانت سید صالح فاضل عالم محقق مدقق سید حسن قایینی خراسانی

دام عتره .

السید محمد تقی الکاشی :

صاحب روضه بتقریب ذکرا موات معاصرین خود آورده و از جمله ایشان

سید سنده و رکن معتمد السید محمد تقی الکاشی المعروف ببیت مشہدی بدریکه

او عالم فاضل و مدرس اصولی بود و از تلامذہ او فضلا می بسیارند مگر انیکه متهم بمیلان

تصون بود آنتی .

الفاضل محمد بن الحاج محمد بیگ الچکنی الکرزی

صاحب روضه بهیه بتقریب ذکر اسوات معاصرین خود آورده و از جمله معاصرین است فاضل عالم عامل فقیه نبیه محمد بن الحاج محمد بیگ الچکنی الکرزی ، و او از اکابر علماء و اجلّاء فضلّاء است و بودیم ما هر دو دوست و رفیق و شفیع باجمله فاضل ممدوح بغایت جودت فم و دقت نظر بوده و شدت احتیاط در امورین داشته حشره الله مع الائمه الطاهرين .

الشیخ حسین الطهرانی الحائری :

حاج ملا شفیعا در او اجازة خود اورا باین الفاظ ستوده فاضل نام محقق مدقق صاحب ملکه قویة و سلیقه مستقیمه المعنی لوزعی که در عصر خود مشهور تا بنده است شیخ حسین و او از اکابر علماء اعلام است و از مجتهدین عظام است و مرجع خاص و عام و صاحب اعتبار است پیش وزراء و سلاطین و از جانب کمبریج میرزا تقی خان وزیر پادشاه حجه ناصرالذین شاه قاجار دوم دولته صحت و نایب است در بلده طهران و در این ولایت امین از جانب سلطان مذکور است در کربلا برای تعمیر روضه مطهره و قبة منوره مولای ما حضرت سیدالشهداء علیه و علی جدّه و ابیه و امّه و اخیه و اولاده الطاهرين الف تحیة و سلام و در آنجا مشغول بتدریس و تعلیم طلبه علوم میباشد و او را مدخله است تا تمه در امور عامه و هم در امور اعانت خیر و نیکی ها و دستگیری فقراء که جناب او کهنف ارامل و یتامی کثر الله فی الفرقة الناجية امثله

الشیخ علی نقی البروجردی :

صاحب روضهٔ بیہیہ اور ابابین الفاظ سیتودہ و درسکٹ انافضل تلامذہ
خود منسلک نمودہ می آورد من جملہ ایشان شیخ محقق مدقق فاضل عالم کامل زابہ
شیخ الاسلام شیخ علی نقی البروجردی دام عزة انتہی کلامہ .

العالمان العالمان الحاج ملا اسد اللہ بن عبد اللہ
والآخوند ملا علی شریف البروجردیان اصلاً و مسکناً

ملا شفیقا بتقریب ذکر اموات معاصرین خود آورده : الفاضلان العالمان
الکاملان المحققان المدققان الحاج ملا اسد اللہ بن عبد اللہ و آخوند ملا علی شریف
البروجردیان اصلاً و مسکناً و این ہردو بزرگوار قریب و باہم بودند و در زمان تحصیل
درس خود پیش سید استاد آقا سید محمد طباطبائی و پیش سید عالم فاضل کامل
فقیہ میرزا ابوالقاسم بن سید حسین نماوندی و آن ہردو بزرگوار باہم در غایت دوستی
و صداقت بودند در ایام تحصیل و در اوایل مرچین از کتاب القضاء و امور محبتیہ و
بلوغ مرتبہ الریاستہ امداد واسطہ و او آخران در غایت مخالفت بودند مگر حق با آخوند
ملا علی موصوف بود .
بدرستی کہ آخوند موصوف
نبی از منکر و امر معروف می نمود تعصب بسیار در دین داشت و منجہ متحائین فی
اللہ و مبغضین فی اللہ بود پس سکوت در این مقام اولی و احقری است این است
کلام صاحب روضہ .

مولانا حاج ملا رضا استرآبادی :

وی مجتهد جامع و کامل بود وی صاحب شمشیر هم و شجاع هم بود بارها با ترکان جنگ کرده آخر الامر در جنگ ایشان فوت شد از تلامذۀ اوست میرزا علی ترک ، جوانی است سرباز سپاهی میرزا سلیمان در فوج سپاهان او را دیده که با فیر کیه و هم آریسته او را در فوج درخواست کرد آخر الامر میرزا علی خدمت میرزا سلیمان تحصیل فنون کرده بعد از فوت شان بمقام ریاست شان اقامت نمود .

الشیخ محمد حسن آل یاسین الکاظمینی :

در کاظمین قیام داشت وی انا عاظم و علماء کرام و متفقین فحام بوده ، و از تلامذۀ شیخ محمد حسن صاحب جواهر الکلام است در آیتامی که در نجف اشرف بود بخواب دیده که حضرت امیر مژ با و فرمود که : **وَلَيْتُكَ بَغْدَادٌ وَ دَجِيلٌ** و ما والاها چنانچه بحمد الله همین امور ظاهر شد که در بغداد و کرداده و دجیل مرجع خلایق بود و کرده ده است در اطراف شط بغداد .

السید ابوالحسن الموسوی :

عالم عامل و صاحب رسایل بوده خطی که بخدمت جناب سید العلماء نوشته در آن اشاره بر سائل خود نموده .

سید صدر الدین الموسوی :

صدر عالیقدر مجتهد و حید العصر بود برادرش سید ابوالحسن الموسوی در بعض خطوط که بخدمت سید العلماء فرستاده مدایح و القاب و ذکر علو مرتبه اش

در اجتهاد کرده مؤلف را بر تفصیل احوالش اطلاعی نیست .

شیخ جواد رشتی :

وی عالمیست در مقام رشت اقامت دارد از تلامذۀ جناب شیخ مرتضی انصاری
بخفی وقتی در رشت شخصی نصرانی زن مسلم را نفس گرفته بود شیخ موصوف حکم به
قتل نصرانی فرمود تا آنکه او را کشتند استغاثۀ این امر بیاد شاه کردند از طرف شاه
استفسار این معنی شد که کدام کس حکم بقتل نصرانی داده هر کس از علماء انکار و شکی
از این مطلب نمودند شیخ موصوف گفت که من گفته ام همه تجار رشت بر ضمت
شیخ شدند و تجار طهران نوشتند .

میرزا هاشم نیشابوری :

از اجلۀ نیشابور در علوم فزون جامع ذوات والا صفاتش در نیشابور مرجع
خلایق بوده سیاحت دیگر بلاد هسچو طهران نموده بزیرت عبّات عالیات
هم فائز گشته حکمت و منبری خوب داشت و از پادشاه مبلغ خطیر بوی و طیفه
میرسید و از اموال جاگیر هم مبالغ کثی داشت یک دفعه ترک همه نمود و طیفه شاه را پس
داد و گوشه نشینی اختیار کرد .

ملا حسین اروستانی :

ساکن بهدان از تلامذۀ سید باقر رشتی در فقه و کلام سرآمد اعلام بود صحبت
منبرش بی نظیر بود در مسائل فقه استحصاری تام میداشت که حاجت بتأمل
در جواب استفتا و نداشت کتابی بسو و در اصول دین نوشته بغایت جبری قلب

شجاع بود با آنکه خانه اش را آتش زدند لکن هیچگونه منگوم نشد و همانزود قریب
 بهمان در دهی رفته بوعظ مشغول شد .

میرزا حسن بیدآبادی :

بیدآباد محله ایست از محله های صفهان از مجتهدین معروف و مدرّسین
 اصفهان طلبه کشید در حلقه درس وی حاضر شدند در اصفهان تحصیل علوم
 از حاج ابراهیم کلباسی ، و کلباسی قریه ایست از اعمال خراسان و جناب
 سید باقر ششتی و میرزا محمد حسن شیرازی نیز بل سامرا که مسلم الثبوت بود از
 شاگردان جناب موصوف میباشند .

العالم الفخیم والفاضل بحسبم ملا محمد مقیم لکشمیری

وی از اکابر فضلاء کرام و اعظم بنلاء عظام کشمیر بوده زاهد ورع و مقدّس
 و تبحر شان در علوم و دینیّه جدی رسیده بوده که رساله جداگانه باید تا حصا
 آن شود الحقّ عالم اجل و فقیه اجل بوده حکایات و کرامات بسیار دارد الان
 یکی از احفادش که موسوم بشیخ محمد علی در نجف اشرف برای تحصیل علوم
 دینیّه سکونت دارد راقم الحروف بزینت شان مشرف گشته و علوّ
 مرتبت آن خانواده علم و فضل بزبان فیض ترجمان جناب العالم الاجل و العالم
 الاجل السیدع الهام الجبذ الغمام القططم العلام صاحب المناقب الفخام
 و الکرامات العظام فخر المجتهدین فی العری و الکر بلاء را سیس المتفقین فی ابوی

السید مرتضی القمی الخجفی المتوفی ۱۲۲۳ ثلث وعشرين بعد المائة الثالثة والاهت
 من ليلة خمس وعشر من شهر شوال المكرم في الغري ودفن فيه رحمه الله .
 شنيدم که ملا محمد مقیم را دانا د بود ملا محمد قاسم او هم فاضل عالمی بوده
 واز جمله تلامذه او مولانا السید صفدر بن السید الصالح الرضوی الکشمیری که
 احوالش در نجوم السماء مذکور شد و ملای موصوف در بلده لکنو تشریف آورد
 بود غالباً تشریف آوری شان در بلده لکنو وسطاً مائة ثلاثه بعد الالف باشد
 سینه و فاش معلوم نشد والله اعلم .

شیخ محمد تقی البروجردی الخراسانی :

وی عالم جلیل و مجتهد نبی بدلیل بوده بسیار مقدس و متورع و تارک دنیا
 بوده چنانچه یک قصه در ضمن حال پیر شان الشیخ مرتضی الخراسانی سلمه الله میآید

مولانا السید علی بن محمد بن طیب :

ابن محمد بن نور الله بن سید نعمه الله الجزائرئی التتیری صاحب آثار سفیراته
 که او عالم عامل جهل کامل و از تلامذه جناب شیخ مرتضی الانصاری بوده :

المیرزا صالح بن السید مهدی القزوی الحلی

المقدم ذکره وی عالم عامل فاضل کامل بوده ، جناب المیرزا حسین نورمی
 در شان او مینویسد : حدثنی السید السند و الحبر المعتمد زبدة العلماء الاعلام

وعمدة الفقهاء العظام حاوی فنون الفضل والادب حایز معانی المحب للکتاب
الامیرزاد صالح دام علاه ابن السید المحققین ونور مصباح المجاہدین وحید
عصره و فرید دہرہ سیدنا المعظم السید محمد علی اقرقونی محلّی المتقدم ذکره
اعلیٰ لہ مقامہ و رفیع فی الخلد اعلامہ

الشیخ جعفر الشوشتری :

چنانچہ صاحب مرآت البلدان در مجلد ذکر شیش بابین عنوان آورد کہ از علمائے
عصر در شوشتر جناب شریعتمدار عالم زمانی فاضل فیاض متراض شیخ جعفر شوشتری

رحمۃ اللہ علیہ الشیخ غلام حسین الدکنی :

ومی از علمائے کبار و فضلاء عالیقدر بوده معاصر علامہ تفضل حسین خان
المعروف بنجان علامہ است از دوست رسالہ در مجتہد جبل بیط و مرکب
صاحب تاریخ گلزار آصفیہ می نویسد حکیم غلام حسین خان شاہجہان آبادی
از جملہ سرخیلان علمائے عصر و فضلاء روزگار فضیلت خان معزز دین عمد شیل
در معقول و منقول و دیگر علوم بحر موج است کہ پامان ندارد قلم را طاقت تحریر
وزبان را قوت تقریر فضائل و کمالات ایشان نیست ہمین کلمہ بس است
کہ مثل خود ندارد در فیصلہ قضایای ساکنان بلدہ حیدرآباد از روی احکام شرعیہ
مصروف اند معمدا بذاتہ در مروت و آدمیت قدر شناسی انسان و اہل کمال
در نکوئی باقرہاء و اجباء و توجہ بحال غرباء عدیم المثال و کریم الخصال و عمیم الاشفاق

توان گفت در این زمان که ۱۲۵۵ هـ یک هزار و دوصد و پنجاه و هشت هجری است
 احدی دری یاد کن بفضیلت و علمیت و کمالات علی خان معزز میز سد آنتقی

السید مرتضی بن السید مسلم :

وی از اکابر علماء عظام و فضلاء فخام بوده ، جناب میرزا محمد دهلوی در جلد

نهمین اشاعیر خیلی تعریف و توصیف او فرموده چنانچه در اینجا مرقوم میشود .

الشیخ احمد رضا :

وی از علماء عظام و فضلاء فخام بوده منجمله از مصنفات اوست تفسیر مبارک

که مثل جلالین است و هم سه تفسیر علاوه بر این دارد و نیز از جمله مصنفات اوست

عجده المقال فی علم الرجال و رساله در اصول فقه و غیر ذلک که ما سمعت عن السید مرتضی

ملا سید محمد الرضوی المشهدی :

استاد الشیخ مرتضی الانصاری وی از اعظم علماء کرام و جهابذ فقهاء

عظام و سرآمد متورعین و فخر المجتهدین بوده تلذشان از شیخ محمد تقی الخجفی که

ایشان تلذذ الشیخ جعفر نجفی بودند جناب سید موصوف الذکر استاد جناب

الشیخ مرتضی الانصاری است .

و ایضا تلامذه کثیره دارد مثل مولانا السید محمد علی حسینی محارری شهرستان

از مصنفات اوست شرح بر بلعده مشقیه و هم رساله کثیره در علمیه دارد

که ما سمعت عن المرءم السید مرتضی الخجفی رحمه الله -

الشیخ مؤمن علیخان بن قاسم بخاری

آزمصنفات اوست شرح قانونیچہ فی الطب قرۃ العین و سبکۃ اللجین و مجاہد
الاخیر فی مجالسۃ الاخیار و مناظرہ طبیب و غیر ذلک کما سمعت من التیة
الاجل مولانا السید مرتضی الخفی

محمد بن محمد المدعو بشاہ محمد الدارابی :

استاد شیخ مؤمن علی وی عالم عامل و فاضل کامل ادیب ماہر علوم عقلیة
و نقلیة بوده آرمصنفات اوست شرح بر صحیفہ کاملہ اسمیش ریاض العارفین
کہ در عهد ابوالمظفر شاہ سلطان حسین الموسوی الحسینی القفوی تصنیف
فرمودہ ہذا فی کشف المحجب

السید محمد بن محمد حنیف الرضوی الزیدی

وی فاضل جلیل عالم بود نبیل زاہد عابد تارک دنیا متورع مقدس خیر بودہ
تلمذشان بجناب آقا سید علیشاہ الرضوی الکتیمی منستی میشود و ہم از جناب
سید مذکور مجاز بود و ہم اجازہ از جناب شریف العلماء و الشیخ مرتضی الاضہ
داشتہ بود و در عهدا مجد علیشاہ پادشاہ مفتی خیر آباد بود واللہ اعلم

مولانا الحاج المیرزا ابوالقاسم المرحوم التوری الکرز

وی از اعانم مجتہدین اکابر علماء عالمین بودہ مقدس و متورع صاحب
مراتب جلیلہ و مناقب فخمیہ بود تلمذایشان بجناب الشیخ مرتضی الانصاری بود
و کتابی جمع نمودہ الموسوم بمطرح الانظار کہ در آن تقریرات استاد خود نوشتہ

انتهی

مولانا السيد محمد بن السيد احمد بن السيد حيدر الكاظمي
 وى عالمى جليل و فقيهى نبيل بود و در شان او جناب ملاحسين نوزى در جنة المأوى

ميفرايد :

حدثنى جماعة من الاقبياء الابرار منهم السيد السندي الحبر المعتمد العالم العالم الفقيه
 النبوية الكامل المؤيد المسد السيد محمد آل سيد حيدر بن العالم الاوحد السيد احمد بن
 العالم العالم الجليل والحبر المتوحد النبيل السيد حيدر الكاظمي عني ايداه الله تعالى ،
 وهو من اجلاء تلامذة المحقق الاستاد الاعظم الانصارى طاب ثراه واحد
 اعيان اتقياء بلاد الكاظمين و ملاذ الطلاب والزوار والمجاورين وهو واخوته و
 ابائهم اهل بيت جليل معروفون فى العراق بالصلاح والسداد والعلم وفضل المعونة
 يعرفون بيت السيد حيدر جده سلم الله تعالى انتهى عبارة جنة المأوى .

الشيخ باقر الكاظمي :

عالم فخيم فاضل عظيم بوده صاحب جنة المأوى باين عنوان ذكر فرمود
 حدث الشيخ الفاضل العالم الثقة الشيخ باقر الكاظمي المجاور فى نجف الاشرف
 آل الشيخ طالب نجل العالم العابد الشيخ مودى الكاظمي .

حاج على بن الحاج ميرزا خليل الطهرانى لتجفى :

وى عالم جليل فقيه نبيل بوده ، صاحب جنة المأوى در شان او ميفرايد :
 حدثنى مشافهة العالم العالم فخر الاوائل حسره ذخر الاوائل شمس فلك الزهد و تقوى
 حاوى درجات السداد و الهدى الفقيه المؤيد النبيل شيخنا الاجل الحاج مولى على بن

الحاج ميرزا خلیل الطهرانی الموطئن فی القرى حیاء ومیتا وكان يزور ائمة سامرا فی غلب
 السنين ويانس بالسرداب المغيب ويستفيد فيروضات ويعتقد فيه رجاء ونيل
 الملكات وكان يقول اني زارت مرة الاورايت كرامته وملت كرامته وكان ميتا زارة
 غير انه ذكر لي وسمعه عنه غيري اني كثير انا وصلت الي باب السرداب الشريف في جوف
 الليل المظلم وحين هد من الناس قارى عند الباب قبل النزول من الدرج نوراً
 يشرق الغيبة على جدران الدبليز الاول ويحرك من موضع الى اخر كان سدا احد
 هناك شمعة مضيتة وهو يتقل من مكان الى اخر فيحرك النور منها بكرة ثم انزل و
 ادخل في السرداب الشريف وما جدا حدا وما رى سراجاً انتهى .

وايضاً در دار السلام مي فرمايد فخر الشيعه ذخرا الشريفة النموذج السلف و
 وبقية الخلف العالم المحقق الرباني شيخنا الاجل الحاج مولى على بن الصالح الحاج
 الميرزا خليل الطهراني .

مولانا محسن الاصفهاني المجاور بالكر بلاء المعلى

وى عالم اكل فقيه اجل مقدس وفضل بوده در شان او جناب ميرزا حسين
 نورى در جنة المأوى مي فرمايد : حدثنى العالم النبيل والفاضل الجليل الصالح الثقة
 العدل الذى قل له البديل الحاج مولى محسن الاصفهاني المجاور لمشهد ابي عبد الله عليه السلام
 حياً وميتاً وكان من اولوق ائمة الجماعة .

مولانا على الرشدي :

وى عالم جليل فاضل نبيل بوده جناب ميرزا حسين نورى در شان او مي فرمايد

حدثنی العالم الجلیل والحجیر النبیل مجمع الفضائل والافاضل الصفی الوفی المولی علی
الرشیدی طالب ثراه وكان عالماً براءتقیماً زاهداً حایواً لانواع العلم بصیراً ناقداً من
تلامذة الیة الشیخ الاسلامیة الاعظم دام ظلّه العالی کذا فی الحجة المأوی .

المیرزا اسمعیل بن زین العابدین السلماسی :

صاحب علم وفضل بوده در حجة مأوی مذکور است : حدثنی العالم الجلیل و
المولی النبیل العدل الثقة الرضی المرضی الامیرزا اسمعیل بن زین العابدین السلماسی
وهو من اوثق اهل العلم والفضل وائمة الجماعة فی مشهد الکاظم عن والده العالم
العلیم المتقدم ذکره المولی زین العابدین السلماسی .

المیرزا حسین اللاهجی المشهدی الغروی :

علم عامل فاضل کامل بوده در شأن او صاحب حجة المأوی میفرماید :
حدثنی العالم الفاضل الصالح الورع فی الدین الامیرزا حسین اللاهجی المشهد
الغروی ایدہ الله وهو من الصلحاء الاتقیاء والثقة الثبت عند العلماء .

آقا سید ریحان الله خلف الصدق آقا سید

کشفی و اربابی

صاحب آثار میگوید که آقا سید ریحان الله فقیهی فاضل و متبتعی کامل است
باحاطه احوال رجال و تراجم علماء فریقین و اتساع دائره حدیث و تفسیر نیز از نظر میاشد
بر موعظه منبری نیز تسلطی یافته و بزهد و ورع و تقوی و مواظبت بر تلاوت و مناجات

اشتهار دارد و از جناب آقا مرتضی برادرزاده مشارالیه مسموع افتاد که میگفت جد
 بزرگوارم سید کشفی را در او اخرام و خواتیم عمر فرزندی نرینه آمد تسمیه را علی عاده قرآن
 بگشود این کریمه اول یابری بود که **رَوْحٌ وَدَهْنَانٌ وَجَنَّةٌ نَعِيمٌ** فرمودند
 این پسر روح الله است بفتح الراء وحق تعالی مرا پسری دیگر نیز خواهد عطا فرمود
 نام او ریجان الله است و از پی آن پسر عمر من بمر خواهد رسید و قصار ابرام چنین شد
 که استکشاف کرده و خبر داده بود آینه آقا ریجان الله چند سال است که مطن
 خود بر گرد و ترک گفته و بدار الخلاف طهران اقامت گزیده و اینجا مسجد امامت عت
 دارد و هم مجلس افادت و افاضت آنتی .

مؤلف گوید که آقای مذکور بر نسخه حواشی نوشته و عملیه خود گردانیده .
ملاحسن نائینی مقیم مدرسه نیما و اصفهان :
 صاحب آثار در حال او گوید که تلاحسن در انواع علوم ظاهر و باطن بمقام
 کشف و شهود بود اگر فی المثل در یک روز از هزار کتاب در فنون شتی از وی حل
 مشکلات و رفع شبهات میخواستند بدون هیچ تأمل همه را جواب میفرمود با آنجه
 اصلا کتاب نداشت و ابد با مطالعه وقت نمی گذاشت و این معنی در تسلیم بمقامی است
 که بهزاران کس از محصلین اصفهان و مدرسین آسانان بارها آرزو شده اند و باشا صم
 احساس نموده اند و این نیست جز حقیقت مکاشفه و این دعوی را بر این
 دیگر نیز از قبیل اخبار با انتشار تلکراف در ایران و صدمات شریعت از طور باب غیره
 که بغیر تحقیق از وی شنیده شده است وی در بدایت امر بشبانی اهل برجنی

از توابع نائین میگذرانیده تا بتقریبی عارف ربانی و مقرب بارگاه سبحانی .
 حاج محمد حسن او را در بیابان نائین نظر فرموده تحصیل علم و تکمیل نفس میفرماید مردیکه
 محضر مبارک او را ادراک کرده اند از وضع زندگانی و ریاضات و مجاهداتش در طریق
 اویستیه اموری خفیه روایت می نمایند قدس الله تعالی روحه آنتی .

حاج میرزا محمود قزوینی :

صاحب آثار میفرماید که از اعیان و علماء دارالسلطنه قزوین است ،
 منصب رینی و دیوانی با هم توأم ساخته و مصداق احسن الدین والدنیا اذ اجمعین
 گردیده خاندان ایشان که بدارالسلطنه قزوین مکیمن میباشد در میان تجار ایران
 نمره نخستین محسوبند و مشارالیه گذشته از مقام علم و عمل و فقا هستد نباهت
 و جلالت و نبالت بحسن خلق و مضم نفس و درویش نمادی و بی تعینی از ارباب جنس
 خویش ممتاز است و در جمله بی انبار منصب و لقب امین التجاری حسب الوراثه
 و الاستحقاق از سایر اهل باوی بود و بعد از وظایف علمیه همی بر تکالیف این مقام اقدام
 میفرمود ولی از چندی است که خود بموجب استدعاء وی این شغل شریف و منصب
 منیع از دیوان عزیز با فرزند دانشمندش عمده العلماء العظام حاج شیخ لودی سلمه
 تفویض شده و فرمان مهر لمعان بصدور رسیده است بهمانند ادپاک خداوند این ترجمه
 و اما با سید علامه آقا سید جعفر کشفی علیه الرحمه می پیوندد ادام الله ظلاله و نواله

میرزا عبد الوهاب قزوینی :

صاحب آثار مرقوم میدارد که خلف ارشد حاج ملا صالح برغانی است ،

تبع وی در سلسله برغانیه احد را بنود معقولا و منقولا با اسانید شرکت میکرد و خود را مجتهدی جامع الشرائط میدانست و بقزوين ریاستی معتد به داشت و نزد حکام دیوان عالی بسیار مطلع بود ولی با غیر جنس خود وصلتی نکرد و آبروی خود و سلسله را بر بخت و زیاده موهون و مخففت شد در احوال میلی مفرط بتصوف بهرسانید بود الحق در طلاقت زبان و ملاحظت و جلاوت لجه و حسن تفهیم او بهر حال عموماً و بمنبر خصوصاً در تمام ایران احدی نرسید تجاوزه الله عما وعنه آنتی .

آقا سید محمد طباطبائی :

صاحب قصص الانبیاء در حق او گفته که او از سادات طباطبا و از قبیلۀ مرحوم بحر العلوم و محیی آداب و رسوم و افاضه اشش بالنسبه بفرق ناسس علی سبیل العموم و سلمان عصر و فرید دهر و از تلامذۀ صاحب فصول و از صاحبان علم فقه و اصول و سرآمد فحول و در امر معروف متصلب و مراعات او در نهایت است حکام و وقت در طهران ساکن او را بمؤلف کتاب محبت بی اندازه بلکه فاطمه علماء از افاضات او بهره مند و از صاحبان قدسیه است سلمه الله نعم آنتی مافی مقصص

الانبیاء

حاج محمد رحیمخان کرمانی :

فرزند اشنمذ حاج محمد کریمخان مذکور است و از چند سال است که مقیم دار الخلافه گردیده در فقه و حدیث و تفسیر و تاریخ و تاویل و تطبیق مابین ظاهر و باطن و جمع مابین معقول و مسموع و علمی اصول و فروع میانۀ مشایخ فرقه شیخیه منفرد است

بیان منبر اور انیز از این جماعت احدی ندارد بانکارنده اختصاصی بزرگانہ میوزرد
حسن محاضرہ و لطف محاورہ وی را از ہر سچکس ندیدہ ام متع اللہ الاجاب بطول
بقائہ آنتہی ہکذا ذکر صاحب المآثر .

آقا سید جعفر دارابی :

مشور بکشفی صاحب مآثر میگوید : کہ آقا سید جعفر دارابی از اجلتہ علماء ^{معین} جان
ما بین علم و اتقان و ذوق و عرفان بود و در فن تفسیر نظیر نداشت ، تحتہ الملوک از
تصنیفات آن زبده ارباب سیر و سلوک بطبع رسیدہ گرامات بسیار از وی مشهور ^{است}
آنتہی .

حاج آقا محمد شیرازی :

صاحب مآثر میگوید کہ حاج آقا محمد شیرازی ہم از علماء ظاہر بود و مرافقہ میکرد
و ہم از معارف عرفا و اہل باطن بشمار میرفت و دستگیری می نمود زیادہ برده سال
از این پیش بدرا مخالفہ طران رسید و فعلا فوت شدہ آنتہی .

ملا محمد علی سلطان آبادی :

صاحب مآثر میگوید کہ ملا محمد علی سلطان آبادی عالمی ادیب و فاضلی از
فرط ذکا و وحدت و ذہن سرعت انتقال و کثیر التصیب بود نزد حاج سید شفیع
چاپلقی بروج بردی تلمذ کرد و بکزار رفت و اسجا بتدریس علوم و تربیت طلبہ
اشتغال گرفت و آخر عمر بتصوف مائل گردید آنتہی .

ملا ولی اللہ ہمدانی :

صاحب آثار میفرماید که ملا ولی الله بهرانی عالمی عالم عارفی کامل بود مابین معقول و منقول جمع کرد ظاهراً و باطن را برآرسانه محل اعتقاد و ارادت انبیا و ملوک گردیده بود .

مؤلف دو کتبت بغض صحبتش در بهمان فائز شده است و در ثانیه از صورت منامی که در آن اوقات دیده بودم بر مکاشفه اخبار فرمود رضوان الله علیه آنتی

میرزا محمد تقی تبریزی ملقب بحججه الاسلام :

خلف الصدق مرحوم ملا احمد مقانی از مشاهیر مشایخ شیخیه عالم فاضلی است و در میان شیخیه آذربایجان اعتباری عظیم دارد کذا فی المآثر .

مولانا الشیخ محمد تقی الاصفهانی :

وی از اعظم علماء کرام و اکابر فقهاء عظام و افاضم اصولیین تماماً کلام بوده ملا شفیعا در ذکرا موات معاصرین خود آورده :

منهم العالم الکامل لفاضل المحقق المدقق الفقیه البتیه شیخنا الشیخ محمد تقی الاصفهانی مسکناً ههومن اجلة الفقهاء والاصولیین والمدرسین المعروفین وله حاشیه حقیقه مفصّله علی المعالم آنتی .

و اسم این حاشیه : هدایه المسترشین فی شرح معالم الدین که در

طهران طبع شده و بهم در این دیار شایع است

اسم گرامی پسر شیخ موصوف مولانا الحاج الشیخ باقر المتوفی سنه ۱۳۱۵

فہرست تکریمہ نجوم السماء

۳۲	التیڈ محمد حسین بن السید حامد حسین	۳	ملا محمد دیوگامی
۲۳	مولانا السید حسین بن السید جعفر	۶	ملا محمد درویش جوپوری
۲۳	مولانا سید عبدالعلیخان		مفتی سید ابوالبقاء ابن ملا محمد درویش
۲۶	مولانا ذاکر علی جوپوری	۷	جوپوری
۲۷	مولوی سیدنا صرحین جوپوری	۹	ملا محمد صادق ابن مفتی ابوالبقاء
۳۰	مولوی محمد حسین خان جوپوری	۹	ملا محمد باقی ابن المفتی ابوالبقاء
۳۱	ملا محمد عیوض جوپوری	۱۰	مفتی سید مبارک ابن المفتی ابوالبقاء
۳۲	ملا فتح محمد ابن ملا عیوض جوپوری	۱۲	ملا محمد حفیظ جوپوری
۳۳	شیخ اسمعیل الکافمینی	۱۳	مفتی روح اللہ پیر مفتی سید مبارک
۳۴	مولانا سید علی الشہیر بشر علیخان	۱۴	مولوی محمد راجی جوپوری
۳۵	مولانا الشیخ حسینعلیخان الاجاری	۱۴	قاضی خوب اللہ جوپوری
۳۶	مولانا میرزا کاظم علی آلکلمنوی	۱۶	مولوی محمد علی جوپوری
۳۷	المیرزا غازی	۱۶	قاضی خیر اللہ جوپوری
۳۷	مولانا السید اکرم علی الواسطی	۱۷	قاضی حسن سعید خان جوپوری
۳۸	مولانا السید یاد علی النصیر آبادی	۱۷	مولانا محمد عسکری جوپوری
۳۹	مولانا السید محمد صادق بن سلطان العلماء	۲۱	السید جعفر بن الحسن بن قاسم

۸۴	مولانا السید محمد ابراہیم تفریزی	۴۱	مولانا میرزا جواد علی
۸۶	شیخ عبدالحسین طهرانی	۴۲	مولانا الحاج میرزا حسن العظیم آبادی
۸۸	میرزا ابراہیم سبزواری	۴۴	مولانا السید کھفعلی الحسنی النونروی
۸۹	میرزا ابوالقاسم الحسینی	۵۲	مولانا السید اولاد حسین الشکوہ آبادی
۹۰	میرزا ماشیم مشہدی	۵۵	مولانا المیرزا محمد تقی النوری الطبری
۹۱	مولانا سید علی قلی	۵۹	مولانا الشیخ سبجانی نعلجان القاضی
۱۰۷	مولانا الشیخ مشکور الخفیی	۶۱	مولانا السید عبداللہ بن سلطان العلما
۱۰۸	شیخ محسن	۶۲	مولانا محمد تقی الیزدی
۱۰۹	حاج میرزا عسکری	۶۳	سید محمد باقر رشتی
۱۰۹	آقا محمود	۶۶	مولانا سید مہدی صاحب تذکرۃ العلما
۱۱۰	مولی اسد اللہ بردجوردی	۶۷	مولانا محمد ابراہیم کرباسی
۱۱۲	سید رضی لاریجانی	۶۸	مولانا الشیخ حسن الخفیی
۱۱۳	محمد حسین یزدی	۶۹	میرزا احمد تبریزی
۱۱۳	میرزا ابوالحسن اصفہانی	۶۹	میرزا محمد فقیہ
۱۱۶	شیخ ابوتراب	۶۹	میرزا محمد مہدی ہاشمینی
۱۱۶	شیخ رضا کرمانشاہی	۷۰	میرزا آقاسی
۱۱۶	میرزا محمد زکی	۷۰	ملا عبدالحق یزدی
۱۱۷	ملا جواد کشمیری	۷۱	مولانا الشیخ محمد حسن نجفی صاحب جواہر الکلام

۱۹۳	آخوند ملا حسین چابلاتی	۱۱۸	میرزا محمد انیسابوری
۱۹۴	مولانا آخوند ملا محمد علی محلاتی	۱۱۹	حکیم ابوعلیخان
۱۹۵	محمد شفیع چالقی	۱۲۰	مولانا السید علی الکلکونی
۱۹۸	شیخ محمد رحیم بروجرودی	۱۲۵	مولانا سید حسین ملقب بسید العلماء
۱۹۹	آقا محمد رضا طبسی	۱۲۸	مولانا السید اسمعیل الاصغمانی
۱۹۹	مولانا السید علی ضامن نونروی	۱۲۹	السید علی حسین بن سید العلماء
۲۱۰	میرزا محمد تقی	۱۳۱	آقا محمد حسین یزدی
۲۱۰	ملا احمد خوانساری	۱۳۲	مولانا سید حسین نونروی
۲۱۱	ملا محمد تقی مشدی	۱۴۸	میرزا محمد رضی خان ، انیسابوری
۲۱۱	ملا حسینعلی تو میرکانی	۱۵۵	سید رضا نعلی نونروی
۲۱۱	مولانا اشیر مرتضی الانصاری	۱۷۵	السید محمد اودی الکلکونی
۲۱۴	مولا محمد جعفر آباده الفارسی	۱۷۹	مولانا السید محمد باقر مصنف الدرر
۲۱۵	المولوی السید سراج حسین	۱۸۰	مولانا السید مرتضی : خلاصه العلماء
۲۸۵	ملا آقا ابن عابد دربندی	۱۸۶	میرزا نصر الله
۲۸۹	ملا هاشم کاشانی	۱۸۶	مولانا السید محمد مهدی نصیر آبادی
۲۸۹	آقا سید محمد باقر قرزویی	۱۹۰	شیخ عبد الرحیم بروجرودی
۲۹۰	حاج میرزا محمد باقر	۱۹۱	میرزا علی صفر تبریزی
۲۹۰	مولانا ابانجاز حسین	۱۹۱	سید غلام حسین جوینوری

۳۱۸	مولانا آقا علی الاصفهانی	۲۹۸	حاج میرزا حسن
۳۲۰	آقا سید ہادی العالی	۲۹۸	مولانا میرزا محمد علی آلکلمنوی
۳۲۱	سید حسین الشوشتری	۲۹۹	ممتاز العلماء سید محمد تقی
۳۲۲	سید زین العابدین الطباطبائی	۳۰۱	آقا سید علی بحر العلوم
۳۲۳	ملا محمد حسن التوسیر کالی	۳۰۳	سید علینقی الحارثی
۳۲۴	آقا محمد مهدی کرباسی	۳۰۴	مولانا السید عصمتہ اللہ
۳۲۷	میرزا ابراہیم سبزواری	۳۱۳	مولانا شیخ جواد نجفی
۳۲۷	میرزا ابوالقاسم الحسینی	۳۱۴	السید محمد باقر السلطان آبادی
۳۲۹	میرزا زین العابدین	۳۱۵	السید ہادی العالی الاصفہانی
۲۳۰	میرزا محمود بروجرودی	۳۱۵	میرزا محمد شریف المشہدی
۳۳۱	مولی علی قارپوز آبادی	۳۱۵	السید علی الحسینی الاصفہانی
۳۳۱	میرزا عبد الرحیم نہاوندی	۳۱۶	السید ابوالقاسم الاشکوری
۳۳۱	آقا سید علی قزوینی	۳۱۶	میرزا ابراہیم سبزواری
۳۳۲	آقا محمد نجم آبادی	۳۱۷	میرزا محمد باقر السماسی
۳۳۲	حاج مولی آقا خوئی	۳۱۷	حاج ابو الحسن المازندرانی
۳۳۲	سید اسد اللہ	۳۱۷	شیخ حسین المازندرانی
۳۳۳	حاج مولی محمد اشرفی	۳۱۷	مولانا ابوطالب السلطان آبادی
۳۳۴	ملا محمد حسن نہاوندی	۳۱۸	محمد السلطان آبادی

۳۴۲	سعید العلماء مازندرانی	۳۳۴	آقا محسن عراقی
۳۴۲	میرزا محمد حسن آشتیانی	۳۳۴	سید محمد باقر عراقی
۳۴۳	سید رضی الدین مجتهد قزوین	۳۳۴	شیخ راضی نجفی
۳۴۳	حاج سید ابوتراب	۳۳۵	الشیخ جواد نجفی
۳۴۳	شیخ محمد طاهر اردوبادی	۳۳۶	آقا سید علی شوشتری نجفی
۳۴۳	شیخ محمد مهدی	۳۳۶	میر محمد هاشم اصفهانی
۳۴۴	ملا زین العابدین بروجرودی	۳۳۷	شیخ جعفر نوری
۳۴۴	میرزا محمد اندرمانی طهرانی	۳۳۷	ملا علینقی خیارچی
۳۴۴	ملا رضا استرآبادی	۳۳۷	شیخ صالح ششتری
۳۴۵	سید محمد باقر یزدی	۳۳۸	مولی محمد سبزواری
۳۴۷	حاج ملا صادق قمی	۳۳۸	حاج ملا علی طهرانی
۳۴۷	سید جواد کرمانی	۳۳۹	شیخ علی استرآبادی
۳۴۷	سید علی اکبر تفرشتی	۳۳۹	شیخ مادی نجم آبادی
۳۴۷	شیخ حسن نجفی	۳۴۰	میرزا ابوالقاسم مجتهد زنجانی
۳۴۸	شیخ حسن الکاظمینی	۳۴۰	میرزا ابوطالب
۳۴۹	شیخ لطف الله لاریجانی	۳۴۱	میرزا محسن اردبیلی
۳۴۹	ملا فتح الله الاریادی	۳۴۱	سید جعفر طباطبائی
۳۵۰	حاج میرزا جواد تبریزی	۳۴۱	شیخ زین العابدین مازندرانی

۳۵۸	شیخ محمد حسن قمی	۳۵۰	شیخ محمد حسین قزوینی
۳۵۸	آقا حسین قمی	۳۵۰	میرزا نصر الله مشهدی
۳۵۹	مولی محمد حسین کاشانی	۳۵۱	میرزا ابوتراب کاشانی
۳۵۹	میرزا فخر الدین کاشانی	۳۵۱	آقا علی زنوزی
۳۵۹	سید مصطفی مجتهد	۳۵۲	مولانا محمد التکابنی
۳۵۹	میرزا محمد کاشانی	۳۵۵	سید ابوطالب شایانده شتی
۳۵۹	سید محمد باقر عراقی	۳۵۵	میرزا مرتضی صدر العلماء
۳۶۰	مولی محمد صادق کاشانی	۳۵۶	شیخ محمد تقی بجنوردی
۳۶۰	میرزا محمود شیخ الاسلام تبریزی	۳۵۶	سید اسماعیل عقیلی مازندرانی
۳۶۰	سید محسن سمنانی	۳۵۶	سید رفیع بارفروشی
۳۶۰	مولی تقی ارداقی	۳۵۷	سید محمد اصفهانی
۳۶۱	آقا سید آقا ارومی	۳۵۷	حاج شیخ محمد آل عصفور
۳۶۱	میرزا احمد آقا تبریزی	۳۵۷	آقا سید علی بروجرودی
۳۶۱	میرزا اسد الله مشهدی	۳۵۷	میرزا عبدالرحمن فارسی مشهدی
۳۶۱	میرزا فخر الدین البروجردی	۳۵۷	شیخ عبدالحسین ششتری
۳۶۱	آقا نور الدین بروجرودی	۳۵۸	شیخ عبدالحسین کنی
۳۶۲	سید محمد باقر انصاری	۳۵۸	سید محمد علی نیایکی
۳۶۴	شیخ محمد حسین اصفهانی	۳۵۸	شیخ محمد حسن استرآبادی

۳۶۸	میرزا محمد باقر خاتون آبادی	۳۶۴	آقا سید جعفر قزوینی
۳۶۸	مولی محمد طرانی	۳۶۴	میرزا ابوالقاسم کاشانی
۳۶۹	میرزا یحیی قزوینی	۳۶۴	میرزا هبه الله بروجرودی
۳۶۹	سید موسی بهمانی	۳۶۴	میرزا ابوالقاسم خلف مولی احمد زاده
۳۷۰	سید موسی قزوینی	۳۶۵	سید اسمعیل خراسانی
۳۷۰	میرزا احمد قزوینی	۳۶۵	میرزا نصر الله فارسی
۳۷۰	ملا عبد الوهاب بهشتی	۳۶۵	میرزا جعفر تو سیرکانی
۳۷۰	سید رضا خیابانی	۳۶۵	ملا فیض الله دربندی
۳۷۰	شیخ صادق قزوینی	۳۶۶	میرزا حسن مازندرانی
۳۷۰	شیخ اسمعیل برغانی	۳۶۶	آقا حسن نجم آبادی
۳۷۱	ملا محمد کزازی	۳۶۶	میرزا ابوالقاسم قزوینی
۳۷۱	میرزا ابوالقاسم طرانی	۳۶۶	آقا محمد قزوینی
۳۷۲	ملا محمد ابراهیم کزازی متی	۳۶۷	میرزا هدایت الله
۳۷۲	میرزا مهدی کاشانی	۳۶۷	ملا یوسف حکمی
۳۷۲	ملا مهدی بروجرودی	۳۶۷	ملا محمد رنجانی
۳۷۲	آقا محمد بهمانی	۳۶۷	میرزا عبد الواسع رنجانی
۳۷۳	آقا علی اکبر بروجرودی	۳۶۷	میرزا محمد بهمانی
۳۷۳	ملا فیض الله هروی	۳۶۸	میرزا زین العابدین صفهانی

۳۷۹	میرزا ابوالمعالی کرباسی	۳۷۴	شیخ محمود عراقی
۳۷۹	سید محمد باقر سجاسی	۳۷۴	ملا رضا
۳۸۰	شیخ محمد حسن یزدی	۳۷۴	شیخ محمد مدی عبدالرب آبادی
۳۸۰	ملا صادق بروجرودی	۳۷۵	شیخ محمد علی اصفهانی
۳۸۰	شیخ عبدالرحیم شوشتری	۳۷۶	آقا سید سبکی
۳۸۰	آقا علی ترک ساکن یزد	۳۷۶	ملا رضا دامغانی
۳۸۰	آقا سید عبدالرحیم	۳۷۶	ملا محمد تقی کاشانی
۳۸۰	میرزا محمد حسین سبزواری	۳۷۶	ملا محمد هاشم زین آبادی
۳۸۱	ملا حسین	۳۷۷	شیخ محمد حسن وزوئی
۳۸۱	ملا علی سمنانی	۳۷۸	شیخ احمد ساکن میامی
۳۸۱	سید جعفر	۳۷۸	ملا محمد بیدگلی شمیرانی
۳۸۱	ملا اسماعیل	۳۷۸	شیخ عبدالحمین بظامی
۳۸۱	ملا حسین بروجرودی	۳۷۸	شیخ محمد صالح شاهرودی
۳۸۲	ملا اسدالله	۳۷۸	شیخ علی اکبر شاهرودی
۳۸۲	شیخ علی بروجرودی	۳۷۸	ملا عبدالؤمن ساکن میامی
۳۸۲	سید ضیاء الدین اهل قلعه بروجرود	۳۷۸	میرزا ضیاء الدین ملایری
۳۸۲	میرزا داود بروجرودی	۳۷۹	ملا علی نهانندی
۳۸۲	آقا محمد ابراهیم	۳۷۹	میر سید حسن اصفهانی

۳۸۷	میرزا عبدالغنی قراجه‌دغی	۳۸۲	آقا شیخ احمد
۳۸۷	آقا محمد صالح کرمانشاهی	۳۸۲	میرزا ضیاء الدین بروجرودی
۳۸۷	شیخ عبدالرحیم کرمانشاهی	۳۸۲	میرزا عسکری بروجرودی
۳۸۷	شیخ علی ساروی	۳۸۳	آقا صدراالدین
۳۸۷	میرزا حبیب الله مشهدی	۳۸۳	میرزا علینقی
۳۸۸	ملا عبداللہ قندھاری	۳۸۳	ملاحسن شعبانکروی
۳۸۸	شیخ محمد حسن بارفروشی	۳۸۳	حاج آقا مجتهد رشت
۳۸۸	شیخ محمد حسن طهرانی	۳۸۴	میرزا محمد حسین تبریزی
۳۸۸	سید حسین بروجرودی	۳۸۴	شیخ عباس نهاوندی
۳۸۸	ملا عبدالحمید کوه‌رودی	۳۸۴	شیخ عبدالغنی مازندرانی
۳۸۹	شیخ علینقی بروجرودی	۳۸۴	میرزا آقا نهاوندی
۳۸۹	سید ابوطالب بروجرودی	۳۸۵	شیخ محمد مهدی لاریجانی
۳۸۹	سید علی گلپایگانی	۳۸۵	میرزا حسن حبیبی
۳۸۹	ملا علی اکبر خوانساری	۳۸۵	ملا علی رشتی
۳۸۹	ملا علی اکبر بروجرودی	۳۸۵	میر عبدالباقی رشتی
۳۹۰	شیخ محمد حسین نطنجی	۳۸۵	میرزا محمد صدک بحر العلوم
۳۹۰	ملا محمد صالح مازندرانی	۳۸۵	محمد ابراهیم رشتی
۳۹۰	میرزا علی اکبر مقیم صفهان	۳۸۶	میرزا محمد علی قراجه‌دغی

۳۹۴	سید عبدالنہد بہبانی	۳۹۰	ملا تقی محلّاتی
۳۹۴	ملا محمد ہزار جریبی	۳۹۰	میرزا محمد نھنڈا وندی
۳۹۴	میرزا ابوالقاسم شیرازی	۳۹۰	سید محمد تقی بحر العلوم
۳۹۴	ملا محمد محمدی طرانی	۳۹۱	میرزا محمد جعفر آشتیانی
۳۹۵	سید حسین حکمی	۳۹۱	سید جواد بحر العلوم نجفی
۳۹۵	میرزا حسن نجفی	۳۹۱	شیخ حسین نجفی
۳۹۵	ملا عبد الرسول فیروز کوہی	۳۹۱	میرزا ابوالقاسم صفہا
۳۹۵	ملا یوسف استرآبادی	۳۹۱	میرزا جمال الدین
۳۹۵	شیخ محمد تقی شوشتری	۳۹۲	سید تقی قزوینی
۳۹۵	شیخ محمد طاہر ہشتی	۳۹۲	شیخ یحییٰ
۳۹۶	ملا آقا قزوینی	۳۹۲	ملا ابراہیم متی
۳۹۶	ملا صالح برغانی	۳۹۲	آقا کریم قزوینی
۳۹۶	شیخ احمد یزدی	۳۹۲	میرزا شیخ تبریزی
۳۹۶	میر سید علی یزدی	۳۹۳	سید عبد الکریم طرانی
۳۹۶	ملا شیخ	۳۹۳	شیخ جعفر طرانی
۳۹۶	میرزا محمد جدائی	۳۹۳	سید ابراہیم لواسانی
۳۹۷	ملا محمد تقی ہروی	۳۹۳	ملا علاء محسن
۳۹۷	سید محمد آل بحر العلوم	۳۹۴	مولانا ابوالحسن

۴۰۱	مولیٰ شکر اللہ لواسانی	۳۹۷	میرزا رفیع طباطبائی
۴۰۲	سید محمد علی لاریجانی	۳۹۸	میرزا محمد علی مقیم صفہا
۴۰۲	سید صالح خلجانی	۳۹۸	میرزا ہاشم مقیم صفہا
۴۰۳	سید محمد کاشانی	۳۹۸	ملا حسین کرمانی
۴۰۳	میرزا محمد حسین قمتی	۳۹۸	ملا عبد الجواد خراسانی
۴۰۴	ملا عبد الرحیم نجف آبادی	۳۹۸	سید محمد رضا طهرانی
۴۰۴	میرزا محمد علی قزوینی	۳۹۹	میرزا محمد رضا شیرازی
۴۰۴	ملا قاسم سخوی	۴۰۰	شیخ محمد علی ششتری
۴۰۵	ملا ہادی قزوینی	۴۰۰	آقا نور اللہ اصفہانی
۴۰۵	میرزا حسن خان اصفہانی	۴۰۰	سید جعفر اصفہانی
۴۰۵	سید اسمعیل ساوجی	۴۰۰	سید مومن اصفہانی
۴۰۶	مولیٰ باقر واعظ طهرانی	۴۰۰	ملا محمد باقر فشارکی
۴۰۶	مولیٰ علی بروجردی	۴۰۱	میرزا محمد حسین خراسانی
۴۰۶	شیخ ابو محمد خراسانی	۴۰۱	سید محمد محمدی طهرانی
۴۰۷	میرزا عبد اللطیف طسوجی	۴۰۱	ملا سلیمان یکہ باغی
۴۰۷	میرزا عبد المطلب کاشانی	۴۰۱	سید محمد باقر قآنی
۴۰۷	سید فرج اللہ کاشانی	۴۰۱	شیخ ملک محمد بروجردی
۴۰۷	میرزا حسن فسوی شیرازی	۴۰۷	میرزا غیاث الدین کاشانی

۴۰۸	میرزا جعفر بهدانی	۴۱۳	شیخ زین العابدین هزارجریبی
۴۰۸	میرزا حاج آقا قراجه داغی	۴۱۳	میرزا محمد حسین معتمد الشریعی
۴۰۸	ملا عبد الله الزرقانی	۴۱۴	شیخ محمد طاهر
۴۰۹	شیخ عبد العظیم لودابی	۴۱۴	شیخ موسی نجفی
۴۰۹	ملا علی اصغر لواسانی	۴۱۴	مولی حسن تسلیم
۴۰۹	ملا علی اصغر بروجردی	۴۱۴	شیخ علی نجفی
۴۰۹	ملا فتح الله مقیم کردستان	۴۱۵	آقا محمد علی مازندرانی
۴۱۰	ملا یعقوب سیادہنی	۴۱۵	مولانا عبد الفتاح المراغی
۴۱۰	ملا یعقوب اسفوری	۴۱۶	شیخ حسین نجفی
۴۱۰	شیخ محمد شالی	۴۱۶	ملا نور علی مازندرانی
۴۱۰	ملا لطف الله	۴۱۷	آقا مهدی کرباسی
۴۱۰	میرزا محمد حسین بهدانی	۴۱۷	مولانا محمد حسین قزوینی
۴۱۰	میرزا ابوالحسن بروجردی	۴۱۸	سید مصطفی مازندرانی
۴۱۱	میرزا محمد علیخان شیرازی	۴۱۸	ملا علی اصغر یزدی
۴۱۲	میرزا علی اکبر خان شیرازی	۴۱۸	میرزا محمد حسین الساری
۴۱۲	محمد مهدی اصفهانی	۴۱۹	شیخ سلیمان بحرانی
۴۱۲	میرزا عبد الصمد خاں نجفی	۴۱۹	میرزا محمد مسیح طرانی
۴۱۲	حیدر خان قاجار	۴۱۹	ملا علی اکبر خوانساری

۴۳۳	ملا محمد رضا الکشمیری	۴۲۰	مولانا حمد اللہ السندی لوئی
۴۳۴	سید نجف علی فیض آبادی	۴۲۱	ملا عنایت اللہ
۴۳۵	سید شاکر علی	۴۲۱	ملا آقا زین العابدین خان کھوئی
۴۳۶	مولوی احسان علی	۴۲۱	ملا خیر اللہ آلہ آبادی
۴۳۶	حکیم میرزا علی	۴۲۲	سید حمایت حسین الکنوری
۴۳۷	مولانا السید المر قرضی	۴۲۲	سید رحم علی دہلوی
۴۳۸	میرزا علی شریف خان	۴۲۳	مولانا محمد فیض آبادی
۴۴۰	مولانا السید عبد العلی	۴۲۳	مولانا السید مر قرضی
۴۴۱	مولانا احمد خان بھادر	۴۲۴	سید عظیم علی البنکوری
۴۴۳	مولانا السید علی صفر	۴۲۵	محمد شفیع انچا پلوی
۴۴۳	مولانا میرزا زین الدین	۴۲۶	سید محمد فیض آبادی
۴۴۳	مولانا میرزا کلب حسن	۴۲۷	سید جعفر اللہ دہلوی
۴۴۴	مولانا میرزا محمد رفیع	۴۲۷	مولانا سید حسین الکنوی
۴۴۴	مولانا شیخ علی ظہر	۴۲۸	محمد مقیم آسٹر آبادی
۴۴۵	مولانا سید حسین مرعشی	۴۲۹	سید باقر: ملک الشعراء
۴۴۶	میرزا محمد علی کشمیری	۴۳۲	مولانا ولایت علی اکبر فوری
۴۴۶	سید عباس میرزا	۴۳۲	مولانا میر علی نقی سامانی
۴۴۶	سید احمد رضوی	۴۳۳	سید علی ثامن البیلی

۴۶۱	شیخ حسین حائری	۴۴۶	مبارک حسین خان کوسو
۴۶۲	شیخ علینقی بروجروی	۴۴۸	سید عبداللہ شبر الکاظمینی
۴۶۲	ملا اسد اللہ و ملا علی شریف	۴۵۳	مولانا مظہر علی بناری
۴۶۳	ملا رضا سیہ آبادی	۴۵۳	شیخ محمد جعفر تنجفی
۴۶۳	شیخ محمد حسن کاظمینی	۴۵۴	سید محمد بنجاری
۴۶۳	سید ابوالحسن موسوی	۴۵۵	مولانا محمد باقر البہمانی تنجفی
۴۶۳	سید صدر الدین موسوی	۴۵۷	ملا محمد تقی احسائی
۴۶۴	شیخ جواد رشیدی	۴۵۷	شیخ علی احسائی
۴۶۴	میرزا ہاشم نیشابوری	۴۵۷	عبدالسمیع الیزدی
۴۶۴	ملا حسین اردستانی	۴۵۸	سید محسن
۴۶۵	میرزا حسن بیآبادی	۴۵۸	ملا محمد سلطان آبادی
۴۶۵	ملا محمد مقیم کشمیری	۴۵۸	محمد حسین الکوہرودی
۴۶۶	شیخ محمد تقی خراسانی	۴۵۹	ملا احمد خوانساری
۴۶۶	مولانا سید علی القسری	۴۵۹	میرزا محمود طباطبائی
۴۶۶	میرزا صالح حلی	۴۶۰	ملا ابراہیم آستانہ مازندران
۴۶۷	شیخ جعفر شوشتری	۴۶۰	سید حسن القاہینی
۴۶۷	شیخ غلام حسین دکنی	۴۶۰	سید محمد تقی کاشی
۴۶۸	سید مرتضیٰ بن سید مسلم	۴۶۱	محمد الکرازی

۴۷۳	ملا حسن نائینی	۴۶۸	شیخ احمد رضا
۴۷۴	میرزا محمود قزوینی	۴۶۸	سید محمد مشهدی
۴۷۴	میرزا عبدالوہاب قزوینی	۴۶۸	شیخ مومن علیخان جزائری
۴۷۵	سید محمد طباطبائی	۴۶۹	محمد دارابی
۴۷۵	محمد رحیمخان کرمانی	۴۶۹	سید محمد زید فوری
۴۷۶	سید جعفر دارابی	۴۶۹	میرزا ابوالقاسم رازی
۴۷۶	آقا محمد شیرازی	۴۷۰	سید محمد کاظمی
۴۷۶	ملا محمد علی سلطان آبادی	۴۷۰	شیخ باقر الکاظمی
۴۷۶	ملا ولی اللہ بہرانی	۴۷۰	علی التجفی
۴۷۷	میرزا محمد تقی تبریزی	۴۷۱	مولانا محسن الاصفہانی
۴۷۷	شیخ محمد تقی اصفہانی	۴۷۱	مولانا علی رشیدی
		۴۷۲	میرزا اسمعیل سلماسی
		۴۷۲	میرزا حسین غروی
		۴۷۲	سید ریحان اللہ دارابی
<p>در تاریخ بیستم ماه جمادی الاولیٰ ۱۳۹۶ بخط این محقق عبدالرحیم افشار زنجانی تحریر شد</p>			